T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
(TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ ORTAK PROGRAMI)

AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA BALKANLAR VE TARİH

HAZIRLAYAN
ÖZLEM ÇELİK

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. YAŞAR ŞENLER

EDİRNE 2021

Tezin Adı: Ayşe Kulin'in Romanlarında Balkanlar ve Tarih
Hazırlayan: Özlem ÇELİK

ÖZET

Türk romanının önde gelen ve çok işlenen konularından biri tarihtir. İlk dönem romanlarımızdan itibaren yazarların tarihin çeşitli yönlerini romanlaştırdıkları görülmektedir.

Günümüz Türk edebiyatının en çok okunan yazarlarından biri olan Ayşe Kulin de birçok romanında tarihi konuları tercih etmiştir. Kulin, yetiştiği aile ve çevre dolayısıyla önemli tarihsel olaylara tanıklık ederek, bunları eserlerinde tarihi gerçekliği çarpıcı bir şekilde kurmak için kullanmıştır.

Romanlarında "Balkan ve Tarih" temalarını belirgin bir şekilde işleyen Kulin, Cumhuriyet döneminin en üretken yazarlarından biridir. "Ayşe Kulin'in Romanlarında Balkanlar ve Tarih" adlı çalışma, tarihi konuların romanlardaki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Ön Söz, Giriş, Sonuç ve Kaynakça dışında üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde Ayşe Kulin'in hayatı, sanatı ve edebiyata dair görüşleriyle beraber romancılığı hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Balkanlar ve yazarın Balkanları konu edinen romanlarındaki tarihsel süreçler tahlil edilmiştir. Üçüncü bölümde, incelediğimiz romanlarda Türk tarihindeki önemli şahsiyetler, savaşlar ve olaylar tespit edilerek kronolojik sıra ile incelenmiştir. Çalışma boyunca elde edilen bulgular "Sonuç" bölümünde ortaya konmuştur. Çalışmamızın temelini oluşturan romanlarla çalışma boyunca yararlanılan kaynaklar ise "Kaynakça" bölümünde gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ayşe Kulin, Balkanlar, tarih, roman

Title of the Thesis: The Balkans and the History in Ayşe Kulin's Novels
Prepared by: Özlem ÇELİK

ABSTRACT

One of the most outstanding and discussed subjects in Turkish novel is history. Beginning from our first novels, it can be seen that the writers have novelised the history from various aspects.

Ayşe Kulin, who is one of the most read authors in today's Turkish literature, has preferred historical subjects in her novels. Kulin has witnessed significant historical events due to her family and environment she grew up in, and she uses these in her works to create historical facts conspicuously.

Kulin, who talks about ''The Balkans and History'' themes distinctively, is one of the most productive authors in republic period. ''The Balkans and the History in Ayşe Kulin's Novels'' aims to reveal the impact of historical subjects in novels.

In the first part of our study, which consists of three parts excepting the Preface, Introduction, Conclusion and Reference, it is given information about Ayşe Kulin's life, art and views on literature, along with her novelism. In the second part, the Balkans and historical processes in author's novels about the Balkans are analysed. In the third part, important figures, wars and events in Turkish history in the novels we examined are determined and analysed in chronological order. Findings are presented in the ''Conclusion'' part. Novels which are the basis of our work and resources are shown in the ''Reference'' part.

Keywords: Ayşe Kulin, The Balkans, history, novel

İÇİNDEKİLER

ÖZET I

ABSTRACT II

İÇİNDEKİLER III

ÖN SÖZ V

KISALTMALAR VII

GİRİŞ 1

1. BÖLÜM 5

1.AYŞE KULİN'İN HAYATI, SANATI VE EDEBİYAT ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ, ESERLERİ 5

1.1. Hayatı 5

1.2. Sanatı ve Edebiyat Üzerine Düşünceleri 12

1.3. Eserleri 20

2. BÖLÜM 58

2. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA BALKANLAR 58

2.1. BALKAN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ 58

2.2. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA BALKANLAR 60

2.2.1. Toprak Kayıpları: Bosna 64

2.2.2. Balkan Savaşları 66

2.2.3. Göç 71

2.3. II. DÜNYA SAVAŞI'NDA BOSNA 76

2.4. BOSNA SAVAŞI 77

3. BÖLÜM 94

3. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA TARİH 94

3.1. TARİHÎ ROMANA GENEL BİR BAKIŞ 97

3.2. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA OSMANLI DEVLETİ 101

3.2.1. Abdülmecit Dönemi 101

3.2.2. Abdülaziz Dönemi 105

3.2.3. V. Murad Dönemi 107

3.2.4. II. Abdülhamit Dönemi 113

3.2.5. VI. Mehmed Vahdeddin Dönemi 117

3.3. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA MİLLÎ MÜCADELE VE İŞGALLER 117

3.3.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Durum 117

3.3.2. Birinci Dünya Savaşı Sonrası İşgaller 121
3.3.3. Millî Mücadele 130
3.3.4. Meclis-i Mebusan'ın Basılması 144
3.3.5. Sevr Antlaşması 151
3.3.6 Batı Cephesi 154
3.3.7. Saltanatın Kaldırılması 159
3.4. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA CUMHURİYET DÖNEMİ 164
3.4.1. Atatürk Dönemi 164
3.4.2. İsmet İnönü Dönemi 192
3.4.3. Çok Partili Dönem ve Demokrat Partili Yıllar 222
3.4.4. 1960'lı Yıllarda Türkiye 231
3.4.5. 1970'li Yıllarda Türkiye 242
3.4.6. 1980'li Yıllarda Türkiye 253
3.4.7. 1990'lı Yıllarda Türkiye 257
3.4.8. Gündemdeki Olaylar 267
3.4.9. Cumhuriyet Yıllarında Kadın 269
3.4.10. Cumhuriyet Yıllarında Yenileşme Hareketleri 276
3.5. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA TARİHÎ ŞAHSİYETLER 279
SONUÇ 283
KAYNAKÇA 285
Ek.A. Görüşme Metni I 295
Ek.B. Görüşme Metni II 310
Ek.C. Fotoğraflar 315

ÖN SÖZ

Yazın dünyasına geç katılmasına rağmen en çok üreten ve okunan günümüz Türk edebiyatının başarılı kadın yazarlarından olan Ayşe Kulin, 1941 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Ailesinin Osmanlı terbiyesine sahip olması, sosyal çevresinin seçkin ve kültür düzeyi yüksek üst tabakadan oluşması onun tarihsel ve siyasi olaylara karşı duyarlı olmasını sağlar. Osmanlı Devleti'nin çöküşüne, cumhuriyetin doğuşuna ve Türkiye'nin en sancılı dönemlerine tanıklık eden yazar, yapıtlarında toplumdaki tarihsel ve siyasal gelişmelere kayıtsız kalamaz.

Öykücü kimliği ile edebiyat camiasına adım atan yazar; şiir, roman, biyografik roman, anı-roman, deneme türlerinde eserler vererek, gazete ve dergilerde yazılar yayımlamaya devam etmektedir.

Yazarla ilgili birçok akademik çalışma yapılmasına rağmen yapılan çalışmalar incelendiğinde Ayşe Kulin'in hem Balkanlar hem de tarihsel unsurları işlediği romanlarının bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmediği göze çarpmaktadır.

Bu eksiklikten hareketle hazırladığımız çalışma; "Ön Söz", "Giriş", "Sonuç" ve "Kaynakça" dışında üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızda Kulin'in Balkanlar ve tarih konularını içeren romanları değerlendirilerek eksik olan bu iki yönünün tamamlanmasını amaçlanmaktadır. Yazarın çok satanlar arasına girmesinden dolayı oluşturduğu olumsuz intiba, eserlerinde okuru tarihsel manada bilinçlendirme ve bunu yaparken titiz bir çalışma metoduyla ele aldığını da gözler önüne sermek edebiyat camiasına önemli bir katkı sağlayacaktır.

Eğitim hayatım boyunca bugüne gelmemi sağlayan bütün hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Bana değerli zamanını ayıran ve araştırmam ile ilgili bilgileri onaylayan Ayşe Kulin'e şükranlarımı sunarım. Tez yazım süresi boyunca her anıma eşlik ederek dualarını esirgemeyen, inancı ve sevgisiyle daima yanımda olan sevgili aileme ve çalışma sürem boyunca fikirleriyle çalışmama katkılar sunan

ağabeyim Kayhan Çelik'e teşekkür ederim. Çalışmamım her aşamasında bana ışık olan, bilgi ve görüşleriyle beni yönlendiren, araştırmam boyunca desteğini hiç eksik etmeyen, tanımakla onur duyduğum çok değerli hocalarım, Prof. Dr. Yaşar Şenler'e, Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu'na, Doç. Dr. Mehmet Güneş'e sonsuz teşekkür ederim.

Özlem ÇELİK

Haziran, 2021

KISALTMALAR

ACG	Amerikan Kız Koleji
Age.	Adı geçen eser
Agm.	Adı geçen makale
bk.	Bakınız
C.	Cilt
ÇYDD	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
DP	Demokrat Parti
Gös. yer.	Gösterilen yer
No.	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
TED Koleji	Türk Eğitim Derneği Koleji
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
vs.	Vesaire
vd.	Ve diğerleri
Yay.	Yayınevi
YAZKO	Sınırlı Sorumlu Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi

GİRİŞ

Türk edebiyatında roman türünün tarihsel gelişimi içerisinde, Ayşe Kulin'in romanları ve romancılığı önemli bir yer teşkil etmektedir. Kulin'in romanlarını kuşatan tarih bilinci "yakın tarih" diyebileceğimiz bir alanla sınırlı olup Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsamaktadır. Kulin, hem Osmanlı döneminin sancılı yıllarını hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında karşılaştığı güçlükleri okuruna sunmaktadır. Son dönem Türk romancılığının önemli isimlerinden Ayşe Kulin hakkında yapılan bilimsel çalışmalardan on biri yüksek lisans tezi, dördü doktora tezidir. Kulin ve eserleri ile ilgili yapılan yüksek lisans tezleri şunlardır:

1. Aydanur Yılmaz, *1980 Sonrası Kadın Romancılarımızın (Adalet Ağaoğlu, Ayla Kutlu, Ayşe Kulin, Buket Uzuner) Romanlarındaki Kadına Bakış*, Balıkesir, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004;
2. Emrullah Bildirici, *Ayşe Kulin'in Romanlarında Şahıs Kadrosu*, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2010;
3. Ahmet Erdemci, *Ayşe Kulin'in Romanlarının Tematik Açıdan İncelemesi*, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011;
4. Özlem Sezer, *Türk Kadın Yazarların 2000 Sonrası Romanlarında Çocuk ve Eğitim*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014;
5. Aslıhan Merve Şimşek, *Ayşe Kulin'in Hikâyelerinde Kadın Teması*, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, 2014;
6. Özlem Kavalcı Göktepe, *2000'li Yılların Popüler Türk Romanlarında Yaygın Temaların Söz Varlığı (The vocabulary of the common themes in the popular Turkish novels in the 2000's)*, Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2015;
7. Sevcan Tiftik, *Karşılaştırmalı Queer Okumalar: Kulin, Mungan ve Toptaş Metinlerinde Queer Potansiyeller*, Ankara, Bilkent Üniversitesi, 2017;

8. Özlem Kazak, *Margaret Atwood'un Damızlık Kızın Öyküsü ve Ayşe Kulin'in Tutsak Güneş Adlı Distopik Eserlerinde Kadın İzleğinin Karşılaştırılması*, Eskişehir, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018;
9. Demet Yener, *"Sevdalinka" ve "İnsanlık Ayağa Kalk" Romanlarında Bosna Savaşı'nın İzlerinin Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri Yöntemiyle İncelenmesi*, Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018;
10. Doğuş Demir, *2000 Sonrası Türk Televizyon Dizilerinde Edebiyat Uyarlamalarının Aktarım Biçimlerine Eleştirel Bir Bakış ve Geçişimli Medya Uygulamaları: Ayşe Kulin – Türkan*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019;
11. Nurcan Güney, *Ayşe Kulin'in Sinema ve Televizyona Uyarlanan Eserleri Üzerine Bir İnceleme,* İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Kulin ve eserleri ile ilgili yapılan doktora tezleri şunlardır:

1. Evren Karataş, *Türk Kadın Yazarların Romanlarında İşledikleri (1980-2000) Konular ve Eğitim Kavramına Yaklaşımları*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009;
2. Vedat Yeşilçiçek, *Ayşe Kulin'in Hayatı, Sanatı, Eserleri,* Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010;
3. Dilek Yumru, *Ayşe Kulin'in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim*, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2016;
4. Betül Özcan Dost, *Ayşe Kulin ve Buket Uzuner'in Romanlarındaki Maddi Kültür Öğelerinin Çevirisi Üzerine Betimleyici Bir Çalışma,* Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Kulin'in yapıtlarıyla ilgili çeşitli akademik makaleler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Ayşenur İslam, *Biyografiyle Roman Arasında*: *Adı Aylin*, Türkbilig/Türkoloji Araştırmaları Dergisi, C.2, S.2, Ocak 2001, s.65-75.

2. Gülsemin Hazer, *Bir Varoluş Mücadelesinin Romanı Sevdalinka*, 1. Uluslararası Balkanlarda Tarih ve kültür Kongresi, 10-16 Mayıs 2009, Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2009, s. 63-80.

3. Nazife Aydınoğlu, İ*ncelik Karşıtlığı ve Ayşe Kulin'in Geniş Zamanlar Öyküsünün Edimbilimsel İncelemesi,* Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.9, S.2, Ocak 2011, s. 416-430.

4. Emre Yolcu, *Ayşe Kulin'in Sevdalinka Romanında Halk Kültürü Unsurları*, Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, S. 1, Haziran 2016, s. 14-23.

5. Bahar Soğukkuyu, *Kitap Kapağı Tasarımında Kadın Portresinin Kullanımı*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 8, S. 1, 2014, s. 57-72.

6. Gökçe Uygun, *Ayşe Kulin'in Köprü Romanında Halk Bilimi Unsurlarının İncelenmesi,* Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, S. 1, Haziran 2016, s. 36-48.

7. İbrahim Gültekin, *Sevdalinka Sevdalinka mıdır?* Avrasya Etüdleri, C. 50, S.2, 2016, s.419-452.

8. Zeki Taştan, M. Arif Erzen, *Türk Diplomatlarının İnsanlık Mücadelesini Konu Alan Bir Tarihi-Belgesel Roman: Nefes Nefese*, Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Enstitüsü, C. 1, S. 2, Ocak 2018, s.137-152.

9. Demet Yener, Cumhur Aslan, *"Sevdalinka" ve "İnsanlık Ayağa Kalk" Romanlarında Bosna Savaşı'ndaki Toplumsal Yapı ve İlişkilerin Oluşumsal Yapısalcı Eleştirisi*, Journal Of Awareness, C.3, S.2, Ocak 2018, s. 13-48.

10. Vedat Yeşilçiçek, *Biyografik Bir Roman Örneği Olarak Füreya ve Yakın Tarihimize Işık Tutan Figüratif Yapısı,* Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.8, S.2, 2018, s. 459-467.

11. Mehmet Fidan, *Adı Aylin Romanının Tematik Yapısının ve Eğitsellik Ölçütlerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi,* Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.7, S.1, Ocak 2019, s. 31-36.

12. Faruk Çetinkaya, *27 Mayıs Darbesi'ni Anlatan Romanlarda Öğrenci Olayları,* Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi, [Journal Of Academic Literature], Yıl 5, S. 10, 2019, s. 12-27.

13. Ercan Akçora, *Ayşe Kulin'in Gece Sesleri Adlı Romanında Kadına Yönelik Şiddet*, Asya Studies, Cilt 4, Sayı 12, 2020, 56 – 66.

Ayşe Kulin'in eserleri hakkında akademik çalışmalar yapılmış olsa da romanlarında Balkanlar ve tarih üzerine bir çalışma yapılmamıştır. Tezin sağlayacağı faydalardan biri de Balkan toplumları ile birleşen ve bütünleşen Anadolu Türklüğünün macerasını ortaya koyacak olmasıdır.

Ayşe Kulin'in eserleri üzerine yapılan çalışmalar tarandığında yazarın aile geçmişinin bağlı olduğu Balkanlar'ı ve burada yaşanan tarihi, eserlerine sıkça konu edindiği görülmektedir. Çalışmamızda Ayşe Kulin'in köken olarak bağlı bulunduğu Balkanlar'ı nasıl romanlaştırdığı orada yaşanan tarihin onun psikolojisine nasıl yansıdığı ve bu psikolojinin eserlerde nasıl kendini ifade ettiği ortaya konacaktır. Ayşe Kulin'in biyografik cephesi ile ondaki Balkan imgesi ve tarihî olaylar ele alınacak ve eserlerinin çok daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

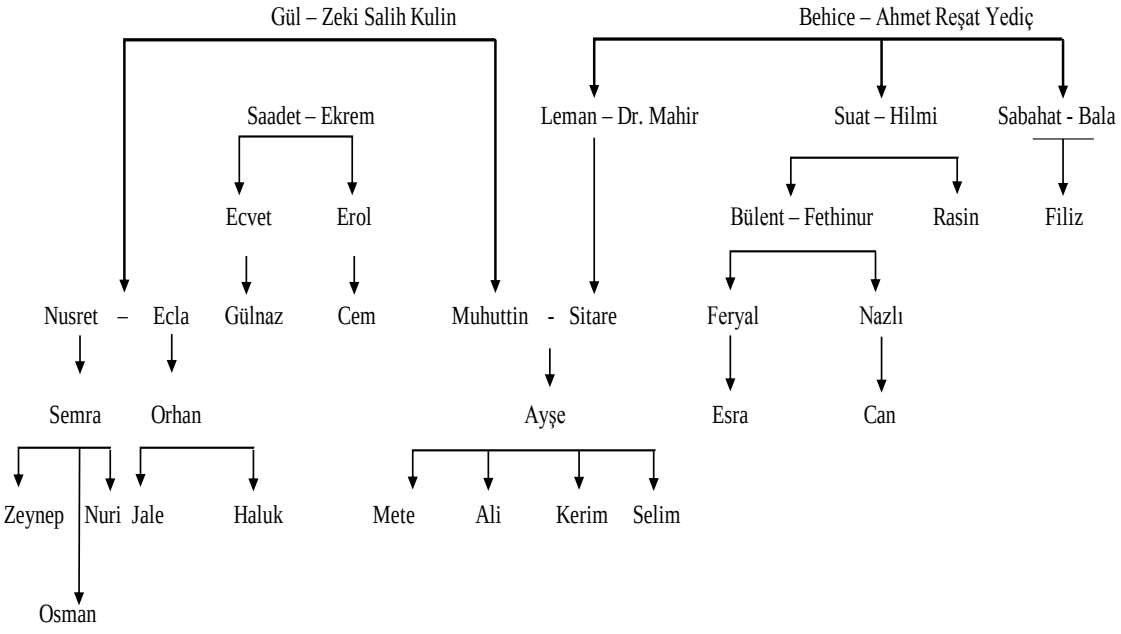
1. BÖLÜM

1.AYŞE KULİN'İN HAYATI, SANATI VE EDEBİYAT ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ, ESERLERİ

1.1. Hayatı

Ayşe Kulin, kulağına ezan sesi okunduktan sonra babası ile ilk tanışmasını anlatarak başladığı ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** adlı kitabına ***Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*** ile devam etmiş, 1941 yılından 1983 yılına kadar olan yaşantısını kendi yaşamı ve yakın Türkiye tarihi ile ilişkilendirerek anlatmıştır. Yazarın hayatı ile ilgili geniş bilgi sahibi olduğumuz iki eserden sonra yayımladığı ***Hayal*** adlı yapıtı ise yazarın hem çalışma hem de eserlerini yazma sürecine hâkim olmamızı sağlamaktadır. Beşleme eserin ilk ikisinde ailesini anlatan yazar, son üçlemede hayatını cesur bir şekilde hüzünleriyle kaleme alarak karşımıza çıkmaktadır.

Hem anne hem de baba tarafının soy şemasını verdiği ***Hayat*** romanını Kulin, yaşamındaki ilk haftasını doldurduğu gün, babası tarafından ilk kez kucağına alındığı tarih ile başlatır. Çükü babası Muhittin Kulin, kızı Ayşe Kulin'in doğduğu 7 Eylül

1941 tarihinde Fırat'ta görevlidir ve ancak o doğduktan bir hafta sonra onu kucağına alabilmiştir. Annesi Sitare Kulin, Osmanlı'nın son Maliye Nazırı Ahmet Reşat Yediç'in torunudur.

Kulin, anne tarafını Ahmet Reşat Yediç ile baba tarafını Zeki Salih Kulin ile başlatır. Köklerine bağlılığını ***Veda*** ve ***Umut*** romanlarında detaylıca tarihî gerçeklere dokunarak başarılı bir şekilde işler.

"Ben Boşnak asıllıyım ailemin bir tarafı da Çerkes. Boşnak ailemin Türkiye'ye gelişi, mülklerini, bağlarını, bahçelerini, dostlarını bırakıp gelmeleri çok etkilemişti beni. Bir de gönlü yaralı bir dedem vardı. Hikâyesini ve acısını dinlerdim hep çocukken. Ben 10 yaşlarındayken aileme dair bir şeyler bulmak için ansiklopedilere baktımdı. Boşnak kelimesine baktım ve bazı bilgiler buldumdu. Yıllar sonra, ansiklopedilerde Boşnak kelimesini bulamadım."[1]

Boşnak Beyi olan Zeki Salih Bey, Osmanlı'nın çöküş yıllarında Balkan coğrafyasındaki alevlenmenin farkındadır. Onun ileri görüşlülüğü Balkan Savaşları'ndan önce Bosna'dan göç ederek İstanbul'a yerleşmesini sağlamış ve ailesini büyük mezalimden kurtarmıştır. İstanbul'a gelince tüm yetkisini kaybeden ve kendini değersiz hisseden Zeki Salih Bey, çocuklarının da kendisi gibi hissetmemesi için onların eğitimine oldukça önem vermiştir. Gül Hanım ile Zeki Salih Bey'in Nusret, Saadet ve Muhittin adında üç çocuğu vardır. 1903 yılında doğan küçük oğlu Muhittin, Almanya'da inşaat mühendisliği okuduktan sonra Türkiye'nin kalkınma savaşında barajlar, köprüler yaparak cumhuriyetimize emek veren ilk aydınlarımızdan biri olur. Ayşe Kulin'in babasının zamanla dönemin siyasi isimleri ile sorun yaşaması onun Devlet Su İşleri Müdürlüğü görevinden istifa etmesine yol açar. İller Bankası Genel Müdür Yardımcılığı ve Yapı Kredi Bankası İdare Meclisi Üyesi vazifelerinden sonra üniversitelerde de çalışan Muhittin Kulin, ülkemize önemli hizmetlerde bulunmuş bir isimdir.

[1] Güler Caner, *Röportaj: Ayşe Kulin*, Bodto Mavi Dergisi, Bodrum Ticaret Odası Yayınları, https://www.bodto.org.tr/news_detail.php?id=74442&lang=tr, (28.10.2020)

Baba tarafı Boşnak olan yazar, *"Anne tarafım Çerkez'dir."* diyerek kökleri hakkında da bilgi verir. (Görüşme I: 23.11.2020) Aile büyüklerinin ondaki etkisini ve değerlerini şu şekilde açıklar.

"Boşnak babaannemin üzerimdeki etkisi büyüktür, özellikle dinimi yalın bir dille fakat İslam'ın ruhunu tam kavramış olarak, bana örneklerle öğreten Boşnak Babaannem olmuştur. Dualarımı, namaz kılmayı, bayramlarda ve ramazan aylarında yapmamız gereken geleneksel adabı ise, evinde daha fazla vakit geçirdiğim anneannemin babası Çerkez dedemden öğrendim. Hemen ilave etmek isterim, her iki aile de dindar, muhafazakâr fakat çocuklarını illa çağdaş eğitimle ve birkaç dil öğreterek yetiştiren ailelerdi. Her iki ailem de varsıl günlerinden ellerinde ne kaldıysa, hepsini evlatlarının tahsiline harcadılar." (Görüşme I: 23.11.2020)

Ban Kulin Dönemi'ne özellikle değindiği ***Sevdalinka*** adlı romanında irdelediğimiz Boşnak tarihi ile yazarın kökenini ilişkilendirmek mümkündür. Kendisi Ban Kulin ile olan bağlantısını yaptığımız görüşmede şu sözlerle vurgulamaktadır.

"Ban Kulin'i biliyorsanız, 1163 yılında Bosna tahtına oturan ve bugün dahi yaptığı hayırlı işler ve adaleti hâlâ hatırlanan bu liderin soyundan geldiğimi de biliyor olmalısınız. Tito Yugoslavya'sına kadar, ailemize Bosna'dan hem rant hem de erzak gelirdi. Tito her şeyi devletleştirince, Kulin ailesi yılların içinde yaşadıkları büyük konağın önce bir bölümünü, sonra bir katını, en sonra da giriş katının tümünü bölerek, bakkal, berber, büro, depo olarak kiraya vermeye başladı, kendileri de üst katta dört odalı bir bölüme yerleşti; tıpkı parçak pürçek bölünen ama ufacık da olsa bir parçası hep Müslüman kalan Yugoslavya gibi. Babamın ailesi ben doğduğumda, konağın bahçeli bölümünde, liseyi bitirdiğim yıl ise konağın ancak dörtte birinde yaşıyorlardı. Göçen aileler her türlü şarta uyarak, ayağı yorgana göre uzatmasını bilen ailelerdir çünkü ne şan ve unvanın ne de servetin sürekli olmayacağını tecrübeyle öğrenmişlerdir." (Görüşme I: 23.11.2020)

Annesi Sitare Hanım ise Ahmet Reşat'ın etkisiyle büyütülmüş, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine tanık olmuş bir isimdir. Ev hanımı olmasına

rağmen çok iyi İngilizce bilen ve piyano çalabilen Sitare Hanım, Ayşe Kulin'in sanat zevkinin oluşması için çok fazla çaba harcamıştır.

Ayşe Kulin, büyük dedesi olan Osmanlı'nın son Maliye Nazırı Ahmet Reşat Paşa ile ilkokul dördüncü sınıfa kadar zaman geçirmiş ve böylece yaşayan Osmanlıları görmüştür. Bu durum onun yaşamını fazlasıyla etkilemiştir çünkü saray terbiyesi ile yetişmiş aile bireyleri onun fikirleri ve değerleri üzerinde kalıcı iz bırakmıştır.

Çökmekte olan Osmanlı Devleti ile Ahmet Reşat'ın ailesi arasında büyük bir ilinti vardır. ***Veda*** romanında Beyazıt'ta konakta yaşayan aile ***Umut*** romanında konağın satılmasıyla Narmanlı Apartmanı'na taşınır. Hayatının belli dönemlerinde yaşadığı Narmanlı Apartmanı, Kulin'in Osmanlı kültürüyle iç içe yaşadığı bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Babasının işi dolayısıyla Ankara'ya taşınan Kulin, çocukluğunu ilkokulu bitirene kadar Ankara'da Soysal Apartmanı'nda geçirir. Kulin, *"ben Ankara'da büyüdüm, siyasetin içinde. Siyasete duyarlı ve oy verdiğim parti dahil, iktidarlara hep tepkili oldum."*[2] sözleriyle Ankara'nın siyasi hayatına olan hâkimiyetini dile getirir.

Ankara TED Kolejinde eğitim gören Kulin, sınavlara girerek Amerikan Kolejini kazanır. Sadece yazları Burgazada'ya tatile geldiği İstanbul, eğitimi dolayısıyla onun hayatının bir parçası olur.

Kolej yıllarını rüya gibi tanımlayan yazar, burada çok güzel arkadaşlıklar edinir. Hem Ankara hem de İstanbul'daki kültürlü, seçkin, üst düzey insanlarla dolu çevresi her alanda onun gözlemlediği dünyaya farklı bakış açıları kazandırır ve yapıtlarını zenginleştiren önemli ögeler olarak hafızasından kalemine dökülerek kalıcılığını korur. Çünkü yazar eserlerini oluştururken yakın çevresini ve tanıdığı isimleri yapıtlarında işleyerek tarihî ve sosyal gerçeklere yön vermeyi tercih etmiştir.

[2] Ayşe Arman, *Artık Uyanın*, https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ayse-arman/artik-uyanin-30284562, (28.10.2020)

Günümüzün önemli isimlerinden Pınar Kür, İpek Ongun, Bilge Taşçıoğlu Emeç, Nazlı Eray gibi ünlü yazarlar ile aynı okuldan mezun olur.

Özgür bir yaşam sürme isteği Kulin'in ailesiyle arasının açılmasına ve ilk evliliğini erken yaşta yapmasına sebep olur. 1960 yılında Mehmet Sarper ile evlenerek Londra'ya taşınır. Üniversite okuma hayalini gerçekleştirmek isterken denklik sorunları yaşayan yazar *"İki yıl London School of Economics'te okuduktan sonra"* art arda iki çocuk annesi olur.[3] Önce Mete daha sonra da Ali'yi kucağına alan Kulin'in üniversite hayali bu şekilde sonlanır. 1964 yılında İstanbul'a döndükten kısa bir süre sonra eşinden boşanma kararı alır ve hiçbir tazminat talep etmeksizin eşinden ayrılır. Ankara'daki baba ocağına iki çocukla dönen yazar, çalışmak zorundadır. Doğuş Sanat Galerisi'nde müdürlük yapmaya başlar ancak ilk eşinin çocukları görme isteği nedeniyle Narmanlı Apartmanı'na taşınır. İstanbul'da hem Otomobil Dergisi'nde yazı işleri müdürü olarak hem de Gelişim Yayınları dergilerinde yazarlık yaparak geçimini sağlayan yazar, 1967 yılında ikinci eşi Eren Kemahlı ile evlenir. Yazarın ikinci evliliği üzerine ilk eşi, çocuklarını Ayşe Kulin ile görüştürmez ve ilkokuldan itibaren onları yurtdışında okutma kararı alır. Kulin için bu süreç mahkemelerde ve çok sancılı geçer. Bu kederli günlerde Kulin'in Kerim ve Selim adında iki erkek çocuğu daha olur ve hüzünle dolu günleri biraz olsun aydınlanır. Ülkedeki olayların giderek artması sonucu Kerim ve Selim'in hayatından endişe duyan yazar iki çocuğunu bu sefer kendi rızası ile yurtdışına yatılı okula gönderir. Bu arada Milliyet Yayınları için çeviriler yapmaya başlar. Yapmış olduğu bu tercümelerle bilgi dağarcığını oldukça genişleten Kulin, Eren Kemahlı'nın onu aldatması üzerine 1977 yılında barışçıl bir şekilde ondan ayrılır. 1978-1983 yılları arasında sanat yönetmenliği yaparak Tunca Yönder ile reklam ajansında çalışır. 1983 yılında babasını kaybeden yazarın hüzünlü yaşamına bir acı daha eklenir.

[3] Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, Varlık Yay., İstanbul 2007, s. 275.

1941-1983 yıllarındaki yaşamını ***Hayat*** ve ***Hüzün*** romanları ile yayımlayan yazar, yapıtları hakkında yaptığı değerlendirmede aynı zamanda Türkiye tarihine ışık tuttuğunu şu sözlerle özetler:

"Ama bu kitap sadece benim değil, Türkiye'nin de hayatı. Türkiye'nin en çalkantılı dönemi. Ben bir savaşın içine doğdum, tamam savaşa girmedik ama bütün sıkıntılarını, bütün ağırlığını yaşadık."[4]

Bu arada yazdığı öyküleri yayınevlerine götürerek yayımlatmak isteyen Kulin, bir türlü yazılarını beğendiremez. Dört çocuklu, sarışın ve ev hanımı olması onun yazarlığının önüne geçen sıfatlarıdır.

Kulin, 1984 yılında Danimarka'dan Kapadokya'ya film çekmek için gelen ekibin yapımcı yardımcılık görevini üstlenir. Yöre halkının film ekibine çıkardığı zorluklar sonucu yıpranan yazar, bu süreci ***Hayal*** kitabında geniş bir şekilde anlatır. Yoğun mesai saatleri, yazarın daha düzenli bir iş olan halkla ilişkiler alanına yönelmesine sebep olur ve Nadir Şirketler grubunda çalışmaya başlar. Aynı yıl yazarın ilk kitabı ***Güneşe Dön Yüzünü*** YAZKO tarafından yayımlanır ancak imla hataları ile dolu olan eser yazara derin bir üzüntü yaşatır. Adı geçen kitaptaki "***Gülizar"*** öyküsü ***Kırık Bebek*** adıyla sinemaya uyarlanır ve Kültür Bakanlığı ödülünü kazanır.

Halkla İlişkiler alanında çalışırken fuar için gittiği İzmir'de eski arkadaşı Engin Baraz ile karşılaşır. Ortak noktalarının çok fazla olması sebebiyle hayatlarını birlikte devam ettirmeye karar verirler ancak kendisine verdiği söz nedeniyle evlenmezler. *"Meraklısına not: Yirmi sekiz yıl önce kendime verdiğim söze sadık kaldım. Hiçbir makamın onayına gerek görmeden, sadece kendi özgür irade ve isteğimle hala birlikteyim hayat arkadaşımla. Biri onun, dördü benim beş oğlumuz, sekiz torunumuz var*."[5]

---

[4] Şehriban Oğhan, "*Roman Yazarının Hayatı Roman"*, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/roman-yazarinin-hayati-roman-16653675, (24.10.2020)
[5] Ayşe Kulin, *Hayal,* Remzi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 156.

1988 yılında ilk sesli yapım olarak çekilen Ayaşlı ve Kiracıları on iki yıllık kamera arkasındaki işinin emeğini aldığı bir proje olur. Çünkü "*Ayaşlı ve Kiracıları adlı dizideki çalışmalarıyla Tiyatro Yazarları Derneği'nin En İyi Sanat Yönetmeni Ödülü'nü kazan*"ır.[6]

Halkla İlişkiler alanıyla yollarını ayırdıktan sonra Sara Koral ile organizasyon şirketi kurar ve iki yıl bu alanda çalışır. Kısa süren çalışma hayatından sonra tekrar dergilerde yazmaya başlayan Kulin'e Münir Nurettin Selçuk'un hayatını kaleme alan bir roman yazması teklif edilir ancak yayımlanmasına rağmen bu eserini başarılı bulmaz.

Eşi Engin Baraz'ın Kulin'den habersiz gönderdiği öyküsünün Haldun Taner Hikâye Ödülü'nü kazanması ile hayatı değişen yazar, artık yazılarını yayımlatacak yayınevi bulur ve günümüze kadar toplamda otuz dört tane eser yayımlar.

Seksen yaşında ve hâlâ üretmeye devam eden yazar;

1978: Uluslararası Af Örgütü Türkiye Kurucu Üyesi (Aynı yıl örgütün Cambridge yıllık toplantısında Türkiye'yi temsil etmiştir.)

1984-89: Resim Heykel Müzeleri Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği (Hâlen derneğin üyesidir.)

1995-97: Robert Kolej Mezunları Derneği Toplumsal Konular Faal Üyesi

1995-96: Reşitpaşa Kültür Evi Kurucu Üyesi

2007: UNICEF İyi Niyet Elçisi

2012: PEN Yazarlar Derneği Üyesi'dir.[7]

---

[6] Mehmet Aydın, *Edebiyatımızda Kadın Şair ve Yazarlar Sözlüğü*, Alesta Yayınları, Ankara 2001, s. 139.

[7] Ayşe Kulin, https://www.bsavakfi.org/ayse-kulin, (10.06.2021)

1.2. Sanatı ve Edebiyat Üzerine Düşünceleri

Ayşe Kulin, *"kendini keşfetmekle başlar edebiyat"* der ve çocukluğunda başlayan yazmak tutkusunu her zaman şu sözlerle dile getirir.[8]

"Ben bu dünyaya yazı yazmak için gelmiştim! İşte o nedenle, bir yayıncı bulduğum andan itibaren, hayatımı kazanmak için yaptığım tüm işleri bıraktım, sadece yazıyorum, yazıyorum, yazıyorum!" (Görüşme I: 23.11.2020)

Kendisini tanımak adına sorduğumuz "Ayşe Kulin'i bize tanıtır mısınız?" sorusuna verdiği cevapta da yazarlığını ve yazma isteğini samimi bir şekilde şu sözlerle ifade eder.

"Ayşe Kulin kendini size, öncelikle yazı yazmayı öğrendiği andan itibaren duygularını en iyi ancak yazıyla ifade edebildiğini fark etmiş bir çocuk olarak, sonra da hayatı boyunca ne iş yaparsa yapsın, yazıyla ilişkisini kesmemiş, kesememiş bir kişi olarak tanıtır. Yazarlığının dışında başka marifeti yok." (Görüşme I: 23.11.2020)

Yazarın doğduğu ev ve yetiştiği çevre onun her zaman sanatla iç içe olmasını sağlamıştır. Edebiyata olan tutkusunu büyüdüğü evde okunan şiirlere en çok da büyük dedesi Ahmet Reşat ile arkadaşlarının sahip olduğu edebî zevk ile oluştuğunu sık sık belirtir. Anılarında ona *"müzik gibi gelen*" dedesinin arkadaşı şair Ahmet Reşit Rey'in "*aruz vezniyle yazdığı şiirleri"*ni dinlediğini söyleyen Kulin, ortaokula başladığında arkadaşlarına zor gelen klasik edebiyat dersinde çok başarılı olduğuna ve edebiyat öğretmeninin takdirini kazandığına dikkat çeker.

[8] Burcu Aktaş-Efnan Atmaca, "*Edebiyat Hudutları Bulandırır"*, http://www.radikal.com.tr/kultur/edebiyat-hudutlari-bulandirir-803010/, (28.10.2020)

"Benden beklentileri olan öğretmenimi hayal kırıklığına uğratmamak adına, ben de edebiyat dersine çok önem verdim ve evimizdeki kitaplıktan şiir kitaplarını indirip, pek çok şiir ezberledim." (Görüşme I: 23.11.2020)

Edebiyata olan merakının çocukluğunda başladığını ve okul hayatında da artarak devam ettiğini söylen yazar *"Babam öldüğünde eşyalarını toplarken, cüzdanından daha 10-12 yaşlarında ona yazdığım şiiri bulmuştum."* diyerek bu ilgisini somut bir ifadeye büründürür.[9]

Annesi Sitare Hanım'ın İngilizceyi çok iyi bilmesi ve evdeyken okuduğu şiirler, babası Muhittin Bey'in Almanca okuduğu masallar, onun sanat zevkinin temelini oluşturmuştur. Annesi, kızının yeteneklerini keşfetmesi ve onu yönlendirmesi için ona çeşitli özel dersler aldırmıştır. *"Ferruh Başağa"*dan[10] resim, *"Fuat Türkay*"dan piyano, *"Madam Marga*"[11]dan dans dersleri alan Kulin, başarısını sadece dansta sergileyebilme fırsatı bulmuş yazmaktan da asla vazgeçmemiştir.

Ahmet Reşat Bey, eğitime verdiği önem doğrultusunda; çocuklarını, yabancı dil bilen, enstrüman çalabilen bireyler olarak yetiştirmiştir. Ekonomik sıkıntılar yaşarken bile Ahmet Reşat, kızlarının özel derslerini ihmal etmemiş ve onların iyi eğitim almalarını sağlamıştır. Sitare'ye ailesinin sunduğu imkânlar onun da kızını bu yönde hayata hazırlamasına kaynak olmuştur. Nitekim Ayşe Kulin çok iyi derece İngilizce bilmektedir ve ilk evliliği için yerleştiği Londra'da İngiliz Dili ve Edebiyatı alanındaki birikimi sayesinde üniversitedeki danışmanının takdirini kazanmıştır.

[9] Vedat Yeşilçiçek, *Ayşe Kulin'in Hayatı, Sanatı, Eserleri, (*Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi) Çanakkale 2010, s. 42.
[10] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, Everest Yay., İstanbul 2019, s. 53.
[11] Ayşe Kulin, *age*., s. 52.

"Mr. Graham, daha önce de yazdım size, benim tutor'um. Birlikte çalışmaya Shakespeare'in soneleriyle başladık. Bazılarını ezbere bilmeme şaşırdı. Derken sıra Hamlet'e geldi, şaşkınlığı büsbütün arttı."[12]

Kulin, yazma konusundaki yeteneğinin farkında olup onu teşvik edenler arasında Robert Kolejindeki öğretmenlerinin olduğunu şöyle aktarır:

"Yeteneğimi hemen fark edip, Türkçe öğretmenimiz Rüveyda Hanım başta olmak üzere, beni nasıl da yüreklendirmişlerdi."[13]

Kulin'in şiire olan sevgisinin büyük bir parçasını da Nazım Hikmet oluşturmaktadır. Mavi gözlü devin şiirlerinin yasak olduğu yıllarda onu Nazım'la tanıştıran kişinin, kuzeni Üstün olduğunu anılarında şöyle aktarmaktadır.

"... Üstün'le ben usulca sofradan kalkıyor, bahçenin bir başka köşesinde dua okur gibi belli bir ahenkle ve bir ağızdan Nâzım okuyorduk"[14]

Nazım Hikmet'in onda yarattığı büyük sevgiyi ***İçimde Kırmızı Bir Gül Gibi*** adlı eserinde açık bir şekilde görmekteyiz. Çocuklarını büyütürken onlara "*masal yerine Nâzım'ın Kurtuluş Savaşı Destanı'nı oku"*ması da bu etkiyi doğular niteliktedir.[15]

Kendisini yazmakla tamamladığını belirten Kulin, genel manada edebiyat anlayışını şöyle vurgular.

"Edebiyat hem insanın aynasıdır hem de her insanı yaşadığı dar çemberden çıkartıp dünyaya açan kapıdır. Başka coğrafyaları, ağız tatlarını, kokuları, renkleri, kendimizden çok değişik, iyi kötü, güzel çirkin çeşitli insan tiplerini kitaplardan öğreniriz. Edebiyat bizi sadece rengarenk veya cehennem gibi dış dünyalarla değil,

[12] Ayşe Kulin, *age*., s. 265-266.
[13] Ayşe Kulin, *age*., s. 120.
[14] Ayşe Kulin, *age*., s. 153.
[15] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, Everest Yay., İstanbul 2016, s. 196.

çok derin ve değişik iç dünyalarla da tanıştırır. Kitap okumayan toplumlarda insanlar sadece yakın çevreleriyle baş başa kalacakları için, empati duygularını geliştiremezler." (Görüşme I: 23.11.2020)

Burcu Aktaş ile mülakatında edebiyata dair görüşlerini ise şu şekilde aktarmıştır**.**

"*Edebiyat, hayata ve insana dair iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin ne varsa, kurgulanmış olarak insanın önüne serer ve deneyim sahibi olması için gerekecek onlarca yılları, sayfalara hapsederek sunar. İnsan edebiyatta kendini ya da aradığını bulabilir, ders, ibret ya da sadece keyif alabilir. Keyif veren edebiyat bence en iyisidir*.[16]

1984 yılında ilk yayımlanan "***Güneşe Dön Yüzünü***" kitabı onun yüzünü pek güldürmez çünkü kitap baskı hataları ile doludur. Maddi anlamda sorun yaşayan yayınevine, kâğıt yardımı yaparak zor imkânlar içinde basılan ilk kitabı onun tüm heyecanını umutsuzluğa bırakmasına neden olur. Kapı kapı dolaşarak öykülerini yayınevi sahiplerine okutur fakat sonunda karşılaştığı tablo onu büyük bir hüsrana uğratır. Eline aldığı yeni çocuğunun imla hataları ile dolu olduğunu gördüğündeki hâli ***Hayal*** adlı kitabında bu şekilde resimlendirilmiştir.

"Erken yaşta evlenip dört çocuk sahibi olduğu için üzerine giydirilen 'ev kadını' elbisesi yüzünden yazdıklarına burun kıvrılıyor başlangıçta. Yazmaya 10 yıllık bir ara veriyor."[17] Uzun bir bekleyişten sonra Sel Yayınlarının isteği üzerine sayfa

[16] Burcu Aktaş - Efnan Atmaca, *Edebiyat Hudutları Bulandırır,* http://www.radikal.com.tr/kultur/edebiyat-hudutlari-bulandirir-803010/, (28.10.2020)
[17] Filiz Aygündüz, "*Ayşe Kulin ve Faşizm",* https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/filiz-aygunduz/ayse-kulin-ve-fasizm-1833983, (28.10.2020)

sınırlandırılması ve yeterli kaynağa erişememesinden dolayı içine sinmeyen tek ve yazarın ikinci kitabı olan ***Bir Tatlı Huzur*** yayımlanır. Kulin'in edebiyat camiasına girmesi ise ***Foto Sabah Resimleri*** ile 1995 yılında Haldun Taner, 1996 yılında Sait Faik öykü ödüllerini kazanması ile olur.

Kendini öykücü olarak tanımlayan yazarın en çok sevdiği edebî tür de öyküdür. Yazarlık serüvenine belki bu tür ile başlamasından kaynaklanan bu sevginin meyvelerini de iki ödül ile alan Kulin için Fethi Naci, şu değerlendirmeyi yapar:

"Foto Sabah Resimleri'ni okuyunca Ayşe Kulin'in belirgin özellikleri olan bir hikâyeci olduğunu görüyoruz. İlk göze çarpan belli bir 'yazma ustalığı'na kavuşmuş olması. Sonra 'yaşantı ve tanıklık zenginliği'. Sonra hikâye için vazgeçilmez bir öge olan 'ayrıntı zenginliği'. Bunlara 'ilerici bir kimlik'i de ekleyebiliriz."[18]

Aldığı ödüller sonunda yayıncı bulan Kulin, ününü ve çok satan unvanını kazandığı "***Adı: Aylin***"i yazar ancak bu defa kitabının çok satması nedeniyle eleştirmenlerin hedef noktası olur. "*Biyografik romanlarıyla '[Adı Aylin (1999), Sevdalinka (1999), Füreya (2000)] çok satanlar arasına giren yazar da Ayşe Kulin (d. 1942)'dir."*[19] Kulin, edebiyat tarihçileri tarafından eleştirilmeyişini ise şu şekilde yorumlar:

"Herhangi bir eleştirmenin kitaplarımı eleştirmesi; kitabın savruk yazılmış, karakterlerin iyi gelişmemiş ya da inandırıcı olmadıkları yönünde, tekrarların olduğu, klişe kullanılması, şu anda aklıma gelmeyen yüzlerce nedenle eleştirmesi, eleştirmeye vakit ayırması bana onur verip, yoluma ışık tutabilirdi. Ama olmadı. Eleştirmediler."[20]

---

[18] Fethi Naci, *Eleştiri Günlüğü 5 "Kıskanmak",* Oğlak Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 244.
[19] İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, s. 416.
[20] Dilek Yumru, *Ayşe Kulin'in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim*, (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Programı, Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 2016, s. 55.

Kulin'in çok fazla eleştiri ve tepki almasına rağmen sözünün eri ve özgün bir yazar olduğu Filiz Aygündüz'ün şu cümlelerinde saklıdır.

"(...) hep alabildiğine samimi bir yazar buldum. Sorduğum en 'tuzak' sorulara bile içtenlikle cevap veren, insanlara zarar verecek hırsları, kompleksleri olmayan, mütevazı bir yazar."[21]

Çok geniş okur kitlesine sahip olan ve romanları iki yüz bin baskı yapan Kulin, edebiyat dünyasındaki yerini şu şekilde açıklamaktadır: *"Ben kendimi sadece Türkçeyi iyi kullanan, ara sıra da toplumun görmezden geldiği sorunlara dikkat çekmek amacıyla yazan biri olarak görüyorum."* (Görüşme I: 23.11.2020)

Severek yazdığını ve tek korkusunun okurları tarafından unutulmak olduğunu ifade eden yazar, geç bulduğu fırsatı çok iyi değerlendirir ve neredeyse her yıl bir eser yayımlar. Eserlerini kaleme alırken ki tavrını ise şu sözlerle belirtir:

"Karamsar değilim ama ben bir yazarım! Beni fazlasıyla etkileyen konuları işlemek, benim işim. Bugünün Türkiye'sinde optimist olabilme imkânı da yok."[22]

Yazarlığın gelecek kuşaklara ulaşabilmek için tıpkı Shakespeare gibi her daim var olmak ile mümkün olabileceğini belirten yazar, *"Benden 50 sene sonra hâlâ Türkler okuyorsa beni, demek ki iyi bir yazarım; zamanı aşarak hitap edebilmişim insanlara.*"[23] der.

Çok üretken bir yazar olmasının yanı sıra yapıtlarında işlediği konuların ilgi çekiciliği ve bazen de güncelliği onun eserlerini sosyal tarihe not düşme bilinciyle

---

[21] Filiz Aygündüz, *Ayşe Kulin ve Faşizm,* https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/filiz-aygunduz/ayse-kulin-ve-fasizm-1833983, (28.10.2020)
[22] Ayşe Arman, "*Artık Uyanın"*, https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ayse-arman/artik-uyanin-30284562, (28.10.2020)
[23] Armağan Çağlayan, "*Artık Dindar Bir Nesil",* http://www.gazetevatan.com/-artik-dindar-bir-nesil-----611999-medya/ (23.10.2020)

yarattığını göstermektedir. Yaşadığı dönemin bir tanığı olarak pek çok romanında yakın Türkiye tarihine yer verdiğini şu şekilde açıklar:

"Yaşadıklarımızdan ressam da müzisyen de yazar da olsak, biz sanatçılar etkileniriz. Ben bir de ayrıca yaşadığım dönemleri yansıtmam gerektiğine inanan bir insanım. Öyle bir sorumluluğum olduğunu da düşünüyorum. Ama bu bir kurgudur nihayetinde. Beni rahatsız eden, dürten bazı şeyler yok değil. Ama okur kitapta ne bulmak istiyorsa onu bulur. Yazar bunu asla empoze etmemeli! Bu memlekette hayatından çok memnun yaşayan da var, hiç memnun olmadan yaşayan da var, banane diyen de var. Her okur kendi mesajını kendi alacak."[24]

Kulin'in romanlarını değerlendirdiğimizde dönemin toplumsal ve siyasal tarihine yer verişi, güçlü kadın tipini öne çıkarışı ve olayları aile merkezli bir perspektif ile meydana getirişi pek çok eserinin ortak özelliğidir.

Yazarın pek çok kişinin işlemeye korktuğu konuları samimi bir şekilde işlemesi onun romanlarında toplumsal ve siyasal konulara yer verdiğinin açık bir göstergesidir. Bunu yaparken özellikle tarafsız olmaya dikkat ettiğini ise şöyle açıklar:

"*(...) ben bir Osmanlı bakış açısıyla değil tamamen tarafsız bir kişi olarak yaklaşıyorum olaylara. Ben Osmanlı değil, Cumhuriyetçiyim. Cumhuriyet'te doğdum ve cumhuriyete tarafım. Cumhuriyetin Osmanlının hatalarını tekrarlamasını istemiyorum sadece. Ne yazık ki, cumhuriyet de, tıpkı Osmanlı gibi, kötü idare ediliyor. Birkaç parlak devlet adamının pırıltısı, yüzlerce kifayetsiz muhterisin arsında heder olup gidiyor. Osmanlının hatalarını (adam kayırmayı, çalmayı, talanı, aymazlığı, yobazlığı).*[25]

[24] Özlem Özdemir, "*Bu Benim İçinde Yaşamak İstediğim Türkiye Değil"* *https*://www.birgun.net/haber/bu-benim-icinde-yasamak-istedigim-turkiye-degil-93418, (24.10.2020)
[25] Mehmet Nuri Yardım, "*Ayşe Kulin: Sivil Tarih Birgün Yazılacaktır!",* http://www.habervitrini.com/ayse-kulin-sivil-tarih-birgun-yazilacaktir/612691, (24.10.2020)

Türk edebiyatında çok okutan bir yazar olmasına rağmen eleştirmenler tarafından hak ettiği değeri bulamayışını dile getiren yazar, Oğhan ile görüşmesinde kendi yazarlığını şu şekilde değerlendirir.

"İtibarım yurtdışında daha fazla. Nobel hayalim yok. Fakat Dublin Impac ödülü var. Çok önemli bir edebiyat olayı. İki Türk yazar listeye girdi. Orhan Pamuk ve ben. Okumayan insanlara, kitap okutan yazarım."[26]

Hem kendine hem de eserlerine yaptığı özeleştirilerini de samimi bir şekilde paylaşan Kulin, beğendiği ve beğenmediği yönlerini açıkça söylemektedir.

"*Artık bitmiş bir kitaba geri dönmem ama 'Keşke böyle yazmasaydım' dediğim olur. Mesela 'Füreya', içime en çok sinen kitabımdır. Bazen açıp bakmam gerekiyor, virgülünü bile değiştirmek istemeyeceğimi görüyorum. Ama 'Sevdalinka' tam tersi. Sonradan gördüm ki orada anlattığım savaşın şiddetine kendimi çok kaptırdım ve olayın içine romanı kaybettim. Dışarıdan gözle okurken beğenmedim."*[27]

2002 yılında ***Babama***, 2012 yılında ***Saklı Şiirler*** adıyla iki şiir kitabı yayımlanan Kulin, kendini şair olarak tanımlamamaktadır. Şiire duyduğu ayrı bir sevgi olduğunu ve "*yaşamının şiirle paralel gidişini*"[28] ***İçimde Kızıl Bir Gül Gibi*** yapıtında okurlarıyla paylaşır.

Yazarın ***Güneşe Dön Yüzünü*** kitabındaki ***"Gülizar"*** öyküsü "***Kırık Bebek"*** adıyla 1986 yılında Nisan Akman yönetmenliğinde beyaz perdeye uyarlanmıştır.

---

[26] Şehriban Oğhan, "*Roman Yazarının Hayatı Roman"*, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/roman-yazarinin-hayati-roman-16653675, (24.10.2020)
[27] İpek İzci, "*Bu Türkiye Çok Şey Gördü Her Şey Geçecektir"*, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/bu-turkiye-cok-sey-gordu-her-sey-gececektir-27492171 (28.10.2020)
[28] Dilek Yumru, *Ayşe Kulin'in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim*, (Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2016, s. 93.

Köprü, ***Gece Sesleri***, ***Veda***, ***Türkan*** adlı romanları aynı adla TV dizisi olarak yayınlanmıştır.

Aynı zamanda yazarın; "Milliyet Yayınları 20. Asır Dosyası Kapsamında (1975-1978)"; Anarşistler (Roderick Kedward), Kayzer'in Almanyası (Harold Kurtz), Amerika Sahnede (A.E. Cambell), Habsburgların Çöküşü (Zab Zeman), 1905 Rus İhtilali (David Floyd) çeviri eserlerinin de olması onun çok yönlü bir kişiliği olduğunu doğrular niteliktedir.

Yayına hazırlanmakta olan ***"Hazan"*** adlı yapıtının bilgisini ikinci görüşmemizde öğrendiğimiz yazarın, üreterek yazmaya devam edeceğini Ayşe Arman'a verdiği şu röportaj ile öğrenmekteyiz. *"Onu bilemem ama benim ailemde kadınlar, 90-100 yaşına kadar yaşıyor. Aklım, yaşımla birlikte giderse, daha benimle çoook röportaj yaparsın Ayşe."*[29]

1.3. Eserleri

No	Eserler	Tür	Yıl
1	Güneşe Dön Yüzünü	Öykü	1984
2	Bir Tatlı Huzur	Biyografi	1996
3	Foto Sabah Resimleri	Öykü	1998
4	Adı Aylin	Biyografik Roman	1997
5	Geniş Zamanlar	Öykü	1998
6	Sevdalinka	Roman	1999
7	Füreya	Roman	2000
8	Köprü	Roman	2001
9	İçimde Kırmızı Bir Gül	Deneme	2002

[29]Ayşe Arman, "*Canım İstedi Eşcinsel Romanı Yazdım"*, https://www.hurriyet.com.tr/canim-istedi-escinsel-romani-yazdim-19229554 (28.10.2020)

10	Babama	Şiir	2002
11	Nefes Nefese	Roman	2002
12	Kardelenler	Araştırma	2004
13	Gece Sesleri	Roman	2004
14	Bir Gün	Roman	2005
15	Bir Varmış Bir Yokmuş	Öykü	2007
16	Veda	Roman	2008
17	Sit Nene'nin Masalları	Çocuk Kitabı	2008
18	Umut	Roman	2008
19	Taş Duvar Açık Pencere	Derleme	2009
20	Tek ve Tek Başına Türkan	Anı-Roman	2009
21	Hayat Dürbünümde Kırk Sene	Anı-Roman	2011
22	Hüzün Dürbünümde Kırk Sene	Anı-Roman	2011
23	Gizli Anların Yolcusu	Roman	2011
24	Saklı Şiirler	Şiir	2012
25	Sessiz Öyküler	Öykü Derlemesi	2012
26	Bora'nın Kitabı	Roman	2012
27	Dönüş	Roman	2013
28	Hayal	Anı	2014
29	Handan	Roman	2014
30	Tutsak Güneş	Roman	2015
31	Kanadı Kırık Kuşlar	Roman	2016
32	Kördüğüm	Roman	2017
33	Son	Roman	2018
34	Her Yerde Kan Var	Roman	2019

1.3.1. Romanlarının İncelenmesi

1.3.1.1. Bir Tatlı Huzur

Ünlü sanatçı Münir Nureddin Selçuk'un hayatını anlattığı ***Bir Tatlı Huzur*** romanı Kulin'in yazarken zorlandığını ifade ettiği yapıtıdır. ***Hayal*** adlı eserinde Selçuk'un hayatı ile ilgili bilgilere ulaşmada sıkıntı yaşadığını bu yüzden Aylin Devrimel'in biyografik romanı olan ***Adı: Aylin*** gibi istediği bilgilere kaynak bulamadığını belirtir. Yazar, gerçek kişilerden beslenerek yarattığı romanlarında zamanın tarihsel olay akışını ve mekân unsurlarını ön plana alır. Romanlarına seçtiği kişilerin muhakkak Mustafa Kemal ve inkılaplar ile olan bağlantısını vermeyi tercih eder.

Bir Tatlı Huzur romanı her ne kadar Selçuk'un müzik hayatındaki ününü ve özel hayatını kapsayan bir eser olsa da bizim esere bakış açımız tarihe not düşmek gayesi olduğu için bu perspektif ile yaklaştığımızda çalışmamıza ciddi bir kaynak olduğunu tespit ettik. Çünkü Münir Nureddin Selçuk, askerliğini Dolmabahçe Sarayı'nda yapmış Damat Ferit'in beyaz piyanosunda musiki yapma şerefine nail olmuştur. Osmanlı, yıkılışa adım adım yaklaşırken o da saraydaki yaşananlara tanık olmuştur. Kulin, bu doğrultuda İstanbul'un işgal yıllarından bahsettiği eserlerinde bilhassa yer verdiği Vahdettin'in saraydan ayrılışını bu defa sanatçının gözünden okura sunar. İngiliz şilepi ile Vahdettin'in saraydan ayrılırken onun önünden geçmesi gibi Osmanlı tarihinin en önemli ve acı olaylarından birini bizzat Münir Nurettin Selçuk yaşamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ikinci Kurtuluş Savaşı'mız diye tabir edilen inkılaplar döneminde Mustafa Kemal'in sanata olan ilgisi ve Türk müziğinin gelişiminin de gözler önüne serildiği eserde; siyasi, ekonomi, sosyal alanların dışında kültürel ve sanatsal faaliyetlerin de önemsendiğini görmekteyiz. Mustafa Kemal, *"Çankaya'daki sofrasına sık sık Refik Fersan ile Münir Nureddin'i davet"* eder. Bu meşhur sofralar, çağdaşlaşma yolundaki yeniliklerin konuşulduğu bir karar merciidir.

Münir Nurettin Selçuk, yeni kurulan Türk devletinin her alandaki inkılaplarının tartışıldığı yer olan sofralara tanıklık etmiştir.

1.3.1.2. Adı: Aylin

1997 yılında yayımlanan ***Adı: Aylin***, yazarın en çok satan kitabıdır. Kulin'den biyografik roman serisi için değişik hayatları olan kişilerin listesi oluşturması istenir. Bunlardan biri de kuzeni Aylin Devrimel Radomisli'dir. Onun büyüleyici ve bir o kadar farklı yaşam tarzına sahip olmasının okurun ilgisini çekeceğini düşünür. Bu durumu kuzenine haber verirken gerekli bilgiler için hazırladığı soruları da ona gönderir. Aylin, kısa zamanda fotoğrafları ile yazara olumlu dönüt verir. Fakat bir sabah hiç beklenmedik bir şey yaşanır ve Aylin Devrimel'in esrarengiz bir şekilde cesedi bulunur. Onun acı haberi ile kaleme aldığı yazısını gazete ekinde yayımlayan Kulin, herkesin ilgisini çeker ve Aylin Devrimel'in hayatının kitaplaştırılması için desteklenir.

Romanı yazmaya başlayan Kulin, dört evlilik geçiren ve Amerika'da yaşayan Aylin'in eski eşleri, hastaları ve hizmetlileriyle görüşme yapmak için Amerika'nın yolunu tutar. Roman, Aylin Devrimel'in cenaze töreni ve ardından soylu ailesinin tanıtılmasıyla başlar. Çünkü o, bir ayağı Osmanlı'da bir ayağı Türkiye'de olan aileye mensuptur. Osmanlı'nın önemli devlet adamlarından biri olan Giritli Deli Mustafa Naili Paşa'nın soyundan gelen Aylin ve Bayındırlı ailesinin tanıtıldığı ilk sayfalarda özellikle Abdülmecit Dönemi'ne rastlarız.

Osmanlı'nın çöküş yıllarında Abdülmecit'in yirmi iki defa değiştirdiği sadrazamlarından biri olan Giritli Deli Mustafa Naili Paşa bilhassa Mısır seferinde gösterdiği başarı sonucu serdergeliğe yükselmiş bu sayede önünün açılmasıyla üç kez sadrazamlığa kadar yükselip üç kez de azledilmiştir. Onun savaş meydanlarındaki hiddeti devlet adamı olduğu zamanda devam etmiş ve üslup açısından sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. İsminin önündeki unvanları alış nedenlerinin detaylı

olarak aktarıldığı romanda kendi soyundan gelen Aylin'in Körfez Savaşı'ndaki cesaretinden dolayı onun izlerini taşıdığı vurgulanır.

Bayındırlı ailesi savaşın tüm olumsuzluklarını yaşar ancak Cumhuriyet ile ailenin Esma isimli kızları Atatürk'ün dikkatini çekerek ilk kadın milletvekillerinden biri olur. Bayındırlı kızlarının akıbetinin verildiği bölümde Aylin Devrimel'in anne ve babasının evlenme süreci anlatılır.

Çocukluklarını Soysal Apartmanında geçiren Nilüfer ve Aylin kardeşlerin Ayşe Kulin ile anıları okurla bu bölümde paylaşılır. Onu maceradan maceraya sürükleyen Prens Ben Tekkouk Senusi ile olan evliliği hüsranla biter. Rüya gibi başlayan bu evlilik onu mutlu etmez ve prensi Polat ile aldatır. Bu durumu prensin öğrenmesiyle Aylin, ondan kaçar ve Avusturya'da tıp fakültesini bitirdikten sonra Amerika'ya yerleşir. Avusturya'da tanışıp evlendiği Jean Pierre'den de bir süre sonra boşanma kararı alır. Psikiyatr alanında ünlenen Aylin, üçüncü evliliğini Mişel Radomisli ile yapar ancak tek düze bir yaşam onun istediği hayatı karşılamadığı için ondan da ayrılır. Dördüncü ve son evliliğini ise Amerikan sinema yıldızı Joseph Cates ile yapar. Aylin'in, Joseph'in çocukları tarafından dışlanması onu mutsuzluğa iter ve Amerikan ordusuna katılma kararı alır. Körfez Savaşı'na katılan askerlere bir psikiyatr olarak kendisinin geliştirdiği "Işık Terapisi"ni uygular. Onun başarısı önüne engeller çıkartır ve hakkında soruşturma açılır. Bunun üzerine ordudan istifa ederek Amerika'ya döner. Aylin'in Körfez Savaşı'na katılmasına karşı çıkan Joseph ona boşanma davası açar. Telefonlar ile tehdit edilen Aylin'in nasıl öldüğü ile ilgili hiçbir ize rastlanamaz.

Yazar, çok satan eserinden sonra edebiyat tarihçileri tarafından oldukça eleştiri alır. Yıldız Ecevit, postmodern anlatının dördüncü eğiliminde *"... tümüyle tüketime yönelik üretilmiş, çoğunlukla çarpıcı/sürükleyici yaşam öyküleri içeren ya da kimi kez dünya dışı alışmamış uzamlarda, tarih kesitlerinde geçen bilim-kurgu/polisiye/serüven*

romanlarıdır. Bu gruba, Ayşe Kulin'in çok sayıda baskı yapan romanı 'Adı: Aylin' örnek verilebilir."[30] yorumunu yapar.

1.3.1.3. Sevdalinka

Kulin'in 1999 yılında yayımlanan romanı *"Varoluş mücadeleleri sekiz yüz yıldır süren onurlu, cefakâr, kahraman Boşnaklar ve sevgili babam, rahmetli Muhittin Kulin"*e ithaf etmesiyle başlar. Baba tarafından Boşnak olan yazar göç travmasını iliklerine kadar yaşayan ailesi için yazmaya niyetlendiği konu ile ilgili yaptığı araştırmalar sonucunda çok yakın tarihte gerçekleşen Bosna Savaşı'ndaki vahşeti öğrenir. Dolayısıyla Boşnaklara yapılan soykırıma sessiz kalan çok sevdiği Batı'dan uzaklaşır.

1986 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin etnik yapısı hakkında bilgi edindiğimiz bölümde aynı zamanda romanın başat kahramanı Nimeta ve ailesini de tanırız. Yugoslavya'nın parçalanma sebepleri ile parçalandıktan sonra Avrupa'da yapayalnız kalan Bosna Hersek'in demografik, kültürel, sosyal, siyasal yapısı ve yapılan halk oylamaları detaylı bir şekilde belgesel roman tadında verilir. Aliya İzzetbegoviç'in kaçırılması ile gerçekleri gören Boşnaklar, Sırpların mezalimi sonucunda katliama uğrarlar. Hayatta kalma mücadelesi verirken genç-yaşlı tecavüze uğrayan kadınlar, bebekler; tarif edilemeyecek işkence ile eşlerinin ve çocuklarının önünde öldürülen erkekler, 1992-1995 yıllarındaki savaşın acı tablosu olarak tarihte yerini alır.

Kulin, çok fazla araştırma yaparak kaleme aldığı eserinde Fatih Sultan Mehmet zamanında Osmanlı toprağı olan Bosna Hersek'te yaşayan Boşnak halkının Müslüman olmalarına ve tek bir kurşun atılmadan Avusturya-Macaristan'a bırakılmasıyla başlayan göçlere de değinir. İstanbul, onlar için ayrılık demektir. II. Dünya Savaşı ve Bosna Savaşı'nda Boşnakların uğradığı saldırıların yanında, "Boşnaklar" başlığında

[30] Yıldız Ecevit, *Türk Romanında Postmodern Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 70.

1180-1190 yıllarındaki Ban Kulin Dönemi ve Haçlı Seferleri ile romanı daha ilgi çekici kılan Bosna Banlarının tarihi anlatılır.

Kulin, Balkan topraklarında sekiz yüzyıldan beri var olan Boşnakların tarihte yaşadıkları her türlü kötülüğe rağmen etnik kimliklerinden asla vazgeçmeyeceklerini ve dört yıl boyunca süren amansız soykırım olarak nitelediği Bosna Savaşı'ndan sonra bile var olmaya devam edeceklerini son sözünde vurgular.

1.3.1.4. Füreya

Türk edebiyatında önemli tarihsel bilgilere ulaşmamızı sağlayan biyografik çalışmalar ile ele alınan dönemle ilgili özel bilgilere ulaşma imkânı bulmaktayız. *"1990 sonrası biyografik roman türünün Türk edebiyatındaki en velut yazarları Hıfzı Topuz ve Ayşe Kulin'dir."*[31] Bu gerçek, çalışmamızda yakın tarihimizin şahitliğini üstlenen şahsiyetlerin tarihimizin manifestosuna dönüşmesini sağlar.

2000 yılında Remzi Kitabevi'nden yayımlanan ***Füreya***, Kulin'in biyografik romanlarındandır. Dönemin ünlü ailelerinden olan Şakir Paşa ailesinin soy ağacının şeması ile başlayan roman Cumhuriyet'in tüm kadın sanatçılarına ithaf edilmiştir. Füreya Koral, Türkiye'nin ilk ve dünyaca tanınan seramik sanatçısıdır. O, inişli çıkışlı hayatında hem Osmanlı hem Millî Mücadele hem de cumhuriyetin kuruluş ve inkılaplarını bizzat yaşamış örnek cumhuriyet kadını kimliğini temsil eder.

İlk biyografik romanı ***Adı: Aylin***'e yöneltilen eleştirilerden sonra ***Füreya***'da yapı unsurlarını ve anlatım tekniklerini çok başarılı bir şekilde kullanan yazar, *"roman boyunca birbirine paralel gelişen iki zaman dilimini kurgula"*r.[32] II. Abdülhamit'in sadrazamlarından biri olan Cevat Şakir Paşa'nın Osmanlı Devleti'ndeki önemli hizmetleri ve azledilişi sonrasında bir devletin yıkılıp yeni bir devletin kuruluşuna tanıklık eden Şakir Paşa ailesinin yaşamları geriye dönüş teknikleri ile okurla

[31] Mustafa Apaydın, *Biyografik Roman Türünün Türk Edebiyatındaki Gelişimi Üzerine Bazı Dikkatler*, Hece Dergisi, C. 2, S. 65/66/67, s. 559.
[32] Mustafa Apaydın, *agm.*, s. 563.

buluşturulurken gerçek yaşanılan zaman Füreya'nın ölüm döşeğindeyken zihninden geçenler ile aktarılır.

Ahmet Cevat Paşa, Türk-Rus Harbi ve Berlin Antlaşması'nda gösterdiği başarı sayesinde Girit Valiliğine daha sonra da sadrazamlığa yükselir. II. Abdülhamit Dönemi'ndeki memurların dizginlenemeyen hareketlerini tespit etmesi üzerine sunduğu rapor sonucu 5. Ordu Komutanı olarak Şam'a gönderilir. Burada verem hastalığına yakalanır ancak II. Abdülhamit onun İstanbul'a gelmesine izin vermez. Paşa'nın ablası Sara Hanım, padişah ile görüşerek onun geri dönmesi için yalvarır. Cevat Paşa, İstanbul'a geldikten iki gün sonra vefat eder. Onun gibi başarılı bir devlet adamı olan Şakir Paşa ise ağabeyinin ölümüyle Ada'ya yerleşir ve burada meşhur "Osmanlı Tarihi"ni yazar. Şakir Paşa, II Abdülhamit'e olan kırgınlığını tüm hayatı boyunca ailesine de hissettirir. Abdülhamit'in istibdat anlayışı onun vefatından sonra bile ailenin üzerine bir karanlık gibi çöker. Konakta başlayan gösterişli Osmanlı yaşamı İstanbul'un işgal yıllarıyla apartman yaşamına geçerek tarihsel çizgide cumhuriyetin nasıl kurulduğunu tüm gerçekliği ile gözler önüne serer. Osmanlı'nın *"çöküş yıllarını"*[33] anlattığı eserinde Balkan Savaşları'nın başlamasıyla Selanik'teki mülklerini kaybeden aile ile devletin içinde bulunduğu durum aynı çerçevede verilir.

Romanın diğer bölümlerinde ise Millî Mücadele ve cumhuriyet yıllarının panoraması işlenir. İşgal yıllarında sarayın tutumunu doğru bulmayan Mustafa Kemal, bir zamanlar yaverlik yaptığı Vahdettin ile olan samimiyetine güvenerek vatanın kurtuluşu için onunla yaptığı görüşme sonrasında hayal kırıklığına uğrar. Düşman donanmalarının İstanbul'a demir atmasıyla Şişli'deki evinde Millî Mücadele için hazırlık yapmaya başlar. Mustafa Kemal'in sınıf arkadaşı olan Emin Koral, Şakir Paşa ailesinin referansı ile Anadolu'yu silahlandırma sürecine büyük destek verir ve cumhuriyetin ordu komutanlarından biri olur.

İstanbul'un işgal yılları ve İzmir'in kurtuluşu onun gözünden okura aktarılırken; Millî Mücadele'nin kıvılcımlarının Maraş'a yayılması Kılıç Ali ile

[33] *Canımı Vereyim, Kitabımı Almayın,* https://www.milliyet.com.tr/kultur-sanat/canimi-vereyim-kitabimi-almayin-965086 (28.10.2020)

yansıtılır. Cumhuriyetin en önemli inkılapları ise kadın karakterler ile verilir. Hakkiye Hanım; Latife Hanım ve Mustafa Kemal'in nikâh törenini büyük bir heyecanla yazdığı mektup aracılığıyla paylaşır. Füreya ise Mustafa Kemal'in Samsun'a gideceği gece ona yazdığı notu hayat felsefesi edinerek Türk kadının toplum hayatında varoluş sürecini bizzat yaşar. Atatürk'ün sofralarına konuk olarak katılır ve modernleşme yıllarının planlanışını gözlemler, Atatürk'ün ölümünden sonra ise asıl kimliğini bularak seramik sanatının duayenlerinden biri olur.

Tarihsel çizgi olarak geniş bir zaman dilimini ele alan eser 26 Ağustos 1992 yılında başlar. Pek çok romanında olduğu gibi başlıkların altına not düştüğü tarihler ile okur bir "an"ı bir de geçmişi yaşar. Şahıs kadrosunun, dönemin önemli isimlerinden ve bürokratlarından oluşması romanı daha ilgi çekici hâle getirir.

Füreya Koral'ın ilk eşi ile olan mutsuz evliliği ve çocuk sahibi olamayışı, Kılıç Ali ile olan ikinci evliliğinde hayal ettiği çevreye kavuşması, Atatürk'ün ölümü ile Kılıç Ali'nin yaşadığı buhran dolu yıllar, kısacası her saniyesinde buram buram kokan tarih, kadın erkek ilişkileri perspektifiyle işlenir. II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri ve giderek artan sağ-sol çatışmaları, darbeler, sanatında adını altın harflerle duyurması onun vefatına kadar Türkiye tarihinde iz yaratan olaylardır.

Kulin, romanın başlarında Cevat ve Şakir Paşaların babası olan Asım Bey'in eşini hizmetçi ile aldatmasını ve Füreya'nın ilk eşinden gördüğü şiddeti çarpıcı bir şekilde dile getirir. Kadınların inkılaplar ile elde ettiği hakların okur üzerindeki tesirini daha da arttıran bu olgular ve kadınlarda yarattığı travmanın işlendiği roman Kulin'in tek bir noktasını bile değiştirmek istemediği en çok beğendiği yapıtıdır.

Yazar, kitabı yazma sürecinin nasıl geliştiğini ***Hayal*** adlı eserinde yakın arkadaşı Sara Koral'ın ondan halasının hayatını yazmasını istemesi ve Ferit Edgü'nün ünlü seramikçi ile günlerce yaptığı konuşma kasetlerine ulaşması ile başladığını anlatır. Üç gün boyunca aralıksız dinlediği kasetlerden *"üç ayrı ömür"* harmanlayan yazar kitabın çerçevesini oluşturduğu ilk izlenimi ise şu şekilde özetler:

"Füreya'nın kulağıma dolan sigaradan kalınlaşmış sesi, beni önce Osmanlı konaklarında gezdirmiş, işgal altındaki İstanbul'a götürmüş, sonra kurtuluş ordusunun yapılanmasına şahitlik ettirmiş, Yunan askerilerini İzmir'de denize doğru sürmüş, Osmanlının esir halkına Ege'de kurtuluşu tattırmış, Ankara'da devrimleri yaşatmıştı. Bir Osmanlı konağı hanımefendisi, yılların içinde acılar çekerek, aşklar yaşayarak ve veremle sınanarak, en sonunda bohem ve solcu bir sanatçıya dönüşmüştü."[34]

1.3.1.5. Köprü

Kulin, Doğu Anadolu'daki terör olaylarını tarihi gerçeklik bağlamında ele alarak işlediği ***Köprü*** adlı yapıtını 2001 yılında Remzi Kitabevinde yayımlamıştır. "*Her atandığı ile bereket ve aydınlık taşıyan ve bu öyküdeki köprünün yapımını gerçekleştiren, ülkemin ufkundan parlak bir yıldızı gibi kayan, Cumhuriyet tarihinin en renkli valisi Recep Yazıcıoğlu'nun anısına"* ithaf ettiği eseridir.

Kulin, kitap fuarı için gittiği Erzincan'da Vali ile nasıl tanıştığını ***Hayal*** adlı anı romanında detaylı bir şekilde anlatır. Romanı yazabilmek için Fırat ve çevresini birlikte gezerken heybelerine eklediği anılara yer verdiği ***Hayal***'de tüm zorluklara rağmen tamamlanan köprünün romanının yazılmasını Vali'nin istediğini belirtir.

240 sayfadan oluşan roman 1993 tarihi ile başlar. Türkiye tarihine baktığımızda terör olaylarının zirvede olduğu ve bölge halkının çok fazla sorun ile karşılaştığı bir gerçektir. Eserin diğer tarih düşülerek verilen dikkat çekici başlıkları şu şekildedir: Vali, Bayram ve Öksüz (1993), Köprü (1950-1972), Köprü (1972-1992), Hangediği Olayı (7 Ağustos 1924), Piran Olayı ve Şeyh Sait (13 Şubat 1925), Zilan'ın Evinde (25 Mart 1925), Umut Köprüsü (23 Temmuz 1997)'dür. Tarihli başlıkları belirtmemizdeki en önemli husus tarihi gerçeklik ilkesi kapsamında romanı

[34] Ayşe Kulin, *Hayal*, s. 250.

oluşturmaya kaynaklık etmesidir. Çalışmamızda, romandaki diğer başlıkların şahıs kadrosunun ve olay örgüsünün anlatıları için verildiğini tespit ettik.

Romanın merkezine Vali Recep Yazıcıoğlu'nu alarak olayları kurgulayan yazar; Şeyh Sait İsyanı'nı, İsmet İnönü'nün ve yöre halkının bakış açısıyla ele alarak dönemin izlenen politikası hakkında fikir edinmemizi sağlar ve Doğu Anadolu'daki toplumsal, siyasal ve dini sorunlara dikkat çeker.

Roman, Bayram'ın Güllü'yü hastaneye yetiştirememesi sebebiyle doğum yaparken hayatını kaybetmesi ve yeni doğan oğlunu yaşadığı acıyla valiye götürmesi ile başlar. Yaşanılan coğrafyanın insanın kaderi üzerindeki belirleyiciliği vurgulanarak sarp dağlar arasında kalan köylerin Fırat nehri üzerindeki ulaşım problemleri odak noktasına alınır ve akıcı bir üslupla işlenir. Başpınar Köyü'nün Fırat Nehri'nden diğer yerleşim yerleri ile bağlantısını sağlayan köprünün yıllarca yapılamaması nedeniyle köylüler, sal ile ulaşımlarını sağlamaya çalışırlar ancak zorlu kış şartlarında ölümle burun buruna gelirler.

Kemaliyelilerin köprü yapılabilmesi için uğraşlarını ve neden hâlâ yapılamadığını araştıran Vali'nin gözünden yakın tarih hakkında bilgilere ulaşmaktayız. Yöre halkının köprü yapımı için Türkiye'nin önemli siyasi isimleri ile olumlu görüşmeleri hiçbir sonuca varmaz. Celal Bayar, Süleyman Demirel, Turgut Özal ve Yıldırım Akbulut gibi şahsiyetlerin köylülerle görüşmeleri detaylı olarak verilir. Köprünün yapımına başlanacağı esnada Türkiye'yi sarsan 12 Eylül Darbesi yaşanır, bu olaydan sonra artık halkta hiçbir ümit kalmaz. Köprü ile ilgili tüm evrakları inceleyen ve IV. Murat'a benzetilen Recep Yazıcıoğlu, kış şartlarında Fırat'a daha fazla kurban vermemek için köprünün yapılması için hazırlıklara başlar.

Çağdaş bir toplum yaratma düşüncesiyle Cumhuriyetin ilk yıllarında bölge halkının çok iyi analiz edilememesi ve gerçekleştirilen inkılapların onlara benimsetilememesi kanıtları ile sunulur. Terör olaylarına bağlı olarak baraj yapımında öldürülen mühendisler, otobüsten indirilerek şehit edilen öğretmenler, PKK tarafından yöre halkına çektirilen eziyetler, Başbağlar Katliamı, Madımak Otelinin yakılması,

Şeyh Sait Ayaklanması gibi acı olaylar; Türk- Kürt, devlet -PKK çatışması çarpıcı bir şekilde işlenir. Tüm bu çatışmalarda ele alınan siyasi ve tarihî karakterlerin dışındaki diğer şahısların kurgu olmasının yanı sıra terör olayları ile ilgili bazı gazete manşetlerine yer verildiği görülür.

İngiltere, Musul sorununda Türkiye'nin iç işlerine karışarak Nasturileri silahlandırır ve ayaklanmalarına neden olur. Şeyh Sait'in yakalanarak idam edilmesi, 7 Ağustos 1924 tarihinde başlayan Hangediği ve Piran olayları, İnönü ile Vali'nin gözünden değerlendirilir. Bununla birlikte Şeyh Sait olayında İngiltere'nin Kürtleri kışkırtması, aşiret ağalarının yöre halkını ezmesi, devletin toprak reformunda başarılı olamaması eserde tarihsel metotla işlenir.

Romandaki üç farklı olay örgüsünün tüm zincirleri paralel bir şekilde ilerler ve romanın son bölümünde birleşerek birbirini tamamlar. Bayram'ın Güllü'nün ölümünden sonra oğlunu Vali'ye getirmesi zincirin ilk halkasıdır. Köprü'nün yapımındaki ihmaller ve Vali'nin terör olayları karşısında yaşadıkları, İnönü'nün hayali ile fikirlerini paylaşması ikinci olaydır. Alevi-Sünni meselesi, Mevlüt ile Elmas'ın evlenmelerine karşı çıkan aileleri ve Elmas'ın kardeşinin askerde yaşadığı olumsuzluklar sebebiyle dağa çıkarak terörist oluşu üçüncü olay olarak işlenir.

İç içe geçen kurmaca olaylar PKK'nin tüm engellerine rağmen köprünün yapılmasıyla tamamlanır. Elmas, çocuğunun ve Mevlüt'ün teröristler tarafından öldürülmesinden sonra yaşadığı acıyı süt annelik yaptığı Bayram'ın oğlu Öksüz'le hafifletir. Bayram ile evlenmesi ise farklı şahıs kadrosu ve olay örgüsü ile başlayan iki farklı kurguyu birleştirmiştir. Doğumda annesi ölen Öksüz'ün hayatı ile başlayan roman, köprünün tamamlandığı gün ona Vali'nin adının verilmesiyle son bulur.

Betimleme, diyalog, anlatma ve gösterme tekniklerinden yararlanarak oluşturulan romanda gözlemci bakış açısı hâkimdir. Yazar, çok sevdiği Avrupa devletlerinin Boşnak Savaşı sırasında olanlara göz yumması sonucunda Batı'yı; ***Köprü*** romanını yazarken de kendi ülkesini tanıdığını ***Hayal*** adlı yapıtında şu sözlerle aktarır:

"İnşasında çalışmış onlarca insanla tanışıp, konuştuğum köprü, bir demir yığını olmaktan çıkıp, adeta bir insana dönüşmüştü benim için. Bana ülkemin doğusundaki hayattan kesitler sunmuştu."[35]

1.3.1.6. Nefes Nefese

2002 yılında Remzi Kitabevinden yayımlanan roman *"İkinci Dünya Savaşı'nda kıyıma maruz kalan Yahudilerin kurtarılmasında önemli katkıları olan, şerefli ve cesur Türk diplomatlarının aziz hatıralarına"* ithaf edilmiştir. Eser, teşekkür yazısı ve II. Dünya Savaşı'nda Yahudileri Nazilerin soykırımından kurtaran Türk diplomatların listesi ile başlar. Etnik kimlik, aile ilişkileri, dönemin siyasi hayatı ve II. Dünya Savaşı üzerinde şekillenen roman, 1941 Ankara'sında Türk diplomatların ve İnönü'nün Avrupa'nın her yerine yayılan savaşla ilgili alacağı kararlardaki yoğun çalışmaları üzerine kuruludur.

Romandaki kadın karakter gerçek hayatta yazarın teyzesi yani Ahmet Reşat Paşa'nın kızıdır. Ahmet Reşat, kızının gayrimüslim biriyle evlendiğini duyduğunda intihar girişiminde bulunur. Bir Türk kızı ile evlenen Musevi asıllı Rafo, ailelerinin ve çevrelerinin verecekleri tepkileri göze alıp İstanbul'dan ayrılarak Selva ile Fransa'ya yerleşir. Başlangıçta Almanların başlattıkları savaş onların hayatını pek etkilemez ancak hiç beklenilmeyen gelişmeler doğrultusunda Fransa'ya da sıçrayan savaş Rafo için büyük bir tehlike oluşturur çünkü Gestapo, Nazilerin görevini layıkıyla yerine getirmektedir. Selva için endişelenen ailesi Türk Konsolosluğundan yardım talep eder ve sonunda Türk kimliği çıkarırlar. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ile Avrupa'nın en görkemli şehrine göç eden Yahudiler, Türk- Alman ilişkilerinin iyi olması sebebiyle Türk kimliği çıkartabildikleri takdirde katliamdan kurtuluş belgelerini almış olurlar. Toplama kamplarına götürülmek üzere olan Yahudilerin bulunduğu vagona atlayan Marsilya Konsolosu Nazım Kender, kitapta bir kurgu karakterdir. Ancak gerçek hayatta Necdet Kent'i temsil ettiğini yazarın ***Hayal*** adlı romanından öğrenmekteyiz. Necdet Bey, II. Dünya Savaşı yıllarında Yahudileri nasıl

[35] Ayşe Kulin, *age.*, s. 256.

kurtardıklarını Kulin ile yaptığı görüşmede anlatırken kendi kimliğinin gizli kalmasını ister. *"Bizler, Türkiye Cumhuriyeti'nin hariciye memurları, işleri devletimizin talimatıyla insaniyet namına yaptık. Kendimize kahramanlık payı çıkarmamız bizlere yakışmaz."*[36] açıklamasıyla insanî ve tarihî bağlar ile tarihe yön verilen bir dönüm noktasında yer aldıklarını ispatlar.

"*Kurgu içerisinde yer verilen tüm bu yazışmalar, Türk hükümetinin konuyla yakından ilgilendiğini; özellikle Türk asıllı Yahudileri kurtarmak için çaba sarf ettiğini ve onları kamplara göndermemek veya kurtarmak için girişimde bulunduğunu hatırlatmaya dönük vurgulardır."*[37]

Nitekim Türk- Yahudi ilişkilerine baktığımızda hem Fatih Sultan Mehmet hem de II. Baayezit döneminde bu bağın nasıl kurulduğuna rastlarız. Eserde İspanya'dan sürgün edilen Yahudilere yardım ederek onların İstanbul'a getiriliş sürecine yer verilmesi ve büyük savaşın kaybedilmesiyle İstanbul'u terk edişleri de çarpıcı bir şekilde anlatılır.

Romanın tarihsel olaylarının çoğunu ise Mihver ve Müttefik devletlerin Türkiye'nin savaşa girmesi için yaptıkları görüşmeler oluşturur. Hitler ile aralarındaki ilintinin merkezinde Von Papen'in istihbarat çalışmaları vardır. Bu fırsatı değerlendiren İnönü ve ekibi gerek Kahire gerek Adana görüşmelerinde çok önemli hamleler yaparak savaşa son anda kazanan tarafta girmeyi başarırlar. İnönü'nün masada göstermiş olduğu başarı ekonomik yöndeki sıkıntıların altında ezilir.

Fransa'daki Türklerin ve Yahudilerin kurtarılmaları için Türk konsoloslar tehlikeli bir plan yaparlar. Almanların kendi topraklarında arama yapmaz düşüncesiyle Yahudilerin de içinde bulunduğu 176 yolcuyu Berlin'den geçirerek Türkiye'ye ulaştırmak için uğraşırlar. Yolda başlarına gelebilecek herhangi bir durum için yaptıkları hazırlıklar romanın heyecanını doruk noktasına ulaştırır. Roman, Fransa'dan

[36] Ayşe Kulin, *age.*, s. 289-290.
[37] Zeki Taştan, M. Arif Erzen, "Türk Diplomatlarının İnsanlık Mücadelesini Konu Alan Bir Tarihî-Belgesel Roman: Nefes Nefese", *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S. 2, s. 148.

yola çıkan trenin varış noktası olan Sirkeci Garı'na ulaşmasıyla sonlanır. Onları karşılamaya gelenlerin arasında bu evliliğe karşı çıkan Selva'nın babası da vardır.

1.3.1.7. Gece Sesleri

Anne kız çatışmasının doruklarına ulaşan ve Türkiye'nin en çalkantılı dönemini gözler önüne seren roman, 2004 yılında yayımlanır. Geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı eserde geçmiş ve bugün arasında geçişler yaşanır. Ortaçlı ailesi, Ege'nin en köklü ailelerindendir ve mecliste iki kuşak vekil olarak yer almışlardır.

Rengigül ilk evliliğinde mutsuz olur ve boşanır. İkinci evliliğini Nedim Ortaçlı ile gerçekleştirir ve kızı Ayda'yı alarak onun yanına taşınır. Nedim Ortaçlı'nın üvey kızı Ayda'nın üniversitedeki öğrenci eylemlerine katılarak gözaltına alınış süreçleri Türkiye'nin tarihsel bağlantısı verilerek okura sunulur. Öğretim görevlisi olan Ayda, Erzurum'da seminerdeyken annesinin hastaneye kaldırıldığı haberini alır. Annesi Rengigül ile Ayda arasındaki çatışmanın sonlandığı nokta, onun annesinin günlüklerine ulaşması ile olur. Çünkü o, annesinin 27 Mayıs öncesi eylemlerde fiilen rol aldığını bilmez. 12 Eylül sürecinde annesinin verdiği tepkilerin sebebinin aynı hataları onun da yapmasını engellemek için olduğunu bu sayede öğrenir.

Rengigül Hanım'ın, Atatürkçü; kahraman anlatıcı Ayda'nın sol görüşlü olması ve kendi kızı Aslı'nın her kesime özgürlük isteyen, siyasi konulara pek karışmayan biri olması üç kuşağın çatışmasını gözler önüne serer. Ayda ile annesi arasındaki ilişki nasılsa kızı Aslı ile arasındaki ilişki ve çatışma aynı şekilde devam eder.

Roman, Ayda'nın okuduğu mektuplar sonunda annesine haksızlık ettiğini anlaması sonucu hastaneye ondan özür dilemek için gittiğinde onun ölüm haberini almasıyla biter.

Özellikle Demokrat Parti'nin siyaset sahnesine çıkışı, 27 Mayıs ve 12 Eylül sürecinde Türkiye'de yaşanan tarihsel gelişmeleri *"1940'lardan bugünlere uzanan siyasi panorama"*[38] doğrultusunda okura sunar.

1.3.1.8. Bir Gün

Bir Gün adlı romanını 2005 yılında Everest Yayınlarında yayımlayan yazar, Kürt-Türk, Doğu- Batı, devlet- PKK, kadın-erkek ilişkilerinin doğurduğu çatışmaları yakın tarihimizde yaşanan Kürt açılımından sonra birçok yönüyle başarılı bir şekilde işler. ***Köprü*** ve ***Bir Gün*** adlı romanlarında ele alığı bu konuların merkezine sevgisizliği ve tarihi olayları alır. Çaldıran Savaşı'ndan başlayarak Osmanlı'daki Kürtlerin durumunu, Şeyh Sait İsyanı'nı ve Cumhuriyet Dönemi'ni sırasıyla anlatır.

Adından da anlaşılacağı gibi bir günlük zaman diliminde geçen olaylar, geriye dönüş, monolog ve iç monolog teknikleri ile çarpıcı bir şekilde ortaya konur. Yazar, belki bir gün bu anlaşmazlıklara son verilir ihtimaliyle içinde var olan umut duygusuyla eserine bu ismi koyduğunu belirtir.

Ülke gündemini iyi takip eden ve yaşanan hiçbir olaya sessiz kalmayan yazar, Kürt açılımının konuşulduğu dönemde kaleme aldığı ***Bir Gün*** romanının yazılış sürecini şu sözlerle açıklar:

"Kürt açılımını ben BİR GÜN adlı kitabımda yaptım zaten. Kardeş gibi büyümüş iki kadının umutları üzerine kurulu bir roman, Bir Gün. Leyla Zana içerdeydi. Meclisten götürülüş tarzına çok üzülmüştüm."[39] Kulin bir milletvekilinin bu şekilde muamele görmemesi gerektiğini savunur. Leyla Zana ile röportaj yapmak ister fakat tüm çabalarına rağmen onunla iletişim kuramaz. Buna rağmen kitabı yazmaktan

[38] Erdem Öztop- Şener Öztop, *Sıradan Bir İnsanım*, Cumhuriyet Kitap, S. 751, Temmuz 2004, s. 16.
[39] Caner Güler, *"Röportaj: Ayşe Kulin"*, Bodto Mavi Dergisi, Bodrum Ticaret Odası Yayınları, https://www.bodto.org.tr/news_detail.php?id=74442&lang=tr, (28.10.2020)

vazgeçmez, kitapta her iki tarafın da zafiyetlerini ve erdemlerini irdeleyerek kadınların gözünden bu sorunu dile getirmeyi amaçlar.

Romanın ana karakterlerinin özelliklerini incelediğimizde çocukluklarını birlikte yaşamış ama yıllar sonra birbirlerinden kopmuş biri Türk diğeri Kürt iki kadına rastlarız. Cezaevindeki Kürt halkının vekili Zeliha ile görüşme yapmaya giden gazeteci Nevra arasındaki konuşmalar bulunulan tarihten geçmişe ve tekrar günümüze gelinerek okura sunulur.

Tarihî gerçeklik bağlamında incelediğimiz çalışma konumuzda romanda kurgu olan ana karakterlerin dışında pek çok tarihî şahsiyete ve olaya rastlarız. Bunlar: Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Şah İsmail, IV. Murat Han, II. Abdülhamit, Mısırlı İbrahim Paşa ve Şeyh Sait'tir. Bununla birlikte Malazgirt Savaşı, Selçuklular Dönemi, Çaldıran Savaşı, Kasr-ı Şirin Antlaşması, Tanzimat Fermanı, Kurtuluş Savaşı, Toprak Reformu, Cumhuriyet Devrimleri, Medeni Kanun, Latin Alfabesinin Kabulü gibi pek çok tarihi olaya da bahsedilen şahsiyetler ile olan bağlantıları çerçevesinde yer verilir.

Romanda çok farklı özelliklerdeki kişi kadrosunun yolları ilk kez Nevra'nın babasının, Zeliha'nın aşiretinin bulunduğu bölgeye kaymakam olarak atanması ile kesişir. Nevra ile aynı yaşta olan Zeliha, onun oyun arkadaşıdır ve birlikte büyürler. Yıllar sonra iki yabancı gibi karşılaştıkları hapishanede yolları tekrar kesişir ancak birbirlerini tanıyamazlar. Aynı vatanda yaşayan iki taraf olmaları, eleştirel tutumları ve ortak geçmişleri çarpıcı bir şekilde işlenir.

Romanda görüşmenin ilerleyen saatlerinde birbirlerini hatırlayan Nevra ve Zeliha eskiden olduğu gibi birbirlerine Nevo ve Zelha/Zelo diye hitap etmeye başlarlar. Kürt aşiretlerinin bölgede yaşadıkları, Zelo'nun dedesinden dinlediği hikâyeler ile okura aktarılır. Dede, Malazgirt ile başlayan tarihlerini ve yaşadıklarını "*Moğolunu mu istersin, Safevisini mi Akkoyunlusunu mu, Osmanlısı mı…"*[40]

[40] Ayşe Kulin, *Bir Gün,* Everest Yayınları, İstanbul 2005, s. 131.

söylemiyle dile getirir. Her iki kadının ondan dinlemeyi en çok sevdiği hikâye ise Kurtuluş Savaşı'nda vatanı düşman işgalinden omuz omuza kurtarmaları olur.

Yazar, Kürt halkını sürgün edilmelerinin ve ezilmelerinin yanı sıra Medeni Kanun gibi bölgedeki kadınların hakları için önemli olan olayları da çoğu zaman tarafsız ve sürükleyici bir anlatımla dedenin bakış açısından gözler önüne serer.

Roman karakterlerinden Cengiz'in yaşadıkları bölgenin Kürt-Türk sorununu tetikleyen PKK terör olaylarının verildiği bölümde ele alınır. Yazar, Doğu ve Güneydoğu'daki insanların bütün hâllerini bir ayna gibi yapıtlarında yansıtır. Her iki tarafın izlenimlerini aktarma yolunu seçen yazar, bu meseleye de ilk kez değinenin yine kendisi olduğunu şu sözlerle ifade eder.

"Kürt-Türk sorununu roman olarak ilk ben yazdım. 'Daha önce yazıldı' diyorlar ama sadece Kürtlerin veya Türklerin açısından yazıldı. Benim gibi ortada durup hiçbir yöne taraf olmadan, barıştırmaya çalışarak yazan başka bir yazar tanımıyorum. Belki vardır ama gözden kaçırmışımdır."[41]

Hem geçmiş hem de günümüzün tarihsel olayları işlemenin zorluğunu vurgulayan Kulin, yaşanılan dönemde nesnel davranarak konuyu ele alabilmenin üzerinde durur. Çalışmalarını yaparken kurgu olayları belgesel nitelikte ilmek ilmek dokurken ne denli seçici olduğunu ise şu görüşlerinden anlayabiliriz:

"Her ne kadar kulak dolgunluğunuz olsa da, tarihsel bir kesiti bir romana konu ettiğinizde, titizlikle araştırmanız gerekir. Çünkü okur tarih okumaz! Onun öğrendiği tarih, sizin kitaplarınızdan öğrendiğiniz kadardır. Mesela 'Bir Gün'ü yazarken özellikle Kürt yazarların kitaplarından faydalandım."[42]

---

[41] Armağan Çağlayan, **"***Artık Dindar Bir Nesil",* http://www.gazetevatan.com/-artik-dindar-bir-nesil-----611999-medya/, (23.10.2020)

[42] *Canımı Vereyim Kitaplarımı Almayın*, Milliyet gazetesi, https://www.milliyet.com.tr/kultur-sanat/canimi-vereyim-kitabimi-almayin-965086, (28.10.2020)

1.3.1.9. Veda

Veda Esir Şehirde Bir Konak, yazarın 2007 yılında yayımladığı Osmanlı Devleti'nin son Maliye Nazırı olan büyük dedesi Ahmet Reşat Yediç'e ve kitabın yazım aşamasında vefat eden annesi Sitare Kulin'e ithaf ettiği beşleme serinin ilk kitabıdır. Eserini kaleme almadan önce Ahmet Reşat'ın mektuplarını Osmanlıcadan Latin alfabesine çeviren Murat Bardakçı'dan tarihi belgeler ışığında destek alan Kulin, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın yedinci maddesi uyarınca İtilaf devletleri tarafından işgal edilen ülkenin bilhassa İstanbul'un panoramasını çıkartır. Millî Mücadele'nin Anadolu'daki sürecinden ziyade dört yıl boyunca işgal altında kalan İstanbul'daki halkın yaşadıkları *"esir şehirdeki bir konakta yaşananlardan yola çık"*ılarak tasvir edilir.[43] Sarayın ve asırlar boyunca birlikte yaşadıkları gayrimüslim halkın işgaller karşısındaki tutumu, İtilaf devletlerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları, Anadolu'nun en büyük sorunu olan silah temini detaylı bir şekilde işlenerek gözler önüne serilir. Yazar, ailesinden seçtiği karakterler ile tarihî şahsiyetlerin düşünce dünyalarını okura ilgi çekici bir şekilde sunar.

Yazar, romanın başat karakterleri Ahmet Reşat ve eski İttihatçı olarak anılan yeğeni Kemal arasında gerçekleşen diyaloglar ile olaylara farklı bakış açılarından bakmamızı sağlar. Çünkü bir tarafta saraya düşman ve Millî Mücadeleyi destekleyen Kemal, bir tarafta da Sultan Vahdettin'e sımsıkı bağlı olan Ahmet Reşat vardır. Ahmet Reşat'ın düşünceleri Meclis-i Mebusan'ın basılmasıyla birlikte değişse bile Vahdettin'in saraydan ayrılışı ile duyduğu üzüntü okura bir ayna gibi yansıtılır.

Kulin, araştırmaları sonucunda karşılaştıklarını şu şekilde özetler:

"Vahdettin'in elinin kolunun ne kadar bağlandığını görebildim. Hurdalarını satmaya başlamış memura maaş ödeyebilmek için, aylarca maaş almadıkları oluyormuş vekillerin dahi. İngilizler işgalin başında o kadar haşin değil ama sürekli

[43] *Ayşe Kulin'den 'Resmî Tarih'e Veda!*, https://www.yenisafak.com/kitap/ayse-kulinden-resm-tarihe-veda-77695, (27.05.2021)

silah kaçırılıyor depolardan. Onun için 16 Mart'ta Şehzadebaşı Karakolu'nu basıyorlar. Türkleri o kadar küçümsüyorlar ki onların felaketi oluyor bu. Onu romana da işledim."[44]

Düşman işgalinden kurtulan vatan, Ankara'nın büyük başarısıdır. Anadolu Hareketi'ni temsil eden hükûmet, haklı olarak Sevr Antlaşması'nı kabul edip imzasını atanlar için yüz ellilikler listesi oluşturur. Ahmet Reşat'ın adı da bu listede yer aldığı için roman onun İstanbul'dan ayrılarak sürgün hayatının başlamasıyla biter.

1.3.1.10. Umut

2008 yılında yayımladığı ***Umut Hayat Akan Bir Sudur*** isimli eserinin giriş kısmında yazarın hem anne hem de baba tarafının soy şemaları ile karşılaşırız. 1908 yılında Balkanların gözdesi olan Bosna'dan İstanbul'a göç etmek üzere olan dedesi Zeki Salih Bey ve babaannesi Gül Hanım arasında yeni doğacak çocuklarının memleketlerinde değilse bile Hilafet sancağı altında büyümesinin doğru olacağı konuşmalarıyla başlayan roman, hem Balkanların yavaş yavaş elden çıkışını hem de göçler ile gurbete düşen insanların travmalarını çarpıcı boyutta ele alır.

93 Harbi sonrası imtiyazlı vilayete dönüşen Bosna'nın akıbetinin ne olacağını bilemeyen Zeki Salih Bey ve ailesi, çok sevdikleri Bosna'dan göç etmeye karar verdiklerinde ilk seçenek olarak Bursa'yı düşünürler çünkü Osmanlı topraklarında Bosna'ya en çok benzeyen şehrin orası olduğunu öğrenirler. Bosna'dan ailesiyle İstanbul'a yerleşmek için yola çıkan Boşnak Beyi, hâlâ Balkan topraklarına sahip olan Osmanlı'nın başkentinde yaşamaya başlar. Zamanla kazan gibi kaynamaya başlayan Balkan coğrafyasında patlak veren Balkan Savaşları sonucunda acılar içinde göç eden insanları gördükçe İstanbul'a gelmekle doğru karar verdiklerini düşünür.

---

[44] "*Ayşe Kulin Kendini Şoke Eden Olayı Anlattı"*, https://www.belgehaber.com/?haber,2003, (28.10.2020)

Zeki Salih Bey'in Boşnak kültürüne sıkı sıkıya bağlı olması yeni yaşamında zorluklar yaşamasına sebep olur. Bu zorlukları çocuklarının yaşamaması için onların eğitimine önem verir. Muhittin Kulin, yurt dışından ülkesine döndüğünde çağdaşlaşma hareketine katılarak devlete hizmet etmeye başlar. Adana'da bataklıkların kurutulmasındaki başarısı sebebiyle Ankara'da görevlendirilir. Babasının mesleğindeki çabalarının anlatıldığı bölümlerden sonra annesi Sitare Hanım'ın babasını kaybetmesiyle duyduğu üzüntüyü hafifletmek için annesi Leman Hanım ile Ankara'daki Suat teyzesine gitmeleri ile Kulin ve Yediç ailelerinin yolları kesişir. Her ikisine de yeni şehrin havası çok iyi gelir. Yazar, cumhuriyetin ilk yıllarındaki gelişim sürecini babasının yaşamından esinlenerek aktarırken, Sabahat teyzesi ve Aram arasındaki ilişkiyi, anne ve babasının Ankara'da nasıl tanışarak evlendiklerini akrabaları üzerinden okura sunmaktadır. ***Veda,*** annesi Sitare'nin doğumuyla; ***Umut*** ise mühendis olan Muhittin Kulin'in Fırat vadisine elektrik götürmek için gittiği sırada kızı Ayşe'nin doğum haberini almasıyla sonlanır.

Kulin, ***Veda***'nın devamı niteliğindeki bu romanı yazma nedenini şu şekilde açıklar*: "Kitapta yapmak istediğim, benim de yakından tanıdığım üç ailenin üzerinden Cumhuriyet'in kuruluş yıllarını anlatmak. Biri, Bosna'dan göçmüş, köklerine bağlı Müslüman bir aile, diğeri Veda'daki Osmanlı ailesi, Merzifon'dan o kargaşa sırasında İstanbul'da savrulmuş bir Ermeni ailesi. Fakat bir ortak paydada buluşuyorlar. O, benim için çok önemliydi."*[45]

1.3.1.11. Tek ve Tek Başına Türkan

Cüzzam hastalığına bulduğu tedavi yöntemi ile tanınan ve ÇYDD'nin kurucusu olan Türkan Saylan'ın hayatını anlatan Kulin'in eseri 2009 yılında yayımlanır. Eser, Türkan Saylan'ın evliliğindeki sorunlar sonucunda boşanması, iki çocuğun

[45] Alev Alatlı- Ayşe Kulin,- Nurşen Mazıcı- Liz Behmearos, *Yalnız Değilsin*, Destek Yayınları, Ankara, 2009 s. 79.

sorumluluğunu tek başına yüklenerek başarıya koştuğu yıllar; toplumsal sorunlar, ülke siyaseti ve tarihî gelişmeler ile harmanlanır.

Onun ilk gençlik yıllarındaki Demokrat Partili yılların getirdiği ayrışımcı siyasetin göbeğinde bulunan çevresinin etkisiyle şekillenen düşünceleri, Atatürk'ün izinde doğru yolu bulmasını sağlar. Gerçek bir yaşamın ele alınması o dönem zihniyeti hakkında da bilgi yelpazesini genişlettiği varsayımı ile incelediğimiz biyografik roman ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmamız çalışmamızı doğrulayacaktır.

Saylan'ın cüzzamlı hastaları tedavi edebilmek için Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki köyleri tek tek gezmesi ülke şartlarının değerlendirmesinde etkili olur. Kulin'in toprak reformu ve köylü-ağa, ağa-bürokrat ilişkilerini gözler önüne serdiği eserinde; Saylan'nın yaşadığı darbeler, sağ-sol çatışmalarında anne içgüdüsü ile çocuklarını üniversite olaylarından uzak tutma çabası, 147'likler olayı ile üniversitelerdeki eğitimin eleştirisi ama her şeyden önce tüm sorunların eğitim ile çözülebilmesi için başlattığı Kardelenler Projesi vurgulanır.

1.3.1.12. Hayat-Dürbünümde Kırk Sene

Veda ve ***Umut*** romanlarından sonra serinin devamı olan ***Hayat*** adlı yapıt, sayfa sayısının çok fazla olması üzerine yapımcısı tarafından iki kitaba ayrılır. Kulin'in hayatının 1941-1964 yıllarını kapsayan bölümünü anlatan eser 2011 yılında basılır.

Soysal Apartmanında geçen çocukluğundaki Ankara yılları ve her yaz Ada ile Narmanlı Apartmanında anne tarafı ile geçirdiği tatiller ile başlayan roman, Kulin'in Robert Kolejinde yatılı okuduğu öğrencilik dönemi ile devam eder. Eser, ilk eşi Mehmet Sarper ile olan evliliği, oğulları Mete ve Ali ile Londra'da yaşadığı yıllar; 1964'te İstanbul'a gelmelerinden kısa bir süre sonra boşanma kararı almaları ve Ankara'ya iki çocuklu olarak baba evine dönüşü ile biter. Kulin'in derslere olan ilgisini, kalbinin ilk kıpırtılarını, arkadaşlarını ve ailesini anlattığı anı roman türündeki

eser vasıtasıyla onun hayatının çocukluk ve eğitim yılları hakkında fikir edindiğimiz bir eserdir.

Özel hayatının dışında, çalışma konumuz dâhilinde bu yıllarda gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin sonucu ve çok partili yıllar, babasının Demokrat Parti'nin izlediği politikalar ile ters düşmesi, Kıbrıs Meselesi ile ortaya çıkan 6-7 Eylül Olayları, 27 Mayıs Darbesi ve sonuçları, Talat Aydemir'in darbe girişimi, Türkiye'de ve dünyada yaşanan önemli gelişmeler onun hafızasından okura sunulur.

1.3.1.13. Hüzün- Dürbünümde Kırk Sene

1964-1983 yıllarını kapsayan roman ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** adlı eserin devamı niteliğinde yazarın anılarını aktardığı romanıdır. Öznel olarak okurla paylaştığı hayatının yanı sıra ülke ve dünyadaki gelişmeleri gözler önüne sererek âdeta tanık olduğu yılları tarihe not düşer.

Ankara'ya dönüşü ile başlayan romanda yazar tüm zorluklara rağmen tekrar ayakta kalabilme adına yaptığı savaşı anlatır. Babasının hastalığı, boşanma sürecinde yaşadığı zorluklar ve çocuklarının elinden alınışı hayatının en hüzünlü yıllarını oluşturur.

İkinci evliliğini Eren Kemahlı ile yapan Kulin'in Kerim ve Selim isminde iki oğlu daha olur. Çok mutlu başlayan evlilikleri eşi tarafından aldatıldığı için biter ve bu son onun hayat yolunun dönemeci olur. Kulin artık daha fazla çalışmak zorundadır. İş temposunun fazla olduğu yıllarda ilk eşinin ona açtığı dava ile büyük hayal kırıklığına uğrar. Çocuğun babasının belli olmadığını savunan Mehmet Sarper'in bu tavrı Kulin'i derinden üzse de DNA testi ile gerçekler gün yüzüne çıkar. Roman, Devlet Su İşlerinin kurucusu, Türkiye'ye büyük hizmetlerde bulunmuş Muhittin Kulin'in ölümü ile hüzünlü bir şekilde biter.

Kanlı 1 Mayıs, Papa VI. Paul'un Ayasofya'da dua etmesi, 6. Filo'nun İstanbul'a gelişi, 12 Mart 1971 muhtırası, Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam edilmesi, Kıbrıs Çıkartması, 12 Eylül Darbesi, faili meçhul cinayetler gibi yakın tarihimizde yaşananlar kronolojik bir şekilde onun romanında okurla buluşur.

1.3.1.14. Gizli Anların Yolcusu

2011 yılında yayımlanan eser, Türk edebiyatında ilk kez bir kadın yazar tarafından ele alınan eş cinsel romandır. Roman İlhami'nin cinayet yüzünden karakolda ifade vermesi ile başar ve sonrasında olayın başladığı noktaya dönülür. Oğulları Can'ı trafik kazasında kaybeden İlhami ve Eda'nın tükenen evlilikleri ve kızları Derya'nın mutsuz gençliği üzerinden anlatılır. Ölen çocukları Can'dan sonra kızları Derya'yı para ile mutlu edeceklerini düşünen aile onu yurtdışına gönderir.

Yayınevi sahibi olan İlhami, eşinden göremediği ilgiyi ortağı Handan'da bulur ve onunla yasak ilişki yaşar. Bu arada İlhami'ye karşı derin hisler duyan Bora adında çok yetenekli bir genç yayınevinde çalışmaya başlamıştır. İlhami, Derya'nın Türkiye'ye dönmesiyle Bora'dan ona akşam gezmelerinde yarenlik etmesini ister çünkü kızını oğlu gibi bir kazada kaybetmek istemez. Derya, birlikte çok güzel vakit geçirdiği Bora'ya karşı platonik bir aşk besler hatta ona daha yakın olmak için babasının iş yerinde çalışmaya başlar. Bora, patronuna kendi yazdığı romanı bir arkadaşının olduğunu söyleyerek verir ve yayınlanmasını ister. Yayınevindeki üçüncü yılında bir iş gezisi için gittikleri otelde Bora'nın duygularını açmasıyla başlayan ilişkilerinin anlatıldığı roman eşi Eda'nın gerçeği öğrenmesi ve Bora'nın evine giderek yaşanan arbede sonucu Bora'nın balkondan düşerek ölmesi ile biter.

Romanda tarihî gerçeklik bağlamında ele aldığımız bölüm, Eda ve İlhami'nin Çin gezilerindeki Osmanlı ve Çin İmparatorluklarının karşılaştırıldıkları ve inanılmaz bir şekilde benzeyen sonlarıdır. Vahdettin'in saraydan ayrılışının tarihimizde konu edilmeyişi İlhami'nin gözünden eleştirilir.

Romanın devamı niteliğinde olan ***Bora'nın Kitabı*** ile her şey gün yüzüne kavuşturulur. Çünkü İlhami'nin okuduğu bir eş cinselin hayatını anlatan romanın başat kişisi Bora'nın arkadaşı değil Bora'nın kendisidir.

1.3.1.15. Bora'nın Kitabı

2012 yılında yayımlanan roman Kulin'in, ***Gizli Anların Yolcusu***'ndaki Bora karakterinin hayatını ve eş cinsel olmasında yaşadığı bölgenin etkisini konu edindiği romanıdır. Çalışma konumuz ile bağlantısı olmaması sebebi ile adı geçen roman üzerinde ayrıntılı inceleme yapılmamıştır.

Doğu'da, doğup büyüyen Bekir'in engelli doğan kardeşinden sonra eve getirilen kuma ile yaşamaya başlamalarını; Bekir'in ağabeylerine benzememesini, en yakın arkadaşı Recep'in annesine dedesi tarafından tecavüz edilmesini; çocukken hocası Taci tarafından istismar edilmesini ve askerde yaşadıkları sonucunda kimliğini değiştirerek Bora olmasını; İstanbul'da Recep ile tesadüfen karşılaştıklarında hatıralarını anlattığı esnada öğreniriz.

Bora yayınevinde çalışan, kitap yayınlayan ve işinde başarılı olan biridir. Çalıştığı yayınevinin sahibi İlhami ile olan ilişkisi sayesinde refah bir yaşam sürer. Roman, İlhami'nin kızı Derya'nın Bora'ya karşı olan hisleri ve İlhami ile Bora'nın yasak aşkından dolayı çok iyi anlaşmalarını şirketin ortağı olan Handan'ın kayınpeder-damat ilişkisi olarak yorumlaması üzerine kuruludur. Kocasının Bora ile ilişkisini öğrenen Eda, Bora'nın evine gider. Yaşanan kargaşa sonucu Bora balkondan düşerek ölür. Ailesini korumak için suçu üstlenen İlhami tutuklanır. Roman, Recep tarafından İlhami'nin o gece orada olmadığını belirten mektup ile sonlanır.

1.3.1.16. Dönüş

2013 yılında yayımlanan ***Dönüş*** adlı roman ***Gizli Anların Yolcusu***'nun devamı niteliğinde olan bir diğer eserdir. Bora'nın ölümü ile sonlanan ***Gizli Anların Yolcusu***

karakterlerinin merak edilen akıbetlerini öğrendiğimiz ***Dönüş***'te İlhami'nin eşi ile kızını korumak için hapse girmesi ve Eda'nın onu bir erkek ile aldatan eşinden kızını kaçırması ile başlayan roman iç içe geçen olaylardan oluşur.

İlhami'nin Bora ile ilişkisi hem Handan hem de eşi Eda'da büyük sancılar yaratır. Handan karakteri isim olarak romanda geçse bile olayların içinde yer almaz. Onun Amerika'ya kardeşinin yanına gittiğini öğreniriz. Eda'nın David ile tanışıp ikinci evliliğini yapması ve mutluluklarını Bali tatili ile taçlandırmaları; Derya'nın babasının ona ulaşmak için yazdığı mektupları bulmasını sağlar. O, babasının nerede olduğunu sekreteri Nadide'den öğrenerek Urla'ya yola çıkar. Sadece Urla'da bağlarının olduğu bilgisi ile geldiği Türkiye'de Hakan ile tanışır. Hakan, romanda yakın tarihimizde inşası tamamlanan Çamlıca Cami'nin yapımını eleştiren Türk mimarlardan biridir. Sultan Ahmet Cami'nin taklidi niteliğinde olan bu caminin günümüz teknolojisini yansıtmadığı gerekçesiyle yazdığı eleştiri yazılarından sonra işini kaybeder ve uzun bir süre iş bulamaz. Romanın bu bölümünde Osmanlı Devleti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kıyaslandığı düşünceler Hakan'ın gözünden çarpıcı bir şekilde okura aktarılarak hükûmetin eleştirisi yapılır.

Derya, babasının bağ evini Hakan'ın yardımıyla bulur ve İlhami ile Derya arasında yüzleşme başlar. Baba faktörünün kızını kaybetme olasılığına rağmen dürüst olarak tüm geçmişi ona aktarması sonucu ***Gizli Anların Yolcusu*** romanındaki tüm şifreler çözülür. Derya'nın âşık olduğu Bora ile babasının aşk yaşadığını, öldüğü gece yaşananları, babasının tutuklanması ve Bora'nın arkadaşı Recep'in ifadesi ile hapisten çıkmasının tüm ayrıntılarını baba kız arasında gerçekleşen bu konuşma ile öğreniriz.

Roman, tatilde olan Eda ve David'in sivrisinekten mikrop kaparak hastalanmaları ile devam ederken Eda, yaşadıkları bu kötü olayların hepsinin oğlu Can'ı trafik kazasında kaybettiği gün İlhami'yi aldatmasına bağladığını David'e anlatarak paylaşır. Durumu kötüye giden Eda'nın durumu kızı Derya'ya haber verilir ve o, hastaneye vardığında annesini kaybeder. Annesinin yeni eşinin nereye gideceğini bilememesi ve hâlâ hasta olması sebebiyle birlikte yeni bir hayata Ege'de başlama fikri ile biten eser, bu maceranın devam edeceği sinyallerini okuyucuya verir.

1.3.1.17. Hayal

Hayal, yazarın 2013 yılında yayımladığı anı romanıdır. Kulin'in yazılarını yayınlatacak yayınevini çok geç buluşu ile bu süreçte yaşadığı zorlukları anlatan kitap çok arı ve akıcı bir üslupla kaleme alınmıştır.

Yazar, kitaplarını yayınlatmadan önce sanat yönetmenliği yapar ve Türkiye'de çok güzel anılan işlere imzasını atar. Ayaşlı ile Kiracıları filmi bunlardan biridir.

O, İngilizce bilmesi sebebiyle yurtdışından gelen film ekibinde çalışma imkânı bulur ve Kapadokya'da yöre halkı ile yaşadıkları trajikomik durumlara da eserinde yer verir. Çok uzun mesai ve yoğun iş temposu onun sanat yönetmenliğinden Halkla İlişkiler alanına yönelmesine neden olur. Betül Mardin ile yakınlığı ve yeteneği sayesinde alanında aranan isimlerden olur. Dört çocuklu ve bekâr bir anne olması sebebiyle yazdığı hikâyelerin hiç okunmadan önündeki sıfatlar sebebiyle geri çevrildiği yayınevleri yetmezmiş gibi tam şansının döneceğini düşündüğü zaman maddi imkânsızlıklar ile karşılaşır. İlk basılan kitabı ***Güneşe Dön Yüzünü*** yazarın yüzünü hiç güldürmez çünkü imla hataları ile doludur. Gazeteci kimliği ile Turgut-Semra Özal ekibiyle Çin'e giden ekipte yer alarak burada yaşananları dönemin tarihine ışık tutacak şekilde aktarır.

Bir Tatlı Huzur'dan sonra yazdığı ***Foto Sabah Resimleri*** ile Haldun Taner Öykü Ödülü ve Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazanarak yıllardır beklediği fırsatı yakalar. *"'Hayal' kabaca, kâğıt parasını cebinden verip bastırdığı ilk öykü kitabından Ayşe Kulin'i bugün Türkiye'nin en çok satan yazarlarından biri yapan diğer kitaplarına uzanan 30 yıllık yazarlık kariyerini anlatıyor."*[46] Aylin Devrimel Radomisli'nin hayatını anlattığı ***Adı: Aylin'***deki roman karakterlerinin ona açtığı dava ile yıpratıcı bir dönemden geçen Kulin, eserlerini kaleme alırken yaşadığı anılarını çok samimi bir şekilde okurla buluşturmuştur. Bilhassa ***Köprü*** romanının yazılış sürecinde

[46] Filiz Aygündüz, "*Ayşe Kulin ve Faşizm"*, https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/filiz-aygunduz/ayse-kulin-ve-fasizm-1833983, (28.10.2020)

Recep Yazıcıoğlu ile olan anıları, ***Sevdalinka***'da içini burkan vahşet dolu savaş, ***Füreya'***da Ferit Edgü ile ünlü seramik sanatçısının romanı için aralarındaki anlaşma ilk bakışta göze çarpar. Kitapta Nefes Nefese, İçimde Kırmızı Bir Gül, Babama, Gece Sesleri, Kardelenler, Veda, Sit Nenemin Masaları, Umut, Türkan, Hayat, Hüzün, Gizli Anların Yolcusu, Bora'nın Kitabı, Dönüş ve Hayal ile noktaladığı eserlerinin yazılış süreci anlatılır.

1.3.1.18. Handan

2014 yılında yayımlanan romanın ana kahramanı Handan'ın karşısında Halide Edip Adıvar'ın Handan'ı vardır. Yazar iki Handan'ın kıyaslamasını yapar ve iki Handan'ın tek ortak noktalarının "H" harfi olduğunu kendi kahraman anlatıcısı ile okura aktarır. Handan'ın çocukluk aşkı Nedim'in Amerika'ya gidişi ve uzun süre gelmemesi İstanbul'da okuyan Handan'ı üzer. Evli bir erkek olan Haşim ile yaşadığı ilişkiden hamile kalınca Haşim eşinden boşanır ve evlenirler. Bu süreçte olanlara inanamayan Nedim, Handan'ı arar ve nişanı atmasını ister ama her şey için çok geçtir. Handan bütün bunları yaşarken Halide Edip'in Handan adlı romanını okur ve oradaki Nazım'la Handan arasında geçenleri okudukça ağlar. Nedim'e olan hislerini Handan'ın Nazım'a olan hislerine benzetir. Haşim ile evlendikten sonra bebeğini düşüren ve bir daha çocuk sahibi olamayacağını öğrenen Handan artık onun sadakatinden şüphelenmeye başlar. Çok sevdiği romanı eline alır ve eşinin romandaki Hüsnü Paşa'dan farklı olmadığını anlar. Ayrılma kararı aldıktan sonra baba evine geri döner. Mahalle baskısı yaşayınca tekrar İstanbul'a gider ve İlhami'nin yayınevinde çalışmaya başlar. Çok akıllı biri olan Handan onunla ortak olmayı başarır ve İlhami'nin oğlunun ölümünü fırsat bilerek onunla yakınlaşır ve ilişkilerinin boyutu değişir. Handan, hislerine tam anlamıyla karşılık bulamaz kısa bir süre sonra İlhami ile Bora'nın arasında alevlenen ilişki aralarında büyük bir duvar olur. Handan, İlhami'nin ona neden soğuk davrandığını bir türlü anlayamaz.

Handan'ın korkulu rüyası Amerika'daki kardeşinin kanser haberini almasıyla devam eder. Hastalığı çok ilerleyen kardeşi Kayhan, çocukları Defne ve Derin'i ona

emanet eder ve hayata gözlerini yumar. Katmandu'da yaşayan Derin işi sebebiyle hayatına bir şekilde uyum sağlar ancak Defne ağabeyi kadar şanslı değildir. Mezuniyetine kadar halası ile Amerika'da kalır. İstanbul'a uyum sağlayamazsa tekrar geri dönmek şartıyla yola çıkarlar. İstanbul'da oteldeki ilk gecelerinde "Gezi Parkı Olayları" yaşanmaya başlar. Defne, haklı bulduğu eylem sonucunda gözaltına alınır. Handan, yeğeninin duruşmaya kadar tutuklu kalacağı haberine çok üzülür. Sakince düşünebilmek için Urla'ya gider. Orada ***Gizli Anların Yolcusu*** karakterlerinden Derya ile bir kitapçıda karşılaşır ve ailesindeki herkesin ne durumda olduğu ile ilgili bilgi edinir en çok şaşırdığı haber ise İlhami'nin Bora'yla olan ilişkisidir.

Otelin odasında Halide Edip'in Handan'ının bir siluet olarak yanında belirdiği bölüm, imgesel olarak fikirlerin karşılaştırıldığı romanın en etkileyici satırlarını içinde barındırır. İki Handan arasında geçen diyalog ile Türk kadının gelişim sürecine Halide Edip'in ön ayak olduğu vurgulanır. Çünkü o İstanbul'un ve Anadolu'nun işgalini bizzat yaşamış Millî Mücadele'ye katılarak vatanın kurtarılışına tanık olmuştur. O, Kulin'in Handan'ının günümüzdeki olayları gözünde büyütmesinin Halide Edip'in yaşadıklarının yanında çok küçük sebepler olduğu üzerinde durur.

İstanbul'a geri döndüğünde yeğenine sağ salim kavuşur ve Defne'nin yavaş yavaş yeni hayatına uyum sağladığı okura sezdirilir. Romandaki son bölüm 2014 yaz başında Gezi Parkı olaylarının sonlanması ve Handan'ın kitapçıdan Barbaros Altuğ'un gezi olaylarına karışmış üç gencin hikâyesini yazdığı romanı satın almasıyla biter.

1.3.1.19. Tutsak Güneş

2015 yılında yayımlanan ***Tutsak Güneş*** yazarın tamamen başka bir dünyada kurguladığı romanıdır. Roman Ramanis Cumhuriyeti'nde baskıcı şekilde yönetilen insanların hayatlarını konu alır. Tarihsel yönden baktığımız çalışmamızda yararlanmadığımız eserlerden biridir.

Yazar yaptığımız görüşmede adı geçen romanı ile ilgili *"Üzülerek şuna da işaret edeyim, ülkemin edebiyatçı aydınları, çok satan yazarlara öylesine önyargılılar ki, Türk edebiyatında ilk distopyanın yazıldığını bile fark etmediler."* ifadesiyle ***Tutsak Güneş***'in distopik bir eser olduğunu da vurgular. (Görüşme I: 23.11.2020)

Hayalî ülke olan Ramanis, hanedanlık sistemi ile yönetilir. Ülke yöneticileri başka bir ülkenin gök aracını ücret karşılığında onların kozmos sahasına park etmelerine izin verir. Halkından bu pazarlığı saklayan yöneticiler, ülkenin elli yıl boyunca güneş ışığı almasını engellemiştir. Halkın tarihlerini unutmaları için yapılan çalışmalar, itaatkâr bir toplum yaratma ve kadın erkek eşitsizliğinin çarpıcı bir şekilde işlendiği roman Yuna'nın bakış açısı ile okuru yakın geleceği hayal etmeye davet eder.

1.3.1.20. Kanadı Kırık Kuşlar

2016 yılında Everest Yayınlarından okurla buluşan kitap, Hitler'in tüm dünyayı büyük bir savaşa sürükleyeceği yıllar öncesinde Nazi Almanya'sının Aryan Yasası sonucu Musevi kimliği ile çalışan herkesi işsiz bırakmasıyla başlar. Nazilerin vahşetinden nasibini alanlardan biri de Gerhard Schlimann'dır. Yahudilerin toplama kamplarına gönderileceği haberini almasıyla eşi Elsa'ya yapması gereken talimatları gizlice haber vererek onlardan önce kayınpederinin yanına Zürih'e kaçar. Eşi ve çocuklarının geleceği anı dört gözle beklerken Elsa'nın annesinin neden onları yalnız bıraktığını sorguladığı zaman dilimi Almanya'daki savaş öncesi durumu okura tüm gerçekliği ile sunduğu bölümdür. Elsa'nın ailesinin yanına gelmelerinin doğru tercih olduğunu Almanya'daki yaşananları takip ettikçe daha da iyi anlarlar. İşsiz kalan pek çok insana iş bulabilmek için kayınpederi ile bir dernek kurarak insanlara yardımcı olmak isterler. Bu konuda Prof. Malche'den destek almayı umarken onun Türkiye'ye davet edildiğini öğrenirler. Malche, Türkiye'deki eğitim sistemi için Atatürk'ün isteğiyle bir rapor hazırlar ve yenileşme süreci için yabancı profesörlere ihtiyaç olduğunu öne çıkartır. Tarihimize "Üniversite Reformu" olarak geçen olay Schlimann'ın Türkiye'ye davet edilmesi ile başlar. Pek çok kürsüye bulunan profesörler ile yapılan anlaşma sonucunda dönemin Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip

Bey, İstanbul'un fethi ile İtalya'ya giden bilim adamlarının gerçekleştirdikleri Rönesans'ın bu defa bizim ülkemizde yaşanacağını vurgular.

Romanda Atatürk Dönemi'nde gerçekleştirilen inkılapların ele alınarak ülkede yarattığı olumlu olumsuz etkiler söz konusudur. Atatürk'ün ölümü ise Schlimann'ın kendini bir Türk olarak gören kızı Suzan'ın yorumuyla okurla buluşur. Suzan'ın Demir'e olan sevgisi onun Yahudi kimliğinin önüne geçer. 6-7 Eylül olaylarının yaşandığı yıllarda pek çok Rum ailenin İstanbul'u terk etmesine rağmen o Türkiye'de Demir ile evlenir ve Sude adındaki kızları dünyaya gelir. Hem Demir'in hem de Suzan'ın ülke siyasetindeki sağ-sol çatışmalarını çok fazla eleştirmeleri ve 27 Mayıs darbesi Sude'yi duyarsızlaştırır ve onu farklı bir hayata iter. Antalya'da Korhan ile yaşamaya başladığı yıllar kendini özgür hisseder ancak bu defa hükûmete muhtıra verilmesi ve kaçınılmaz 12 Eylül darbesi ile Korhan'ın hayata bakışını sorgulayarak Side'den ayrılır. Otuz altı yaşında bir kadınken çok sevdiği Korhan'dan çocuğu olmasını ister ve ***Kördüğüm*** ile ***Son*** romanın başat kahramanı Esra doğar. Esra'nın büyükannesi ve büyükbabasının 6-7 Eylül olaylarında başlayan aşkları gibi onun da Tarık ile ilişkisi Gezi Parkı Direnişinde filizlenir.

Dört neslin romanı olarak niteleyebileceğimiz romanda; Gezi Parkı, 15 Temmuz Darbe Girişimi ile F16 uçakların ürpertici gürültülerinin tasvirlerinin yapıldığı devletin kazandığı darbecilerin kaybettiği bu girişimin yakın tarihimizdeki önemli olaylar olduğunu söyleyebiliriz.

Romanın sonunda Esra, savaş muhabiri sevgilisinin Suriye'de bombalı saldırıya uğraması sonucu Mardin'e hastaneye kaldırılması haberini alır ve babası Korhan ile Mezopotamya'ya doğru yola çıkar.

1.3.1.21. Kördüğüm

2017 yılında Everest Yayınlarından çıkan kitap Kulin'in yine eşsiz bir şekilde devam ettirdiği romanlarından biridir. ***Kanadı Kırık Kuşlar***'da Sude ve Korhan'ın kızı

olarak tanıdığımız Esra'nın başından geçen ve bir o kadar da Ortadoğu'daki petrol ticaretini gündemine alan eser, klinikte hafızasını kaybeden Gizem karakteri ile başlar. Romanın başat kişisi olan Gizem, geçirdiği kaza ve peşine düşen adamların tehlikeli olması sebebiyle Cemil tarafından yakın dostu olan Orhan'ın kliniğine getirilir. Komiser Vural'ın sorgularında yavaş yavaş kaza gecesini ve geçmişini hatırlayan Gizem, Esra olduğunu; savaş muhabiri sevgilisinin Mardin'de hastanede ona verdiği çipi İstanbul'a ulaştırmasını istediğini hatırlar. Bu durumu doktoru Orhan ile paylaşan Esra çipe ulaşmak için ondan yardım ister. Orhan ise polise neden güvenmediğini sorgular. Yazar, burada Orhan karakteri ile FETÖ ile ilgili görüşlerini kısaca yaparak onların da şu sıralar işlerinin çok olduğunu belirtir. Gizem adı ile tanıdıkları Esra'nın tehlikeli işlerle olan bağlantısından endişelenen Orhan; Cemil vasıtasıyla kliniğe getirilmesine sebep olan kişinin Ferdi olduğunu öğrenir. Bu durumu en yakın zamanda ondan çözmesini ister ancak "*darbe gecesi Ferdi Yunanistan üzerinden kaç*"arak ülkeyi terk etmiştir.

15 Temmuz Darbe girişimini detaylı olmasa da olaylara olan etkisiyle dile getiren yazar, bu durumu yaşadığı dönemdeki tarihî olayları gelecek nesillere aktarmak düşüncesi ile yaptığını ifade eder.

Gizem'i güvenli bir ortamda tuttukları Silivri'deki villada onun masum olduğunun kanıtlanması ve Tarık'ın para için CIA'in kirli çamaşırlarını topladığı çipin peşine düşerek onun yanına gelmesi; Esra'nın Bosna Savaşı esnasında kurulan Yeryüzü Doktorlarına katılma düşüncesi üzerinde yoğunlaşmasını sağlar. Ailesi ile iletişime geçen Komiser Vural, onu annesinin yanında güvende olacağı Amsterdam'a göndermek için bindirdiği uçakta bir sürpriz ile anneannesi Suzan ile Antalya'ya gönderir.

1.3.1.22. Son

2018 yılında Everest Yayınlarından çıkan kitabın en önemli özelliği yazarın iki ayrı kurgusunu birleştirdiği romanı olmasıdır. ***Gizli Anların Yolcusu*** ile başlayan

serüvendeki kahramanlar ile ***Kanadı Kırık Kuşlar***'da başlayarak Kördüğüm ile genişleyen şahıs kadrosundaki kişilerin yollarının kesişmesi ile ortaya çıkar. Olay örgüsünün daha iyi anlaşılabilmesi için sırasıyla Gizli Anların Yolcusu, Bora'nın Kitabı, Dönüş, Handan; Kanadı Kırı Kuşlar ve Kördüğüm romanlarının okunması kanaatindeyim. Çünkü yazar ***Son*** adlı eserini adı geçen romanlardaki kurgusuna nokta koyarak sonlandırır.

Dönüş romanında tanışan Hakan ile Derya evlenir ve Ada adında çocukları olur. Roman, Derya'nın İlhami, Nebahat, Recep, David ve Mahmut ile birlikte yaşadığı babasının Urla'daki evinde başlar. Hakan, iş başvurularına sürekli olumsuz cevap alır. Hükûmeti eleştirdiği için işsiz kalan ve kayınpederinin yanında kendini sığıntı olarak gören Hakan, en sonunda yurt dışında iş aramaya başlar ve Şangay'a kabul edilir. Derya, Hakan'ın orada bir düzen kurmasından sonra gitmeye karar verir. Bu arada İlhami, üzümler ile ilgili araştırma yapmak için Avrupa'ya gider. Derya, evde kâhyaları ile kalır ancak ilk günden itibaren Nebahat ile arasında başlayan anlaşmazlık günbegün artar.

Ada ile denize giden Derya, kumsalda aynı bikiniyi giydiğini fark ettiği bir kadın ile tanışır ve bebeği ona emanet ederek girdiği denizde bir teknenin onun üzerine sürmesi sonucu hayatını kaybeder. Küçük bebek ile sahilde bu dehşeti izleyen kadın ***Kördüğüm*** romanındaki Esra'dır. Esra, taşıdığı çip yüzünden hâlâ onun peşinde olduklarını düşünür ve bu korku ile Komiser Vural'ı arar. İki roman kurgusunun kesiştiği nokta olan bu ölüm sonrasında Esra'nın hayatından endişe duyan Vural Komiser onu Şangay'a gönderir. Pasaport işlemlerinin tamamlanmasından sonra yola çıkan Esra uçakta Ada bebek ve babası Hakan ile yan yanadır. Eşinin onun yüzünden öldüğü düşüncesiyle vicdanı rahat olmayan Esra, Şangay'daki hayatına Vural Komiserin görevlendirdiği Ahmet'in yardımları ile alışır. Ahmet'in Türkiye'ye dönmesi gerektiğinde ise Hakan ile görüşerek Ada'nın bakıcılığını yapmaya karar verir. Aynı evde yaşadıkları süre zarfında birbirleri ile pek iletişim kurmayan ikili Atatürk'ün beyin takımlarında yer alan akrabaları sebebiyle ortak paydada buluşurlar. Gerhard Schlimann'ın torunu olan Esra ile Millî Eğitim Bakanlığı yapan Mustafa Necati Uğural'ın yeğeni olan Hakan, küllerinden yeniden doğan Türkiye üzerine

yaptıkları konuşmalarda özellikle Millet Mekteplerinin açılışı ve Mustafa Necati ile Halide Nusret Zorlutuna arasındaki hüsranla biten aşk hikâyesini tarihsel gerçeklik bağlamında aktarırlar.

Derya'nın Nebahat tarafından öldürüldüğünün kanıtlanması sonucu Esra'nın Türkiye'ye dönmesini isteyen Vural ve kızının bakıcılığını yaptığı Hakan ona karşı olan hislerini aynı dönemlerde dile getirirler. Esra, artık kendi hayatına tek başına bir yol çizmek ister. Roman, Esra'nın Derya'yı tanıdığı ilk günden duyduğu vicdan azabı sebebiyle Hakan ile bir hayat süremeyeceğini ona bildirerek Afrika'ya Yeryüzü Doktoru olmak için İstanbul'a doğru yola çıkmasıyla biter.

1.3.1.23. Her Yerde Kan Var

30. Osmanlı Padişahı II. Mahmut'tan sonra tahta geçen padişahların soy ağacı ile başlayan eser, 2019 yılında Everest Yayınlarından yayımlanmıştır.

Roman iki bölümden oluşur. Birinci bölüm Abdülaziz'in tahttan indirilişinden sonraki beş günü anlatmaktadır. Üç kıtaya hükmeden Osmanlı tarihine baktığımızda romandaki Osmanlı padişahlarının, eşlerinin ve önemli devlet adamlarının tarihi gerçeklikle birebir örtüştüğünü söyleyebiliriz. Roman karakterleriyle ilgili çok detaylı bir çalışma yaptığını belirten Kulin, şahıs kadrosundaki tek kurgunun Halil olduğunu şu şekilde açıklar:

"Sarayda geceleyen küçük oğlanın dışında kurgu hiç yok! Her olay, nasıl anlattımsa o şekilde yaşanmış. Valide sultanları ve damatları nasıl anlattımsa, gerçek hayatlarında da öyleler. Okura abartılı gelebilecek Serasker Hüseyin Avni Paşa dahi tamamen aslına uygun. Onun hakkında her okuduğum kitap, ne kadar berbat, hilekâr, hırslı ve acımasız bir kişi olduğunu yazıyordu. Benim bu kitaptaki yegâne kurgum, olayları birbirine bağlayabilmek adına, küçük Halil'i romana katmak oldu." (Görüşme I, 23.11.2021)

Romanda yer alan başlıklar aynı zamanda olayların hangi tarihî şahsiyetin süzgecinden okurla buluştuğunu göstermektedir. Beş günden oluşan birinci bölümdeki başlıklar şu şekildedir:

1. Gün: Mektup, Adile Sultan, Sadrazam Avni Paşa, 33. Osmanlı Padişahı Sultan V. Murat, Şevkefza Valide Sultan

2. Gün: 33. Osmanlı Padişahı Sultan V. Murat, Damat Nuri Paşa

3. Gün: 33. Osmanlı Padişahı Sultan V. Murat Han

4. Gün: Damat Nuri Paşa, Pertevniyal Valide Sultan

5. Gün: Adile Sultan

İkinci bölüm ise Mehmet Akif Ersoy'un dizeleri ile başlamaktadır. Sadece 6 ve 15. gün yaşananlar okura sunulur. İkinci bölümün anlatıcıları ve alt başlıkları sırasıyla şöyledir:

6.Gün: Pertevniyal Valide Sultan, Fahri Bey, Nuri Paşa, Nazif Ağa, Pertevniyal Valide Sultan, Arabacı Nazif Ağa, Damat Nuri Paşa, Şevkefza Valide Sultan

15. Gün: Mithat Paşa, İntikam

Kulin, Abdülaziz'in tahttan indirilişini, V. Murat'ın tahta çıkışını, saray kadınlarının arasındaki güç dengelerini korumak adına gizli saklı yaptıkları anlaşmalarını, akıl sağlığı giden padişahın durumunu, hırslı devlet adamlarının yönetimdeki etkisini, Abdülaziz'in esrarengiz ölümünü ve eşinin kardeşi Çerkez Hasan tarafından intikamının alınmasını işlediği romanını Hasan'ın idam edilmesi ile sonlandırır.

Yazar, olay örgüsünü tamamladıktan sonra romandaki tarihî şahsiyetlerin akıbetleri ile ilgili bilgiler verir. Eserini hangi kaynaklardan yararlanarak yazdığını

belirtmesi ve en sona küçük bir sözlük eklemesi detaylı ve titiz bir araştırmanın kanıtıdır.

Abdülaziz'in tahttan indirilişi ve yerine V. Murat'ın tahtta çıkarılması hadisesinin çok farklı bakış açılarıyla işlenmesi konunun ele alınışındaki zengin çeşitliliği gösterir.

Kulin, yaptığımız görüşmede son kitabındaki tarihî olaylara dokunuş sürecini şu sözlerle aktarır:

"Son romanım "HER YERDE KAN VAR", Sultan Abdülaziz'in bir darbe ile tahtan indirilmesini ve dört gün sonraki şaibeli ölümünü, her bölümde tek bir günü ele alarak, bir başka saraylının ağzından aktarıyor okura. Kitap sadece yedi bölüm ve yedi günden ibaret. Ama o yedi günü yazmak için, Osmanlıların yakın tarihini anlatan sürüyle kitap okudum. Tarafsız kalabilmek adına, Osmanlı-sever tutucu yazarların, Osmanlı-sevmez Cumhuriyetçi yazarların, ayrıca yabancı yazarların o yıllara ve Abdülaziz olayına dair eserlerini de okuduktan sonra, tarafsız kalmaya özen göstererek nerdeyse tülbentten süzdüm o yedi günü." (Görüşme I: 23.11.2020)

1.3.2. Ayşe Kulin'in Aldığı Ödüller

1988-89/Tiyatro ve TV Yazarları Derneği, En İyi Çevre Düzeni Dalında Televizyon Başarı Ödülü

1995/Haldun Taner Öykü Ödülü Birincisi 1996/Sait Faik Hikâye Armağanı Ödülü

1996/3.UAT En Başarılı Yazar Ödülü

1997/Oriflame Roman Dalında Yılın En Başarılı Kadın Yazarı Ödülü

1997/Nokta Dergisi Doruktakiler Edebiyat Ödülü

1997/ İ.Ü İletişim Fakültesi Roman Dalında Yılın Başarılı Kadın Yazarı Ödülü

1998/Oriflame Edebiyat Dalında Yılın En Başarılı Kadın Yazarı Ödülü

1999/İ. Ü İletişim Fakültesi Roman Dalında Yılın En Başarılı Yazar Ödülü

2000/Rotaract Yılın Yazarı Ödülü

2001/Ankara Fen Lisesi Özel Bilim Okulları Yılın Yazarı Ödülü

2002/Tepe Özel İletişim Kurumları Yılın En İyi Edebiyatçısı Ödülü

2003/ AVON Yılın En Başarılı Kadın Yazarı Ödülü

2003/Best FM Yılın En Başarılı Yazarı Ödülü

2004/İstanbul Kültür Üniversitesi Yürekli Kadın Ödülü

2004/Pertevniyal Lisesi Yılın En İyi Yazarı Ödülü

2007/Bağcılar Atatürk İ.Ö. Ok. & Esenler- İsveç Kardeşlik İ.Ö. Ok. Yılın Edebiyat Yazarı Ödülü

2007/Türkiye Yazarlar Birliği Veda İsimli Romanı ile Yılın En Başarılı Yazarı

2008/ Europen Council of Jewnish Communities Roman Ödülü

2009/TED Bilim Kurulu Eğitim Hizmet Ödülü

2009/ Kocaeli 2. Altın Çınar Dostluk ve Barış Ödülü

2009/Kabataşlılar Derneği Yılın En İyi Yazarı Ödülü

2010/Best FM 1998-2008. 10 Yılın En Başarılı Kitabi

2010/Kabataşlılar Derneği Yılın En İyi Yazarı Ödülü

2011/İTÜ EMÖS Yaşam Boyu Başarı Ödülü

2011/Orkunoğlu Eğitim Kurumları, Yılın En Başarı Yazarı Ödülü

2011/ESKADER Kültür &Sanat Ödülleri, Hatırat Dalında Hayat Hüzün

2011/Farewell (Veda) ile Dublin IMPAC Edebiyat Ödülü Ön Adayı

2012/Medya ve Yeni Medya En İyi Yazar Ödülü

2013/Kültür ve Turizm Bakanlığı, Toplumsal Duyarlığa Katkı Ödülü

2013/ Lions Başarı Ödülü

2014/22.İTÜ EMÖS Ödülü Yılın Başarılı Kitabı- Handan

2015/Eryetiş & Balkanlar Eğitim Kurumları/ Yılın En İyi Romanı: Tutsak Güneş

2016/Permio Roma Ödülü/ Çeviri Dalında En İyi Roman/Nefes Nefese

2016/İstinye Rotary Kulübü Meslekte Üstün Hizmet Ödülü

2016/İTÜ İşletme Mühendisliği Yazarlar Kategorisinde Sosyal Medya Ödülü

2017/İzmir Rotary Kulübü Meslekte Üstün Hizmet Ödülü

2018/Rumeli'nin En'leri, Yılın En İyi Yazarı

2018/Işık Okulları, Yılın En İyi Yazarı

2018/İTÜ, Yılın En İyi Yazarı

2019/Kristal Lale Ödülü, Prof. Dr. Mümtaz Turhan S.B.L

2019/UKKSA Yaşam Boyu Onur Ödülü

2019/Mevlâna Ödülü

2. BÖLÜM

2. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA BALKANLAR

2.1. BALKAN TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Balkan, Türkçe bir sözcük olup sıradağ ve dağlık anlamına gelmektedir. Balkanlar diye adlandırdığımız fakat sınırları konusunda çeşitli tartışmalara sebep olan bu yarımada stratejik bakımdan çok önemli bir coğrafyadır. Balkanlar, *"Asya ve Avrupa arasında sürekli bir köprü olmuştur. Balkanları elinde tutan bir güç, isterse Doğu'ya, isterse Batı'ya doğru kolayca ilerleme olanağını bulurdu."*[47]

Osmanlı Devleti'nden önce İliryalılar, Makedonya Krallığı, Romalılar ve Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyet kurduğu Balkanlar'a Türklerin yerleşme süreci 1361 yılında Edirne ile başlar ve 1463'te Bosna'ya kadar ilerler. Slovenya ve Kuzeybatı Hırvatistan bölgeleri dışında Osmanlı egemenliğine giren Balkan coğrafyası, iki yüzyıl boyunca barış siyaseti ile yönetilir.

"Balkanlar tarihi, Türk tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır."[48] Çalışmada esas alınan eserlerin temelini Bosna-Hersek, oluşturduğu için bu coğrafyayı Bosna üzerinden inceleyeceğiz.

Kulin, ***Sevdalinka*** adlı eserinin ikinci bölümünde kendi soyunun da dayandığı ve zamanında atalarının liderlik yaptığı Boşnakların tarihine doğru bir yolculuğa çıkar. Bu yolculukta Boşnakların tarih sahnesinde ilk defa ne zaman yer aldıklarından, dinlerinden, dillerinden, ilişki kurdukları diğer ülkelerden hareketle çeşitli bilgileri okura sunar. Atası "Ban Kulin"in liderliğinden başlayarak Boşnak tarihi merkeze alınır. Boşnaklar, varlıklarını ispat ettikleri andan itibaren Sırplar, Hırvatlar,

[47]Toktamış Ateş, "Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* C. 44, S. 1-4, 1986, s. 82.
[48] Halil İnalcık, "Türkler ve Balkanlar", *BAL-TAM Türlük Bilgisi 3*, Prizren 2005 s. 20.

Romalılar, Macarlar, Hunlar, Bizanslılar, Gotlar ve Osmanlılarla pek çok olumlu veya olumsuz etkileşimde bulunmuşlardır. Bu etkileşimler yüksek oranda din temelli olarak tarihî kayıtlardaki yerini alır. Boşnaklar, Hristiyan bir dünyanın içerisinde yer alan topraklarda yaşamaları sebebiyle başlangıçta Hristiyan inanışa sahip olmuş ancak ne Katolikliği ne de Ortodoksluğu benimsemişlerdir. Onlar, kendi inanç sistemlerini var ederek buna Bogomilizm adını vermişler ve asırlar boyunca kendi topraklarında varlıklarını devam ettirmişlerdir

"Bosna'da yerli halktan oldukça hızlı taraftar toplayan Bogomiller, Ban Kulin'in 10 bin kişi ile birlikte bu mezhebi kabul etmesiyle rahat bir nefes almış ve burada bağımsız bir Bosna kilisesi oluşturmayı başarmışlardır."[49]

Bu inanç onları hem Sırplardan hem de Hırvatlardan ayrı bir kimliğe büründürmüştür. Zaten Boşnakların genlerinde başka bir milletin boyunduruğu altında yaşama anlayışı hiçbir zaman kabul görmemiştir. Boşnaklar bununla ilgili birçok yaptırıma maruz kalmışlar ve tarihin çeşitli dönemlerinde Hristiyan toplumlar tarafından baskı altında tutulmaya çalışılmıştır. Özellikle Haçlı Seferleri'nin gerçekleştiği dönemde bunun ceremesini fazlasıyla çekmişlerdir. İnançları olan Bogomil anlayışının İslam dininin bazı esaslarıyla örtüştüğü de görülmektedir.

Fatih Sultan Mehmet, Balkanlar üzerine yaptığı seferde bu toprakları fethetmeden önce buralarda siyasî, toplumsal ve dinî çalışmaları çok öncesinden yürütmeye başlar. Yapılan hazırlıklar, genel itibariyle "İskân Siyaseti"nin çarklarını çeviren olmazsa olmazlarıdır. Osmanlı Devleti, Bosna'yı 20 Mayıs 1463'te fethederek himayesine alır. Osmanlı Devleti'nin dinî inançlar konusunda hoşgörülü yaklaşımı zamanla Boşnakların İslamiyet'i benimsemelerini sağlamıştır. Balkanlar'da Osmanlı'nın en değerli sancaklarından biri olan Bosna, en güzel zamanlarını bu dönemde yaşamıştır. Osmanlı'nın verdiği bu önem ve sağladığı düzen iki yüzyıl sonra kaybolmaya başlayarak hem Bosna'yı hem de Osmanlı'yı karanlık sulara götürecektir.

[49] Salih Seyhan- Hakan Temiztürk-Senada Dizdar, *Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2016, s.61.

1879 yılında Berlin Antlaşması ile Avusturya-Macaristan'a geçici olarak bırakılan Bosna, hukuki olarak Osmanlı'ya bağlı olsa da Rusya'nın Slavlar üzerinden Boğazlara inme hayali Balkanlar'da yaşayan ulusların ayaklanmasını sağlayarak Balkan Savaşları'na zemin oluşturmuştur.

*"Bosna-Hersek meselesi Osmanlı Avusturya arasında başlamış kısa bir süre içinde Büyük devletleri de karşı karşıya getirip, çıkar çatışmalarının yaşandığı bir Avrupa bunalımı"*na dönüşmüştür.[50]

Osmanlı Devleti parçalanıp yok olmaya doğru ilerlerken Bosna, Balkanlar'da masum bir çocuk gibi tek başına kalarak bu ayrılığın acı sonuçlarını iliklerinin son damlasına kadar Miloseviç'in uyguladığı politikalar sebebiyle hissedecek ve tarihinin en ıstırap dolu günlerini yaşayacaktır.

2.2. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA BALKANLAR

Kulin'in soy ağacının Boşnaklar ile bağlantısı ve çocukluğunda dinlediği göç hikâyeleri onu Balkan tarihine yönlendiren en temel sebeptir. Kulin, *"Aslında Balkanlarla ilgili tek kitabım,* ***Sevdalinka****'dır."* der ve *"****Umut*** *adlı biyografik romanında Bosna'dan göç eden baba tarafımın aile öyküsünü*" anlatırken Boşnakların değişen hayatını ele aldığını vurgular. (Görüşme I, 23.11.2021)

Bilge Ercilasun, "Balkanların Fethi ve Kaybını Ele Alan Romanlar Üzerine İnceleme" yaptığı "Bir Vatan Kaybettiler" adlı eserinde Kulin'in ***Sevdalinka***, ***Veda, Umut*** ve ***Nefes Nefese*** adlı yapıtlarını değerlendirmiştir. ***Sevdalinka***'yı *"Geriye dönüşlerle 12. ve 13. yüzyıllardaki Bosna tarihi ve Boşnakların 93 Harbi'ndeki yaşadıkları anlatılır. Boşnakların 1878'de ve İkinci Dünya Savaşı esnasında yaşadıkları felaketlere yer verilir."* sözleriyle açıklar.[51]

---

[50] Sabri Sürgevil-Cihan Özgün, *Balkanlar - II*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2014, s. 11.
[51] Bilge Ercilasun, *Bir Vatan Kaybettiler Balkanların Fethi ve Kaybını Ele Alan Romanlar Üzerine İnceleme,* Ötüken Yayınları, İstanbul 2020, s. 72-73.

İstanbul'un işgal yıllarında anne tarafını anlattığı ***Veda***'dan sonra beşleme serinin ikinci kitabı olan ***Umut*** romanını yazar. Eser, Bosna'dan göç eden baba tarafının yaşamı üzerine kuruludur. Kulin, *"Balkanlar denince benim aklıma doğdukları toprakları geride bırakmış, yeni ülkelerine uyum sağlamayı ve her şartta dik durmayı başarmış insanlar gelir."* yorumuyla kaleme aldığı ***Sevdalinka*** ve ***Umut*** romanlarında bu tabloyu gözler önüne çarpıcı bir şekilde sunmayı başarmıştır.

*"Balkanlara derin ve duygusal bir bağı"*nın olduğunu da samimiyetle dile getiren yazar, iki romanında Osmanlı'nın göz bebeği topraklarını kaybedişinden dikkatle bahseder. (Görüşme I, 23.11.2021)

Ailesinin yaşadığı acılar ve değişen hayatlarını babası Muhittin Kulin'i örnek vererek gösterir. "*Bosna'nın, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na geçtiği 1908 yılında Muhittin beş yaşındaydı."*[52]

Dedesi Zeki Salih Bey'in Boşnak Beyi olması sebebiyle göçten önceki ve sonraki yaşamının karşılaştırılması ***Umut*** romanında ayrıntılı bir şekilde ele alınır. Osmanlı'nın Avrupa'ya açılan kapısı olan Balkanlara verdiği önem ve buranın idaresinde önemli bir görev üstlenen Boşnak Beylerinden övgü ile bahsedilir. Huzur içindeki yaşamları söz konusu durumu gösterir mahiyettedir:

"Boşnak beylerinin iş yapmaları ayıp sayılırdı memleketlerinde, onlar sadece topraklarını, mahsullerinin ve iratlarının gelirini idare ederlerdi. Avlanırlardı. Hayratlar yaptırırlardı. Muhtaçlara yardım eder, para ve erzak dağıtırlardı. Evlenecek kızlara çeyiz düzerlerdi. Ramazanda iftar sofraları açarlardı. Karşılığında sadece saygı beyanı kabul ederlerdi. Travnik Ovası'nın beyi Zeki Salih'in tüm bunları yapabilecek gücü vardı. Karısı ise, Banya Luka'da uçsuz bucaksız toprakların sahibi, Gümüşiç ailesinden Hacı Musta Bey'in kızı olduğu için ondan dahi zengindi."[53]

[52] Ayşe Kulin, *Umut*, Everest Yayınları, İstanbul 2018, s. 13.
[53] Ayşe Kulin, *age.*, s. 10-11.

Osmanlı'nın bu coğrafyayı bu kadar önemsemesindeki başlıca neden Balkanların "*Batı'ya açılan kapısı"* olmasıdır. Boşnak Beylerine verilen değer ise romanda şu sözlerle özetlenir: "*Müslüman Boşnaklar, Bosna topraklarının efendisiydiler ve yaşadıkları toplumda örnek teşkil etmeye meraklıydılar. Gururlarına, şereflerine, sözlerine ve dinlerine pek düşkündüler. İslamın ve Sultan'ın sadık kullarıydılar. Osmanlıların aydınlık yüzüydüler."*[54]

Toplumun huzur içinde yaşayabilmesi için ilk insanlardan beri var olan kurallar her milletin inançlarına özgü bir yapı ile şekillenir. Bosna'daki toplumsal düzenin ne denli mükemmel bir seyirde olduğunu öğrendiğimiz cümleler ise şöyledir: "*İnsanları belli bir düzenin içinde yaşardı. Aileler, itibarları ve şanları ne kadar büyük olursa olsun, padişaha biat, yasalara riayet ederlerdi. Şehirlerde yaşayan varlıklı aileler, çocuklarını kız erkek diye ayırmazlardı. Ailelerde çokeşlilik, mahallelerde kaçgöç yoktu. Hiçbir zaman olmamıştı."*[55]

Balkanlardaki geleneklerin, Boşnakların toplumsal ve kültürel etkinliklerinin neler olduğunu göç ettikleri yerlerde de elinden geldiğince sürdürmeye çalışan Zeki Salih Bey aracılığıyla öğreniriz. Bayramların bir Boşnak Beyi için oldukça hassas olduğunu okurla paylaşan yazar, geleneksel detayları ve özellikle Boşnaklara özgü yemek çeşitleri üzerinde durur.

"*Bayramlarda, tıpkı memleketinde yaptığı gibi, evinin önündeki sokağa bir uçtan öteki uca, upuzun bir masa kurduruyor, üzerini envai çeşit yemeklerle, çorbayla, kuzu etiyle, zerdeyle, hoşafla, İstanbulluların pek aşina olmadıkları piruhi, piryan, reşediye ve ille de sevdican baklavayla donatıyor ve zengin fakir, bütün mahalleliye bayram ziyafeti çekiyordu."*[56]

Zeki Salih Bey için İstanbul'dayken vazgeçemediği bir diğer önemli dönem ise Ramazan ayıdır. Kültürümüzde var olan açların doyurulması ve paylaşmanın

[54] Ayşe Kulin, *age.*, s. 11.
[55] Gös. yer.
[56] Gös. yer.

güzelliğini doruklarında yaşayan Boşnak Beyi Zeki Salih'in *"Nerede yaşarsa yaşasın, mübarek ramazanda mahalleliyi doyurmak, onun vazifesiydi. Zeki Salih, bu işten o kadar keyif alıyordu ki, sonunda akrabaları ve karısı, işine hiç karışmamaya karar verdiler."*[57]

Boşnak Beylerinin yaşantılarını ve görevlerini anlatan Kulin, dedesinin İstanbul'a uyum sağlayamamasının başlıca sebebinin geçimini iratla sağlamasına bağlar. Zeki Salih Bey'in *"Boşnak beyi olduğunu, beylerin iş tutmayıp arazilerinden gelen iratla geçindiklerini ve tarlalarını süren yüzlerce köylüyü de ayrıca geçindirdiklerini, Boşnak beylerinin sadece aralarında kullandıkları alfabeyle okuyup yazdıklarını, bu yazıyla Balkanların en güzel şiirlerini ve en mükemmel tarihini okuduklarını, cahil olmadıklarını"* belirten yazar Bosna'daki düzenin nasıl işlediğini ve eğitimlerinin yeni yaşamlarında oluşturduğu sorunlara da değinir."[58]

Zeki Salih, İstanbul'a aidiyet duygusu ile bağlanamaz çünkü *"Bosna'nın yeşilini, Milaç'ın berrak suyunu, mahallesinin cumbalı evlere doğru kıvrıla kıvrıla tırmanan yokuşunu, yeni geliniyle geniş yüklüklerinde saklambaç oynadığı konağını, kısacası İstanbul'a gelene kadar onun olan hayatı ve toprağı özl"er.*[59] Onun memleketine karşı çok kuvvetli bağlarının varlığı her fırsatta karşımıza çıkar. Memleketine olan özlemini her an en yoğun şekilde hisseder.

Yazar, özlem duygusu ile kaleme aldığı her noktada bize Balkan tarihi, coğrafyası, geleneği, kültürü ile eşsiz bilgiler paylaşarak âdeta Bosna'nın resmini çizer. Romanlarda tasvirler ile yaratılan Bosna, savaştan önce yakılıp yıkılmayan Bosna'dır.

---

[57] Gös. yer.
[58] Ayşe Kulin, *age.*, s. 7.
[59] Ayşe Kulin, *age.*, s. 10.

2.2.1. Toprak Kayıpları: Bosna

Kulin, İstanbul'un işgal yıllarını konu edindiği eserlerinde çöküş yıllarından bahsederken bilhassa Bosna'nın ilhakını ayrıntılı olarak işler. Berlin Antlaşması'ndan sonra eski gücüne tekrar dönemeyen Osmanlı Devleti'nin sınırlarındaki küçülmeler ve buna bağlı olarak ayaklanma ve savaşların devam etmesi onun bu hususta ki romanlarının odağında yer bulur. Birinci Dünya Savaşı'nı hazırlayan zeminin oluşumundaki bu toprak kayıpları asırlardır hâkimiyet sürdüğü Balkan coğrafyasından elini çekmesi ile sonuçlanır. Özellikle Girit ve Balkanlar'da meydana gelen ayaklanmaları bastırmada zorlanan devlet, gayrimüslim halkı kontrol edemez.

Fatih Sultan Mehmet Han'ın 1463 yılında fethederek Osmanlı topraklarına kattığı Bosna, 1908 yılında tek bir kurşun bile sıkılmadan Avusturya-Macaristan'a bırakılır. XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar yaklaşık dört yüzyıl boyunca Osmanlı egemenliğinde olan Bosna'nın bu şekilde kaybedilmesi Zeki Salih'i derinden yaralar. 93 Harbi sonrasında imtiyazlı olan vilayetin resmî olarak elden çıkması, Zeki Salih ve ailesinin hayatını tamamen değiştirecek olayların başlangıcı olur. Çünkü memleketlerine bir daha dönemeyeceklerinin farkına varırlar. Osmanlı padişahının Bosna'nın elden çıkacağı antlaşmayı karşı koymadan imzalayacak durumda kalması yaşanan toprak kayıplarında devletin; siyasi, askerî ve ekonomik olarak Batı'ya karşı koyamaz hâlde olduğunun âdeta kanıtıdır. Zeki Salih'in üzüntüsünü;

"*Gitti memleketim! Bosnamız gitti Gülüm! Artık geri dönebileceğimiz bir vatanımız yok, (...) Sultan imzalamış muahedeyi. Bosnamız, Avusturya-Macaristan'ın oldu. Resmen!"* sözleriyle öğreniriz.[60]

Onun memleketi için duyduğu keder büyük bir kızgınlığa dönüşür ve tüm davranışları ailesi tarafından endişeli gözlerle takip edilir. Babasının kavak ağaçlarına ateş ederek tepki vermesi en çok kızı Saadet'i etkiler. Annesinin "*Babanız bugün vatanını kaybetti Sado. Biz bugün Bosnamızı ebediyen kaybettik kızım!"* açıklaması

[60] Ayşe Kulin, *age.*, s. 2.

insanın doğup büyüdüğü ve hayatını adadığı topraklardan masa üzerindeki bir imzayla varlığının silinmesini kabullenemeyişi ve vatanına duyduğu derinden sevginin göstergesidir.

Umut romanında İstanbul'a Bosna'dan göç ederek yeni bir hayat kurmaya çalışan Zeki Salih'in ve çocuklarının tedirginlikleri devam eder çünkü her gün bir ayaklanma haberi gelir. *"1850 yılından beri zaten kaynayan bir kazan"* olarak görülen Girit'i, Yunan Kralı'nın kendi topraklarına kattığını açıklaması karşısında Osmanlı'nın gücü sadece *"büyük kalabalıkları protesto amacıyla sokaklara dökmeye yet"*er.[61] Devletin yayımladığı genelgeler doğrultusunda Girit'te yaşananlar için protestolar düzenlenir ve Zeki Salih'in küçük oğlu Muhittin de bu gösterilerde aktif bir şekilde yer alır. Eve bitkin hâlde döndüğünde ise vatanı için bir şeyler yapmanın sevincini hisseder. Ne yazık ki Girit, 1913 yılında "*Balkan Harbi'nin sonunda*"[62] Yunanistan'a bırakılarak elimizden uçup giden bir başka toprağımız olacaktır.

Füreya adlı romanda devlet ile aynı anda çöküş yıllarını yaşayan Şakir Paşa ailesinin dramı anlatılırken 1914 yılında *"vatanın en güzel parçalarını kaybet"*tiği ifade edilir. Romanda sıralanan toprak kayıpları şu şekildedir:

"*Doğu Rumeli'nin, Bosna Hersek'in, Girit'in kaybı, Trablusgarp-Bingazi'nin İtalyanlara geçişi yetmezmiş gibi, Balkan Harbi'nin sonunda, Doğu Trakya'nın dışında kalan tüm Avrupa toprakları elden çıkmıştı."*[63]

Halkın savaşlardaki yenilgilere ve toprak kayıplarına alışmaları ve duyarsızlaşmalarına da eserlerde yer verildiğini görmekteyiz. Ege'nin güvenliği için çok önemli olan On İki Ada'nın kaybına çok içerleyen Ahmet Reşat'a ev ahalisi *"koskoca Bosna Hersek gitti, Balkanlar gitti, Oniki Ada'ya ne diye*

[61] Ayşe Kulin, *age.*, s. 13.
[62] Ayşe Kulin, *age.*, s. 16.
[63] Ayşe Kulin, *Füreya*, Everest Yayınları, İstanbul 2019, s. 44.

hayıflanıyorsunuz"[64] diye tepki gösterir. Osmanlı'nın gözünün nuru olarak baktığı ve ıslahlaştırdığı toprakların kaybedilişi artık bir anlam ifade etmemeye başlar.

2.2.2. Balkan Savaşları

Çorap söküğü gibi Balkanlardaki hâkimiyetini ve topraklarını kaybeden Osmanlı, Balkan Savaşları ile darbe üstüne darbe yer. Yıllardır birlikte yaşadıkları Balkan topraklarındaki halk, özellikle Fransız İhtilali'nden sonra milliyetçilik akımı ile ayaklanmaya başlar. Birinci Balkan Savaşı'nda Sırbistan Krallığı, Bulgaristan Krallığı, Yunanistan Krallığı ve Karadağ Krallığı; Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açarlar. Savaşı Osmanlı Devleti kaybeder fakat kazanan devletlerin kendi aralarındaki anlaşmazlık İkinci Balkan Savaşı'na zemin hazırlar. Birinci Balkan Savaşı'nda Çatalca sınırına ulaşan düşmanlardan, İkinci Balkan Savaşı'nda Edirne-Enez hattına kadar olan yerler geri alınır.

Balkanların Türkleşmesi için iskân politikasıyla buraya yerleştirilen Türkler, Osmanlı'nın bu yenilgisi sonucu yerlerinden olurlar. Balkan Savaşları sonucunda yaşanan göçlerin, 1878 yılındaki göç gibi hiçbir insani boyutu yoktur. *"İstanbul'a gelen muhacirlerin çoğunluğunu kadın, çocuk ve ihtiyarlar teşkil etmekte olup, her şeyden mahrum bir durumda"*[65] oldukları sahne yine tekrarlanmaktadır. 1912-1913 yıllarında göçenlerin perişan hâllerini gördükçe daha önceden İstanbul'a geldiğine sevinen Zeki Salih Bey'in bakışından Balkan Savaşları şöyle özetlenir:

"Zeki Salih, sonraları Allahına şükürler edecekti vakitlice geldikleri, savaşın zorladığı göç dalgasında perperişan olmadıkları için. Zira kaybedilen Balkan Savaşı'nın sonunda kaçmaya kalkanlar, kelimelerle anlatılması mümkün olmayan bir zulme maruz kalmışlardı. Ölüme çoktan razıydı kaçanlar ama Sırp milisler kimsenin

[64] Ayşe Kulin, *Veda*, Everest Yayınları, İstanbul 2018, s. 15.
[65] Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 55.

yaşına başına bakmadan, ihtiyar çocuk demeden herkesin ırzına geçiyor, önlerine geleni önce soyuyor, işkence ediyor, sonra öldürüyorlardı."[66]

Hüsranla sonuçlanan ve Balkan coğrafyası ile vedalaşmak zorunda kaldığımız savaş sonunda bu durumdan en çok etkilenen Ahmet Reşat'ın eşi Behice olur. Kulin'in anne tarafının da maruz kaldığı göç travması romanın çarpıcı sahnelerindendir. Beş yüz yıl boyunca sahip oldukları toprakları alelacele boşaltmak zorunda kalan Osmanlıların yaşadıkları, Behice'nin *"Selanik'ten hadiseli kaçışımızdan beri"*[67] sözlerinin arka planını merak eden Mehpare'nin Kemal'e *"Behice Ablamın Selanik'te başına ne geldi?"*[68] sorusuyla yanıt bularak Balkan Savaşları'nda yaşanan vahşet gözler önüne serilir.

Veda romanının başat kişisi Ahmet Reşat'ın, Balkan Savaşları patlak verdiğinde ailesiyle içinde bulunduğu durum Kemal'in şu sözleri ile özetlenir:

"Dayım Balkan Harbi sırasında ailesiyle birlikte Selanik'te vazifeliydi. Harbi kaybedince Osmanlılar çok kısa bir zaman içinde şehri boşaltmak mecburiyetinde bırakıldılar. Dayım yengemi ve henüz küçük yaşta olan kızlarını ilk kalkan gemiyle bir an önce İstanbul'a göndermeyi uygun görmüştü. Çünkü oralarda kalmak tehlikeli olmaya başlamıştı. Rumlar Türklere eziyet ve hakaret ediyorlarmış."[69]

Gemiye varana kadar başlarından geçenler onları, özellikle de Behice'yi olumsuz etkiler. Oranın yerli halkı durumundaki Rumlar, Türklere ağza alınmayacak hakaretler ederek onları taşa tutarlar. Bir anne için tarif edilemez üzüntüyü beraberinde getiren bu acı süreç sonunda Behice, gemiye vardığında bebeğini düşürür. Selanik'ten ayrılışlarını aklından çıkaramayan Behice kalabalık yerlerde mütemadiyen bu vahşet dolu anları hatırlar.

---

[66] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 8.
[67] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 153.
[68] Ayşe Kulin, *age*., s. 154.
[69] Ayşe Kulin, *age*., s. 155.

Kulin***, Hayat*** adlı romanında anneannesinin annesi Behice ile konuşmaları esnasında öğrendiği Selanik'ten kaçış anılarını ilk öğrendiğinde çok şaşırır. ***Veda*** romanında daha betimleyici anlatımla sunulan göç; Behice Hanım'ın anılarında daha çok öyküleyici bir anlatıya dönüşür.

"*Savaş'ı kaybedince bütün oraları Yunan'a verdiler. Dedeciğim o sırada Selanik defterdarıydı. Kızım, bir gidişimiz vardı bizi İstanbul'umuza getirecek vapura kadar, anlatsam roman olur. Rus sefiri bize kupasını verdi, Allah razı olsun, kavasını arabacının yanına oturttu, benim sağımda anneannen, solumda el kadar Suat teyzen, karnımda da Sabahat, öyle geçtik yollardan limana kadar. Rumlar kudurmuşlar, kaçışan Osmanlıları taşa tutuyorlardı. Canımızı zor kurtardık"*[70]

Yazarın beşlemeden oluşan kitap serisinde gerçek tarihi okurun önüne yineleyerek sunduğu kısımların en önemli özelliği anlatıcının değişmesidir. ***Veda***'da Kemal'in gözünden verilen göç olgusu; ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** romanında Behice'nin bakışıyla okurla buluşur. Değişmeyen tek gerçek ise ailesinin başından geçen tarihî olayların olmasıdır.

Balkanlar'dan Osmanlı topraklarına sağ salim ulaşanlardan dinlenen hikâyeler zihinlere çivi gibi kazınır. Hoşgörü ve merhamet ile fethedilen yerlerden "*Binlerce, on binlerce insan, sel gibi akarken Balkanlar'dan Türkiye'ye doğru, bir yanık kokusu da eşlik etmişti onlara. Yanan evlerin, yanan toprakların ve yanan yüreklerin kokusu!"*[71]

Çok uluslu yapısına rağmen selameti her zaman sağlayan Osmanlı'ya karşı diğer etnik unsurların düşmanlıklarını tüm acısıyla gören Balkan göçmenleri hafızalarından asla silemeyecekleri tasvirleri geldikleri yerdeki insanlara tüm canlılığıyla şu sözlerle anlatırlar.

---

[70] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 136-137.
[71] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 9.

"... gözleri dönmüş Sırpların mezaliminden kaçan insanların çektiklerini, o kadar canlı anlatacaklardı ki ona, ırzına geçilen kızları kadınları, kuzu keser gibi kesilen çocukları, yakılan evleri, yağmaya uğrayan kervanlar..."[72]

Osmanlı Devleti'nin kaybettiği savaşlar neticesinde İstanbul'a göçmen olarak gelenlerin perişan hâlde oldukları İstanbul'da yaşayan Mehpare'nin içini sızlatır. Çünkü onlar da göç ederek İstanbul'a gelen başka bir ailedir. Gördüğü manzara karşısında hissettikleri romanda şu şekilde yansıtılır.

"Muhacirleri seyrederken içi parçalanıyordu kızın. Zırıl zırıl ağlayan, yırtık giysili çocuklarını göğüslerine bastırmış, karalar giymiş kadınlarla, paçavralar içindeki çocukların eşlik ettiği zar zor yürüyen yaşlılar, içlerine düştükleri korkunç durumu belli etmeme gayreti içindeydiler. Onlar her şeylerini kaçtıkları veya kovuldukları topraklarında bırakmış, umutsuz insanlardı. Sadece gururları kalmıştı ellerinde. Asla şikâyet etmiyor, sığınabildikleri barakalarda yaşam savaşı veriyorlardı."[73]

Kulin, çöküş yıllarındaki yapılan savaşları tarihî gerçeklik perspektifinde değerlendirirken Osmanlı Devleti'nin son yıllardaki tablosunu şu şekilde okura sunar.

"Kadınlar, kanamalar durdurulamadığı, iltihaplanmaların önüne geçilemediği için doğumda, erkekler cephede ölürdü." Annesini doğumda, babasını savaşta kaybeden bir çocuğu büyütmek de teyzelere, halalara, dayılara, amcalara düşerdi. Nitekim Sarıkamış gazisi olan Kemal, babasının *"Türk-Yunan muharebesinde şehit"*lik mertebesine ermesiyle Ahmet Reşat'ın konağında büyütülmüştür. Tarihimizdeki yaşanan gerçek trajediye yer verilen romanda bu durum toplumsal yapıda telafisi mümkün olmayan hasarlar meydana getirmiş; acıyı iliklerinde hisseden bir neslin yetişmesine sebep olmuştur.[74]

---

[72] Gös. yer.
[73] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 43-44.
[74] Ayşe Kulin, *age*., s. 23.

Sınırları küçülürken kaybedilen topraklardan akın akın gelen göçler ile İstanbul'daki nüfus artışının doğurduğu olumsuzlukların değerlendirilmesi yapılır ve bulaşıcı hastalıkların arttığı üzerinde de durulur. Demografik yapının yeniden şekillenmeye başladığı başkentin panoraması şu şekildedir:

"*Balkan Harbi esnasında bu topraklara gelen göçmen sayısı sadece İstanbul'da altmış beş bin kişidir. Buna bir de nerdeyse doksan bine yaklaşan Ruslarla yüz bini aşkın Kırım göçmenini ilave edin."*[75]

Osmanlı'ya olan bağlılıkları her zaman tam olan Balkan göçmenlerinin, Anadolu ve İstanbul topraklarını yeni yurtları olarak belledikleri ve hem Osmanlı'nın hem de Türkiye'nin vazgeçilmez bir parçası oldukları millet olma bilinci ile açıklanır.

"Balkan Harbi'nden malını, mülkünü geride bırakıp canını kurtarmak için can havliyle Anadolu'ya kaçan 'suyun öteki yanı' yani Rumeli'den gelenler, bir imparatorluk değil, millet olmaya hevesliydiler." Çünkü onca yaşanılan acı, geride bırakılan anılar ve topraklar *"imparatorluk artığı insanlarına, bir millete dönüşmenin zaruretini"* öğretir.[76]

"Balkan Harbi'nden sonra, felaketin verdiği dehşete, memleketin istikbali için bütün benizleri sarartan endişeler de karışınca"[77] çeşitli fikir akımlarının sebep olduğu tartışmalar da yaşanır. Balkanlardaki azınlıkların Osmanlı'ya karşı savaşması Osmanlıcılık fikrinin hayata geçirilemeyeceğinin en net örneğidir.

Balkan Savaşları'nda alınan yenilgiler ülkeyi buhranlı yıllara iter. İttihat ve Terakki'nin tutumlarının başka bir savaşa sürükleyecek tavırları, yaşanılan bu kadar acının nedeninin politikacıların besledikleri duygulardan kaynaklı olduğu romanda vurgulanır. Osmanlı'nın, "*1912 ve 13 yıllarında sürdürdüğü Balkan Savaşı'nın*

---

[75] Ayşe Kulin, *age*., s. 188.
[76] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 26.
[77] Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 14.

bitiminde" halkın yaşadığı durum ve adım adım Birinci Dünya Savaşı'ndan işgal yıllarına doğru büyüyen felaket ***Füreya*** romanında gözler önüne serilir:

"Memleket perişandı. Halk kan ağlıyordu, ittihatçılar bir darbe ile hükümete el koymuşlardı. İttihatçı Paşaların bütün dünyaya meydan okuyan tavırları, kimseyi dinlemeyen kibirli halleri sürerken, ülkenin üstündeki kara bulutlar da giderek yoğunlaşıyordu. Bunlar yetmezmiş gibi felek, Osmanlı ülkesine ve halkına, Balkan Savaşı'ndan yenik çıkmasının hemen ardından, bir savaş darbesi daha indirecek, Avrupa devletlerinin 1914'te başlattığı Birinci Dünya Savaşı'nın korkunç girdabına, Osmanlı Devleti gözü kapalı sürüklenecek ve o girdapta boğularak ölecekti."[78]

2.2.3. Göç

Göç, TDK tarafından *"Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret"* olarak tanımlanmaktadır.[79]

"Toplumsal siyasal boyutu olduğu gibi bireysel boyutu da bir o kadar önemli olan göç olgusunun edebiyatta dillendirilmemiş olması düşünülemez."[80] Bu bağlamda Türk tarihinin en sarılmaz yaralarından biri olan göç muhtevasını çalışmamızda incelediğimiz eserler üzerinden değerlendireceğiz.

1908 yılında resmî olarak Balkanlarda kaybettiğimiz topraklardan olan Bosna, Osmanlı'nın en kıymetli sancaklarından biridir. Baba tarafının Bosna'dan İstanbul'a göç hikâyelerini dinleyerek büyüyen yazarın; Boşnak tarihini, göçlerini, uğradıkları soykırımları hem Zeki Salih Bey hem de Raziyanım karakterleri ile gözler önüne serdiğini görmekteyiz.

---

[78] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 45.
[79] Şükrü Haluk Akalın, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 954.
[80] Gürsel Aytaç, *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016, s. 439.

Osmanlı, çaresizlik içinde 1878 yılında Bosna'yı gözden çıkarır ve idaresini Avusturya-Macaristan'a bırakır. Osmanlı, eriyip giderken Bosna'da yaşayanlar için bir şey yapamaması Boşnaklar için hüzün ve yıkılış hikâyesinin başlangıcıdır. Boşnakların karar verme zamanıdır. Göçmek mi kalmak mı?

"En umarsız en yakıcı ayrılıkları, Osmanlı'nın Bosna'yı gözden çıkardığı 1878 yılında yaşamıştı Boşnaklar. Bosna-Hersek'in idaresi, Osmanlı'dan alınıp, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na verilmişti. Çaresizliğini kabullenmişti Osmanlı. Parça parça çözülmekteydi koskoca imparatorluk. Her kıpırdanışında, sanki bir toprak parçası daha kopuyordu bağrından. Koskoca Bosna vilayeti, Osmanlı'nın şanlı Rumeli sancağı, tek kurşun atılmadan, savaşılmadan, uğruna kan dökülüp şehit olunmadan, masa başında alınan kararlarla, atılan imzalarla gâvura bırakılıyordu. Eriyordu Osmanlı."[81]

Boşnak tarihinden eksik olmayan acılar Osmanlının çöküş yıllarında âdeta tarihin tekerrür ettiğini gösterir. Çok sevdikleri vatanlarının hiç savaşılmadan Avusturya-Macaristan'a ilhakı ile belirsizliğe düşen Boşnaklar için iki seçenek vardır. Ya topraklarını terk etmeden haçın gölgesinde yaşayacaklar ya da her şeylerini geride bırakarak Osmanlı sancağına sığınacaklarıdır. İçinde bulundukları bu zorlu süreç ***Sevdalinka*** romanında şu cümlelerle kelimelere dökülür:

"Osmanlı'nın dört yüz yılı aşkın saltanatı sona erdiğinde, Balkan'ın o uzun dönem içindeki efendileri, kendilerini göç yollarında bulmuşlardı. Ve o gün bugündür hep göçüyordu Boşnaklar. Savaş rüzgârları her estiğinde, ki Balkanlar'da çok sık eserdi bu rüzgâr, Bosnalı, dengini toplayıp düşer olmuştu yollara."[82]

93 Harbi'nin kaybedilmesiyle 1878 yılında imtiyazlı vilayet olan Bosna, bu tarihten sonra göç travmalarını iliklerine kadar yaşamaya başlar. Zeki Salih Bey, Gül Hanım için Hüsrev Ağa'dan firuze kolye ve küpe hazırlamasını ister. Tamamlanan siparişlerin teslim vakti geldiğinde Boşnak Bey'i olan Zeki Salih ile Hüsrev Ağa

[81] Ayşe Kulin, *Sevdalinka,* Everest Yayınları, İstanbul 2018, s. 18.
[82] Ayşe Kulin, *age.*, s. 17.

arasında göç hakkında gerçekleşen diyalogda her ikisinin de tedirginliği aşikârdır çünkü gitmeyi düşündükleri yaban ellerde geçimlerini nasıl sürdüreceklerini bilemezler. Salih Bey, Hüsrev Ağa'nın kolunda altın bileziğinin olduğunu kendisi gibi toprak iradı ile geçinenlerin gittiği yerde daha çok zorlanacaklarını belirtir. Bu olumsuzluğa rağmen göçmeye kararlı olduğunu da *"Eskiler anlatırlar hep, gâvurun zulmünü çok çekmiş"*ler, "*Gâvurun idaresi altına geçtikten sonra, bir hayrı kalmaz artık buraların."* sözleriyle açıklar.[83]

Zeki Salih Bey'in kesin kararlı olduğunu anlayan Hüsrev Ağa, koskoca Bey göç ediyorsa biz de etmeliyiz diye düşünür. Zeki Salih Bey, "*Yeğenim Fehim Bey, birinci Meclis-i Mebusan'da Bosna mebusudur."*[84] diyerek onlara yardımcı olduğunu eğer karar verirse Hüsrev Ağa için de Meclis-i Ayan üyesi olan tanıdıkları ile iletişime geçebileceğini ifade etmesiyle Osmanlı'daki yönetim şekli ile ilgili de bilgi sahibi oluruz.

Onu göç etmeye ikna eden en büyük sebep doğacak olan çocuğudur. Kendini gideceği yere ait hissetmese bile çocuğunu *"Hilafet Sancağı'nın altında büyüt"*me[85] olanağını bir şans olarak görür.

Göç yolları göründüğünde ise Bosna'ya benzeyen yönleri ile Bursa'dan şu sözlerle bahsedilir:

"Derler ki Bosna'ya pek benzermiş oraları. Travnik'teki gibi çağıl çağıl dereler akarmış, yemyeşil, bereketli ovaları varmış. Camileri, hamamları, çarşıları dahi pek benzermiş bizim oralara."[86]

Bosna'daki gibi mutlu olabilmek için yaşam koşullarının ve doğasının çok benzediği Bursa'dan "*Tıpkı Saraybosna'ya benzermiş. Bir karlı dağın eteğindeymiş...*

[83] Ayşe Kulin, *age.*, s. 20.
[84] Ayşe Kulin, *age*., s. 20.
[85] Ayşe Kulin, *Umut*, s.10.
[86] Ayşe Kulin, *age.*, s. 3.

Çarşılar aynı... Kubbeler aynı."[87] şeklinde yorum yapsalar da karar verdikleri şehir İstanbul olur.

İstanbul, Boşnaklar için "*ayrı düşen ana oğullar, karı kocalar, kardeşler, sevgililer demekti. Sönen ocaklar, solan bahçeler demekti. Dönüşü olmayan gidişler, hasreti dinmeyen gurbetler demekti. Ne zaman birileri gitmeye kalksa Bosna topraklarından İstanbul'a doğru, acı ve özlem eşlik ederdi gidene, sonsuza kadar."*[88]

Göç etmeye karar veren Hüsrev Ağa, içine dolan huzurla evine gittiğinde göçe karşı çıkan damadının tepkisiyle karşılaşır. Çünkü damadı onlarla İstanbul'a gelmeyi kabul etmez ve çocuğu ile Bosna'da kalmayı tercih eder. Böylece Hüsrev Ağa'nın kızı yavrusundan ayrılarak İstanbul'a gider. Geride eski hayatlarından ziyade canlarından bir parçada bırakan Boşnakların göç travmaları İstanbul ile ilintili olarak şu şekilde bütünleştirilir.

"Bosna ve İstanbul, aynı kaynaktan fışkıran ama değişik yataklarda çağıldayan iki nehir gibi, asırlardır birbirlerine kavuşamadan akıp duruyorlardı mecralarına doğru. İstanbul'a Bursa'ya, İzmir'e, Adapazarı'na göç veren Bosna, huzuru, güveni, mutluluğu yakalamak için, beş parmağını açarak, elini Trakya üzerinden Anadolu'ya uzatan güçsüz düşmüş bir dev gibiydi."[89]

Sevdalinka eserinde Raziyanım'ın büyük dedesi olan Hüsrev Ağa *"bir karar ki, iki yüzü keskin bıçak!"* olan bu zorunlu göç ile "*Kendi gibi yüzlerce garibin yanı sıra, denkler, yükler, torbalar ve mekkare arabaları arasında Stambol'a doğru... İşsiz güçsüz, yersiz yurtsuz kalmaya"* yollara düşer.[90] İnsan zorlukları yenerken dirayetli olmalı ince eleyip sık dokumalıdır. Bu anlayışla ailelerini kurtarmak, yaşamlarını idame ettirmek adına doğru yol arayışına giren Boşnakların acılarını yazar, bir ayna gibi yansıtır.

---

[87] Ayşe Kulin, *Sevdalinka*, s. 97.
[88] Ayşe Kulin, *age.*, s. 17.
[89] Gös. yer.
[90] Ayşe Kulin, *age.*, s. 18.

Dünyanın en güzel şehri olan İstanbul onlar için "*bir kaçış*" ve "*Umudun yitirildiği noktaydı."* Balkanlardan savrulan bunca insanın "*Gözyaşları sel gibi akmaya başladığında, önüne katar İstanbul'a sürüklerdi umutsuzları."*[91]

Anadolu bağrını Boşnaklara sonuna kadar açar ama onlar için ayrılığın ve vedanın adı olan Bosna; onların gönüllerinde anılarının, geçmişlerinin bırakıldığı topraklar olarak kalır. Zeki Salih Bey, konağına alıcı bulduktan sonra boğazı düğümlenerek geriye şu hissiyatla bakar.

"Çocukluğunu, gençliğini geçirdiği konak, bağları, bostanları, Gül'ü üzerinde ilk kez görüp ona sevdalandığı köprü, anasının babasının mezarları, neyi var neyi yoksa hepsi, birer anı olmak üzereydiler. Aniden yüreğine bir korku düşmüştü. Köklerinden sökülmenin korkusu!"[92]

"İstanbul'a doğru yola çıkarken, hâlâ Balkanların efendisiydi Osmanlılar." düşüncesi Zeki Salih'in içini ferahlatan gerçeklerden biridir.[93] Belki bir gün memleketine tekrar dönme ihtimali onun yüreğini güneş gibi aydınlatır.

Kulin ailesi için göçün son durağı olan İstanbul'daki yeni hayatları, Zeki Salih'in içine kapanmasına neden olur çünkü onun değerleri burada hiçbir anlam ifade etmez. "*Travnik'te, Banya Luka'da ve Saraybosna'da yürüdüğü yollarda herkes kenara çekilip saygıyla önünü iliklerken, İstanbul'da görünmez adam ol"*muştur.[94]

Zorunlu olarak Bosna'dan İstanbul'a yapılan göçün psikolojik yönden Zeki Salih'in hayatını tamamen alt üst etmesinden bahseden romanda onun Bosna'daki hayatı ile İstanbul'da yeniden kurmaya çalıştığı hayatı karşılaştırılır. Bu karşılaştırmanın yapılması son derece doğaldır. Çünkü Zeki Salih, Bosna'da bir bey olarak hayatını idame ettirirken bu vasfını İstanbul'da tamamen yitirir. Onun yaşadığı

---

[91] Ayşe Kulin, *age.*, s. 17.
[92] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 8.
[93] Ayşe Kulin, *age.*, s. 7.
[94] Ayşe Kulin, *age.*, s. 11.

bu sancılı geçiş süreci hayatını inanılmaz bir şekilde etkiler. Giyiminden kuşamına, hareketlerinden konuşmasına kadar her bir özelliği ayrıntılı şekilde irdelenir.

"Yeni komşuları, Zeki Salih'in topraklarından sökülmüş herhangi bir muhacir değil, bir soylu olduğunu hiç bilmeyecekler, bir türlü düzeltemediği şivesine gülecekler, bir yerde çalışmıyor olmasını kınayacaklar, Osmanlıca yazıyı bilmemesini cahilliğine yoracaklar ve onu boş gezenin boş kalfası zannedeceklerdi." [95]

2.3. II. DÜNYA SAVAŞI'NDA BOSNA

Boşnakların başından geçen acı olayların hiç bitmediği ***Sevdalinka*** romanında vurgulanan en önemli konudur. Balkan coğrafyasında Müslüman kimlikleri ile var olan Boşnaklar bu topraklarda yaşamanın bedelini en ağır ödeyen millettir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nda taraf tutmadıkları hâlde "*Balkanlar'da en büyük acılar*"ı yine Boşnaklar yaşar. Onları asıl korkutan işgal ordularıyken hiç beklemedikleri bir anda *"Kapı komşuları düşmana dönüş"*erek onları hedef alır.[96]

İkinci Dünya Savaşı sırasında Boşnakların yaşadığı acılar son bulmaz. 1942-1943 yılları arasında partizan bir grup olan Çetnikler, *"Büyük Sırbistan hayali"* kurarak Müslüman Boşnakları acımasızca katlederler. *"Dokuz bin Müslüman"*ın ölümüyle sonuçlanan katliamın ardından faşist bir örgüt olan Hırvat Ustaşe ile de savaşmaya başlarlar.[97]

Boşnaklar, hayatta kalabilmek için *"Almanların yanında Partizanlara karşı, Hırvatların yanında Sırplara karşı, Sırpların yanında Hırvatlara, Çetniklerin yanında Ustaşelere, Ustaşelerin yanında Çetniklere karşı ve Partizanların yanında hepsine karşı"* değişik zamanlarda pek çok kez savaşmak zorunda kalırlar. Hangi tarafta olursa olsun en çok yitirilenlerin Boşnaklar olması değişmeyen tek gerçektir. Saraybosna 1945 yılında kurtarıldığında *"Balkanlar'da yetmiş beş bin Müslüman öl"*müştür. Bu

[95] Ayşe Kulin, *age*., s. 7.
[96] Ayşe Kulin, *Sevdalinka,* s. 22.
[97] Gös. yer.

sayı aynı coğrafyada yaşayan Hırvatların, Sırpların, Arnavutların ölü sayısından çok fazladır. Kulin, Müslüman Boşnakların yaşadıkları acıların günümüze kadar artarak devam ettiğini yakın tarihimizde yaşanan Bosna Savaşı'nı konu edinen ***Sevdalinka*** adlı romanında âdeta bir Bosna tarihi olarak işler.[98]

2.4. BOSNA SAVAŞI

2.4.1. Savaş Öncesi Yugoslavya Federal Cumhuriyeti

Yugoslavya; 1986 tarihinde Bosna Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Kosova'yı içine alan sosyalist federal bir cumhuriyettir.

Yayın hayatına 1953 yılında başlayan *"Vecernje Novosti"* gazetesi ulusçu ve tutucu bir yapıya sahiptir ve Sırp akademisyenler tarafından hazırlanan bildiride yer alan *"Hırvatistan sınırları içindeki Sırpların büyük bir tehlike içinde oldukları"* yazısını bu gazetede paylaşırlar.[99]

Sırpların tüm Yugoslavya'yı etkileyecek milliyetçi politikalarını destekleyen *"Vecernje Novosti"* gazetesinde 24 Eylül 1986'da yayımlanan bildiriyle ilgili haberler Cumhurbaşkanı Stamboliç'e aktarılır. O, bu bildirinin sadece ekonomik konular üzerinde yazıldığı düşüncesindedir. Hâlbuki milliyetçi politika yürüten Sırplar, bu bildiriyi farklı şekilde yorumlayarak *"Sırplar'ın asırlardır ezildiğini, sömürüldüğünü"* yüksek sesle ifade etmeye başlamışlardır.[100]

Sırpların en büyük hayali *"Büyük Sırbistan"* Devleti'ni kurmaktır. Tüm Sırpların tek bir çatı altında toplanması fikrini hayata geçirmek için *"düzmece haberlerle, Sırpların tehdit ve tehlike altında yaşadıkları"*nı yayımlayarak *"etnik*

[98] Gös. yer.
[99] Ayşe Kulin, *age*., s. 7.
[100] Ayşe Kulin, *age.*, s. 8.

*kökene dayalı, çok tehlikeli bir oyun"*un zemin hazırlığını yaparlar. 20 Ağustos 1983'te Yugoslavya'da Devlet Başkanlığı Yardımcısı, İçişleri Bakanı ve Ulusal Güvenlik Dairesi Başkanı olarak çeşitli görevlerde bulunan Aleksandar Rankoviç'in cenazesinde harekete geçerler. Çünkü o, Sırp birliği düşüncesini hayata geçirmek için Kosova'da bulunan Arnavutlara baskıcı bir politika uygulayan federal yapıya karşı üniter yapıyı savunan kişidir.[101]

Rankoviç'in cenaze töreni aşırı milliyetçi ve ırkçı bir anlayışa sahip Sırpların gövde gösterisine dönüşür. Dönemin Belgrad Belediye Başkanı olan Miloseviç, bu olaylara müdahale etmeyerek Stamboliç'e *"protesto mesajları yolla"*r çünkü o da Sırp birliğini oluşturmaktan yanadır. Nitekim bu olaylardan üç yıl sonra *"Sırbistan'ın Cumhurbaşkanlığı koltuğu"*na oturur.[102]

Miloseviç, Sırp milliyetçiliğinin önderi olarak karşımıza çıkar. Büyük Sırbistan hayalinin gerçekleşmesi düşüncesini eli kanlı bir şekilde yürüten kişi odur. Vecernje Novosti gazetesinde yayımlanan bildiriye Belgrad'taki Sırp gazeteciler bile tepki gösterirken onun cephesinden herhangi bir açıklama yapılmaz. Fakat en yakını olan Duşan Miteviç, Komünist Partisinin grup konuşmasında bildiriyle ilgili olarak *"Yugoslavya ve Sırbistan için bir tehlike teşkil ettiğinden"* söz eder.[103]

Bildiriye, Yugoslavya'daki Hırvatlar ve Boşnaklar karşı çıkarlar ancak *"Knin'deki Hırvatlar, Bosna'daki Boşnaklardan çok daha şiddetli"* bir şekilde tepki gösterirler. Bu durum ***Sevdalinka*** romanımızın kahramanı Burhan'ı da oldukça etkiler.[104]

Slobodan Miloseviç ve Stamboliç üniversite yıllarından beri çok yakın iki arkadaştır. Stamboliç parti içinde çalışmalara üniversite yıllarında katıldığı için yükselişi hızlı olur ve en üst seviyeye ulaşır. Cumhurbaşkanı Stamboliç, ülkesinin sınırlarındaki Kosova'da Sırpların hareketlerini engellemek için sağ kolu olarak

[101] Gös. yer.
[102] Ayşe Kulin, *age.*, s. 9.
[103] Ayşe Kulin, *age.*, s. 11.
[104] Ayşe Kulin, *age.*, s. 12.

nitelendirdiği en yakın arkadaşı Miloseviç'i görevlendirir. *"En güvendiği dostunun onu sırtından hançerleyerek, Sırpların liderliğine soyunacağını"* hesaba katmaz. Miloseviç'in aklından geçenler ise bambaşkadır. O, Sırbistan Komünistlerinin liderliğinin yanında Büyük Sırbistan hayali düşüncesini hayata geçirmek için en yakın arkadaşının kuyusunu kazarak tüm yetkiyi ele geçirmeyi planlar.[105]

İlk olarak yanında olması gereken kişileri belirler. Belgrad Televizyon'un başındaki Duşan Miteviç'in yetkilerini ve *"televizyonun gücünü"* kendi planlarını devreye sokmak için kullanır. Bu faaliyetler *"halkı kurmaca senaryolarla öylesine dolduruşa getire"*rek aşırı milliyetçi Sırpların reaksiyonlarını fazlasıyla arttırır ve Yugoslavya'nın dağılmasındaki önemli faktörlerden biri olarak tarih sayfalarında yerini alır.[106]

Sırplar, Yugoslavya sınırları içinde yaşayan diğer etnik unsurlara özellikle Müslümanlara karşı kışkırtıcı bir politika sergilerler. Sırplar orada bulunan polisleri bile tartaklayarak taşa tutarlar. Bu da Sırpların Miloseviç'e olan sınırsız desteklerinin ciddi bir göstergesidir. Sırpların Kosova'daki hâkimiyetini sağlamak için Duşan Miteviç, Belgrad Televizyonu'nda sürekli kışkırtıcı yayınlar gerçekleştirir. Hâlbuki Miloseviç'in Sırpları sakinleştirmek ve kontrol altına almak için gittiği Kosova'daki *"oraya toplanan binlerce insan, taş dolu kamyon, polisin üzerine yürümeler, her şey"*in planlı olduğu ortaya çıkar.[107]

1 Eylül 1987 tarihinde Yugoslav Cumhuriyetleri'nin haber ajanslarına *"Arnavut asıllı bir er gece yarısı, uyumakta olan dört Sırp asıllı eri, tüfeğiyle ateş ederek öldür"*dü mesajı gelir. Bu vahim gelişmeyle ilgili bilgiler tutarlılık göstermez, üstelik askerî yetkililer tarafından gerekli açıklamalar yapılmaz. Bazı gazeteciler, olayda dört Sırp askerin ölmediğini; ölenlerin ikisinin Müslüman, birinin Hırvat, diğerinin de Sırp olduğunu paylaşırlar. Bu olayın Yugoslavya'daki karışıklıkları tetiklemek için gerçekleştirildiği düşünülür. Çünkü Tito zamanında *"halkının yüzde*

---

[105] Ayşe Kulin, *age.*, s. 28.
[106] Gös. yer.
[107] Ayşe Kulin, *age.*, s. 33.

doksanı Arnavut olan Kosova'da Arnavutlara bazı haklar" tanınır. 1974 yılında *"Kosova, federe bir cumhuriyet değildi ama bağımsız bir eyalet"*ti. Fakat Tito öldükten sonra Sırpların Kosova'ya bakışı alenen değişir. Demografik yapının yüzde onunu oluşturan Sırplar, kendilerini Kosova'nın sahibi olarak görmeye başlarlar.[108]

1 Eylül'de yaşamını aynı saldırıda yitiren üç erin cenazesi sessiz sedasız memleketlerine gönderilerek defnedilir. Son cenaze ise "*Kosova'da Arnavut varlığını ve liderliğini istemeyen"* Sırpların ırkçı ve milliyetçi bir protesto gösterisine dönüşür. Cenazede yaşanan bu gösterileri Miloseviç'in başyardımcısı Duşan Mileviç, Belgrad Televizyonu'nda tekrar tekrar yayınlatır, amacı Sırpları galeyana getirmektir.[109]

Belgrad Partisi Genel Başkanı Dragişa Pavloviç, basının *"Kosova olaylarına yardımcı ol"*madığını aksine gidişata alenen yardım ettiğini açıklar. Genel Başkan Belgrat'ta yayın yapan tüm gazete sahiplerine, bir toplantı yaparak *"Yugoslavya için son derece tehlikeli"* olan bu durumun mimarlarına *"başlattıkları yangını bir an önce söndürme"*leri konusunda sert uyarılarda bulunur. Bu durumun bir an önce sona ermesini isterken aslında *"Miloseviç'i kastettiği"* gerçektir.[110]

Miloseviç, *"eylül ayında iki gün süren Meclis oturumundan müthiş bir siyasi zaferle çık"*ar ve büyük bir güce kavuşur. Bunu çoğu zaman yürüttüğü ırkçı politika ve Miteviç sayesinde televizyonda taraftar toplayarak başarır. En yakın *"arkadaşı Stamboliç'i sırtından bıçakla"*yarak ülkenin en önemli mevkiine aynı zamanda Yugoslavya'nın geleceğini belirleyecek duruma gelir.[111]

Yugoslavya'da yönetimin değişmesiyle her alanda hızlı değişiklikler yaşanır. Miloseviç, kendi düşüncelerini uygulamak için zemin oluşturmaya başlar ve askerî yetkililerin de kendisiyle aynı görüşte olmasını ister. *"Savunma Bakanı Amiral Mamula"* ve *"Albay Vasileviç"* görevlerinden alınırlar. Böylece önemli mevkilerde

---

[108] Ayşe Kulin, *age.*, s. 34.
[109] Ayşe Kulin, *age.*, s. 36.
[110] Ayşe Kulin, *age.*, s. 37.
[111] Ayşe Kulin, *age.*, s. 38.

değişimler yaşanır. Yaşanan bu gelişmeler planlanan bir askerî darbenin işareti olarak gösterilir çünkü *"Yugoslavya'da güven ortamı tamamen yok ol"*muştur.[112]

Slovenya'da Albay Vasiliç'in gerçekleştirdiği tutuklamalar kamuoyuna kaygı verici bir şekilde yansır. ***Sevdalinka*** romanında gazeteci olarak karşımıza çıkan Nimeta, ikna kabiliyeti sayesinde Kuçan'la görüşme ayarlar. Kuçan'a Slovenya'daki tutuklamaları sorar ve yaşanan bu gelişmelerin Bosnalılar tarafından dikkatle takip edildiğini aktarır. Yugoslavya Federasyonu içerisinde bulunan "*Dünyanın en muhafazakâr, tutucu insanlarının yaşadığı Slovenya'da, Lubliyana sokakları ilk defa bir protesto gösterisi"* yaşar gerçekten bu durum siyasi ve toplumsal açıdan tüm ülkeye ayna tutacak bir gelişmedir. Bosnalılar bunun farkında olup yakın geleceklerinde zor bir süreç yaşayacakları kanısındadırlar.[113]

Hırvatlar ile Sırplar arasında asırlarca süren anlaşmazlıkların ve savaşların odağında dini olgular yer alır. Çünkü Hırvatlar, Katolik mezhebine; Sırplar ise Ortodoks mezhebine tabiidirler. Ayrıca Hırvatlar için Sırplar "*Balkanlar'ın köylüsü"* bir alt sınıftır.[114] Onlar, Sırpların Ortodoksluktan Katolik inancına döndürme düşüncesini eyleme geçirmeyi isterler. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda Hırvatların Almanlardan aldıkları destekle Sırplara karşı mezalimi en üst seviyeye ulaşır. Yugoslavya'yı yöneten Tito zamanında ise Hırvatlar geçmiş tarihlerinde *"o olayların suçluluk duygusuyla, seslerini soluklarını çıkarmadan uslu uslu oturmuşlar, Sırplara karşı besledikleri küçümseme duygularını aralarında bile konuşmaya çekin"*erek asla hatırlamak istemezler.[115]

Hırvat ve Sırplar arasında yaşananlara bir de Knin'deki polis üniforma değişikliği eklenir. Nimeta, dikkatini çeken bu konuyla ilgili detaylı bilgileri kocası Burhan'dan öğrenir. Üniforma haberini değerli kılan ise aşırı milliyetçi, faşist bir Hırvat örgüt olan Ustaşaların giydiği üniformalarıyla olan benzerliğidir. Ustaşalar,

---

[112] Ayşe Kulin, *age.*, s. 45.
[113] Ayşe Kulin, *age.*, s. 47.
[114] Ayşe Kulin, *age.*, s. 54.
[115] Ayşe Kulin, *age.*, s. 53.

İkinci Dünya Savaşı sırasında siyasî muhalifler ile Sırplar ve Yahudileri acımasızca işkence ederek öldüren bir örgüt olarak bilinir. *"Knin Polis Müfettişi Martiç, bu kıyafetleri giymemek için, Zagreb'i atlayarak Belgrad'a İçişleri Bakanlığı'na mektup yaz"*arak bu benzerliği bildirir.[116]

Knin'de yaşanan tehlikeli gelişmeleri durdurabilmek için Hırvatistan İçişleri Bakanı tarafından bir delegasyon gönderilip olay çözümlenmek istenir. Fakat Sırpların isteklerinin uygulanabilirliği çok zor, aynı zamanda karşılanamayacak derecede fazladır. İsteklerinden bir tanesi *"Belediye sınırları içinde Hırvat bayrağının dalgalanma"*ması, *"ikincisi ise Latin harfleri ile yazıları tüm sokak levhalarının Kiril harfleriyle değiştirilmesi"*dir. Bu doğrultuda Sırplar, Büyük Sırbistan hayali için Yugoslavya'nın her köşesinde faaliyetler gerçekleştirmeye devam ederler.

Sırp yanlısı Babiç ise *"Hırvatların İkinci Dünya Savaşı sırasında taşıdıkları emelleri yeşertmeye başladıkları"*nı ve polis kıyafetlerindeki bu benzerliği bilerek yeniden tasarladıkları düşüncesinin yayılması için elinden gelen her şeyi yapar. [117]

Babiç, Knin'de yaşananlara yönelik *"savaş durumu ilan ettiğini"* radyoda duyurur. "*Zagreb ve Belgrad'da, birbirlerinden nefret eden siyasiler telefon"* konuşmalarında durum değerlendirmesinden ziyade suçlamalar yaparak çözüm üretmezler. Hırvatistan Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ertesi gün Knin'e polis güçlerini yollar fakat kimsenin zarar görmemesi için bu kararından vazgeçer. Hırvatların iyi niyetli yaklaşımına karşılık Sırplar, televizyonlar aracılığıyla bu durumu "*kendi kahramanlıkları sayesinde atlattıkları"*nı siyasi başarı olarak halka sunarlar.

Televizyon üzerinden yapılan haberler ve yürütülen politika "*önceleri soğuk savaş"* olarak nitelendirilir. Tudjman, Sırpları *"düzmece haberlerle korkutup, köy ve kasaba sakinlerinin silahlanmasına yol aç"*ar. Dolduruluşa getirilen halk silahlanma

[116] Ayşe Kulin, *age.*, s. 56.
[117] Ayşe Kulin, *age.*, s. 57.

eğilimine yönelir ve bunun sonucunda en küçük olayda Hırvat polisinin karşısında yer alır.[118]

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Savunma Güçleri'nin Federal Ordu'nun kontrolüne geçtiği kararını "*Yugoslavya Savunma Bakanı Velika Kadijeviç*" açıklar. Slovenya "*Batı ülkelerinin desteğin"i* alarak "*Miloşeviç'le pazarlıkta anlaşmış*" Federal Ordu yani JNA'ya karşı savaşa hazır bir şekilde bekler. Slovenya bu süreci Sırplarla birlikte yürütür çünkü *"Hırvat ve Boşnak sınırları içinde kurulacak"* Sırp devleti ile her konuda anlaşmalar yaparak *"bağımsızlığına kavuş"*mayı hedefler. Slovenya ve Miloseviç'in planları karşısında Tudjman hazırlıksızdır. Hızlı bir şekilde *"polis kuvvetlerini orduya dönüştürme çabası"* içine girerek silahlanmayı sağlaması gerekir. Miloseviç'in *"uzun vadeli görüşüyle seksenli yıllarda"* başlattığı stratejisi başarılı olur ve polis teşkilatında sessizce yürüttüğü politikanın meyvelerini artık toplamaya başlar. Çünkü *"Altı cumhuriyetin hepsinin güvenlik güçlerinde Sırplar çoğunlu"*ğa sahiptirler.[119]

Slovenya topraklarında Sırp azınlığın yer almamasından dolayı Miloseviç, Slovenya'nın bağımsızlık için attığı her adımı destekler. Hatta Slovenya ile Sırplar çeşitli konularda anlaşarak birlikte hareket etmeyi seçerler. Miloseviç'in amacı Yugoslavya'yı *"Sırplar için, büsbütün böl"*erek bağımsız bir "Sırbistan Devleti" kurmaktır. Bu doğrultuda pragmatist anlayışla hareket eder. Sırpların haklarını koruyarak yürüttüğü politikanın ilk aşamasında silah kullanmaktan yana olmadığını *"Slovenya bağımsızlığını ilan ettiği takdirde, buna itiraz etmeyeceğini"* Kuçan'a açıklar.[120]

Nimeta, Yugoslavya'da hüküm süren üç değişik görüşü kendi evindeki benzerliği ile kıyaslar. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, bir aile gibi düşünülür ancak farklı görüşlerdeki siyasî ve askerî kurumların varlığı da söz konusudur. "*Ülkeyi tek bir bütün olarak tutmakta ısrarlı Ordu"*nun karşısında Yugoslavya'dan kesinlikle

[118] Ayşe Kulin, *age.*, s. 58.
[119] Ayşe Kulin, *age.*, s. 61.
[120] Ayşe Kulin, *age.*, s. 64.

ayrılmaya karar veren Slovenya ve Sırplar bir de *"ne istemesi gerektiğini bilmeyen ama bir iç savaşı önlemek için elinden geleni yapmaya hazır Bosna vardı*"r. Üç farklı görüşte etkin güç olarak Miloseviç ön plana çıkar ve Hırvatistan üzerinde hâkim olmaya çalışır. Bu nedenle Hırvatistan'ın askerî gücünü zayıflatmak amacıyla ellerinde bulunan silahların JNA'ya teslim etmesi için "*on günlük süre tanı"*r. Belki de bu süreçte en masum taraf Bosna'dır lakin bir müddet sonra bu kararsızlığın bedelini ağır bir şekilde ödeyecektir.[121]

Sırp Miloseviç ile Hırvat Kadijeviç arasında yaşanan fikir ayrılığı nedeniyle delegeler acilen Belgrad'a toplantıya çağırılır. Miloseviç *"ordu'ya Knin'deki Sırpları korumak üzere harekete geçmesi"* emrini verir. Fakat Kadijeviç bunun gerçekleşmesi için Yugoslavya'daki federal cumhuriyetlerin hepsinin onayının olması gerektiğini ifade eder. Miloseviç'in bu konuda geri adım atmaya niyeti yoktur. Hırvat polislerin bir an önce silahsızlandırılması onun düşüncelerini sağlam temeller üzerinde oluşması anlamını taşımaktadır.

Miloseviç ve Kadijeviç'in fikir ayrılığı sebebiyle talep edilen oylama gerçekleşir. Delegelerin beş oyu ordunun harekete geçmesi için yeterlidir. Oylamada "*Kosova, Voyvodina ve Montenegro delegeleri zaten Sırpların çantasındaki keklik*" olarak görüldüklerinden *"evet"*; Bosna ise *"hayır"* oyu kullanır. Slovenya delegesi ise bir kargaşa yaratıp oy kullanmadan toplantıdan ayrılır. "*Her türlü tezgâhı kurmasına rağmen"* yeterli oy sayısına erişemeyen Miloseviç'in tüm planları alt üst olur. Kadijeviç orduyu harekete geçirmeyi reddeder ancak adı "*Miloseviç'e karşı geldiği için onun kara defterine yazıl"ır.*[122]

Geleceği yavaş yavaş belli olmaya başlayan Yugoslavya'da Miloseviç'in baskısı güçlü bir şekilde hissedilir. Miloseviç, *"Slovenlerin ve Hırvatların Yugoslavya'dan"* ayrılmasına karşı çıkmayacağını fakat Hırvat toprakları içerisinde yer alan *"Krajina ve Knin"* topraklarının kesinlikle Sırbistan'a ait olduğunu belirtir. Slovenler kendi çıkarları açısından "*ilerde tüm gücü kesinlikle elinde tutacak olan*

[121] Ayşe Kulin, *age.*, s. 65-66.
[122] Ayşe Kulin, *age.*, s. 66.

Miloseviç'le" iyi anlaşmanın ve birlikte hareket etmenin önemli olduğunu düşünürler çünkü Sırplar ordunun kontrolünü tamamen ele geçirmek üzeredir. Yugoslavya'da güç değişimi belirgin olarak gün yüzüne çıkar.[123]

Cumhurbaşkanı ile Sırbistan temsilcisi Joviç'in görüş farklılıklarından dolayı Joviç istifa eder. Beklentiler ordunun gücü ele almasıdır fakat federal cumhuriyetler orduya gerekli yetkiyi verecek oyları orduya vermez. Yugoslavya'da yaşanan siyasî gelişmeleri fırsat bilen Miloseviç, Sırbistan'ın federal cumhuriyetlerden biri sayılamayacağını iddia ederek "*bağımsızlığını ilan et"*tiğini açıklar. Ayrıca Sırbistan'ın kendi ordusunu kuracağını belirtir. "*Knin'deki ayrılıkçı Sırplar da"* Miloseviç'in açıklamalarından yola çıkarak Hırvatistan'dan ayrıldıklarını ve bağımsızlıklarını ilan ettiklerini söyler. Aşırı milliyetçilerin Miloseviç'in verdiği kararları koşulsuz bir şekilde destekleyerek yanında yer aldıkları ve onu sembol olarak kabul ettikleri görülmektedir.[124]

2.4.2. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin Parçalanışı

Ayrı dünyaların iki lideri "*Miloseviç ve Tudjman, Yugoslavya'yı nasıl birleştireceklerinin değil, nasıl parçalayıp bölüşeceklerinin planlarını yap"*arak ortak bir payda da buluşurlar. Kanlı bıçaklı olan Katolik Sırpların ve Ortodoks Hırvatların çıkarları doğrultusunda birleştiği tek nokta Bosna'dır. Çünkü Yugoslavya parçalanırken "*Hırvatlarla Sırpların birbirlerine karşı besledikleri husumetten payına hep kan ve gözyaşı düşmüş olan Bosna"* her ikisi için de topraklarından büyük pay alacakları bir pasta dilimidir. Yalnız, kararsız ve katillerin kucağında Osmanlı'nın geride bıraktığı yetim bir çocuk gibi kalan Bosna kendi kararını vermenin zorluğunu ve acısını yaşayacağı bir dünyaya adım atmanın eşiğindedir.[125]

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nde cumhurbaşkanlığı görevine sırasıyla federal cumhuriyetlerden bir isim geçmekteydi. Sıra Hırvatistan'ı temsil edecek Stipe

[123] Ayşe Kulin, *age.*, s. 67.
[124] Ayşe Kulin, *age.*, s. 70.
[125] Ayşe Kulin, *age.*, s. 71.

Mesiç'tedir. Fakat Sırplar her zamanki gibi karşı çıkarak bunu kabul etmediklerini belirtirler. Sırpların tepkisi üzerine Hırvatistan, *"19 Mayıs'ta bağımsızlığı"*nı ilan etmek için referanduma gider ve sonuçlarda *"yüzde doksan iki oranında evet oyu çık"*ar. 25 Haziran tarihinde ise *"Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlıklarını ilan"* ederler. Yugoslavya resmen parçalanmaya başlar. Gelecek kötü günlerin başlangıcı olarak değerlendirilebilecek bu durum tarih sayfalarında yerini alır.[126]

Hırvat lider Tudjman, ülkesinin özgürlüğünün kan dökülerek sağlanmasından yana değildir. Bu yolda siyasi yöntemleri kullanarak bağımsızlık düşüncesini "*uluslararası platformda kazanmak"* ister. Savaşın onlara kazanç sağlamayacağını ülkesinin geleceği için barış yollu bir politikanın işe yarayacağını düşünür. Ancak Hırvatlar her ne kadar işleri masada çözmekten yana olsalar da Burhan, Sırpların bu şekilde bir çözüm taraftarı olmadığını tahmin eder. Hatta Hırvatların "*istese de istemese de savaşa bulaşmak zorunda kalaca"*ğını ve Tudjman'ın bunu engelleyemeyeceğini çünkü Sırpların daha öncesinden Slovenya ile anlaşarak her şeyi planladığını Nimeta'ya da anlatır.[127]

Hırvatlar ve Sırplar arasında beklenen savaş artık eşiğe dayanır. Nimeta'nın Hırvat asıllı sevgilisi Stefan son kez onu görmek için yanına gelir. Stefan, Sırplarla Hırvatlar arasında başlayan savaşın yakında Bosna'ya da sıçrayacağını dile getirir. Hırvatların elinde yeterli askerî teçhizatın olmadığını belirterek *"tencere, tava, av tüfeği"* ile karşı koyacaklarını ve onların "*kâğıt üstünde kazanmamaları için, savaşarak ölmeyi göze aldık"*larını Nimeta ile paylaşır. Sırpların elinde bulunan askerî malzemelerin üstünlüğüne rağmen Hırvatların ordusunun "*yurdunu korumak isteyen adamlar"*dan oluştuğunu ve hiçbirinin asker olmadığını sözlerine ekler.[128]

Masum sivillerin hayatlarının hiçbir önem taşımadığını Sırplar, her fırsatta tüm acımasızlığı ve zalimliğiyle gösterirler. Büyük Sırbistan hayalinin altında yatan aşırı milliyetçilik hareketinin etrafında elinde silah olsun olmasın Sırplar dışındaki herkesi

[126] Ayşe Kulin, *age.*, s. 72.
[127] Ayşe Kulin, *age.*, s. 74.
[128] Ayşe Kulin, *age.*, s. 85.

düşmanları olarak görürler. "*Vukovar'daki hastanenin üzerine iki bomba"* atarak *"hastanede yatmakta olan bir yaşlı adamın yatağında patla"*masına sebep olurlar. Çünkü Sırplar ve Federal Ordu "*kuzey doğu Hırvatistan'da petrol zengini bir üçgeni ellerinde tut"*arlar. Vukovar şehri, Sırpların *"ilerlemelerine bir engel"*dir ve bu engelin ortadan kaldırılması için *"yaklaşık iki bin sivil"*in evlerini yakıp yağmalayarak onları öldürürler. Hırvat lider Tudjman, ümitle dünyanın önde gelen kuruluşlarının, Amerika gibi büyük devletlerin "*Sırplar'a 'dur' demesini bek"*ler. Çünkü Sırplar savaşı acımasız bir şekilde yürütmektedirler ancak bu mezalime kimse ses çıkarmaz.[129]

Yugoslavya'da barışı getirmekle görevlendirilen İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington'dan burada yaşananlara iki ay içinde bir çözüm bulması istenir. Lord Carrington, Miloseviç ve Tudjman ile yaptığı toplantının sonunda bu durumu çok çabuk tespit eder. Hırvatlar ve Sırplar, Slovenya haricinde geriye kalan Yugoslavya topraklarını bölüşmek arzusundadırlar. Bu durumda Hırvatlar ve Sırpların haricindeki federal cumhuriyetler, bağımsızlıklarını kaybederek iki ülkeden birinin buyruğuna gireceklerdir. Dolayısıyla, "*Slovenya, paçayı kurtaran tek cumhuriyet ola"*rak kalacaktır. Fakat Lord Carrington, bu isteklerin bir hayalden ibaret olduğunu düşünür. Nitekim Bosna Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç'in endişeleriyle Lord Carrington'un gerçekçi yaklaşımı birbirine paralellik gösterir. İzzetbegoviç, Lord Carrington'un bu duruma çözüm sunarak ülkesini kurtaracağının farkındadır. Eğer bu olmazsa Bosna, alevlerin ortasında kalmış Müslüman toprağı olarak savaşın içerisinde yanacaktır.[130]

Lord Carrington, Yugoslavya'nın federal cumhuriyetlerin hepsinin dil, din, eğitim ve bayrak özgürlüklerinin eşitliğini savunan planını taraflara sunar. Tüm federal cumhuriyetlerin onaylamasına rağmen Miloseviç durumu fırsata çevireceğini düşünerek bir süre bekler ve sonunda "*planı redde"*der. Çünkü "C*arrington'un*

[129] Ayşe Kulin, *age.*, s. 87-88.
[130] Ayşe Kulin, *age.*, s. 93.

*hazırladığı plan, onun Sırplar için istediği hakların, Arnavutlara da tanı"*nmasıdır ve bu durumu Miloseviç asla kabul etmez.[131]

15 Ocak 1992 tarihinde *"Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığı Avrupa Topluluğu tarafından"* tanınır. Hırvatistan'da savaşın sona ermesiyle ordu tüm güçlerini Birleşmiş Milletlerin kararı doğrultusunda Bosna'ya kaydırır. Bu gelişme tüm Bosnalıları endişeye düşürür. Bosna artık diken üstündedir ve âdeta başına gelecekleri sessizce beklemektedir.[132]

2.4.3. Bosna Savaşı

Radovan Karadziç, namıdiğer Bosna kasabı, Srebrenista soykırımından sorumlu olan kişidir. Aliya İzzetbegoviç, Bosna'yı savaştan uzak tutmaya çalışıp çabalar ama referandumun yapılmasını engelleyemez. "*Bosna-Hersek'te 29 Şubat – 1 Mart günleri"*nde referandum yapılır. Radovan Karadziç, Sırpların bu oylamaya katılmaması için çağrılarda bulunur hatta ordunun savaş uçaklarını Bosna semalarında uçurur. Buna rağmen büyük şehirlerde Sırplar oylamaya katılırlar. Bosna Hersek hakkı olan bağımsızlık için Avrupa Topluluğu'na başvuruda bulunur. Bu haberi alan Radovan Karadziç açıklamalarında Bosna'yı ölü doğan bir çocuğa benzetir ve *"topraklarımızda bir Müslüman piçinin doğ"*masına izin vermeyeceği şeklinde açıklama yapar. Aşırı milliyetçilikle büyütülmüş Ortodoks Sırplar, Müslümanlara asla tahammülü olmayan bir dünya görüşüne sahiptirler.[133]

Bosna'da yaşayanlar bir elin parmakları gibi etnik kimliklerini, dinlerini, mezheplerini bir kenara bırakıp insanca ve barış içinde birlikte yaşamışlardır. Asırlar boyunca kardeş gibi yaşayanları birbirine düşman etmeyi amaçlayanlara karşı hep beraber *"'BOSNA'YI BÖLMEYİN' yürüyüşü"*nü gerçekleştirirler. *"Boşnaklar, Sırplar, Hırvatlar, Müslümanlar, Ortodokslar, Katolikler ve Yahudiler; ellerinde Tito'nun resimleri ve Yugoslav bayraklarıyla, bir renk ve duygu cümbüşü içinde, her*

[131] Ayşe Kulin, *age.*, s. 95.
[132] Ayşe Kulin, *age.*, s. 102.
[133] Ayşe Kulin, *age.*, s. 103.

adımda daha da çoğalarak, misyonlarına daha da inanarak, dünya güzeli kentlerini, utanç barikatlarıyla böldürmemek" liderlerin siyasi emellerine yenik düşmemek için bu gidişata hayır demeyi tercih ederler.[134]

Bosnalılar yıllarca dinleri ve etnik kimlikleri üzerinden ayrıştırılmaya çalışılır. ***Sevdalinka*** romanında Raif, yeğeni Fiko'ya Bosna'nın güzel zamanlarından ve "*Boşnak tanımının anlamını değiştir"*diklerinden bahseder. Savaş ile hiçbir şeyin çözülemeyeceğini ancak masada bürokratik yollar ile gerçek sonuçların alınacağını anlatır. Bu süreçten, savaşı başlatanların değil masum insanların zarar göreceğinin bir gerçek olduğunu söyler. Böylece yüzyıllardan beri savaşların en acı boyutu karşımıza çıkar.[135]

Bosna Hersek'te yapılan seçimlerin sonucunda mecliste "*Müslümanlar'ın partisi seksen yedi, Sırplarınki yetmiş bir, Hırvatlarınki de kırk bir iskemle kazan"*arak koalisyon hükûmeti kurulur. Bosna'daki seçim sonuçları neticesinde Cumhurbaşkanının Müslüman Aliya İzzetbegoviç olması Sırplar tarafından kabul edilmesi zor bir gelişmedir. Bu durumu hazmedememelerinin bir sebebi de "*İzetbegoviç'in 1991 Temmuzu'nda Türkiye'de İslam Ülkeleri Konferansı'na katıl"*masıdır. Bu konferans Sırplar tarafından Bosna'yı şeriat devletine dönüştürme şeklinde yorumlanır.[136]

Hırvatların ve Sırpların gözünde *"Boşnak"* diye bir kimlik yoktur. Boşnakları tanımlarken her iki millet de kendi çıkarları doğrultusunda açıklama yapmayı tercih ederler. *"Sırplara sorarsan biz Osmanlı baskısı altında din değiştirmiş Sırplarız. Hırvatlara sorarsan, Katolik'ten dönme Hırvatlarız."* Hâlbuki Boşnakların kendilerine has kimlikleri ve kendilerine ait toprakları asırlardan beri varlıklarının kanıtıdır. Bu farklı tanımlar "*91 Mart'ında, Miloseviç ve Tudjman, hem de hiç*

[134] Ayşe Kulin, *age.*, s. 104-105.
[135] Ayşe Kulin, *age.*, s. 105.
[136] Ayşe Kulin, *age.*, s. 110.

utanmadan Tito'nun av köşkünde buluşup, Bosna-Hersek" topraklarını pay etmek için yaptıkları plandan ibarettir.[137]

Bosna'nın kaderini belirledikleri gün Balkanlar'da çok bilinen *"Sonun geldi Aliya"* türküsünü birlikte söylemeleri *"orada bulunan birinin olayı ağzından kaçırıp, basına sızdır"*ması ile öğrenilir. Miloseviç'in tüm Sırpları bir araya getirme planının da senelerden beri yürütülen sistemli bir proje olduğu ortaya çıkar ve Bosna'nın geleceğini karanlık günler bekler.[138] Hiçbir zaman savaş yanlısı olmayan, sorunların barışçıl yöntemlerle çözülmesi için çaba gösteren Aliya İzzetbegoviç; Sırpların, Batı ülkelerinin yanı başında böyle bir savaşa kalkışmalarının mümkün olmadığını düşünür. Aliya İzzetbbegoviç ve Bosnalılar "*Derin ve tatlı bir uykuya dalmışlardı."* Bu rüyanın gerçekleşmeyeceğini anladıklarında ise Miloseviç'in tüm acımasızlığıyla saldırıya geçerek başlattığı savaş, "*hayatlarına bir kasırga gibi birdenbire gir"*miş olur.[139]

Sırp lider Karadziç, Bosna'yı harita üzerinden "*bir Berlin duvarı geçir*"erek üç bölgeye ayırır. "*Şehrin doğusunda kalan, daracık daracık sokaklı Osmanlı mahallelerini, Başçarşı'yı Boşnaklara, Habsburglar zamanında inşa edilen geniş bulvarları Hırvatlar'a"* kentin *"modern bölümünü, tüm ticaret ve endüstri merkezleriyle birlikte, Sırplar'a"* paylaştırır. Tabii ki bu ayrım Sırpların çıkarları doğrultusunda yapılır. Bosna, asırlık çınar, aşırı milliyetçi ve zalim bir adamın zihninde parçalanarak büyük acıların yaşanacağı virane bir şehre dönüşmek üzeredir.[140]

Yazar tarafından deli olarak nitelendirilen Miloseviç'in emriyle Sırplar, Bosnalıların çoğunlukta olduğu bölgeleri hedef alarak "*kuşatma altına al"*ırlar. Orada yaşayan insanları yurtlarından *"silah zoruyla"* Sırp Cumhuriyeti'ne sürerler. Aliya İzzetbegoviç ise Sırpların açtığı savaşı engellemek için Batı ülkelerini kapı kapı dolaşır. Bu savaşı sona erdirmenin yolunun Batı ülkelerinin vereceği destek ile

[137] Ayşe Kulin, *age.*, s. 111.
[138] Ayşe Kulin, *age.*, s. 113.
[139] Ayşe Kulin, *age.*, s. 123.
[140] Ayşe Kulin, *age.*, s. 125.

olacağını düşünür. Fiko ise "*Gâvur milletinin Müslüman'a yardım"* etmeyeceğini ancak bu durumun insan hakları meselesi olduğunu ifade eder.[141]

Savaşı bitirmek için Batı ülkelerinin desteğini isteyen İzzetbegoviç, Lizbon dönüşü Sırp militanlar tarafından kaçırılır. Boşnaklar, cumhurbaşkanlarının kayıp olduklarını haberlerden öğrenirler. Cumhurbaşkanı, bağlandığı canlı yayında spikere kaçırıldığını ve Lukavika'da olduğunu iletir. Sırplar durumu lehlerine çevirmek için hem askerî hem de siyasi açıdan her türlü yola başvururlar. Aliya İzzetbegoviç'in "*Boşnakların elinde tutsak bulunan JNA komutanı Kukanjak ile değiş tokuşu"*nda Sırplarla anlaşılır. Sırplar ayrıca Haliloviç'in "*el koyduğu silahları, Sırplara iade"*sini de talep ederler.[142]

Birleşmiş Milletleri temsilen savaşı değerlendirmek için Bosna'da bulunan Kanadalı Kumandan MacKenzie objektif değildir ve Bosna'daki durumu değerlendirebilmekten acizdir. Bosna'da olmaktan da hiç hoşnut olmayan Hristiyan MacKenzie "*Sırplardan bazı menfaatler temin edebildiği için kendini onlara daha yakın hissed"*er. Ayrıca sığ görüşlü oluşu *"Boşnakların durumunun vahametini savaşın en kanlı gününde bile anlayama"*masından anlaşılır. Çünkü ona göre İzzetbegoviç savaştan yana olan bir politikacıdır.[143]

Mimar olan roman kahramanı Burhan, Bosna'nın haklı davası uğruna katıldığı savaşta mesleği gereği köprüler, barakalar ve tünellerin yapımında etkin olarak çalışır. Bu savaşta yer almasını Nimete'ya *"Boşnak olmak ve Boşnak kalmak"* kavramlarıyla açıklar. Bosnalıların bu savaşı kazanması için elinden gelen tüm çabayı gösterdiğini "*Ülkem için savaşıyorum"* sözleriyle kendini bu savaşa adadığını anlatır.[144]

Nimeta, Londra Konferansı'nda yaşanan olumlu gelişmeleri Burhan'a aktarır. Miloseviç'e baskıların giderek arttığını, "*uzun yıllar Kanada'da yaşamış, medeni biri."* olan ve başbakanlığa getirilen Paniç'in iyi bir tercih olduğunu söyler. Fakat

[141] Ayşe Kulin, *age.*, s. 130.
[142] Ayşe Kulin, *age.*, s. 136.
[143] Ayşe Kulin, *age.*, s. 147.
[144] Ayşe Kulin, *age.*, s. 163.

Burhan bu görüşe katılmayarak onu bir kukla gibi görür tüm iplerin hâlâ Miloseviç'in elinde olduğunu düşünür.[145]

"Sen Sırplar'ın öldürmek için bahane aradıklarını mı zannediyorsun Nimo?" diye sormuştu Stefan. "Onların tek bir gayeleri var: Boşnaklar'ın gözünü öylesine korkutmak ki, kazara sağ kalanları bir an önce bu topraklardan kaçırtmak ve asla geri dönmemelerini sağlamak. Bu nedenle, özellikle işkence ediyorlar insanlara. Kendilerinden başka, Balkanlar'da yaşayan herkesi kaçırtacaklar. Planları, politikaları bu işte!"[146]

Stefan Stefanoviç, bir gazeteci olarak 1992 yazında Boşnaklara yapılan soykırımı araştırıp uluslararası kamuoyunu bilgilendirme adına bir proje yapmak istediğini çalıştığı kuruma iletir ve onay alır. Boşnakların yaşadıklarının kimsenin umrunda olmadığı bir dönemde gazeteci kimliği ile işin peşine düşer. Boşnaklar tarihlerinde pek çok kötü olay yaşamış ve bu durumların üstesinden gelmeyi başarmış bir millettir. Boşnak kadınları, erkekleri, gençleri, yaşlıları ve bebekleri, kendilerini bu sefer Sırpların uyguladıkları şiddettin içinde bulurlar. Sırpların Boşnaklara yaptığı işkenceler insanlığın bu topraklarda yitip gittiğinin bir göstergesidir. Aliya İzzetbegoviç, hep bir ümitle Batı ülkelerinin bu olaylara dur diyeceğini ve izin vermeyeceğini beklemiş olsa da Boşnaklar bu yolda yalnız olduklarını sonunda anlarlar. Çoğu ülke Boşnaklara yapılanları görmezden gelmeyi tercih eder.

Ne yazık ki onların ses çıkarmayıp görmezden geldikleri olayların adı *"soykırım"*dır. Burada bununla ilgili şunu net bir şekilde dile getirmemiz mümkündür. Sırpların, Hristiyan; Boşnakların ise Müslüman olması ve Batı'nın bu durumu neden görmezden geldiğinin somut bir delilidir. Tarihin tozlu sayfalarına geri dönüp baktığımızda değişen bir şey olmadığı da görülmektedir. Müslümanların başına gelen katliamlarda Batı'nın at gözlüklerini çıkarmayışı, dilinin lal gibi susuşu sadece gösteriş

[145] Ayşe Kulin, *age.*, s. 164.
[146] Ayşe Kulin, *age.*, s. 223.

olsun diye sonradan verdikleri tepkiler ilerleyen zamanlarda da karşımıza çıkacak olan su götürmez bir realitedir.

3. BÖLÜM

3. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA TARİH

Kulin'in romanlarında gerçekte yaşanmış tarihî olayların varlığı çalışmamıza paralellik göstermekle birlikte yeterli kaynağa ulaşmamızı sağlamaktadır. Özellikle Osmanlı Dönemi ve İstanbul'un işgal yılları ile inkılapların benimsenme devresi onun eserlerindeki geniş çerçeveyi oluşturmaktadır.

İyi bir tarihî roman için ön hazırlık ve araştırma safhaları dikkat edilmesi gereken önemli hususlardır. Kulin, romanlarını yazarken dedesinden kalan Osmanlıca mektuplar gibi belgeleri inceleyip yerinde çalışmalar yaptığını belirtir. Özellikle ***Sevdalinka***, ***Veda***, ***Her Yerde Kan Var*** romanlarında tarihçilerden destek aldığını teşekkür kısmında yer verdiği isimlerden anlamaktayız. Romanlarının yazılış süreçlerinden bahsettiği ***Hayal*** adlı yapıtında titiz çalışma sürecinden bahsederken zamanın tanığı olduğunu okura ispatlar.

Veda, Umut, Hayat, Hüzün ve ***Hayal*** adlı beşleme seriden oluşan yapıtları çok geniş bir tarihî yelpazeyi içinde barındırmaktadır. *"Bu romanlarında Ayşe Kulin, Osmanlı'nın son günlerinden Cumhuriyet'in ortalarına kadar, ailesinin yaşadıkları çevresinde, Türkiye'nin öyküsünü anlatır."*[147]

Yazar, yakın dönemin panoramasını en detaylı yansıttığı eserlerini şu sözlerle aktarır:

"(...) Füreya ve Türkan romanları Türkiye'nin tarihsel ve sosyal yapısına çok ışık tutarlar. Özellikle Füreya romanı, Osmanlının son günlerinden ve işgal altındaki İstanbul'dan, Cumhuriyetin kuruluş yıllarına ve hatta Füreya'nın ölümüne kadar geçen zaman diliminde sosyal yapımızı ve sanat dünyamızı da anlatır. Çünkü ben romanların biyografik olmasalar dahi birer toplumsal ayna olduklarına inanırım ve

[147] Yakup Çelik vd., *Çağdaş Türk Romanı*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2019, s. 120.

okuduğum romanlarda hep dönemsel ayrıntılara dikkat ederim." (Görüşme II: 08.06.2021)

Türk-Kürt sorunu ve terör olayları, İkinci Dünya Savaşı, Türkiye'nin tek partili yılları, İsmet İnönü Dönemi, Bosna Savaşı ile tarihi, Gezi Parkı olayları, Türk siyasi tarihinin önemli isimleri, darbeler onun romanlarındaki ana olayı besleyen tarihi olaylardır. Mehmet Tekin'in *"bir romancı, ne kadar objektif olma kaygısı taşırsa taşısın, önünde sonunda kendi deneyim ve bilgisine dönmek zorundadır.*[148] fikrinden yola çıkarak Kulin'in eserlerini oluştururken tecrübelerinden yararlandığını söyleyebiliriz.

Türk tarihinin en zorlu dönemlerini romanlarında işlemekten çekinmeyen Kulin, tarihî süreçlerin doğru aktarılabilmesi için tarafsız kalınması gerektiğini özellikle şu sözlerle vurgulamaktadır:

"Nasıl tarihin tarafsız aktarılmasından yanaysam sosyal sorunların da her iki tarafın gözüyle irdelenmesinden yanayım. Bu nedenle her iki taraftan gelecek zehirli okları göğüslemeyi göze alarak, Kürt/ Türk sorununa değinen BİR GÜN adlı romanımda Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de yaşadıklarını anlatmaya çalıştım." Yazar, bu konuları işlerken ön yargılı olmayıp olayları farklı pencerelerden anlatmayı tercih eder. Bu görüşü onda hâkim kılan İngiliz yazar Louis de Bernier'dir. (Görüşme II: 08.06.2021)

Tarihî romanların salt bilgi ile yazılamayacağını içinde barındırdığı kurgu ile var olduğunu belirten yazar, okuru öğrenmeye ve araştırmaya sevk etmeyi amaçlar.

[148] Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s. 249.

"Sivil tarih, bir gün ayrıntılarıyla ve gerçekleriyle tarihçiler tarafından yazılıp okutulacaktır kuşkusuz. Tarihi, romanlardan öğrenmek doğru değil. Romanlar ancak merakı kamçılar ve tarih kitaplarına yönlendirirler."[149]

Tanpınar, "*Hayat daima romancı için imkânlar hazinesidir, elverir ki, onun karşısında romancı, seçmek hürriyetini kullansın."* der.[150] Kulin, içine doğduğu elit çevreyi, tanıdıklarını, arkadaşlarını romanlarının merkezine taşıyarak yapaylığa düşmeden aktarmayı başarmanın yanında kendi dönemini de içtenlikle işlemiştir.

"Umut'ta annemin hayatını ve o dönemi anlatmak istedim. Sonra baktım, Türkiye'nin sosyal tarihini toparlıyor gibiyim. Kendi dönemimi anlattım çünkü çok şeyler yaşadım. Darbeler ve 6-7 Eylül olaylarının içine düştüm, üstümde mavi beyaz çizgili bluzumla."[151]

Yeni bir eser yaratmadan önce çok titiz çalıştığını yineleyen Kulin, tarihin gizli kalmış sayfalarını okura tekrar açarken araştırmaya yöneldiğini ve tarihçilerden yardım aldığının altını çizer. Yaşayan tarih sloganı ile hemen hemen her romanında gerçek hayatta varlığı olan şahsiyetlerin şahıs kadrolarını oluşturması, belgesel nitelikli romanlarını ilgi çekici kılmaktadır. Çünkü romanda kimi zaman gerçek isimleri ile yer almasalar da tarihî kayıtlarda yer alan kişilerin yaşamlarını anlatması bu durumu kanıtlamaktadır. Kulin, ***Veda*** romanının gerçek tarihle ilintisini şöyle aktarır.

"Romanda ayrıntılı tarihi bilgiler var. Bize resmi tarihte bunları anlatmadılar. İşgal günlerinde inim inim inlediğimizi, düşman çizmesi altında ezildiğimizi hiç bilmedik." Dedesi Ahmet Reşat'ın Osmanlıca mektuplarını tarihçi Murat Bardakçı'ya çeviri yaptırarak o dönemin gizli kalmış yüzünü öğrenen Kulin, bu bilgilerin ışığında

---

[149] Mehmet Nuri Yardım, *Ayşe Kulin: Sivil Tarih Birgün Yazılacaktır!,* http://www.habervitrini.com/ayse-kulin-sivil-tarih-birgun-yazilacaktir/612691, (24.10.2020)
[150] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, s. 64.
[151] Armağan Çağlayan, *Artık Dindar Bir Nesil,* http://www.gazetevatan.com/-artik-dindar-bir-nesil----611999-medya/ (23.10.2020)

öğrendiklerini okurlarıyla paylaşmak ister. Ayrıca yazar, *"tarihle ilgili doğru bilgiler vermek için çok çalış"*tığını söyler.[152]

Postmodern anlayışla birlikte gelen çoğulculuk anlayışını Kulin, *"Değişmeyen bir tarih ancak sayısal olarak vardır."* şeklinde değerlendirmektedir. Yazara göre *"Savaş ve anlaşmaların mutlaka iki veya daha fazla tarafı"* vardır ve her cephe kendi algılarıyla olayları yorumlamaktadır. Ayrıca *"Tarihi gerçeklere erişmek için her iki taraf tarafından yazılanları okumak gerek"*tiğini de belirtir. (Görüşme II: 08.06.2021)

3.1. TARİHÎ ROMANA GENEL BİR BAKIŞ

Kurmaca türlerin kaynağı olan ve tahkiye etme manasıyla bilinen, Türk edebiyatına Tanzimat Dönemi ile giren romanın bilinen en geniş tanımı; olmuş ya da olması mümkün olan olayları yer, zaman, kişi belirterek anlatan uzun bir edebî tür şeklindedir.

Kulin'in pek çok romanında işlemeyi tercih ettiği tarih, *"bir buçuk asırlık bir geleneği olan Türk romanının en zinde ve en çok işlenen konularından biridir."* İlk romanlarımızdan itibaren odak noktasına alınan tarih, günümüz yazarları tarafından yoğun bir şekilde işlenmektedir.[153] Hem uzak hem de yakın tarihe ilgi duyan yazarların sayısının ve edebiyat camiasına kazandırılan eserlerin fazlalığı bu durumu açıkça teyit etmektedir.

Köken olarak bilim ile eş anlamlı olan tarih sözcüğü ise Yunanca historia kelimesinden gelmektedir. Roman türünün bir alt türü olarak nitelendirebileceğimiz tarihî roman ise konusu ve biçim yönünden diğer roman türlerinden ayrılan özelliklere sahiptir. Konusunu geçmişteki gerçek bir olaya dayandırarak yazılan romanlara tarihî

[152] Güler Caner, *Röportaj: Ayşe Kulin. Bodto Mavi dergisi*, Bodrum Ticaret Odası Yayınları, https://www.bodto.org.tr/news_detail.php?id=74442&lang=tr , (28.10.2020)
[153] Yüksel Toplaoğlu, *Anka Kuşunun Gördükleri Romancı Yönüyle Adalet Ağaoğlu*, Kesit Yayınları, İstanbul 2012, s. 453-454.

roman denilmektedir. *"Sanayi nefisenin, bilhassa edebiyatın tarih ile pek samimi bir münasebeti vardır."*[154]

Türk edebiyatında Tanzimat Dönemi ile başlayan yenileşme hareketi sonucunda "*tarihi, sosyal ve siyasal gelişmelere göre" "Modern Türk edebiyatı*" kendi içinde *"Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet"* alt başlıkları ile üç döneme ayrılmaktadır. *"Bu da gösteriyor ki Türkiye Türkleri edebiyatı; tarihi, sosyal ve siyasal olaylara göre sınıflandırılmaktadır."*[155]

Yakın tarihimizden önceki dönemlerde Osmanlı Dönemi, Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele, Anadolu'nun Türkleşmesi, Orta Asya'daki ilk Türkler ile başlayan tarih serüveni ele alınırken; 12 Eylül 1980 darbesi ile *"II. Dünya Savaşı yılları, çok partili demokrasiye geçiş sancıları, Kore Savaşı, 27 Mayıs 1960 ve 12 Mart 1971 askeri müdahaleleri, sağ-sol çatışmaları, işçi, öğrenci ve terör olayları tarihi konularda yazılmış romanların sayısında önemli artış sağlamıştır."*[156]

Rauf Mutluay'ın "*kalın ve kaba bir takvim bakışıyla son kırk yılda"*[157] belirlediği Türkiye gündemindeki siyasal olaylar üzerinden şekillenen tarihî romanlar tek partili dönemden günümüze kadar olan süreci işlemektedir.

Tanzimat'ta Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal gibi önemli isimlerle başlayan tarih romancılığımızın günümüz kuşağındaki önemli temsilcilerini Enver Okur şu şekilde sıralamaktadır:

"1980'den sonra tarihi konularda roman yazan yeni isimler arasında Yılmaz Karakoyunlu (d.1916), Şemsettin Ünlü (d.1928), Ayla Kutlu (d.1938), Ayşe Kulin

---

[154] Yüksel Topaloğlu- Recep Duymaz, *Muhyiddin Yeni Edebiyat*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2015, s. 37.
[155] Öztürk Temiroğlu, *Türkiye'de Edebiyat Toplulukları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2016, s. 19.
[156] Enver Okur, "Çok Partili Demokrasi Dönemi Türk Romanı", *Hece Dergisi*, C. 1, S. 65/66/67 s. 92.
[157] Rauf Mutluay, *100 Soruda Türk Edebiyatı*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018, s. 235.

(d.1942), Hasan Kayıhan (d.1949), Orhan Pamuk (d.1952), Reha Çamuroğlu (d.1958) sayılabilir."[158]

Bilge Ercilasun, *"Son yıllarda romancıların önemli bir kısmının tarihe yöneldiğini ve özellikle yakın tarihin konu alındığı belgesel niteliği çok, kurgunun az olduğu eserler meydana getirmektedirler."* der ve *"Ayla Kutlu, Ayşe Kulin, Nalan Tuntaş, Canan Tan, Öner Yağcı"* gibi yazarların *"yakın tarihimizi konu alan, merakla takip edilen ilgi çekici eserler meydana getirdiklerini" söyler.*[159]

Berna Moran, bir edebiyat eserini eleştirirken o dönemi oluşturan sistematik yapının en çok da dönemin tarihsel çerçevesi ile yorumlanması gerektiğini belirtir. Bu anlayışıyla kaleme alınan tarihî romanlar da okurun yakın tarihimiz ile ilgili fikir edinmesini sağlar. Ayrıca tarihî roman salt tarih bilgisi üzerine kurulu değildir. Edebî dille yazılan bu tarz romanların estetik açıdan ele alınması gerekir. Edebiyat disiplini, tarihî roman bağlamında tarih ile ilişki içerisindedir.

"Eseri tarihsel çerçevesi içine yerleştirerek daha iyi anlamak için bazen yazıldığı çağın dünya görüşünü, inançlarını ve bunların meydana getirdiği uzlaşımları (convention) bilmek gerekir."[160]

İçinde kurgu da barındıran tarihî romanlar, bireyi ön plana almış olsalar bile toplumun sosyal, siyasal, tarihsel, kültürel, ekonomik durumunu eserlerine yansıtırlar. Dönemin zihniyetini kavrayan romanlar da "*'aktüel/sosyal/tarihi zaman' çok daha belirgin ve baskın olacaktır."*[161]

Kulin gibi ailesinin, çevresinin ve kendisinin hayatından yola çıkarak özellikle biyografik romanlar yazan sanatçılar yaşadıkları dönemin müşahidi durumundadırlar. Bu açıdan bakıldığında edebiyat dünyasında tarihî konuların eserlerde verilmiş olması

---

[158] Enver Okur, "Çok Partili Demokrasi Dönemi Türk Romanı", *Hece Dergisi*, C. 1, S. 65/66/67 s. 99.
[159] Bilge Ercilasun, *Bir Vatan Kaybettiler Balkanların Fethi ve Kaybını Ele Alan Romanlar Üzerine İnceleme,* s. 408.
[160] Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 79.
[161] İsmail Çetişli, *Metin Tahlillerine Giriş/2*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 98.

dönemle ilgili okura ışık tutar. *"Bu yönüyle roman, toplumun aynası, daha genel bir ifadeyle 'çağın tanığı' olma gibi bir konuma yükselir*."[162]

Kenan Akyüz'ün *"Türk sosyal yaşayışının meseleleri, Yakub Kadri'nin romanlarının başlıca temalarıdır. Hatta yazar, bunu kronolojik bir sıra altında yapmayı da ihmal etmemiş."* açıklamasını Kulin'in tarih temalı romanları içinde söylemek mümkündür.[163]

Hayatın yansıması olarak görülen bu türün içeriğindeki zenginlik tamamen yazarın hayal gücü ile sınırlıdır. Bireyi ve toplumu irdeleme yetkisine sahip olan yazar, içerik ve konu bakımından geniş bir perspektif ile okura seslenebilmektedir.

Mehmet Tekin'e göre *"Bir romanda ister bireysel konular, ister toplumsal sorunlar anlatılsın, bir romancı, açık veya gizli bazı felsefelere, düşüncelere, hatta politikaya eserinde yer verebilir."*[164] Bu da yazarın elinin altındaki malzeme çeşidini çoğaltmakta ve tarihî romanın zeminini sağlam temeller üzerinde inşa etmesini sağlamaktadır.

Postmodernizm anlayışının etkisiyle *"gerçeğe şüpheyle bakılması, birden fazla ve şartlara göre değişebilen gerçeğin olduğu düşüncesi tarih biliminin etrafında yeniden düşünülmesine sebep olmuştur."* Bu da zamanla *"çoğulcu bir tarih"* etkisinin doğmasını sağlamıştır.[165] 1980 sonrasında kaleme alınan tarihî roman türünde ise objektif görünümün giderek zayıfladığı ve yazarın kurgusunda yeni bir kimliğe büründüğünü ifade edebiliriz.

"Söz gelişi Balzac'ın yazdığı gerçekten olmuş olaylar hakkında 'bilgi' veriyor gibi görünen bir romandaki veya tarihi bir romandaki ifadeler ile aynı konu hakkında

---

[162] Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2004, s. 176.
[163] Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995, s. 183.
[164] Mehmet Tekin, *age.*, s. 180.
[165] Hülya Argunşah, "Tarihi Romanda Post- Modern Arayışlar", *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 2002, S. 14, s. 19.

bir tarih veya sosyoloji kitabında görülen bilgiler arasında esaslı ve önemli bir fark vardır."[166]

"En kötü romanın bile çekirdeğinde bir çeşit gerçek vardır."[167] söyleminden yola çıkarak kurgusal şemanın fazlalığı ile işlenen eserlerdeki gerçeklik payı tarihî romanlarda nesnelliğini korumaya devam eder.

3.2. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA OSMANLI DEVLETİ

3.2.1. Abdülmecit Dönemi

1839 yılında Mustafa Reşit Paşa tarafından hazırlanan Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla Osmanlı Devleti'nde yenileşme çabaları görülür. Yüzyıllarca mutlak monarşi ile yönetilen Osmanlı Hanedanlığı'nın yönetim şeklinde ferman ile değişiklik olmamıştır, kurumsal olarak padişahın yetkileri aynen devam eder. Ancak bu reform, yasalaşma sürecinde farklılaşma, kanunlaşma ve meşruti yönetimi hazırlayan önemli bir gelişmedir.

Tanzimat Dönemi'nde, Osmanlı sınırlarında yaşayan azınlıklara birçok imtiyaz verilir. ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** romanında bu fermanın *"onların mal ve can emniyetini korumak için"* ilan edildiği belirtilerek devletin demografik yapısı hakkında fikirler sunulur. Gayrimüslim halkın elde ettiği yeni haklar ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar Türkiye'deki yaşamları anlatılır.[168]

XIX. yüzyılda Abdülmecit tarafından ilan edilen bu ferman ile pek çok alanda yenilik yapılır. Bu yenileşme hareketleriyle *"değişen hukuk anlayışı"*[169] ***Her Yerde Kan Var*** romanında Damat Nuri Paşa'nın anlatımıyla verilir. Damat Nuri Paşa,

---

[166] Rene Wellek-*Austin Warren, Edebiyat Teorisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2019, s. 30.
[167] Philip Stevick, *Roman Teorisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2017, s. 33.
[168] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 22.
[169] Özlem Poyraz, "Abdülmecid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 43, 2020, s. 501.

Abdülaziz'in tahttan indirilmesi hadisesinden sonra V. Murat Dönemi'nde Paşa olur. V. Murat'ın kız kardeşi Fatma Sultan ile evli olması onun yükselmesini sağlayan önemli sebeplerden biridir. Osmanlı'nın içinde Tanzimat'tan beri varlığını sürdüren ve dönemin padişahı Abdülmecit tarafından tespit edilen olumsuz davranışların engellenemediğini belirtir. O dönemde yaşanan rüşvet ve suistimal olaylarını babasından öğrenen Paşa, Abdülmecit'in *"Osmanlı devletinin içine o kadar işleyen"* bu durumları önlemek için *"1849 senesinde rüşvet ve suiistimali yasaklayan"* kanun çıkardığını öğrenir. Sürgün olarak belirlenen rüşvet cezasını yeterli bulmayan Abdülmecit, dönemindeki üst düzey yöneticilere *"Meclis-i Umumi'de"* kutsal kitap üzerine *"rüşvet alınmayacağına, suiistimal yapmayacağına dair yemin ettirir."*[170] Abdülmecit zamanında yaşanan bu olaylar, Paşa'nın babasından duyduğu gibi okura aktarılır. Osmanlı'nın kurucusu Osman Bey'in devletine seçtiği ilk memurlardan birinin *"kadı olması"* devletin adalete bakışının en önemli göstergelerinden biridir.[171] Ancak zamanla bu durumun değişmesi sadrazamların, vezirlerin ve mebusların kötü olaylarda isimlerinin geçmesi nedeniyle bu davranışların engellenmesi için başlıca önlemlerin alınması gerekir.

Damat Nuri Paşa, Fatma Sultan'ın babası olan Abdülmecit'in yaptığı yeniliklerden bir diğerinin eğitim alanında olduğunu aktarır. Bezmialem Valide Sultan tarafından yaptırılan Darülmaarif, Avrupa tarzı eğitim veren ilk modern kurumdur. Padişah Abdülmecit, oğlu Murat Efendi'nin ve kızı Fatma Sultan'ın eğitimlerini diğer çocuklarla birlikte bu okulda almasını ister. 1850 yılında açılan Valide Mektebi'ne *"saraylı çocukların ilk defa halk çocuklarıyla*" gitmesi hatta padişahın *"mektep nazırı Kemal Paşa'nın elini"*[172] çocuklarına öptürmesi ve ondan çocuklarının diğer çocuklarla bir tutulmasını istemesi halk tarafından sevgiyle karşılanır. Osmanlı geleneğinde tarih sayfalarında daha önce hiç görülmemiş bir değişim gerçekleşmiştir.

[170] Ayşe Kulin, *Her Yerde Kan Var,* Everest Yayınları, İstanbul 2019, s. 118.
[171] Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1: Klasik Dönem (1302-1606),* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2008, s. 36.
[172] Ayşe Kulin, *Her Yerde Kan Var,* s. 112.

Padişah çocuklarının ilk defa halkın çocuklarıyla aynı okulda okuması ve Abdülmecit'in eğitime verdiği önem romanda Nuri Paşa okura aktarır.

Sultan Abdülmecit'in yirmi yıl süren padişahlığı sırasında Osmanlı *"çöküş yılları"*nı yaşar ve *"imparatorluğun dört bir köşesinde ayaklanmalar baş göster"*ir. Müslüman olmayan halkı, Fransa ve Rusya kendi çıkarları doğrultusunda ayaklanmaya teşvik eder. Yunanistan'ın bu durumdan pay alma isteği artar. Savaşlarda toprak kayıpları ile gücünü kaybeden Osmanlı'da devleti yönetmek azınlıkların bu tutumları sonucunda her zamankinden daha zor bir hâl alır. Böyle zor yıllarda hanedanın başında olan Abdülmecit tahtta oturduğu sürede *"yirmi iki defa sadrazam değiştirir"* ve *"Giritli Mustafa Naili, Kıbrıslı Mehmet Emin, Koca Mustafa Reşit ve Ali Paşaları birbiri ardına tayin ve azil ed"*erek dördü arasında sürekli karar değiştirir.[173]

Kulin'in biyografik romanlarından olan ***Adı: Aylin***'in başkarakteri Aylin Devrimel'in ecdadı olarak karşımıza çıkan Giritli Deli Mustafa Naili Paşa'nın Abdülmecit dönemindeki cesur ve ilginç hayatı tarihî olaylarla yansıtılırken duraklama ve reform dönemleri hakkında bilgiler de verir. Mustafa Naili Paşa'nın serdergerlik ile başlayan eğitim hayatı sonrasında valiliğe ve oradan sadrazamlığa uzanan hayat öyküsü ve makamında yaşadıkları romanın ilk bölümünde okuyucuya tarihi gerçeklik ile verilir. *"1798 yılında, Rumeli'nin Polyan kasabasında doğan"*[174] Paşa, 1821'deki Mısır seferinde adını herkese duyurur ve Girit'e vali olarak atanır. Savaş meydanlarındaki cesareti, gösterdiği başarılar sonucu ömür boyu Girit Valiliği ile ödüllendirilir ve bu unvan ile tanınır. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın da desteğiyle Paşa'ya sarayın kapıları açılır ve "*1851'de Meclis-i Vala üyeliğine"* daha sonra da *"14 Mayıs 1853'te Sultan Abdülmecit tarafından sadrazamlığa atan"*ır. Fakat Paşa'nın doğruları açıkça ve kendi bildiği gibi söyleyen bir yapıya sahip olma özelliğinden dolayı sadrazamlık makamından üç kez azledir. O, devlet adamlarına has adaplardan

[173] Ayşe Kulin, *Adı: Aylin*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997, s. 18-20.
[174] Ayşe Kulin, *age*., s. 18.

mahrum olup savaş meydanlarında kızgın, öfkeli ve aklına eseni yapan biri olarak tarihe geçer. Tüm bu olaylardan sonra Giritli unvanının yanına "Deli" de eklenir.[175]

Ruslarla sürekli savaşan ve "*giderek güç ve etkisini kaybeden Osmanlı'da"* halka moral vermek amacıyla zaferleri ile tanınması sebebiyle tekrar atanır ve aynı yıl görevinden alınır. 1866 yılında son kez sadrazamlığa atanan paşa hoşgörü kazanmış olarak geldiği payitahtta hakkettiği değeri göremez ve hayata gözlerini yumar. Aylin Devrimel'in karakteristik özelliklerinin, Mustafa Naili Paşa'nın oğlu Hilmi'nin soyundan geldiğinin aktarıldığı romanda Abdülmecit Dönemi'ndeki isyanlar ve ayaklanmalar hakkında bilgiler verilir.[176]

*"Abdülmecit'in hastalığının ilerle"*mesiyle çeşitli söylentiler ortaya çıkar. Abdülmecit Han'dan sonra tahta oturacak isim Abdülaziz'dir ancak Serasker Rıza Paşa, Abdülmecit'in oğlu Murat'ın tahta geçmesini ister. Bu durumu öğrenen Pertevniyal Sultan büyük bir endişeye kapılır ve Abdülaziz'e zarar vereceği düşüncesiyle herkesten şüphelenmeye başlar. Bu durum ***Her Yerde Kan Var*** romanında Adile Sultan tarafından *"padişah öldürme adeti yetmiş yıl öncesinde kalmış ve artık tarih olmuştu"*[177] sözleriyle dile getirilerek ekber ve erşed sistemine vurgu yapılır. Osmanlı Devleti I. Ahmet Dönemi'nden beri ekber ve erşed sistemi ile yönetilir. Bu sistemde yaşça en büyük ve aklı başında olan şehzade padişahlığa getirilir. Buna rağmen şehzadelerin anneleri Pertevniyal Sultan gibi tedirgin bir yaşam sürerler. Bunun nedeni devleti yönetecek padişahların yönetim süresi ve hâkimiyeti konusundaki kalıcılığın zor olmasıdır. Adı geçen eserde V. Murat'ın annesi Şevkefza Valide Sultan ise oğlunu tahta geçirebilmek için tasarlanan darbe sırasında *"Murat'ın on altı yaşını doldur"*masından birkaç sene evvel ölen Abdülmecit'in biraz daha fazla yaşayarak gönül rahatlığı ile oğlunun padişah olma düşüncesiyle ekber ve erşet sistemi hatırlatılır. Eğer Sultan'ın düşüncesi gerçekleşseydi darbeye lüzum kalmayarak yaşça

[175] Ayşe Kulin, *age.*, s. 19.
[176] Ayşe Kulin, *age.*, s. 20.
[177] Ayşe Kulin, *Her Yerde Kan Var*, s. 26.

büyük olanın tahta geçeceği yani Abdülmecit'in *"ilk ve has oğlun*"un padişah olacağı vurgulanır.[178]

3.2.2. Abdülaziz Dönemi

Abdülmecit'in ölümüyle tahta geçen Abdülaziz Dönemi'nde sadrazam, Mahmut Nedim Paşa'dır. Onun sadrazamlığı esnasında devlet zor bir süreçten geçer çünkü *"Tanzimat hükümleri"*nin uygulanması konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Bunun yanı sıra "*devlet bütçesinde beş milyon altın"* açığının olması ekonomik sıkıntıların göstergesi olarak kalmayıp askerî ve siyasi anlamda da özellikle Avrupa Devletleri ve Kuzey Amerika tarafından Osmanlı'ya karşı baskı uygulanmasına sebep olmaktadır. *"Bosna-Hersek'teki ayaklanma"* ve Bulgarların Türklere karşı saldırılarına Osmanlı Devleti sessiz kalmaz. Bulgaristan'da *"bin kadar Müslüman Türkün öldür"*ülmesi üzerine Müşir Abdi Paşa komutasındaki iki tümen *"dört bin beş yüz asiyi öldürür"* ve durum kontrol altına alınır. Ancak yaşanan bu olaylar Avrupa'ya Osmanlı Devleti'nin "on binlerce Hristiyan'ı hiçbir neden yokken katlettiği şeklinde aktarılır. Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya kadar yayılan bu asılsız haberler sonucunda *"müthiş bir Türk düşmanlığı"* oluşur.[179]

Ramazan Kararnamesi ile açıklanan dış borçların miktarı yaklaşık olarak *"iki yüz milyon Osmanlı altını"*dır ve bu borcun faizi dahi ödenememektedir. Bu açıdan değerlendirdiğimizde devletin resmen iflas ettiği düşünülebilir. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü bu buhrandan çıkması pek mümkün değildir ayrıca bu durumu fırsat kollayan Avrupa'nın büyük devletleri Osmanlı hâkimiyetinin sürdüğü Balkanlar'da yaşayan halkı galeyana getirerek ayaklanmalarını sağlamışlardır. Önce Bosna Hersek'te, ıslahat yapılmasının ardından da Bulgaristan'da ayaklanma başlatarak Müslümanlar ile gayrimüslimleri karşı karşıya getirmeyi başarırlar.[180]

---

[178] Ayşe Kulin, *age.*, s. 94.
[179] Ayşe Kulin, *age.*, s. 50-51.
[180] Ayşe Kulin, *age.*, s. 252.

Dönemin yükselen siyasi isimlerinden Avni Paşa, Sultan Abdülaziz'i tahttan indirip onun yerine Murat'ı tahtta geçirmek için tüm nüfuzunu kullanır. Bu düşüncesini hayata geçirmek için adımlarını atmaya başlar. Zor bir dönemden geçen Osmanlı Devleti ve Sultan Abdülaziz çeşitli protestolar ile başa çıkmak zorunda kalır. Avni Paşa, bu eylemleri gerçekleştirmek için Mithat Paşa'nın Murat'a yakınlığından istifade eder. Harbiye talebelerinden biraz para karşılığında Mithat Paşa için destek alır ve protestolar gerçekleştirilir. Selanik Vakası ile Balkanlarda yaşanan bu kargaşanın önlenememesi sonucunda ise *"Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın istifası"*[181] haberi gelir. Avrupa, 13 Mayıs 1876 tarihinde Berlin Tebliği'ni yayınlayarak dış borçlarını ödeyemeyen ve çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı'nın iç işlerine karışma imkânı bulur. Bu durum devletin giderek zayıfladığının ve dış müdahalelere karşı uygun bir siyasi ortamın oluştuğunun göstergesidir.

Sadrazam Avni Paşa, Isparta Eğirdir eşrafından, Hacımemişoğulları ailesine uşaklık eden bir ailede dünyaya gelir. Abdülaziz'in babası II. Mahmut Han, Yeniçeri Ocağı'nın yerine 1834 yılında Harbiye'yi kurduğunda Anadolu'daki köklü ailelerden çocuklarını bu askerî okula göndermelerini ister. Hacımemişoğulları çocuklarını bu okula göndermek istemedikleri için kendi çocuklarının yerine uşaklarının oğlu Avni'yi gönderirler. Bu olay uşaklıktan sadrazamlığa uzanan yolculuğun başlangıcıdır. O, Harbiye'de başlayan eğitim hayatı ile sürekli yükselir. Bu yükselmenin en önemli anını ise 1853 yılında katıldığı *"Kırım Harbi esnasında*", Ruslara karşı ilk zaferimizi kazandığımız *"Çatana muharebesi"*nde yaşar. Savaşta gösterdiği kahramanlık sayesinde herkesin hafızasına kazınmayı başarır ve bu durumu Allah vergisi zekasına ve çalışkanlığına bağlar.[182]

Serasker Avni Paşa, Abdülaziz'i tahttan indirerek V. Murat'ın tahtta geçmesini sağlayan devlet adamlarının başında gelir ve bu değişimle birlikte kendisi de seraskerlik makamından sadrazamlığa terfi eder. Yaşça kendinden çok küçük olan

[181] Gös. yer.
[182] Ayşe Kulin, *age.*, *s*. 38.

padişahın devleti yönetecek nitelikte olmadığı gerekçesiyle devletin yönetim mekanizmasında kendi fikirlerini uygulamayı planlar.

Yazarın ilk baskısını 2019 yılında yayımladığı ***Her Yerde Kan Var*** adlı eseri Abdülaziz'in tahttan indirildikten sonraki on beş günü anlatan ve iki bölümden oluşan en son romanıdır. Romanda olaylar farklı kişilerin ağzından anlatılarak okura sunulur. Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde etkili ve önemli bir isim olan Mithat Paşa'nın neden V. Murat'ı padişah yapmak istediği onun bakış açısından anlatılır. Abdülaziz Han *"meşrutiyete direndiğinden"* pek çok devlet adamı onu modernleşme ve ilerlemenin önünde engel olarak görür. Abdülaziz'in tahtta oturduğu yıllarda devlet hem politik hem de ekonomik olarak çok zor durumdadır ancak ne onun uyguladığı yönetim ne de yapılan savaşların neticesi bu durumun sebebi olarak gösterilemez. Bu durum Mithat Paşa tarafından okura şöyle aktarılır: *"Osmanlı devleti batmıştı, giderek daha çok batıyordu, su yüzüne ancak bu şekilde çıkıp nefes alabilirdi. Osmanlı'yı batıran ne savaşlar ne Abdülaziz'in son yıllardaki hürriyet kısıtlamaları, keyfi cezaları ne de lüzumsuz harcamalarıydı."* Ona göre içlerinde bulundukları durumun tek sebebi *"Ramazan Kararnamesi"*dir. Ramazan Kararnamesi, Osmanlı Devleti'nin dış ülkelerden aldığı borçların ve faizlerin yarısının ödeneceğine dair dönemin sadrazamı Mahmut Nedim Paşa tarafından hazırlanan kararnamedir.[183]

3.2.3. V. Murad Dönemi

Abdülaziz'in yerine tahtta çıkarılan otuz üçüncü Osmanlı Padişahı Sultan V. Murat, amcasının tahttan indirileceğini bilir ancak darbenin planlandığı tarihten bir gün önce gerçekleşmesi onu oldukça endişelendirir. Saraya kayıkla götürülürken onu darbeye ikna eden "*Serasker Avni Paşa ile Mithat Paşa*"nın kendisine biat etmeleri biraz olsun V. Murat'ı rahatlatır. Her şeyin yolunda gittiği kanısına vardığında aklında yapacağı ilk iş olarak "*meşrutiyet rejiminin bir hayalden gerçeğe dönüştü"*ğü ve "*yeni*

[183] Ayşe Kulin, *age.*, *s.* 251.

*kabinede vazife yapmaya hazır ol"*maları gerektiği haberini Ziya ve Namık Kemal Beylere verme düşüncesidir.[184]

V. Murat'ın paşaların planladıkları darbeye neden dahil olduğu ile ilgili bilgiler romanda ayrıntılı olarak irdelenir. V. Murat, gizli bir cemiyete üyedir ve bu cemiyetin içinde yer alan bazı kişilere finansal yardımlarda bulunmaktadır. Kendini manevi reisi olarak gördüğü cemiyetin ilk reisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunu olan Mustafa Fazıl Paşa'dır. Paşanın cemiyetten ayrılışı ile ekonomik olarak tüm yük ona geçer ayrıca *"Magosa'ya sürgüne yollanan Namık Kemal"*e de destek verir.[185] V. Murat, bu ihtiyaçları sağlayabilmek için de faizcilerle anlaşma yapar ve borcu bir milyon altına ulaşır ancak içinde bulunduğu durumu padişah amcası Abdülaziz'e söyleyemediğinden devletin hayrına olmayacağını aklından geçirse de Avni Paşa'nın darbe planına uymak zorunda kalır. Hâlbuki Abdülaziz, tahtın varisi olan yeğeninin daha önce *"borçlarını hazine-i hassa'ya ödet"*ir ve sorun çıkarmaması için ona *"dört yüz altınlık bir ek ödenek tahsis etti"*rir.[186] Namık Kemal'in sürülmesi ve Jön Türklerin'de Avrupa'ya kaçmalarından sonra Abdülaziz idari olarak rahat bir ortama kavuştuğunu düşünür ancak Avni Paşa'yı hesaba katmaz. Avni Paşa, Abdülaziz'in yeğeni V. Murat'ın tahtta çıkmayı kabul etmesini meşrutiyet rejimini getirme vaadiyle sağlar. Başarıyla gerçekleştirilen darbe sonrasında ilk yapılması gereken ise cülus törenidir. Avni Paşa, törenin hızlıca olması için tüm talimatları verir. Ancak V. Murat'ın cülus töreni atalarınınki gibi Topkapı Saray'ından getirilen altın tahtta gerçekleşmez. Hâlbuki yüzyıllardır *"cülus başka bir sarayda dahi yapılsa, mutlaka getirilip tören sonrasında hemen eski yerine, Topkapı Sarayı'na iade edilen biat ve bayram tahtı"*nda yapılmıştır.[187] Ecdatlarınınkine benzemeyen bir cülus töreni ile tahtta çıkartılan genç padişahın aklı yine karışır ve öldürüleceğini düşünür. Tarihimizde *"on dokuz yaşında en feci ve rezil şekilde canına kıyılan gencecik Osman"*ı hatırlar.[188]

---

[184] Ayşe Kulin, *age.*, s. 77.
[185] Ayşe Kulin, *age.*, s. 66.
[186] Ayşe Kulin, *age.*, s. 51.
[187] Ayşe Kulin, *age.*, s. 76.
[188] Ayşe Kulin, *age.*, s. 68.

Cülus töreninin altın tahtta olmaması ve kılıç kuşanma merasiminin gerçekleşmemesi onu zihnen ve manen yıpratır ancak toparlanması gerektiğinin farkındadır. Tebrikleri kabul ettikten sonra Osmanlı'nın otuz üçüncü padişahı olarak tahtta geçer. O ceddi *"III. Selim Han, II. Mahmut gibi… Tıpkı cennetmekan peder-i Abdülmecit Han gibi"* yönetimde yenilikler yapmaya heveslidir. Bu düşüncesi onu tahtta oturtacak darbeyi planlayanların fikirlerini uygulamaya mecbur kılar.[189]

Onun bu süreçte yaşadıklarının yanında, Abdülaziz ve hareminin saraydan ayrılışı da tüm detaylarıyla romanda işlenir. Abdülaziz ve ailesi hanedan mensuplarına yakışmayacak davranışlara maruz kalarak çok kötü bir vaziyette saraydan çıkartılır. V. Murat, amcasına yaşatılanları kesinlikle tasvip etmez ve Topkapı Sarayı'nda tutulan amcasına bir mektup yazar ve Edhem Bey aracılığıyla gönderir. Mektubu teslim ettikten sonra saraya dönen Edhem Bey padişaha malumat verir. V. Murat duyduklarına inanmak istemez çünkü Beylerbeyi Sarayı'na götürülmesi planlanan Abdülaziz ve hareminin Topkapı Sarayı'nda tutuldukları yetmezmiş gibi bir de onu III. Selim'in odasına kapatmışlardır. Tarihte III. Selim'in başına gelenleri hatırladığında amcasına bunu reva görenlere karşı çok sert bir şekilde karşı çıkar. Darbeyi kararlaştırırken amcasının akıbeti hakkında aldıkları kararlar uygulanmadığı için Mithat Paşa'ya hesap sorar. Paşa, genç padişahın bu tepkisi karşısında gerçekten şaşırır çünkü onun bu kadar dirayetli olabileceğini düşünmemiştir. Durumu *"Sanırım bu iş Avni Paşa ile valideniz sultanın işidir"* sözleriyle açıklar.[190] Fakat V. Murat, onun bu yorumu yaparken sözünü keserek bu açıklamaları kabul etmediğini şu söylemlerle devam ettirir. *"Tahttan indirilmiş dahi olsa bir padişahı ve ailesini Topkapı Sarayı gibi harap bir mekânda yaşatmak asla kabul edebileceğim bir şey değildir. Osmanoğulları'nın şerefine leke sürdüremem. Amcam derhal Beylerbeyi Sarayı'na nakledilecek!"*[191]

Padişahın bu duruma vermiş olduğu tepkinin asıl nedeni tarihin tekerrür etmesidir. Avni Paşa öncülüğünde Sadrazam Rüştü Paşa, Mithat Paşa ve Süleyman

[189] Ayşe Kulin, *age.*, s. 85.
[190] Ayşe Kulin, *age.*, s. 103.
[191] Ayşe Kulin, *age.*, s. 104.

Paşa tarafından düzenlenen darbe sonrasında Sultan Abdülaziz Han'ın 30 Mayıs'ta tahttan indirilerek III. Selim Han'ın Topkapı Sarayı'nda hapsedildiği odaya kapatılmasının zemininde geçmişte yaşanan korkunç olay vardır. Avni Paşa, onu III. Selim'in odasına kapatarak *"sonunun büyük amcası Selim gibi olması ihtimali*"ni akıllara getirir. O, emirlerinin harfiyen yerine getirilmesini sağlayarak gücünü ispatlar.[192]

Adile Sultan, Osmanlı hanedanının geçirdiği bu buhranlı günlerin *"yetmiş yıl öncesinde bir ayaklanma ile tahttan indirilen III. Selim"*in sonu gibi olmaması için ağabeyi Abdülaziz ve yeğeni V. Murat için dualar eder.[193] Çünkü Alemdar Paşa III. Selim'i tekrar padişah yapmak için gittiği Topkapı Sarayı'nda IV. Mustafa tarafından öldürtülen III. Selim'in cesediyle karşılaşmış ve bunun sorumlusu olan IV. Mustafa'yı öldürmüştür. II. Mahmut'u padişahlığa taşıyan bu olaylar Osmanlı tarihindeki ayaklanmaların devlet yönetimindeki etkisine dikkatleri çeker.

II. Mahmut Han'ın kızı, Abdülaziz Han'ın ablası ve V. Murat'ın halası olan Adile Sultan, romanımızın kahraman anlatıcılarından biridir. O, kardeşinin sonunun III. Selim gibi olmasından çok fazla endişe duyar ve onu koruyamadığı için üzülür.

O, kocasının kaçamakları hakkında bilgi almak için hafiye olarak görevlendirdiği Hamza'dan saraydaki önemli gelişmeleri de kendisine iletmesini ister. Abdülaziz'in tahtta oturduğu süre boyunca V. Murat ile ilgili her ayrıntıyı bu şekilde takip eder. Yeğeninin *"edebiyat dünyasındaki yazarlarla ahbaplığını"*, "*Jön Türklerle düşüp kalktığını"*, *"onlara gizlice para yardımı yaptığını"* bu sayede öğrenir.[194]

Abdülaziz, yeğeninin padişah yetkilerini sınırlandıran görüşü savunan meşrutiyetçilerle ilişkisine ses çıkarmayınca Adile Sultan'da bu duruma müdahale

[192] Ayşe Kulin, *age.*, s. 59.
[193] Ayşe Kulin, *age.*, s. 179.
[194] Ayşe Kulin, *age.*, *s.* 24.

etmeyi düşünmez. Abdülaziz, yeğeni Murat'ın kendi ayağına dolanmaması koşuluyla yaptığı hiçbir harekete karışmamayı tercih eder.

Yaşanan bu olaylar, Adile Sultan'a Abdülmecit'in saltanat döneminde *"İstanbul'u ziyaret eden Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Abdülmecit'e verdiği nasihat"*ı hatırlatır.[195] Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, çocuk yaştaki Sultan'ın el etek öperek karşısına çıkar ve bu görüşmede Sultan'a devlet adamlarıyla ilgili nasihatte bulunur. Adile Sultan'ın nasihatlerin haklılığını fark etmesi bu zamana denk gelir. Hamza'nın getirdiği dosyadaki bilgiler tüm gerçekleri ortaya çıkarır çünkü Abdülaziz'in tahttan indirilmesinde dört devlet adamının rolü vardır. Bunlar: Serasker Avni Paşa, Mithat Paşa, Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa ve Şeyhülislam Hayrullah Efendi'dir. Adile Sultan bu isimleri öğrenince Mehmet Ali Paşa'nın devlet adamları hakkındaki tespitinin doğru olduğunu anlar.

Adile Sultan, Murat Han'ın olanlardan pişmanlık duyduğunu ve amcasının hâline çok üzüldüğünü nitekim padişah dahi olsa *"elinden fazla bir şey gelmediğini"* okura içtenlikle aktarır. Çünkü tarihe yön veren bazı siyasal gelişmeler ve *"ordu sayesinde çok kuvvetlen"*en Serasker Avni Paşa'nın hâkimiyetinin farkındadır. *"Tanzimat Fermanı'ndan beri padişahların mutlak kuvvet"*lerinin azaldığı, V. Murat'ın tahtta çıkış sürecinde yaşadığı korku ile akıl sağlığının bozulması, Adile Sultan'ın vurguladığı önemli hususlardır.[196]

Nitekim meşrutiyeti destekleyen ve devletin rejimini değiştirme gayesiyle tahtta çıkan V. Murat, bu görüşlerin Meclis-i Vükela'da reddedilmesi üzerine daha büyük hayal kırıklığına uğrar. Mithat Paşa'nın *"tıpkı İngiltere ve Fransa kralları gibi bir Türk padişahı yaratarak, muasır medeniyet katına geç"*me düşüncesi ile yaptığı konuşmanın reddedilmesi modernleşme çabalarının yok olmasına sebep olur. Padişahın onayından geçen yeni rejim, Meclis-i Vükela tarafından desteklenmez.[197]

---

[195] Ayşe Kulin, *age.*, s. 33.
[196] Ayşe Kulin, *age.*, s. 170.
[197] Ayşe Kulin, *age.*, s. 128.

Devlet-i Aliyye'nin en üst mevkiinde oturan V. Murat, hayallerindeki gibi bir ülke yönetemeyeceğini kısa sürede anlar. Onun tek amacı *"memleketini Avrupa'nın muasır medeniyetine vakıf devletleri"* seviyesine ulaştırmaktır ve yetkilerini sadece bu yolda kullandığı hâlde bunları başarmanın çok zor olduğunu görür. Üstelik tahtta çıktıktan sonra taht veliahtları için düzenlediği yemeğe Abdülhamit'in katılmayışı onu derinden üzer. Abdülhamit *"onu zehirlememden korkuyormuş"* sözleriyle aradığı desteği saraydan da bulamayınca giderek yalnızlaşır. Yaşananlar neticesinde ruh hâlinin giderek kötüye gitmesi Avni Paşa başta olmak üzere diğer devlet adamlarının daha da güçlenmesine neden olur.[198] Padişah olmasına rağmen yetkin bir gücü elinde bulunduramayışı ve entrikalar ile baş edemeyişi sonucunda amcası Abdülaziz'in vefatı öncesindeki gelişmeler okura aktarılır.

"Abdülaziz'in öldürüldüğü veya intihar ettiği meselesi Türk tarihinin 'muammalarından' sayılmıştır."[199] V. Murat'ın saltanat döneminde gerçekleşen Abdülaziz'in vefatı, romana damgasını vuran en önemli tarihi gerçek olarak karşımıza çıkar.

"1861 yılının 25 Haziran'ında, beş çifteli kayıkla Topkapı Sarayı'na" ihtişamlı bir şekilde getirilen Osmanlı Devleti'nin otuz ikinci padişahı Abdülaziz Han'ın on altı yıllık saltanatı çok hüzünlü sona erer. Abdülaziz Han'ın cansız bedeni için bir tabut dahi bulunamaz alelacele menteşelerinden sökülen bir tahta kapı üzerinde taşınarak Feriye'ye götürülür. Cenazesinin Feriye'de yıkanıp kefenlenmesi Avni Paşa tarafından planlanır ancak V. Murat bu duruma yine karşı çıkar çünkü Osmanlı geleneklerine göre padişahların cenazeleri Topkapı Sarayı'nda hazırlanır ve defnedileceği yere oradan götürülürdü. *"Sultan II. Mahmut ve Sultan Abdülmecit gibi başka saraylarda ikamet etmekteyken vefat eden sultanlar"*ın dahi cenazeleri ebedî yolculuğa kadim ananeye göre uğurlanmıştır. V. Murat, bu geleneğin sürdürüleceğini ve bunun haricindeki hiçbir kararı kabul etmeyeceğini yaveri aracılığıyla hükûmete bildirir. Bu

[198] Gös. yer.
[199] Metin Kunt vd., *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yayınevi, İstanbul 1997, s. 152.

durum, Osmanlı son dönem padişahlarının yaşadıkları şaşaalı ve bir o kadar da acıklı hayatın özeti olarak karşımıza çıkar.[200]

Abdülaziz'in ölümünden bir hafta sonra eşlerinden Neşerek de vefat eder. Neşerek'in kardeşi Çerkez Hasan, ablasının ölümü ve eniştesinin tahttan indirilmesinde etkili olan paşalardan intikam alır. Çerkez Hasan'ın ve ablasının soyu hakkında okura detaylı bilgiler aktarılırken 1864 yılında gerçekleşen soykırım tarihsel gerçekliği ile sunulur. Yazar, ***Sevdalinka*** romanındaki Boşnak soykırımı gibi Çerkezlerin de aynı kaderi paylaşmasını ***Her Yerde Kan Var*** romanında ele alır. Rusların Çerkezlere yaptıkları mezalim hiç hatırlanmak istenmeyen yıllar olarak Yusuf Ağa tarafından gözler önüne serilir. "*Çerkezlerin Osmanlı'ya 1864'teki deniz yoluyla tehciri sırasında yüzlerce kişinin nasıl denize atıldığı veya düştüğü*" direnenlerin cesetlerinin Karadeniz kıyılarını kırmızıya boyadığı ve denizdeki balıkların "*ölü Çerkezlerin etiyle beslen*"diği gerçeği tarihteki göç ve soykırım olgusunun etkisini gösterir.[201] Abdülaziz'in saltanatı sırasında gerçekleşen Çerkez soykırımını, Rusların Osmanlı üzerindeki emellerini, yönetimde etkili olan devlet adamlarının hatalarını, Çerkez kökenli ailelerin hislerini ve hatıralarını çarpıcı bir şekilde tespit eden yazar, Abdülaziz'in eşinin kökeni ve kardeşi Çerkez Hasan'ın yaşadıklarını romanımızın son bölümünde ele alması, dönemin çok yönlü biçimde işlendiğinin kanıtıdır.

3.2.4. II. Abdülhamit Dönemi

1876-1908 yılları arasında Osmanlı tahtında oturan İkinci Abdülhamit ile ilgili bilgilere ***Veda*** ve ***Füreya*** yapıtlarında rastlarız. Şakir Paşa ailesinden gelen Füreya Koral'ın hayatını anlatan biyografik romanda Abdülhamit'in sadrazamlarından olan Cevat Paşa Dönemi'nin de ele alınması Osmanlı'nın istibdat ile yönetildiği yılları gözler önüne serer.

---

[200] Ayşe Kulin, *Her Yerde Kan Var,* s. 232-233.
[201] Ayşe Kulin, *age.*, s. 262.

Cevat Paşa, harp okulunu birincilikle bitirdikten sonra başarısını 93 Harbi olarak bilinen Türk-Rus Savaşı'nda Tuna cephesinde gösterir. Savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın ağır maddelerinin farkında olan Osmanlı, Rusya'nın Balkanlar'daki tek güç olmasını engelleyebilmek için Avrupa devletleri ile bu durumu çözebilmek adına masaya oturur ve Berlin Antlaşması'nı imzalar. Cevat Paşa, "*Berlin Antlaşması'nda emeği geçmiş ve olağanüstü yetkilerle donatılarak Girit Valiliği ve Kumandanlığı'na atan"*mıştır.[202] Sürekli ilerleyen Cevat Paşa yükselebileceği en önemli göreve getirilir: Sadrazamlık. 1891-1895 tarihleri arasında görevdeyken kardeşi Mehmet Şakir Paşa'da onun yaverliğini yapar. Sadrazamlığı süresince Osmanlı Devleti'ni savaşlardan uzak tutmaya çalışarak barış siyaseti izler. İkinci Abdülhamit'e ülkenin durumu ile ilgili hazırladığı raporda karışıklıkların sebeplerini ayrıntılarıyla açıklar. Bunun yanında saraydaki memurların fazla nüfuza sahip olmalarından kaynaklanan sorunların çözülebilmesi için de değişiklikler yapılması gerektiğini savunur. Raporu okuyan İkinci Abdülhamit "*bu kıymetli sadrazamın işaret ettiği hususları dikkate alacağına, onu saray otoritesini hiçe indirmekle suçlayarak 1895 yılında önce Girit'e sonra da Şam'a"*[203] gönderir. Abdülhamit, Şam'dayken vereme yakalanan Paşa'nın, doktorların teşhisine rağmen uzun yıllar İstanbul'a geri dönmesine izin vermez. Durumunun ağırlaşması üzerine ablası Sara Hanım, padişahın huzuruna çıkarak yalvarır ve kardeşinin İstanbul'a dönmesini sağlar. Tüm bunlara rağmen Cevat Paşa İstanbul'a geldikten iki gün sonra ölür. Ağabeyinin ölümü Şakir Paşa'yı derinden etkiler. Bir zamanlar çok önemli vazifelerde bulunmuş birçok devlet adamının sarayla yaşadığı görüş ayrılıklarından sonra Büyükada'ya yerleşmeyi tercih ettiği gibi o da bundan sonraki hayatını adada geçirmeye karar verir. Şakir Paşa, Büyükada'ya yerleştikten sonra tarihe ve yazmaya olan merakı dolayısıyla burada ünlü "*beş ciltlik Osmanlı Tarihi*"[204] adlı eserini yazmaya başlar. Yazar, Abdülhamit'in baskı ile yönettiği ülkede Şakir Paşa ailesi gibi pek çok devlet adamını kendine küstürdüğünü çarpıcı bir şekilde ortaya koyar.

---

[202] Ayşe Kulin, Füreya, s. 18.
[203] Gös. yer.
[204] Ayşe Kulin, *age.*, s. 20.

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nı Rusların kazanmasıyla Osmanlı Kafkaslardaki topraklarını kaybeder. *"93 Harbi'nin ertesinde, Kafkaslar'daki korkunç kıyımdan"*[205] en çok etkilenen Çerkezler olur. Dehşet verici saldırılara maruz kalan Çerkezler Osmanlı'nın başkentine göç ederler. ***Veda*** romanının kahramanı Mehpare'nin ailesinin de Rusların çirkin tutumlarına dayanamayarak göç etmeleri onun bakış açısıyla verilir. Yazar, yapıtta Osmanlı'da başlayan toprak kayıplarının devam etmesi sonucunda farklı coğrafyalarda yaşayan insanların birbirini bularak aile kurmalarını da kader olarak nitelendirir. Romanda bu durumu Kemal ile Mehpare örneğinde görmekteyiz.

Tarihler 1897 yılını gösterdiğinde Otuz Gün Savaşları olarak da bilinen Türk-Yunan Savaşı başlar. Girit Türklerinin katli sırasında Türk dostu olan gayrimüslimlerin, yardımlarından sonra unvan almalarına da şu sözlerle değinilir.

"Vaktiyle Girit Türklerinin katli sırasında, tesadüfen oradaki jandarma teşkilatında görevli bulunmuş ve birçok Türk'ü ölümden kurtarmıştı. Bu insani davranışına karşılık, Sultan II. Abdülhamit zamanında bir nişanla taltif edilerek, 'Kont Caprini Efendi' unvanını almıştı."[206]

Kulin, ***Bir Gün*** adlı romanında Türk-Kürt sorununun II. Abdülhamit Dönemi'ne dayandığını Zeliha'nın dedesinin bakış açısıyla işler. Kürtlerin, Osmanlı Devleti'nin yanında olması için padişah tarafından Hamidiye Alayları'nın başına Kürt Beyleri getirilerek paşa yapılır. Bu süreçte bu beylere çeşitli armağanlar ve madalyalar verilir. Ayrıca aşiret ağalarının çocukları da özel eğitim almak için İstanbul'a gönderilir. Bu gelişmelerden sonra Kürtler *"Abdülhamid'e 'Bavi Kürdistan' (Kürdistan'ın babası)"*[207] unvanını verir.

Hamidiye paşalarının Kürt olması siyasi bir hamle olarak yorumlanır. Osmanlı, Ermenilere güvenmediği için "*Ermenilerin üzerine sadık tebaası Kürtleri sal"*ar.[208]

---

[205] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 323.
[206] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 30.
[207] Ayşe Kulin, *Bir Gün*, s. 138.
[208] Ayşe Kulin, *age*., s. 139.

Hatta Ermenilerin Osmanlı'da yaşadıkları topraklardan tehcir ile gönderilmesinden sonra bu topraklara yine Kürtleri yerleştirir. Romanda Ermenileri kontrol edebilmek amacıyla izlenen bu olaylar II. Abdülhamid'in stratejisi olarak değerlendirilebilir.

Tarihte her devletin gerek iç gerekse dış olayları izlemek ve gereken tedbirleri almak için kurduğu bilgi sağlayıcı örgütleri olmuştur. Bu sayede varlıklarını devam ettirmişler hatta diğer devlet ve milletler üzerinde hegemonya kurmuşlardır.

Abdülhamit de Kuşçubaşı Eşref'in yönetiminde kurduğu Teşkilat-ı Mahsusa ile şahsi ve devlet egemenliğini sağlamaya çalışmıştır. Bu örgütün kuruluş amacıyla ilgili iki farklı düşünce vardır. Birisi Abdülhamit'e ulu hakan diyen saltanat ve devlet taraftarlarıdır ki kurulan örgütün gereğine ve doğru çalıştığına inanırlar. İkinci grup ise, Kızıl Sultan dedikleri Abdülhamit'in saltanatını devam ettirebilmek için her türlü zulmü mübah gören bir yaklaşımla bu örgütün kurulmuş olduğunu söylerler. Bunlar Namık Kemal'den başlayarak bir gelenek hâlinde devam eden hürriyetçiler yani Batıcılardır. Bu iki zıt görüşteki düşünce bugünün ölçütleriyle değerlendirildiğinde bir madalyonun iki yüzü gibi birlikte var olduklarında bir bütüncül tanıma ulaşırlar. ***Veda*** romanında Kemal'in dayısına sitem ederek *"Dayıcığım, Abdülhamit düşerken hafiyelerini size mi emanet bıraktı? Nereden duydunuz?"*[209] sözüyle tarihî bir gerçek vurgulanarak Abdülhamit'in döneminin etkisinin devam ettiğini söyleyebiliriz. Abdülhamit'in istibdat politikası, onun tahttan indirilmesinden sonra bile halk üzerindeki etkisini devam ettirmiştir.

Adı geçen eserde Abdülhamit'in İttihat ve Terakki ile arasındaki anlaşmazlık Kemal aracılığıyla verilir. Çünkü Kemal, eski İttihatçılardandır ve aranmaktadır. Saraylıhanım torununu siyasi bir suçlu olarak gösteren saraya ve nazır olan Ahmet Reşat'a *"Onu aratan hükümet geçenlerde düşmedi miydi?"*[210] diyerek korkulacak dönemin geride kaldığı düşüncesini paylaşır.

---

[209] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 26.
[210] Ayşe Kulin, *age.*, s. 4.

Şakir Paşa ailesi de *"Abdülhamit çoktan ölmüş olmasına rağmen*" *"adını asla ağzına alma*"zlar çünkü *"onun hafiyelerinin hala ortalıkta dolaştığı kuşkusu"* ile yaşamaktadırlar. *"Padişahın komplo paranoyası"* yüzünden Cevat Paşa'nın sadrazamlıktan alınarak Şam'da vereme yakalanması onları bu doğrultuda düşünmeye ve yaşamaya sevk etmiştir.[211]

3.2.5. VI. Mehmed Vahdeddin Dönemi

Kulin'in romanlarında Osmanlı'nın otuz altıncı ve son padişahı olan Sultan Vahdettin'in saraydan ayrılışı ve Mustafa Kemal ile görüşmesi ile ele alınmıştır. Vahdettin ile ilgili bilgiler kronolojik sıra akışına göre "Vahdettin'in Saraydan Ayrılışı" başlığında işlenmiştir. (bk.: 3.3.1.7)

3.3. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA MİLLÎ MÜCADELE VE İŞGALLER

3.3.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Durum

Yazar, ***Veda Esir Şehirde Bir Konak*** isimli romanında Osmanlı Devleti'nin son yıllarda pek çok cephede "*yıllardır savaş"*tığını, ordunun darmadağın olduğunu ve kimsenin savaşacak hâlinin kalmadığına değinerek Birinci Dünya Savaşı'nı hatırlatır. İstanbul'un işgalini konu edinen yapıtın ilk sayfalarında devletin yaşadığı süreç gözler önüne serilir.

"Rus harbi, Balkan harbi, Trablusgarp cephesi... Say say bitmiyor. Kaybettiğimiz büyük harp dersen, mahvetti bizi."[212]

[211] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 19.
[212] Ayşe Kulin, *Veda,* s. 25.

Ahmet Reşat, Türk halkının işgaller esnasındaki kötü durumunun sadece ekonomik zaaf veya siyasi irade hatasıyla açıklanamayacağını, bunun arkasında yatan en önemli sebeplerden birinin de uzun yıllar süren savaşlar sonucunda ailelerde eli silah tutacak erkek nüfusun kalmamış olmasını gösterir ki, bu sosyolojik bir tespittir.

"Savaş ailede erkek bırakmadı ki!"[213]

Osmanlı Devleti'nin çöküş yıllarında yaşanan savaşlar özellikle Birinci Dünya Savaşı, pek çok ailenin hayatında hem maddi hem manevi açıdan değişikliğe yol açar. ***Adı: Aylin*** romanında dönemin gözde ailelerinden Bayındırlı ailesi de bu etkiyi derinden hisseder. "*Savaş, bulaştığı her yere açlık ve sefalet götürüyordu. Bayındırlılar aç ve sefil olmasalar bile, Hasip Bey ailesini alıştıkları tarzda yaşatabilmek için bazı köşk ve arsalarını elden çıkartmak zorundaydı."*[214]

Birinci Dünya Savaşı'nın iki önemli cephesi Kafkasya ve Çanakkale'ye ***Veda*** romanında sıkça değinilir. Dönemin Maliye Nazırı Ahmet Reşat'ın yeğeni olan Kemal, sonunda İttihat ve Terakki ile yollarını ayırsa da bir zaman onları desteklediği için her yerde aranır. Oysa o, sarayın İttihatçılara olumsuz bakışı sebebiyle İstanbul'dan ayrılarak Sarıkamış Harekâtına katılmıştır. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında açılan Kafkasya Cephesi tarihin acı sayfalarında yerini alırken bu harekâtta binlerce Türk askeri donarak yaşamını yitirir. Osmanlı tarihinde çok büyük bir başarısızlık ve kayıp olan Sarıkamış'ta Kemal gibi hayatını kaybetmeyen ama soğuğun zor şartlarından etkilenen birçok asker vardır. Böylesine ölüme yakınken yaşama tutunmak için sığındığı dayısının konağı, Ahmet Reşat'ın makamı için tehdit oluşturur. Kemal, Osmanlı Hükûmeti'nin nazarında hâlâ İttihatçıdır ve aranmaya devam etmektedir. Saraylıhanım torununu ne olursa olsun hem saraydan hem de Ahmet Reşat'tan korumaya çalışır.

---

[213] Ayşe Kulin, *Veda,* s. 27.
[214] Ayşe Kulin, *Adı: Aylin,* s. 25.

Saraylıhanım'ın şu sözleri Kemal'in vatan sevgisini ve halkın İttihatçılara yönelik tutumunu özetler. *"Benim torunum vatan haini mi? Hangi biriniz gitti de dondu o bembeyaz cehennemde? Hanginiz savaştı vatanı için?"*[215]

Dayısı ile farklı görüşlere sahip olan Kemal, 1914 yılında "*Enver Paşa, Ruslara karşı savaş emri çıkardığında"*[216] Ahmet Reşat ve Saraylıhanım'ın engelleme girişimlerine rağmen kendi iradesiyle soluğu cephede almıştır.

Kemal'in beyaz cehennem diye adlandırdığı Kafkasya Cephesi, ölümden kurtulmuş olsa bile aklından uzun bir süre çıkamayacak ve uykularını kabusa çevirecektir. Sarıkamış'a vardığında gerçekle yüzleşir ancak zihnindeki cephe kavramı ve bulunduğu yer arasındaki tezatlığı idrak edemez. Kırmızı ile beyazın, yakıcılık ile donduruculuğun sentezi onun nezdinde şu cümlelerle aktarılır.

"Cehennem alev kırmızısı ve yakıcı olmalıydı. Oysa onları bekleyen cehennem bembeyaz ve dondurucuydu. O kadar dondurucuydu ki, erlerin elleri, ayakları, yüzleri yanıyordu soğuktan. Tıpkı ateşe değmiş gibi, yanık yaraları açılıyordu soğukla temas eden tenlerinde."[217]

Savaşın en hüzünlü yanlarının çarpıcı bir şekilde bahsedildiği romanda eski bir İttihatçı olan Kemal'in gözünden Enver Paşa'nın göz göre göre yaptığı yanlışlar ve cephede donarak ölen doksan bin şehidin yaşadıkları ayrıntılı bir şekilde işlenir. Onun Sarıkamış ile ilgili düşüncelerini Mehpare ile konuşmaları esnasında öğreniriz. O, Enver Paşa'nın uyguladığı savaş planının hatalarla dolu olduğunu ve bu harekâtın gereksiz yere yapıldığını savunur. Çünkü Sarıkamış'ta başlatılan harekâtın gerçek sebebi Birinci Dünya Savaşı'nda Ruslara karşı yeni bir cephe oluşturarak Almanları rahatlatmaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın en önemli cephesi olan Kafkasya'da izlenen yollardaki yanlışlığı ve sonuçları Kulin, anlatıcı- kahramana şöyle açıklatır.

---

[215] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 4.
[216] Ayşe Kulin, *age.*, s. 17.
[217] Ayşe Kulin, *age.*, s. 6.

"Rus kuvvetlerini peşimize düşürelim de Alman askerleri rahatlasın diye bir Şark cephesi açması için baskı yapıldı Osmanlı'ya. Enver delisi sürdü bizleri beyaz cehenneme, doksan bin genç adamı, gözünü kırpmadan sürdü dağlara. Arap çöllerinden gelenler üzerlerinde incecik kumaştan üniformalarla, bizler ayağımızda kösele postallarla, karın üzerinde günlerce yürüdük. (...) Dövüşemeden, bir kurşun atamadan teker teker dondurdu bizi. Öldürdü bizi Enver."[218]

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları ***Nefes Nefese*** romanında Macit tarafından gözler önüne serilir. Savaş gazisi olan babasının anlattıklarıyla büyüyen Macit, savaşın ülkeye ölüm, açlık, hastalık, umutsuzluk getirdiğini ve cephelerdeki dehşeti şu sözlerle aktarır.

"*Gecenin içinde bir ateş! Gecenin içinde bir, iki, üç ateş, beş ateş, on ateş... Ateşler… Kolları, bacakları kopmuş, kafaları uçmuş gövdeler, cesetler... Bitli, aç, sefil insancıklar... Yaralı sıska hayvanlar, bakımsız, besinsiz, anasız babasız saz benizli çocuklar, insanlıktan çıkmış kadınlar, parası, işi, evi, sağlığı ve umudu kalmamış erkekler…"*[219]

Tarihler 1915 yılını gösterirken düşman donanmaları bu defa Çanakkale Boğazı'nda belirir. Çanakkale, stratejik bakımdan Osmanlı'nın mutlaka zafer kazanması gereken cephedir çünkü Boğaz'ın geçilmesi payitahttın savunmasız kalması demektir. "*Çanakkale geçilmez*" sözünü bugüne taşıyan bu savaş 1914 yılında hüsranla sonuçlanan Sarıkamış Harekâtından sonra *"uzun zamandır duymaya hasret kaldıkları bir zafer haberi"* olarak tüm Osmanlı'yı sevince boğar. Hevesi kursağında kalan Ahmet Reşat, bu habere sevinmeye fırsat bile bulamaz. Onun karamsarlığı ev halkının özellikle Kemal'in dikkatinden kaçmaz. On İki Ada'nın savaşmadan ve Osmanlı'nın haberi olmadan elimizden çıkması da Ahmet Reşat'ın bakış açısıyla okura sunulur.

---

[218] Ayşe Kulin, *age.*, s. 111-112.
[219] Ayşe Kulin, *Nefes Nefese*, Everest Yayınları, İstanbul 2018, s. 13.

"Çanakkale'nin intikamını almak için olsa gerek, İngiltere ve Fransa aralarında gizlice anlaşarak Oniki Ada'yı İtalya'ya vermişler. Bize danışmaya dahi gerek görmeden nasıl yaptılar bunu?"[220]

3.3.2. Birinci Dünya Savaşı Sonrası İşgaller

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen devletler arasında olması sebebiyle *"Anadolu yer yer işgal"*[221] edilmeye başlanır. 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması, Osmanlı Devleti için kötü günlerin başlangıcı olur. Özelikle yedinci madde İtilaf devletlerine her yeri işgal hakkı tanır. İşgale açık hâle gelen Osmanlı toprakları özellikle Yunanlılar, Ermeniler, İtalyanlar, Fransızlar ve İngilizler tarafından istila edilir. ***Füreya*** romanı 1919 yılındaki Osmanlı topraklarının işgal ediliş sürecinin işlenmesine kaynaklık eder. Saraydan on dokuz yıl önce uzaklaşan Şakir Paşa ailesinin savaş başladıktan sonraki sürecini adı geçen eserde tüm çarpıcılığıyla öğreniriz. Cevat Paşa'nın sadrazamlık görevinden alınmasından sonra çok farklı bir hayat tarzına bürünen Şakir Paşa ailesi, âdeta yaşayan tarihtir. Hem Osmanlı'nın son demleri hem de cumhuriyet ile taçlanan Millî Mücadele Dönemi okura onların bakış açısından verilir. Şakir Paşa'nın damadı -Füreya Koral'ın babası- Emin Bey, savaş başlayınca cepheye çağrılır. Onun aracılığıyla Osmanlı'nın işgal edilişine tanık olduğumuz roman tarihsel gerçekliği gözler önüne serer.

"1919 yılının Nisan ayında, Kars ve Ardahan, Ermeniler tarafından işgal edildi. Nisan sonunda ve Mayıs başlarında Ege ve Akdeniz kıyılarında da işgaller başladı. 29 Nisan'da İtalyanlar Antalya'ya, 11 Mayıs'ta Yunan askerleri Fethiye'ye çıktılar, iki gün sonra, İtalyanlar, Kuşadası'ndaydı, 15 Mayıs'ta ise, Yunanlılar İzmir'de. Bu, bardağı taşıran son damla oldu."[222]

Vahdettin'in İngiliz himayesini geçici bir süre kabul ettiğini Ahmet Reşat ile Kemal'in konuşmalarından öğreniriz. Kemal'in Millicilere haber gönderebilmek,

---

[220] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 15.
[221] Ayşe Kulin, *age.*, s. 27.
[222] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 46-47.

Ahmet Reşat'ın ise dertleşmek için onunla yaptığı sohbetler okuru tarihi akışın içine alır. Millicilere destek veren Kemal, Maliye Nazırı dayısının sarayla bağlantısını fırsat bilir çünkü o hâlâ sultana sıkı sıkıya bağlıdır. Oysa Kemal, işgallere karşı hiçbir tepki vermeyen padişahtan ümidini çoktan kesip vatanın kurtuluşunun Anadolu'da başlayan hareketle mümkün olacağına inanmaktadır. Dört bir taraftan işgale uğrayan vatan toprakları karşısında Ahmet Reşat *"İstanbul'u ve Hilafet'i kurtarabilirsek ne ala"* sözleriyle çıkış yolu aramaktadır. Bu söylem Sarayın Anadolu'daki işgalleri durduracak gücünün olmadığının, payitaht ve Hilafet makamı üzerinde durulduğunun özeti mahiyetindedir.[223]

Osmanlı'nın artan borçlarının yarattığı buhranı derinden yaşayan Maliye Nazırı Ahmet Reşat *"her Allah'ın günü bir başka alacaklıya hesap vermek zorunda kalır"* ve işin içinden çıkamaz hâle gelir.

Tarihte hasta adam olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Maliye Nazırlığını yapan ve yazarın büyük dedesi olan Ahmet Reşat, çökmekte olan devletin dış borçlarının I. Dünya Savaşı ile daha da artacağını *"Bir yıl önceki mali yılın bütçe açığı, bu yıl iki misli artacağı işaretlerini vermişti. Cihan Harbi mağdurlarının uğradıklarını iddia ettikleri zararlarla, bu miktar çok yakında daha da yükselecekti."* sözleriyle ifade eder.[224]

Osmanlı'nın girmiş olduğu savaşlar neticesinde yaşadığı kayıplar ekonomik açıdan zor durumda kalmasına sebep olur. Savaşlar süresince dış ülkelerden aldığı borçlar Osmanlı'nın elini kolunu bağlar. Borçların ödenmesi konusunda zorluk çeker. Bu durum Maliye Nazırı Ahmet Reşat'ı bir hayli zorlar ve içinden çıkılmaz bir duruma sürükler. Osmanlı borçlarının durumu ile ilgili toplantılar gerçekleştirir. "*Osmanlı Borçları İdaresi ile bir toplantısı, sonra da Imperial Ottoman Bank'ın müdürü ile bir*

[223] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 27.
[224] Ayşe Kulin, *age.*, s. 10.

randevusu vardı, tabii ki yine Osmanlı borçlarının ertelenmesini talep etmek üzere".[225]

Ahmet Reşat, Osmanlı Devleti'nin çağına ayak uydurup değişmesini bile borç almak zorunda kaldığı memleketlerin zoruyla yaptığını vurgular. "*Halbuki bizler zamanında değişmeyi ve asrileşmeyi becerebileydik, başımıza bütün bu belalar gelmeyebilirdi. Her şeye karşı direndik. Asrımıza ayak uyduramadık. İnkişafımızı kendimiz yapamadığımız için, bizi değişmeye borç almak zorunda kaldığımız memleketler zorladı."*[226]

Her değişim ve yenilik Osmanlı'nın bu ülkelerden borç almasıyla sonuçlanır. Bunun neticesinde dış borçlar ödenemez hâle gelir ve Osmanlı'nın bu ülkelere karşı direncini yok eder.

Trakya ve Batı Anadolu'da nüfusun çoğunluğunu Rumların oluşturduğunu iddia eden Yunanlılar, Türk ve Müslüman nüfus üzerinde kıyım yapar. Birbiri ardına işgal edilen vatan toprakları Ahmet Reşat'ın şu sözleriyle aktarılır.

"Yunanlılar dün Tekirdağ'a girdiler. İki gün önce de bir Ermeni alayının Adana'ya girdiği haberi gelmişti. Üç gün önce, İngilizler İzmit'i işgal ettiler. Dört gün önce Yunanlılar Bursa'yı işgal etmişlerdi. Daha önceki günlerde de sırasıyla Bandırma, Kirmastı ve Balıkesir düştü. Daha sayayım ister misin?"[227]

Amiral Calthorpe, *"Ortadoğu'daki menfaatlerinin jandarması haline getirmek uğruna"* İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline izin verir. Türk topraklarında devlet kurma hayaliyle Yunanlılar dehşet saçmaya başlar. Yunanlılar, 93 Harbinde Balkanlar'da yaptıkları mezalimi bu defa Batı Anadolu ile Trakya'da uygularlar.

[225] Ayşe Kulin, *age.*, s. 299.
[226] Ayşe Kulin, *age.*, s. 304.
[227] Ayşe Kulin, *age.*, s. 206.

Âdeta tarihin tekerrür ettiğini ve Yunanlıların işgal ettiği her yerde Balkanlar'dan göçen Türklerin kaderinin yaşandığını söyleyebiliriz.

"Trakya'yı İtilaf Devletlerinden söz al"[228]arak Yunan topraklarına katmak isteyen Venizelos, harekete geçmekte gecikmez. Asılsız rakamlar ile buradaki Rum nüfusun yoğun olduğunu gerekçe gösterir. Bölgenin demografik yapısı incelendiğinde sonradan takviyelerle Rum sayısının artırılmaya çalışıldığı devlet arşivlerinde de görülmektedir. Doğu Trakya'nın üç yıldan fazla süreyle Yunan işgali altında kalması *"Yunanlılar Trakya'da ilerliyorlar"*[229] sözleriyle vurgulanır.

İtilaf devletlerinin zalimce yakıp yıktıkları Anadolu ve Türklere uyguladıkları vahşet işgalin acı yüzünü çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. Millî Mücadele'yi yürütenler her türlü zorlukla baş etmektedir. Cephede savaşacak durumda olmayan Kemal, Millî Mücadele'ye istihbarat sağlamak için Anadolu'ya geçmeye karar verir. Bunu öğrenen Mehpare de onunla gitmek ister fakat bu imkânsızdır. Kemal, hamile olan Mehpare'nin onunla Anadolu'ya niçin gelemeyeceğini anlatırken Anadolu'daki durumu da gözler önüne serer.

"Anadolu'da kan gövdeyi götürüyor. Her tarafta işgal askerleri kaynıyor yakıp yıkıyorlar. Hastalık dersen diz boyu. Kıtlık var insanlar açlıktan ölüyor. Bu şartlarda nasıl sağlıklı bir çocuk dünyaya getirebilirsin?"[230]

Yazar, her cenahtan işgal edilmekte olan Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumunu gözler önüne sermeye çalışır. "*Kurt dumanlı havayı severdi. Osmanlı ülkesinde ise göz gözü görmüyordu toz dumandan."*[231] Devletin müttefiklerin çıkarları ve Osmanlı topraklarından bir parça daha kapma mücadelesi içinde işgal edilişi romanda etkili bir şekilde verilir.

---

[228] Türkmen Töreli, "Trakya'nın İşgali ve Yunan Mezalimi (1919-1922)", *Tarih Araştırma Dergisi,* C. 31, S. 51, 2012, s. 240.
[229] Ayşe Kulin, *Veda,* s. *281.*
[230] Ayşe Kulin, *age.*, s. 231.
[231] Ayşe Kulin, *age.*, s. 306.

3.3.2.1. İstanbul'un İşgali

İstanbul, hasta adam olarak görülen Osmanlı'nın çöküş yıllarında iki kez işgal edilir. 13 Kasım 1918 tarihindeki ilk işgalde İtilaf devletleri İstanbul'un stratejik açıdan önemli bölgelerini ele geçirir. 16 Mart 1920'deki ikinci işgalde ise İtilaf devletleri doğrudan idareye el koyar. Vatan topraklarına gerçekleştirilen bu saldırılar Birinci Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile başlar.

"Asayiş sağlandığı takdirde İstanbul işgal edilmeyecek, Türklerin izzet-i nefisini rencide edici her türlü hareketten sakınılacak"[232] kararına karşın İstanbul, *"başları eğik yürüyecekleri bir başka işgal gününe uyanır."*[233] Vatanın varlığını kendi varlığı ile özdeşleştiren Kemal bir Türk aydını olarak Fransız General d'Esperey'in Roma Komutanı edasıyla Fransız Sefaretine girişini hazmedemez. Onun *"İstanbul'u beyaz at üstünde fetheden Fatih Sultan'a nazire"*[234] yaptığını düşünür. Kemal'in dikkatinden bu tarihi gerçeğin Türk milliyetçiliğindeki yeri ve önemi hatırlatılır. Bu üzücü olay Türk edebiyatındaki isimlerce de ele alınan önemli konulardan biri olarak karşımıza çıkar. Nitekim Süleyman Nazif, "Kara Bir Gün" adlı meşhur makalesini bu olay üzerine yayımlar.

Düşman askerlerinin zafer kutlama yürüyüşlerinin yanında Hristiyan azınlıkların davranışları Osmanlı'nın esir başkentinde yaşayan Türk halkı üzerinde derin bir etki yaratır. Azınlıklar, Müslüman halkı göz hapsine alarak *"yüzyılların öcünü almak istercesine"*[235] onları işgalcilere ihbar eder.

Mondros Mütarekesi'nden sonra başlayan işgaller sonucunda İtilaf devletleri Anadolu ve Boğazlarda hâkimiyet kurmaya başlar. Ahmet Reşat gibi Saray'a yakın olanlar gece geç saatlere kadar toplantılar yaparlar. Bu durum ev halkı ve özellikle Behice tarafından hoş karşılanmaz ve Ahmet Reşat, teyzesi tarafından uyarılır. Ahmet

---

[232] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2009, s.137.
[233] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 28.
[234] Ayşe Kulin, *age.*, s. 24.
[235] Ayşe Kulin, *age.*, s. 8.

Reşat, *"Ne kadar şanslıymışlar ki onların memleketi işgal altında değilmiş teyzanım."*[236] diyerek Osmanlı'nın çok kötü bir dönemden geçtiğini anlatmaya çalışır. Ancak konakta onu yeğeni Kemal'den başka hiç kimse anlamaz. Ne Behice ne teyzesi ne de konağın diğer sakinleri Osmanlı'nın çaresiz bir şekilde eli kolu bağlanmış olduğunun farkına varamazlar.

Tarihî gerçeklik bağlamında İstanbul'un işgal yıllarını ***Veda*** adlı eserinde kaleme alan yazar, Vahdettin Dönemi'nde Maliye Nazırı olan Ahmet Reşat'ın ağzından yaşananları okura şu sözlerle aktarır.

"Şunu iyi bil ki Kemal, Sultan bugüne kadar gelmiş geçmiş sultanların çoğundan daha kötü değildir. Kötü olan, zavallının kaderidir. Bu uğursuz işgal onun saltanat devrine denk geldi."[237]

İstanbul'un işgali sırasında İttihatçılar ile Teşkilat-ı Mahsusa üyelerince işgal kuvvetlerine karşı Karakol Teşkilatı kurulur. Sarıkamış'ta donmaktan kurutulan Kemal, dayısı Ahmet Reşat'ın konağında itina ile bakılırken vatanın kurtuluşu için neler yapabileceğini düşünür. Hasta yatağında iyileşmeye çalışırken Saray'ın işgaller karşısındaki tepkisizliğini içine sindiremez ve İstanbul'da kurulan Karakol Teşkilatı ile haberleşmeye başlar. Hem hasta olması hem de eski İttihatçıların hükûmet tarafından aranması onun cemiyet ile olan dış bağlantısını konakta yaşayan Mehpare'ye yaptırmasına neden olur. Hastalığı cephede savaşmaya müsaade etmediği için Ankara Hükûmeti lehinde ne varsa yapmaya çalışır. Kemal, bazen Millicilerin işine yarayacak bilgi ve belgeleri toplar bazen çeviri yapar bazen de fikir olarak katkı sağladığı bu örgüte Mehpare'yi gönderir. Mehpare'nin Kemal'in istediği evrakları almak için gittiği sırada Karakol Teşkilatı'nda bir patlama gerçekleşir. Yaşanan bu talihsiz olayda Mehpare'nin orada bulunduğunu öğrenen Ahmet Reşat, Kemal'i ciddi bir şekilde uyarır. Kemal ise *"hükümetin vatan müdafaasında kifayetsiz kaldığına*

[236] Ayşe Kulin, *age.*, s. 3.
[237] Ayşe Kulin, *age.*, s. 25.

inanıyorum. Bu vaziyet karşısında elim kolum bağlı oturmak istemiyorum."[238] sözleriyle hem sultana olan tepkisini hem de vatan aşkını dile getirir.

3.3.2.2. İstanbul'un İşgalinde Azınlıklar

Osmanlı İmparatorluğu'nun bünyesinde yüzyıllar boyunca Türklerle birlikte yaşamış ve millet-i sadıka diye adlandırılmış *"kimi Ermeni, üzerinde Fransız üniforması, yüzlerce yıllık kapı komşusuna kök söktürürken"* kimi Ermenilerin de İstanbul'un işgali esnasında "*vatanın kurtuluşu için"* canla başla çalıştığı aktarılır. Bu yaşananlar bizlere azınlıkların farklı düşüncelere sahip olduğunu gösterir.[239]

Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İtilaf devletleri tarafından işgal edilince şehirde yaşayan Rumlar ve Ermeniler bu durumu sevinçle karşılar. "*Müslüman Osmanlıların omuzları düşük, yüzleri asık, başları öne eğik"*[240] olarak yaşadıkları zor günlerde azınlıkların özellikle Rumlarla Ermenilerin yüzlerinde güllerin açtığı vurgulanır. Bu durum Müslümanların gururlarının kırılmasına sebep olur. İstanbul'un kaderi ile baş başa kalan halk o günlerde hem üzüntüyü hem de umudu aynı anda yaşar. "*Rum basını açık açık Türk düşmanlığı yaparken"* Yahudi gazetelerinin onlar gibi Osmanlı'ya ihanet hâlinde olmadıkları belirtilir. Yunan Yüksek Komiseri'nin bütün ısrarlarına rağmen "*Yahudi gazeteleri, cemaatlerini Türklerin haklarına saygı göstermeye"* devam ederler.[241]

İstanbul'un işgal edilmesiyle halk arasında yayılan çeşitli tevatürler vardır. Bunların ciddi bir tepki oluşturması beklenirken izlenen doğru adımlar sayesinde büyük bir kargaşa yaşanması engellenir. ***Veda*** adlı romanda zıt duyguları benimseyen Ahmet Reşat ve Kemal arasındaki diyaloglarda azınlıkların hem milletimizle hem de kültürel değerlerimizle ilgili çirkin davranışlarda bulunduğu söylentilerine yer verilir. Hükûmetin en büyük destekçilerinden olan Ahmet Reşat, azınlıkların taşkın

[238] Ayşe Kulin, *age.*, s. 62
[239] Ayşe Kulin, *age.*, s. 279.
[240] Ayşe Kulin, *age.*, s. 43.
[241] Ayşe Kulin, *age.*, s. 12.

hareketlerine karşı Müslüman halkta panik yaşanmasının engellediğini ve İstanbul'un zor günlerinin tasvirini şu sözlerle dile getirir:

"Rumlarla Ermeniler Müslümanları keseceklermiş, yok Ayasofya Camii'ne ikonaları geri koyacaklarmış, yok efendim Hıristiyan papazlar Müslümanların yetimhanelerine el koymuşlar. Bütün bunlar mübalağalı safsatalardı ama halkı ayaklandırmaya yeterdi. Halbuki İstanbul halkı, bu laflarla galeyana gelmiş değildir. Neden? Çünkü hükümet halkını teskin etmesini hep bildi."[242]

Ahmet Reşat ile Dahiliye Nazırı Ahmet Reşit, Sultan Vahdettin'in İngiliz hayranlığına karşıdırlar. İki yakın arkadaş padişahın *"milliyetten ziyade dini öne çıkaran tutumunu önceleri haklı bulur"*lar. Toprak kayıpları ile Balkanlar'da yaşanan ayaklanmaları kendi gözleri ile gördükten sonra bu fikri benimsemekten vazgeçerler. Hristiyan toplulukların her biri kendi kilisesine ait büyük devletleri desteklemeye başlamış, işgal kuvvetlerini sevinçle karşılamışlardır. *"Bulgarlar, Sırplar ve Ortodoks Ermeniler Rusların, Katolik Ermeniler ise Fransızların"* etkisi altına girmişlerdir.

"Amerikalılara gelince, onlar Osmanlı Hıristiyanlarının değişik mezheplerini kendi kiliselerinde toplamak için yıllardır Anadolu'da cirit atmaktaydılar. Din tutkaldı da, nedense bir Osmanlı beceremeмişti bu tutkalı kullanmayı. Arabistan'ın Müslüman aşiretleri, din kardeşlerini ve Halifelerini arkadan bıçaklamakta hiç tereddüt etmemişlerdi."[243]

Din kavramını müttefik devletlerin çok uluslu yapıya sahip olan Osmanlı Devleti üzerinde çok iyi kullandıkları görülür. Hatta bu durum Osmanlı'nın çöküşünü hızlandıran temel nedenlerdendir. Fransız İhtilali ile başlayan milliyetçilik kavramı Osmanlı'nın tamamen parçalanıp yok olmasına zemin hazırlamıştır.

---

[242] Ayşe Kulin, *age.*, s. 124.
[243] Ayşe Kulin, *age.*, s. 194.

3.3.2.3. İtilaf Devletleri Arasındaki Anlaşmazlıklar

Birinci Dünya Savaşı'ndan zaferle ayrılan İtilaf devletleri İstanbul'un işgali sırasında bazı fikir ayrılıkları yaşar. Osmanlı Devleti, bu durum hakkında daha fazla bilgi alabilmek için devlet adamlarını görevlendirerek yabancı askerlerle vakit geçirmelerini ister. Esaret dolu yıllarda gerçekleştirilen istihbarat faaliyetleri çok önemli bilgilerin öğrenilerek daha doğru kararlar alınmasını sağlamıştır. İstanbul'un işgalini geniş bir perspektif ile işleyen yazar, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasını etkileyecek bu haberlerinin nasıl gün yüzüne çıktığını şu sözlerle değinir.

"Sadece şu sıralarda araları İngilizlerle pek de iyi olmadığı gözlenen Fransızlardan, neler olup bittiğini, neden Müttefikler arasında bazı sorunların baş vermiş olduğunu öğrenmeleri isteniyordu. Bunu da ancak Fransızcaları yeterli ve sosyal konumları bu kişilerle ahbaplık tesis etmeye yatkın, yüksek rütbeli memurlardan isteyebilirlerdi."[244]

Maliye Nazırı Ahmet Reşat, günlerce bu durumu öğrenebilmek adına evine geç gidenlerden biridir. Eve sabaha karşı gitmeye başlaması Behice ile aralarını açar ancak Behice, o dönemde pek çok insan gibi işgal yıllarının ciddiyetini kavrayamaz. Ahmet Reşat, Fransız askerlerle birlikte olduğu bir akşam, iki büyük güç olan Fransa ve İngiltere arasındaki yönetimin kimde olacağı meselesinde *"Fransızların, Müttefik Kuvvetleri mensubu da olsa, kendilerinden olmayan birinin komutası altına girmek istemediklerini"* öğrenir. Hatta Fransızlar, bu sebeple *"İngiliz Generali Wilson'a kök söktürür"*ler. İstanbul'un işgali sırasında İngilizler ile Fransızların derin bir sürtüşmeye girmiş olmaları Anadolu'daki hareketlenme için güzel sonuçlar doğurur. Fransızlar el altından Millicilere silah ve cephane yardımı yaparak Ankara Hükûmeti'nin Anadolu'daki varlığının kuvvetlenmesini sağlar.

İşgal yıllarında hem İngiltere hem de Fransa *"Osmanlı bürokratlarıyla sıkı dostluklar kurarak"* ilişkilerini sağlamlaştırma amacındadırlar. İki müttefik devletin

[244] Ayşe Kulin, *age.*, s. 29.

birbirlerine *"nispet yap"*arak siyasi nedenlerden kaynaklanan anlaşmazlıkları Osmanlı açısından olumlu gelişmeleri doğurur.[245]

Kendi içlerinde çözemedikleri görüş ayrılıkları farklı siyasi yakınlaşmaların oluşmasına neden olur. İngilizlerin "*Yunan'a arka çık"*arak İtalyanlara vaat ettikleri yerlerden vazgeçip bu yerleri Yunanlılara vermek istemesi; *"Fransızların ve bilhassa İtalyanların Türklere yaklaşmaları"*nı sağlar. Ahmet Reşat *"Fransızların bize desteği"*nin Osmanlı Devleti'nin çıkarları için değil de İngilizlerle olan ilişkilerinden kaynaklandığını anlar.[246]

Osmanlı'nın en büyük şansının müttefik devletler arasındaki bu uyuşmazlık olduğunu dile getirir. İngilizler ile Fransızların, İtalyanlar ile Yunanlıların arasındaki rekabetin *"ekmeğimize yağ sür"*düğünü düşünür. *"Anadolu'ya silah kaçırırken İtalyanlar"*ın Osmanlı'ya yardım etmesini de bu duruma örnek gösterir. Eğer aralarında fikir birliği sağlanmış olsaydı Osmanlı Devleti'ni daha vahim günlerin beklediğinin farkındadır.[247]

3.3.3. Millî Mücadele

Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandıktan bir süre sonra 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, düşman donanmasının denizde demirlendiğini görmesi üzerine "Geldikleri gibi giderler!" sözlerini sarf eder. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı'nın Anadolu toprakları her gün işgal edilmektedir. Mustafa Kemal, Çanakkale Zaferi'nden sonra İstanbul'daki Hükûmetin kendisine bir fırsat tanıyarak bu işgalleri durdurmanın bir yolunu bulacağına inanır. Tahtta oturan *"Sultan Vahdettin'e veliahtlık günlerinde bir yurtdışı gezisinde yaverlik et"*tiği için aralarındaki samimiyete dayanarak vatanı kurtarmanın *"düzenli bir ordu ile"* olacağı

[245] Ayşe Kulin, *age.*, s. 31.
[246] Ayşe Kulin, *age.*, s. 193.
[247] Ayşe Kulin, *age.*, s. 305.

inancını anlatmak ister. Ancak onun bu uğurdaki tüm girişimleri cevapsız kalır çünkü önemli mevkilere genç ve milliyetçi şahısların gelmesi pek mümkün değildir.[248]

O, *"İstanbul'da kalarak mühim işler başarmaya imkân olamayacağını çabuk anla"*[249]yarak Şişli'de bir ev kiralar. Kendisiyle aynı fikirde olan arkadaşları ile toplantılar yapar ve Anadolu'ya gitmeye karar verir. Mondros'un yedinci maddesi uyarınca asayişin sağlanmadığı yerlerde İtilaf devletlerince işgal edilme gerekçesi gösterilerek Samsun'da görevli İngiliz askeri yetkili tarafından İstanbul'a bir rapor gönderilir. Karadeniz Bölgesi'ndeki bu durum Ferit Paşa Hükûmeti'ne iletilir ve gerekli önlemlerin alınması istenir. Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, Sadrazam Ferit Paşa'ya:

"Bu iş burada, Babıâli'de yoluna konamaz. Asayişin bozulduğu bölgeye bu davanın hakkından gelebilecek, tecrübeli bir şahsiyeti geniş selahiyetlerle göndermek lazımdır. Mevcut komutanlar arasında, bu vasıfları haiz olarak hatırıma gelen Mustafa Kemal Paşa'dır" cevabını verir.[250]

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçme düşüncesinin hayata geçirilmesi için ilk adım atılmış olur. Onun basın organları ile dayanışma adına yaptığı görüşmeler İtilaf devletlerinin gözünden kaçmaz ve onu İstanbul'dan uzaklaştırmanın doğru olacağını savunurlar. Sadrazam Ferit Paşa ve Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, Karadeniz'e geçmek için görevlendirdikleri ismin padişah tarafından onay almasını isterler. Çünkü içlerinde bulundukları zorlu koşullarda sorumluluk almayı kimse istememektedir.

Sultan Vahdettin ve Mustafa Kemal, pencereden "*topları Yıldız Sarayı'na doğrultmuş düşman zırhlıları"* manzarasına bakarak görüşürler. Sultan'ın *"Paşa, devleti kurtarabilirsin"* sözleriyle umutlanan Mustafa Kemal, düzenli ordu kurma isteğini iletmek ister fakat Vahdettin Han, ona *"vazifen, İstanbul'a hâkim olanların siyasetine uymaktır"* sözleriyle engel olur. Umudu yeşermeden solan Mustafa'ya,

---

[248] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 48.
[249] Ayşe Kulin, *age.*, s. 49.
[250] Ayşe Kulin, *age.*, s. 50.

Sultanın huzurundan çıktıktan sonra devlete etmiş olduğu hizmetler için *"Vahdettin'in adının baş harfleri kazınmış bir saat*" verilir.[251]

*"Şark Orduları Müfettişi unvanıyla, Karadeniz üzerinden Doğu Anadolu'ya yollanma"*dığı[252] için saraydan üzgün ayrılır. Vahdettin'e Avrupa gezisinde yaverlik yaptığı günlerden cesaretle ona aklındaki düşünceleri açıklayacak ortamı bulamayışı bir anda umutlarını yok etmiştir. Padişah onunla hemfikir değildir. O, işgal kuvvetlerinin isteklerinin harfiyen yerine getirilmesini özellikle Karadeniz kıyılarında Samsun ve civarında asayişin bozulduğu yerlerde bir an önce bu duruma son verilerek gerekli adımların atılmasını emreder.

Anadolu'ya geçme fırsatı yakalayan Mustafa Kemal, İstanbul'daki tüm hazırlıklarını tamamlamaya çalışır. Samsun'a gitmeden önce Füreya Koral'ın babası Emin Bey ile çok mühim bir konu hakkında görüşür. Emin Bey, kayınpederinin yaşadıklarından dolayı hiçbir zaman sarayı karşısına almak istemez çünkü Şakir Paşa, ailesini ölmeden önce ona emanet etmiştir. Her ne kadar kayınpederi Şakir Paşa'nın sözüne itaat etmeye çalışsa da İstanbul Hükûmeti'nin işgallere sessiz kalışı onu rahatsız eder. Nitekim *"Osmanlı mülkü şehir şehir düşüyor, saray seyirci kalıyordu."* Bu yüzden Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde yaptığı toplantılara katılır.[253]

Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçtiğinde onu en çok zorlayacak olan konuların silah temini ve haberleşme olacağını tahmin eder. Kayınpederinin eski sadrazam olması ve yabancı dostlarından yararlanabileceği için Emin Bey'e Anadolu'ya geçtikten sonra İstanbul'dan yapılacak silah sevkiyatı hususunda Millî Mücadele'ye destek olmasının çok önemli olduğunu söyler. Demiryollarının ve vapur hatlarının gayrimüslimlerin imtiyazında bulunduğunu bilen Emin Bey, bu isteği yerine getirebilmek için kimin desteğini alabileceğini düşünür ve aklına *"Marsilya Konsolosu Seyfettin Bey"* gelir.[254]

---

[251] Ayşe Kulin, *age.*, s. 51.
[252] Ayşe Kulin, *age.*, s. 50.
[253] Ayşe Kulin, *age.*, s. 52.
[254] Gös. yer.

Mustafa Kemal'in Samsun'a gitmeden önce Emin Bey'in evinde yaptığı diğer bir görüşme Füreya Koral'ın Atatürk'ü ilk kez gördüğü hatırası ile okura verilir. Füreya, evlerine gelen mavi gözlü, pelerinli adam ile babasının *"Harbiye'den sınıf arkadaşı"* olduğunu o gece öğrenir. "*Mili Mücadeleyi başlatmak"* düşüncesi etrafında yapılan konuşmalara tanık olan Koral, *"gemiyi inşallah bir an önce temin"* edebilirler sözlerini Mustafa Kemal'den duyar. Silahların Anadolu'ya ulaştırılması hususunun tekrar görüşüldüğü toplantıda Mustafa Kemal, hayalini kurduğu modern ülkedeki kadının yerini belirleyecek ve Füreya'nın tüm hayatını etkileyecek çok önemli bir not yazar.[255] (bk.: 3.4.9)

Millî Mücadele ateşi yakılmadan önce gereken her şey planlanırken *"İzmir, 15 Mayıs 1919'da işgal edil*"ir.[256] Bu işgal halkın sabrını taşıran son damla olur çünkü saray işgallere hiçbir şekilde karşılık vermemektedir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali her ne kadar kötü bir durum olsa da Mustafa Kemal için bir şanstır; o, halkın beklediği bir ışıktır.

Millî Mücadele kıvılcımının başlatılacağı bu yolculuk Bandırma Vapuru ile yapılacaktır. 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan ayrılırken Mustafa Kemal, "*geminin batırılma ihtimalini Vahdettin'in damadı İ. Hakkı Okday'dan haber al"*ır; bu nedenle de kaptana "*belirli bir rota takip etmeyip kıyı boyunca seyahat etmesini söylediği, olası bir tehlike anında gemiyi karaya oturtma emri verdiği anlaşılmaktadır."*[257]

Romanın ikinci bölümünde Damat İsmail Hakkı Bey'in, Anadolu hareketini desteklediği, Vahdettin ile Millîciler arasında olumlu ilişkiler kurmaya çalıştığı ifade edilir. Bu nokta, padişah ile Millîciler ayrımının başlangıcıdır. Çünkü İsmail Hakkı ya Sarayı ya da Anadolu'yu seçmek zorunda kalacaktır. İsmail Hakkı Bey'in içinde bulunduğu bu durum Kemal'in nazır olan dayısından Karakol Teşkilatı için doğru bilgi öğrenme girişimidir.

---

[255] Ayşe Kulin, *age.*, s. 70-71.
[256] Ayşe Kulin, *age.*, s. 53.
[257] Umut Karabulut, *Atatürk Ansiklopedisi,*
https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Band%C4%B1rma_Vapuru, (24.04.2021)

"Dayı duydum ki Sultan'ın damadı İsmail Hakkı Bey, Millicilere taraf olmuş. Saray'la aralarını bulmaya çalışıyormuş. Doğru mu bu?" diye sordu.[258]

19 Mayıs 1919'da başlayan Millî Mücadele ruhu özellikle işgal altındaki İstanbullu halk tarafından pek önemsenmez. Asırlardır üç kıtada at koşturan koskoca imparatorluğun kurtaramadığı vatanı -ki o zamanlar Anadolu'nun değeri tam manasıyla anlaşılmadığı yıllar- Anadolu mu kurtaracaktı düşüncesi zihinlerde dolaşır. İstanbul'un tarihine kara bir leke olarak işlenen 16 Mart faciası ve İzmir'in işgalinden sonraki tepkisizliğinin doğurduğu Millî Mücadele kıvılcımına olan güvensizlik ümidini kaybetmiş bir milletin beslediği doğal hislerdir. Romanın ilk bölümünde halkın içinde bulunduğu işgal yıllarının getirdiği inançsızlığın tasviri şu cümlelerde saklıdır: *"Kendince haklı sayılır. Kimse Anadolu'da başlayan bir hareketten medet umamıyor."*[259]

İstanbul'un işgal yılları esnasında Karakol Teşkilatı, İttihat ve Terakki'nin devamı niteliğinde karşımıza çıkar ancak daha sonra pek çok cemiyet gibi Millî Mücadele hareketini destekleyecektir. Romanda Karakol Teşkilatı'nın varlığından ve bombalanmasından Kemal ile Azra arasında geçen diyalog ile haberdar oluruz.

"Karakol adlı teşkilattan haberin var mı?"
"İttihatçıların teşkilatı, değil mi?"
"Eskiden İttihatçıların teşkilatıydı ama şimdi, Anadolu'da vatanı kurtarmak için gelişmekte olan faaliyetle yakından alakalı. Orada vazifeli bazı kişilerin adları İngilizlerin eline geçmiş."[260]

Pek çok aydın Mustafa Kemal ile başlayan Anadolu hareketine destek verme çabası içindedir. Azra'nın bağlı bulunduğu cemiyet ile kadınların da vatanın kurtuluşu için çalıştıkları görülür. Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti Osmanlı İmparatorluğu'nda 28 Mayıs 1913 tarihinde kanuni olarak kurulan ilk kadın

[258] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 27.
[259] Ayşe Kulin, *age.*, s. 35.
[260] Ayşe Kulin, *age.*, s. 104.

derneğidir. Bu derneğin üyelerinden biri olan Azra, romanda Kemal'in arkadaşıdır ve tıpkı Karakol Teşkilatı gibi Millî Mücadele'yi desteklemektedir. İstanbul'un işgal yıllarında savaşa kadın profilinden baktığımız bu bölümde Azra'nın bağlı bulunduğu cemiyet ile yaptığı çalışmalar Behice Hanım'ı çok etkiler. Behice Hanım'ın vatanın kurtuluşu için yararlı olan cemiyetlerden haberdar olma süreci şu diyalog ile gerçekleşir.

"Azra'nın üyesi olduğu bir cemiyet var. Cemiyette çalışan kadınlar işgal konusunda pek hassaslar. Türk kadınlarını tenvir etmek için konferanslar düzenliyorlar, konuşmalar yapıyorlar. Azra haliyle bu faaliyetlerin tesiri altında kalıyor," dedi Münire Hanımefendi.

"Hangi cemiyet bu? diye sordu Behice.

"Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti.?"[261]

Başlangıçta kadın haklarını korumak ve savunma amacıyla kurulan cemiyet, kuruluş ilkelerinin yanında bazı üyelerinin Millî Mücadeleye destek vermek için Hilal-i Ahmer cemiyetinde çalıştığını ve Azra'nın da bu görevle Anadolu'ya geçtiğini öğreniriz. Azra, dört bir taraftan işgal edilen yurdunda *"Mücadelemizi artık kendi haklarımız için değil, vatan için yapmaktayız."*[262] sözleriyle kadınlarımızın da Kurtuluş Savaşı'na olan destekleri vurgular.

Türk milleti binlerce yıla uzanan devlet geleneğinde ve tarihî geçmişinde birçok varoluş destanı ortaya koymuştur. Onun önderliğinde yaşanan refah zamanları gibi zor zamanlarda da çözümü ondan beklemiş bütün emellerini ona yönlendirmiştir. Ancak Tanzimat sonrası gittikçe güçlenen Batı'yı olduğu gibi kabul etme misyonuna bağlanmış pek çok aydın millî varlıklarının devamını Batı'nın lütuf ve himmetlerine bağlayarak yönetimin bu dümen suyunda gitmesini arzu etmişlerdir. İşgal altındaki İstanbul'da net olarak görülen bu ayrışımın somut bir örneği Kemal ile dayısında görülür. Kemal özgürlükçü, atılımcı ve millicidir. Dayısı da vatansever bir insan olmakla birlikte daha çok geleneğe, alışkanlıklarına ve eskiye bağlıdır. Bu ayrışma

[261] Ayşe Kulin, *age.*, s. 80.
[262] Ayşe Kulin, *age.*, s. 82.

Millî Mücadele tarihinin önemli bir devresini etkiler. Sonunda içine düşülen mecburiyetler, işgal güçlerinin acımasız davranışları, Anadolu ve Rumeli'de zulüm gören halkın Millici lider ve subaylar etrafında toplanarak kurduğu Kuva-yi Milliye direnişini oluşturur. Bütün bu olayların çekirdeğinde saltanat ve cumhuriyet ana fikirlerinin çatışmasından doğan bir kıvılcım vardır.

"Bir yandan onlarla iyi geçinirken, bir yandan da Anadolu'da başlayan hareketlenmeye destek olsa keşke, Sultan. Bu hareketi küçümsemeyiniz dayı. Anadolu'ya buradan geçenler de varmış."

"Ayağa giyecek postal bile yokken, cephanelikler kontrol altındayken, bütün İstanbul Anadolu'ya taşınsa ne çıkar?"[263]

Düzenli ordu kurulana dek vatanın kurtuluşu için var güçleriyle işgallere karşı savaşan Kuva-yi Milliyeciler hem azınlıklar hem de *"İstanbul Hükümetinin askerleriyle"* mücadele ederler. Anadolu'nun tam ortasında dört bir yandan İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar ve Yunanlılara karşı savaşırken bir taraftan da *"Ermeniler, Kürtler, Çerkezler, Rumlar kısacası imparatorluğun tüm katmanları kendi devletlerini kurma peşinde"* olan azınlıklar ile uğraşırlar.[264] İşgal altındaki bir ülkeye iç ve dış unsurların ne kadar zalimce davranılabileceğinin tarihteki kanıtı Anadolu'dur.

Rus Çarını tahttan indirerek yönetimi ele geçiren Kızıl Ordu'ya karşı iç savaş başlatan generallerden biri olan Wrangel emrindeki donanmanın beklenmedik acı sonu karşısında hayatta kalanların Osmanlı'ya sığınmaları göç olgusunun bir başka boyutunu yine gözler önüne serer.

"*Yorgun şehir, Balkanlar'dan ve Kafkaslar'dan gelen büyük göçler yetmemiş gibi, şimdi de Wrangel'in başıboş askerlerini ağırlayacaktı.*

Tam da o günlerde Rus donanmasına ait iki adet savaş gemisi Haliç Tersanesi'nde tamir görmekteydi. Millicilerin yeraltı teşkilatı, Wrangel'in emrindeki

[263] Ayşe Kulin, *age*., s. 28.
[264] Ayşe Kulin, *age*., s. 297.

Rus askerlerinin, Yunan askerleriyle birlikte bu gemilere bindirilerek Karadeniz sahillerine gönderileceğine dair haber almıştı. Maksatları, Millicilerin Anadolu'ya deniz yoluyla kaçırdıkları silah ve insan yüklü takalara mâni olmak ve Karadeniz kıyılarını işgal etmekti."[265]

İstanbul'da yaşanan Wrangel tehlikesinden haberi olmayan Mustafa Kemal'i ve Anadolu halkını bu gelişmelerden bir an evvel haberdar etmek ve gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak gerekirdi. Wrangel, Millî Mücadele için önemli tehditlerden biridir ve bu duruma seyirci kalınmaması gerektiği şu şekilde ifade edilir:

"Wrangel'in maksadını bir an önce öğrenmeliydiler ki, konukseverlikleri ile maruf bu alicenap halk, kötü niyetli askerlere kucak açmasın; Karadeniz'de yaşayan Türkler, Rus ve Yunan askerlerinin bir donanmayla Türk sahillerini zapta çıkacağından hemen haberdar olsunlar; yerli halk gafil avlanmasın, önlemlerini alsın."[266]

3.3.3.1. Millî Mücadele Yıllarında Silah Temini

Millî Mücadele ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında oldukça önem arz eden konularından biri silahlanmadır. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın maddeleri gereğince Osmanlı ordusunun silahlarına el konulur. İşgal kuvvetleri tarafından toplanan silahlar halkı umutsuzluğa düşürür. İstiklal Savaşı öncesinde silah temini konusunda çalışmalar yapılır. Kulin, Millicilere İstanbul'dan silah aktarımı konusunu ***Veda*** ve ***Füreya*** adlı yapıtlarında ayrıntıyla işler.

Sarıkamış gazisi olan Kemal, Millî Mücadeleye fiilen destek veremeyecek durumda olmasına rağmen istihbarat faaliyetlerine aktif bir şekilde katılır. İstanbul'dan gizlice gönüllü kişiler tarafından Millî Mücadele hareketine katılanlara

[265] Ayşe Kulin, *age*., s. 296-297.
[266] Ayşe Kulin, *age*., s. 297.

silah gönderilmesi artık İstanbul halkının padişahtan umutlarını tamamen kesmiş olup Anadolu'yu desteklediklerinin kanıtıdır.

"Bütün silahlar İstanbul'da temin edilerek Anadolu'ya aktarılıyor."[267]

Kulin, Yunanlıların Anadolu'daki işgalini ve ilerleyişini durdurmak için Millî Mücadele'nin en önemli ihtiyacı olan silah ve cephanenin nasıl temin edileceği konusunu ***Veda*** romanın merkezine alarak işler. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti'nin yenileceğini anlayan "*İttihatçılar şehrin muhtemel işgaline karşı pek çok ambara silah ve cephanelik depola"*r. Haliç'teki Karaağaç ambarında saklanan *"beş yüz sandık cephane"*[268]ye ulaşılmaya çalışılır. Buradaki yardımın Anadolu'ya güvenli bir şekilde sevki gerçekleştiği takdirde Millî Mücadeleye çok fayda sağlayacağı belirtilir.

İstanbul'da Millî Mücadele hareketini destekleyenler ve onlar için çalışanlar, İngilizlerin depolarını basarak ele geçirdikleri silahları Anadolu'ya gönderirler. İngilizler bir türlü bu baskınların önüne geçemez ve çareyi depolardaki silahları Marmara Denizi'ne dökmekte bulur. Baskınlarda ele geçirilen silahlar Anadolu Hareketi için yeterli değildir. Silah ihtiyacını karşılamak için Kemal, dayısı Maliye Nazırı Ahmet Reşat'tan da yardım ister. Ahmet Reşat, tanıdığı nüfuzlu kişiler aracılığıyla İtalyanlardan ve Fransızlardan silah temin ederek Anadolu'ya gönderilmesini sağlar.

İstanbul'da yaşanan bu gelişmeler Millî Mücadele hareketine olan güvenin arttığını ve yardımların çoğaldığını gösterir. Ahmet Reşat gibi sultana çok yakın olan devlet adamlarının bile Anadolu hareketine destek vermesi özellikle vurgulanır.

"Savaş malzemelerinin muhafaza edildiği depoların sık sık basılıp silahların Anadolu'ya kaçırılmasına mâni olamayan İngilizler bir hafta önce ellerinde kalan bütün silahları ve mermileri, Anadolu'da çarpışan Türklere yâr olmaması için

[267] Ayşe Kulin, *age*., s. 157.
[268] Ayşe Kulin, *age*., s. 311.

toplayıp Adalar'ın açığında Marmara Denizi'ne boşaltmışlardı. İstanbul'da basılacak depo kalmadığı için, silah ihtiyacını başka yollardan halletmek zorunda kaldıkları açıktı. İtalyanlardan veya Fransızlardan silah satın almışlardı demek ki."[269]

Füreya'nın babası Emin Bey ile Mustafa Kemal arasında bir dostluk vardır. Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde yaptığı toplantılara bazı zamanlar Emin Bey'in de katıldığı görülür. Mustafa Kemal, Anadolu'ya tayininin çıkmasından hemen sonra Emin Bey ile bir görüşme yapar. Mustafa Kemal, aklındakileri Emin Bey'e açık bir şekilde izah eder. O, Emin Bey'e Anadolu'ya geçtikten sonra İstanbul'dan silah sevkiyatının yapılması gerekebileceğini ve bunun için yardım etmesi gerektiğini söyler. Mustafa Kemal'in bunu söylemesindeki sebep Emin Bey'in eşinin ailesinin tanıdığı yabancı dostlarıdır. Bu görüşmeden kısa bir süre sonra 15 Mayıs 1919'da İzmir işgal edilir. İzmir'in işgal edilmesi her ne kadar kötü bir durum olsa da Mustafa Kemal için şans teşkil eder ve hemen Anadolu'ya doğru harekete geçer.

3.3.3.2. Ankara Hükûmeti

19 Mayıs 1919'da başlayan Millî Mücadele, Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile yavaş yavaş tüm Anadolu'ya yayılır. İstanbul Hükûmeti, Sivas Kongresi'ne, çok sert tepki gösterir. Millî hareketi benimseyenleri tutuklama emirleri çıkartarak görüşmeleri engellemeye çalışırlar. Buna karşılık Mustafa Kemal, vatanı kurtarma çabası içindeki millî iradeyi desteklemek yerine İngiliz mandasını kabul ederek düşmanlarla iş birliği yaptıkları için Damat Ferit Paşa Hükûmeti'ni suçlar. Sivas Kongresi esnasında millî hareketi yok etmek adına yapılan Ali Galip Olayı'nı telgrafla İstanbul Hükûmeti'ne ileten Mustafa Kemal'in girişimleri sonucunda İngilizlerle iş birliği yapan Damat Ferit Paşa Hükûmeti 30 Eylül 1919'da istifa eder.

Damat Ferit Paşa yerine Ali Rıza Paşa'nın sadrazamlık makamına getirilmesi *"milli hareketin gücünün önemli bir göstergesidir."*[270] Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin

[269] Ayşe Kulin, *age.*, s. 275.
[270] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 182.

kurulma sürecinde etkili olmaya devam edilmiş hatta Mustafa Kemal tarafından yeni kabineye öneriler sunulmuştur. Anadolu'nun varlığını hâkim kılmak isteyen Mustafa Kemal ve denge siyaseti ile hareket etmek isteyen Ali Rıza Paşa uzlaşmak için Amasya'da 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında görüşme yaparlar. İstanbul Hükûmeti tarafından resmen tanınan Temsil Heyeti, çok önemli bir başarıya imza atar. İstanbul Hükûmeti ile aynı masaya oturulması Kuva-yi Milliye'ye karşı olan tereddütlerin ortadan kaldırılmasını sağlar. Meclisin tekrar toplanarak seçimlerin yapılmasının da karar alınması üzerine Mustafa Kemal, Temsil Heyeti Başkanı unvanıyla Ankara'ya geçerek Meclis-i Mebusan'a seçilen vekiller ile izlenecek yollar hakkında tartışır. Millî sınırların belirleneceği son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı 12 Ocak 1920'de toplanır. Daha önce görüşülen çoğu kararın alınmayışı hedeflerden sapmaya yol açar. Bununla birlikte 28 Ocak 1920'de *"Ankara Heyeti'nin hatlarını çizdiği Misak-ı Milli"*[271] kabul edilir.

Veda romanında Ankara Heyeti ve İstanbul Hükûmeti arasında yaşanan bu gerginliği Ahmet Reşat ve yeğeni Kemal'in konuşmalarından öğreniriz. Misak-ı Millî sınırlarının çizilmesinin padişahın bilgisi dahilinde gerçekleştiğini savunan Ahmet Reşat'ın çoğu fikrini Kemal onaylamaz. Ona göre Ankara ve İstanbul birlikte hareket ederse ülke düşman işgalinden kurtulabilir. İki heyetin daha önce anlaşamamasının gerekçesi dayı yeğen arasındaki diyalog ile aktarılır.

"Madem öyle neden İstanbul'dakiler Ankara Heyetiyle teşriki mesai yapmıyorlar dayı? Birleşsinler bitsin bu iş."

"Bu son müessif olaydan sonra zaten Zat-ı Şahaneleri, Anadolu ile irtibatın hemen teminini ferman buyurmuş. Daha önce de anlaşabilirlerdi, lakin Mustafa Kemal Paşa Osmanlı Meclisi Mebusanı'nı illa Ankara'da toplamak istiyor."

"Eee, iyi ya, hemen yapın dediğini. Ankara işgal altında değil."

"Kemal çocuk gibi konuşmasana. İstanbul hilafet makamıdır. Yüzlerce senelik imparatorluk merkezidir. Meclisi başka yere taşımak İstanbul'dan vazgeçmek olur."[272]

---

[271] Ayşe Kulin, *age*., s. 126.
[272] Gös. yer.

İstanbul'un başkent olması ve kutsal emanetlerin burada korunması Ahmet Reşat'a göre iki heyetin kesinlikle burada görüşmesi için en önemli sebeptir. Fakat Kemal'in bildiği bazı gerçekler ikisi arasında yine fikir ayrılığı doğurur. Padişahın *"İngiltere mandası altına gireceğini ve Hilafet makamının ruhani, manevi bütün kudretini İngiliz menfaatlerinin hizmetinde kullanacağını vaat etm"*iş olmasını istihbarat hareketleri ile öğrenen Kemal, onun halkının bağımsızlığından çoktan vazgeçtiğini dile getirir.[273] Millî kurtuluşu destekleyen hükûmet ile İstanbul Hükûmeti arasındaki görüş ayrılıklarından doğan sıkıntılar eserde çarpıcı bir şekilde ortaya konur.

Misak-ı Millî ile belirlenen sınırlar sonrasında daha güzel günlere uyanacağını düşünen Ahmet Reşat'a felek yeni sürprizler hazırlar. Maraş'ın Fransız işgalinden kurtuluşuyla birlikte İtilaf devletlerinin yaşananlara karşı rahatsızlığı giderek artar. Ankara'daki Heyet-i Temsiliye ile yapılan görüşmeleri baştan onaylamayan müttefikler Amasya Protokolü'nde yer alan maddelerin kendi çıkarlarına uymadığı gerekçesini ileri sürerek 3 Mart 1920'de Ali Rıza Paşa Hükûmeti'ni düşürürler.

Ankara ile İstanbul'u bir araya getiren Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nin düşürülüş sebebini Ahmet Reşat şu sözlerle özetler: "*... İşgalciler Ali Rıza Paşa'yı niye istifa ettirdilerdi sanıyorsun? Bahriye Nazırımızın, Ankara'daki Heyeti Temsiliye ile imzaladığı Amasya Protokolü'ne ifrit oldukları için düşürdüler hükümeti."*[274]

3.3.3.3. Maraş'ın Kurtulması

22 Şubat 1919 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesi gereğince Maraş, İngilizler tarafından işgale uğrar. İşgal haberini alan halk Aksu Nehri üzerindeki köprüyü yıkarak önlem almaya çalışsa da düşmanların şehre girmelerini engelleyemez. Sekiz ay süren işgal Anadolu'da büyük yankı uyandırır. Burada İngilizlerin kötü tutum sergilememelerinin sebeplerinden biri halkın soğukkanlı oluşu

[273] Ayşe Kulin, *age.*, s. 127.
[274] Ayşe Kulin, *age.*, s.126

diğeri de işgal kuvvetlerinin *"Hintli ve Mısırlı Müslüman askerlerin"*den[275] oluşmasıdır.

Maraş'ın İngilizler tarafından işgali 29 Ekim 1919 tarihinde sona erer fakat sonra Fransızlar tarafından işgal edilir. Fransız kuvvetlerinin çoğunu Ermenilerin oluşturması ve kadınlara yaptıkları saldırılar işgal günlerinin dehşet verici hâle gelmesine neden olur. Sütçü İmam'ın evine giden bir Türk kızına saldıran Ermenileri öldürmesi üzerine gerginleşen Maraş'ta bardağı taşıran son damla Maraş Kale'sinde dalgalanan bayrağımızın indirilmesi olur. Bayraksız vatanda özgür olunmayacağını ve bu durumda Cuma namazını kıldıramayacağını söyleyen *"Ulu Cami İmamı Rıdvan Hoca"*nın düşünceleri yöre halkı için bir kıvılcım olur ve bayrağımız kaleye tekrar dalgalanması için asılır.[276] Fransızların hoşuna gitmeyen bu tepki sonucunda çatışmalar başlar. 11 Şubat 1920 tarihine kadar Fransız kuvvetleri ile mücadele eden Maraş halkı "*Hükümet yok! Asker yok! Jandarma bile yok! Her an bir katliama uğrayabiliriz. Bizi kim koruyacak!"* diye çareler arar. Çünkü "*Maraş'taki Ermeni Kilisesi tepeleme cephane"* ile doldurulmuştur ve Ermenilerin de Fransızlar tarafından silahlandırıldığı bilgisi ağızdan ağıza yayılarak halkta panik yaratmıştır.[277] Kaçıp canını ırzını kurtarmaya çalışanlara verilen cevap ise dört bir tarafı işgal edilen yurdun hâlini anlatmaya yettiğini söyleyebiliriz: "*Kaçalım da nereye? Aşağı insen, Adana'yı Fransız tutmuş. Antep, Urfa istila altında. Nereye kaçıyorsun, yeğenim?"*[278]

Bölgedeki Türklerin can güvenliğinin olmaması, Osmanlı'nın antlaşma gereğince olanları engelleyememesi ve güç bakımından düşmanlarının çok daha iyi şartlara sahip olması bu mücadelenin seyrini umutsuzluğa sürükler. İşte tam bu sırada Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlattığı kıvılcım büyük bir hızla yayılır ve Maraş'a kadar varır. Bu haber Maraş halkında bir düğün heyecanı yaşatır. Mustafa Kemal, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katkıda bulunup teşkilatlandırması için Kılıç Ali gibi önemli isimleri bölgeye gönderir.

---

[275] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 236.
[276] Durmuş Yalçın vd., *age.*, s. 237.
[277] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 77.
[278] Ayşe Kulin, *age.*, s. 78.

Füreya Koral'ın ikinci eşi olan Kılıç Ali'nin Millî Mücadele yılları ve yeni kurulan devletin sağlam temellere dayanması adına yaptığı çalışmalar, yazarın biyografik eseri olan ***Füreya***'da ele alınır. Kılıç Ali'nin Maraş'a *"Yörük Selim ve Cemil Cahit Bey"*[279] ile girişi şöyle aktarılır:

"Uzaktan tozu dumana katarak, dörtnala bir atlı geliyordu. Yanındaki süvarilerle dalgalana dalgalana gelen atlı, 'Mustafa Kemal Paşa'dan yardım gelmiş!' diye çığlık çığlığa bağrışan ihtiyarların, çocukların, gençlerin arasına daldı, atının dizginlerini çekti."[280]

Kılıç Ali, akşamüzeri küçük müfrezesiyle vardığı bölgede atından indiğinde yaşlı bir adam ona hiç umut olup olmadığını sorar. O, vatanı kurtarmak için helal süt emmiş bir kumandan çıktığını söyler ve halkın da onun yanında olmasını isteyerek Millî Mücadele ruhunun en güçlü temelini orada atmayı başarır. Çünkü Maraş, 12 Şubat 1920'de düşman işgalinden kurtarılarak *"işgal altındaki Anadolu'nun kaderi"*nin değişmesini sağlayan Millî Mücadele'nin ilk zaferi olur.

Mustafa Kemal'e ve vatanının kurtuluşuna kendini adayan Kılıç Ali ve yanındakilerin başarısı umutların yeşermesini sağlar.

"O ve onun gibi onlarca, yüzlerce genç adam Anadolu toprakları üstünde tomurcuklar gibi aniden fışkıracak, Maraş'ı, Antep'i Fransız askerlerinden ve Ermeni çetelerinden kurtaracaklar, istilayı durduracaklardı."[281]

12 Şubat 1920'de meclisin ve düzenli ordunun kurulmadığı bir tarihte elde edilen bu başarı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin halkı yönlendirmedeki büyük rolünün önemini gözler önüne serer.

---

[279] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 237.
[280] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 78.
[281] Ayşe Kulin, *age.*, s. 79.

Fransızların ve onlara hizmet eden Ermenilerin Maraş'tan geri çekilmesi yurt içinde büyük bir sevinçle karşılanır ancak İtilaf devletleri cephesinde bu önemli bir sorun olur. Fransızlar, kendilerinden önce bölgede bulunan İngilizleri suçlayarak Türklerin silahsızlandırılamadığını öne sürer. Tük düşmanı olarak bilinen Llyod George, daha önce İstanbul'un işgali için ikna edemediği İtalya ve Fransa'yı Maraş'taki mücadeleyi bahane göstererek görüşlerinin değişmesini gündeme getirir. Böylece Londra Konferansı'nda görüşülecek en önemli maddeler belirlenmiş olur: İstanbul'un İşgali ve Mustafa Kemal'in Osmanlı Devleti'nden istenmesi.

3.3.4. Meclis-i Mebusan'ın Basılması

Millî Mücadele Hareketi, Batı ve Güney Cephelerinde Türk milletinin başarılı olmasını sağlar. Prestij kaybına uğradıklarını düşünen İtilaf devletleri İstanbul Hükûmeti'ne karşı yeni yaptırımlar uygulamayı düşünür. İngiliz Dış İşleri Bakanı Lord Curzon, Maraş'taki Türk direnişini gündeme getirerek Londra Konferansı'nda Ali Rıza Paşa'nın istifası ve Kuva-yi Milliye'nin öncülerinin tutuklanması kararının alınmasını ister. Özellikle Maraş'ta Ermeni kırımı iddiasını sebep göstererek İstanbul'un işgali için Fransa ve İtalya'dan onay alır.

İtilaf devletlerinin isteklerine boyun eğmeyen dönemin sadrazamları *"Ali Rıza, Salih Hulusi ve Tevfik paşalar, Ateşkes Antlaşması'nın hükümlerine üstü kapalı olsa da direniş göstermiş oldukları için"*[282] makamlarından azledilirler. 3 Mart 1920'de Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nin çekilmesinin ardında yatan bu önemli husus yönetimdeki İngiliz baskısına dikkatleri çeker.

13 Mart 1918'den beri işgal atında bulunan İstanbul, 16 Mart 1920'de İtilaf devletleri tarafından Meclis-i Mebusan'ın basılması sonucu ikinci kez işgale uğrar. Yazar, dedesi Ahmet Reşat'ın bizzat yaşamış olduğu bu günleri ***Veda*** romanında onun bakış açısıyla ele alır. 8 Mart 1920'de Salih Paşa Kabinesi'nin kurulmasından sekiz gün sonra kimsenin tahmin edemeyeceği bir hadsizlik olarak nitelendirilebileceğimiz

[282] Ayşe Kulin, *Veda, s. 9.*

Meclis-i Mebusan'ın basılması ve artık esir bir şehirde yaşayan İstanbul halkının yaşadıkları çarpıcı örneklerle aktarılır. *"Nerdeyse iki yıldır işgal altındaydı şehir. Mondros Ateşkesini İngiltere adına imzalayan Amiral Calthrope, Osmanlıların temsilcisi Rauf Bey'e İstanbul'a asker sokmayacaklarına dair söz vermiş fakat sözünde durmamıştı."*[283]

Son Maliye Nazırı Ahmet Reşat, bu kara haberi kahyası Hüsnü Efendi'den şu şekilde öğrenir.

"Duydum ki Meclis-i Mebusan'ı basmışlar," dedi Hüsnü Efendi, perişan görünüyordu. "İşgal kuvvetlerine karşı gelen kimselere yandaşlık edenleri tevkif ediyorlarmış. Ev ev arama yapıyorlarmış."[284]

Osmanlı İmparatorluğu'nun dört yüz altmış yedi yıllık başkentinin düştüğü durum hele ki mecliste bulunanların tarif edilemeyecek hâlde tutuklanarak götürülmeleri Ahmet Reşat'ın yeğeni Kemal ile yaptığı konuşmada okura ayrıntılarıyla anlatılır.

"İngilizler bu gün Meclis'i bastılar! Kemal düşünebiliyor musun küstah İngilizler, sefirlerini yollayıp izahata bile lüzum görmeden, İstihbarat Zabiti Bennett denen herifle Meclis'e ani bir baskın yaptılar ve Rauf Bey ile Kara Vasıf Bey'i tevkif ettiler. Yüksek rütbeli devlet memurlarını ellerine kelepçe vurarak, çeşitli hakaretlere maruz bırakarak, kamyonlara doldurup götürmüşler.""[285]

Evlerinden kıyafetlerini giymelerine dahi müsaade edilmeyen Cevat Paşa'nın ve Doktor Esat Paşa'nın gördüğü muamele herkes tarafından yadsınır. Çünkü devletin en önemli devlet adamları dövülerek pijamalarla tutuklanmışlardır.

---

[283] Ayşe Kulin, *age.*, s. 8.
[284] Ayşe Kulin, *age.*, s. 93.
[285] Ayşe Kulin, *age.*, s. 122.

Bu çemberin içine her an dahil edilmesinin farkında olan Ahmet Reşat'ı *"Meclisin basılması ve Şehzade Karakolu katliamı"*[286] derinden sarsar. Tarihimize kara bir leke olarak geçen ve milletin vekillerinin başına gelen rahatsızlık verici olayların ciddi bir tavırla reddedilmesi gerekir. Dolayısıyla Sultan Vahdettin'in olaylar hakkındaki hükmü herkes için belirleyici olur ancak o *"bu adamlar her şeyi yapabilirler, bu kadarını yaptıktan sonra durmazlar artık"*[287]sözleriyle tutumunu gözler önüne serer.

Handan romanında iki Handan karakterinden biri Halide Edip Adıvar'ın eserindeki Handan'dır. Halide Edip'in yaratığı Handan, Kulin'in yarattığı Handan'ın karşısına bir siluet olarak çıkar. Hayal de olsa bile ona yol göstermek adına konuşmalarında tarihin bahsedilen bu anlarına şahit olduğunu anlatarak bugünün değerlendirmesini yapar. Bu yıllar, romanda Handan'ın yaratıcısı olan Halide Edip'in bakış açısından özetlenir.

"Halide Edib, düşman ordusunun merasimle şehre girişini bizzat izlemiş. Meclisin işgalci askerlerce basılışını, mebusların sille tokat dışarı atılmalarını, Türklerin kendi ülkelerinde itilip kakılmasının utancını yaşamış. O hırsla, Kurtuluş Ordusu'na katılmış sonra…"[288]

Millî Mücadele döneminin en ibret verici olaylarından biri olarak tarihimize geçen Şehzade Karakolu Katliamı, İngiliz askerleri tarafından haince gerçekleştirilir. *"İşgâlin resmen başlama saati 10.00 olarak belirlenmesine rağmen" "özellikle baskın ve tutuklamalarda İstanbul'un uykuda olduğu zaman seçen İngilizler"* bu katliam sonucu dört vatan evladını şehit ederler.[289]

---

[286] Ayşe Kulin, *age.,* s. 158.
[287] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 188.
[288] Ayşe Kulin, *Handan*, Everest Yayınları, İstanbul 2018, s. 232.
[289] Serpil Sürmeli, "Şehzadebaşı Karakolu Baskını ve Olay Mahalline Giren İlk Gazete Tevhid-i Efkâr", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 45, Bahar 2010, s. 103-116.

Ahmet Reşat'ın *"Silah teslimatı yapmayarak emirlere itaat etmeyerek mukavemet gösteren paşalara müsamaha eden sadrazamları makamlarına kim tayin ediyor?"*[290] diye biat ettiği Sultan Vahdettin'e karşı tavrı Şehzade Karakolu Baskını'ndan sonra değişir. Sultan'ın bu işgale karşı koyamadığının farkına varır ve Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketine Maliye Nazırı unvanıyla gizlice destek vermesi gerektiğini düşünmeye başlar. Topları saraya çevrilmiş düşman donanmasını artık *"limanda demirli görmemek için"* Anadolu'da bu küçük umudu besleyenlerin vatan sevgisini o da iliklerinde hisseder. İstanbul Hükûmeti'nin hiçbir şey yapmamasının vurgulandığı bu bölümde Allah'a "*bizi bu zilletten tez vakitte kurtar"* diye dua eder.[291]

Ahmet Reşat gibi Sultan'ı destekleyen paşalar, İngilizlere sığınmanın en doğru yol olduğunu uzun bir süre savunurlar ancak İngiliz askerlerinin *"cami duvarına işemeye"*[292] başlamaları ve dinî değerlerimize yaptıkları saygısızlıklara şahit olmaları sonucunda kararlarını değiştirirler. Bu gibi durumların yaşanmasının çok üzücü olmasıyla birlikte Kemal gibi aydınlar Sultan'a hâlâ inananların sayılarının yavaş yavaş azalmasına sevinir.

İşgal kuvvetlerinin kadın erkek, çoluk çocuk, yaşlı genç demeden sokakta gördükleri herkese eziyet etmeleri dilden dile yayılır. *"Müslüman kadınlara aşağılayıcı hareketlerde bulduklarını"*[293] öğrenen konak halkı artık sokağa çıkamaz olur.

Bunun yanı sıra Türklerin ellerindeki tüm silahlar toplanır. Sokaklara ilanlar yapıştırılarak İngiliz Kuvvetleri'nin İstanbul'u resmen işgal ettiklerini ve buna karşı çıkanların ağır bir şekilde cezalandırılacağı bildirilir. *"İngilizler bütün silahları toplamışlar. Galata Köprüsü'nün hemen oraya bir harp gemisi demir atmış. Saray'ın önüne topları Saray'a çevrili olarak başka bir gemi demirlemiş. Kendi sefaretlerinin ve diğer merkezi mahallelerin sokak başlarına mitralyözler koymuşlar. Yetmemiş*

[290] Ayşe Kulin, *Veda,* s. 125.
[291] Ayşe Kulin, *age.,* s. 251.
[292] Ayşe Kulin, *age.,* s. 125.
[293] Ayşe Kulin, *age.,* s. 79.

sokaklara yaftalar yapıştırmışlar, üzerlerinde İngiliz Kuvvetleri'nin şehri işgal etmiş olduğu ve mukavemet edenlerin ağır şekilde cezalandırılacağı yazıyor." sözleri İstanbul'un işgali ve ağır koşullarını özetler.[294]

Mondros Ateşkes Anlaşması'nın yedinci maddesi şöyledir: *"İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması haline herhangi bir stratejik yeri işgal etme hakkına sahip olacaktır."*[295] Bu madde uyarınca işgal edilen İstanbul'da düşmanların yaptığı ilk hamle Osmanlı ordusunun gücünü ve etkisini azaltmak olur. Bunun için *"İstanbul'a ayak basar basmaz hepsinin silahlarını teslim ettirir"*ler.[296]

Yaşadıkları şehrin hem düşman askerlerince kuşatılması hem de aşağılayıcı tutum ve davranışlara maruz kalmaları Ahmet Reşat'ın bu olayları hazmedememesine neden olur. Dayısını sakinleştirmeye çalışan Kemal, Sultan'ın *"Cuma namazına gidip gitmeyeceğini dahi İngilizlere sormaya mecbur bırakıldığını"* ondan öğrenir. Ahmet Reşat *"silahları geri almakla iş bitse keşke"* sözleriyle içindeki endişeyi ve umutsuzluğunu dile getirir.[297]

İstanbul, artık görkemli payitahta ev sahipliği yapan şehir öz vatanında garip düşenlerin yurdu olur. Yine işgal altındaki İstanbul'un payına düşen acı gerçekler tarih sayfalarında yerini alır.

İşgal kuvvetlerinin Müslüman Osmanlılara çok kötü davranmalarının yanında Osmanlı subaylarını da rencide ettikleri görülür. Öyle ki askerlik rütbesi küçük olan subay büyük olan subayı selamlamak zorundadır ancak İngilizler bu geleneğe saygı göstermeyerek "*Osmanlı subaylarının hangi rütbeden olursa olsun bütün Müttefik askerlerini selamlamasını"*[298] isteyen bir emir çıkarırlar. Bu durum esir bir şehirdeki

[294] Ayşe Kulin, *age.*, s.122-123.
[295]Mondros Mütarekesi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mondros_M%C3%BCtarekesi, (28.10.2020)
[296] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 99.
[297] Ayşe Kulin, *age.*, s. 123.
[298] Ayşe Kulin, *age.*, s. 186.

Osmanlı ordusunun tükenmiş ve saygınlığını hiçbir anlamda koruyamaz hâle gelmiş olduğunun kanıtıdır.

Fransız Kuvvetlerinin bünyesinde Müslüman Cezayirli askerler de vardır. Cuma namazını kılmak için Eyüp Sultan Camii'ne giderler. Burada verilen vaazlarda vaizler tarafından bu askerlere din kardeşi olan Osmanlı askerlerine ihanet etmemeleri anlatılmaya çalışır. Vaizlerin Türkçe olarak yaptıkları konuşmalar Karakol Teşkilatı üyelerinden Kemal tarafından tercüme edilerek Cezayirli askerlere aktarılır ve bu süreçte Türklerin yanında olmaları sağlanmaya çalışılır. Eski İttihatçılardan olup Sarıkamış'ta ölümden dönen Kemal, Karakol Teşkilatı aracılığıyla Millî Mücadele'ye katılır. Hastalığı sebebiyle cephede görev alamaz ancak eğitimli bir subay olması onu cephe gerisinde çalışmasını engelleyemez. Bu konu ***Veda*** romanında şu şekilde vurgulanır.

"Fransız kuvvetlerine bağlı Cezayirli birlikler var. Bunlar Rami Kışlası'nda ikamet ediyorlar. Cuma namazı için Eyüpsultan Camii'ne geliyorlar. Vaazlarda vaizler, bu Müslüman askerleri din kardeşlerine ihanet etmemeleri için iknaya çalışıyor. Sen vaizlerin sözlerini Cezayirli askerlere tercüme edeceksin."[299]

Salih Paşa Kabinesi'nin 5 Nisan 1920 tarihinde çekilerek yerine tekrar Damat Ferit Paşa'nın getirilmesi ve Meclis-i Mebusan'ın padişah tarafından kapatılması pek çok yeni olayı beraberinde getirir.

"İstifa eden hükümetten pek çok kişi Kuvayı Milliye'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçmişti ve yeni sadrazamın kim olacağı iyice belli olmuştu. Elbette ki bu makama İngiliz hayranı ve Kuvayı Milliye düşmanı Damat Ferit Paşa tayin edilecekti."[300]

İşgal kuvvetleri, Damat Ferit Paşa Hükûmeti'ne verdikleri muhtıra sonrasında Kuva-yi Milliyeci'leri bastırmak amacıyla Kuva-yi İnzibatiye'yi kurmalarını sağlar.

[299] Ayşe Kulin, *age.*, s. 157.
[300] Ayşe Kulin, *age.*, s. 140-141.

Ahmet Reşat, Kemal'e, Kuva-yi İnzibatiye'nin Anadolu'da başlayan millî direnişe vakit kazandırmak için kurulduğunu anlatır. Eğer bu teşkilat kurulmamış olsaydı İngilizlerin bu görevi *"İzmit'te alesta bekleyen yüz bin kişilik Yunan ordusuna ver"*[301]eceklerini ifade eder. Kuva-yi İnzibatiye'nin kuruluşunun İtilaf devletlerini tuzağa düşürmek amacıyla var olduğunu fakat Damat Ferit'in fırsat kollayarak hem hükûmeti hem de Hariciye Nazırlığını ele geçirmesiyle tam tersi bir vaziyette yer aldığına şahit oluruz. Kuva-yi Milliyecilere göz açtırmayan Kuva-yi İnzibatiye kuruluş amacının çok dışında hareket eder. Bu durum Damat Ferit'in "*İttihatçı düşmanı ol"*ması ve *"millicileri de İttihatçılarla bir tut"*[302]masından kaynaklanmaktadır. Ahmet Reşat'ın *"alelacele bu teşkilatı kurduk ki Kuvayı Milliye'yi bastırıyormuş gibi yapalım ve Millicilere güçlenmeleri için zaman kazandıralım. Sırası geldiği zaman da bu silahlı teşkilatımızı Anadolu'yu işgal etmiş Yunan'a karşı kullanalım."*[303] sözleri Osmanlı'nın düşman işgalinden kurtulmak için aradığı çıkış yollarından biri olarak işlenir.

Bunun yanında Osmanlı'ya ihanet edenlerin sayısı günden güne artmaktadır. *"İzmit üzerinden Anadolu'ya"*[304] giden Kuva-yi İnzibatiye alayları Çerkezler tarafından engellenir. Çerkezlerin de diğer azınlıklar gibi kendilerine bir devlet kurma inancıyla hareket ettikleri görülmektedir. İşgal altındaki Osmanlı toprakları tüm azınlıkların devlet kurma hayalleri için müsait bir ortam sunmaktadır. İstanbul Hükûmeti'nin kurduğu Kuva-yi İnzibatiye'nin kuruluş amacından sapması vatan topraklarının tek savunucusunun Anadolu'da örgütlenen Kuva-yi Milliyeciler olduğunu göstermektedir.

İstanbul'un resmen işgali ile esir bir padişah olan Vahdettin'den artık hiçbir beklentisi olmayan Mustafa Kemal, bu tarihten sonra Millî Mücadele'ye farklı bir boyut kazandırır. İşgal sonunda tatil edilen Meclis-i Mebusan vekillerinin Mustafa Kemal tarafından Ankara'ya çağrılmaları sonucunda planlandığı gibi olmasa da

[301] Ayşe Kulin, *age.*, s. 167.
[302] Ayşe Kulin, *age.*, s. 168.
[303] Ayşe Kulin, *age.*, s. 167.
[304] Ayşe Kulin, *age.*, s. 168.

"*İttihat ve Terakki Klübü olarak inşa ettirilmeye başlanan"*[305] binanın düzenlenmesiyle 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclis'i açılır. TBMM'nin açılışı ile kurulan Ankara Hükûmeti, varlığını 30 Nisan 1920'de "*Avrupa devletlerine resmen ilan"*[306] eder. Yeni bir tarihsel sürecin başlangıcı olan hükûmet İstanbul ile resmî haberleşmenin kesilmesini ister.

3.3.5. Sevr Antlaşması

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı ile Müttefikler arasında Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan uzun bir süre sonra barış antlaşması imzalanamaz. Balkanlar'ın ve Boğazlar'ın durumunun belirlenmesi gibi çeşitli nedenler Osmanlı Devleti'ni parçalamanın zor olduğunu göstermektedir. İtilaf devletlerinin gündeminde ilk olarak Almanya yer alır çünkü Osmanlı gibi üzerinde çok fazla tartışılacak durumların varlığı söz konusu değildir. Osmanlı ile imzalayacakları antlaşmayı görüşmek için bir araya geldikleri Paris Konferansı'nda bir sonuç alamayan müttefikler, San Remo Konferansı'nda Fransa, İtalya, İngiltere başbakanları ile Japonya, Belçika ve Yunanistan'ın temsilcilerinin hazırladıkları planı 11 Mayıs 1920 tarihinde Osmanlı Devleti'ne sunarlar. Ancak Tevfik Paşa öncülüğünde antlaşmayı görüşmeye Fransa'ya giden heyet "*bize dayatılan Sevr Muahedesi'ni reddeder*." Çünkü Tevfik Paşa, burada devlet adamlığını ön plana çıkartarak İtilaf devletleri arasındaki anlaşmazlıkları fark eder ve devlete zaman kazandırmaya çalışır fakat bu arada hiç beklenmedik bir olay paşanın bu hamlesini engeller. Yunanlıların "*Trakya'yı ani istilası*" sonucunda fikir değiştirmek zorunda kalınır.[307]

İtilaf devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nu kabul etmeye zorladıkları Sevr Antlaşması saltanat meclisinde satır satır okunarak incelenir. Sonuç olarak Osmanlı Devleti için çok ağır maddi ve manevi şartları olduğu kanısına varılır. Savaş ilan ederek vermiş olduğumuz insan kayıplarının yanında bir de yüzlerce milyarlık bina ve

[305] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 190.
[306] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 9.
[307] Ayşe Kulin, *age.*, s. 208.

malın zarar görmesinden dolayı para cezası haricinde öyle *"ağır şartlar var ki"*[308] bu tutumları Osmanlı'yı yok etme gayesinin göstergesidir.

Sevr Antlaşması'nın imzalanış süreci ***Veda*** romanında ayrıntılı bir şekilde işlenir. Ahmet Reşat'ın *"Sevr'i imzaladık çaresiz."*[309] sözleri Osmanlı Devleti'nin başına gelen en kötü olay olarak nitelendirilir. O, bu antlaşmanın Saltanat Şûrası tarafından kabul edilmesiyle büyük bir endişeye kapılır. Bu durum onun iliklerine kadar işleyerek psikolojik olarak yıpranmasına neden olur. Ona neden üzüldüğünü soran yeğeni Kemal'e içinde bulunduğu durumu şöyle açıklar:

"Bugün oğlum İtilaf devletlerinin bize teklif ettiği daha doğrusu dayattığı sulh muahedesini Şurayı Saltanat kabul etti. Anladın mı şimdi ne olduğunu?"[310]

Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin padişahın emriyle Sevr Antlaşması'nı imzalamasından duyduğu üzüntü onun ruhunda kedere yol açar. O, bu antlaşmanın imzalanmasına karşıdır ve imzalanırsa devletinin bağımsızlığını kaybedeceğini bilir. Vahdettin bu kötü durumdan bir çıkar yol bulmak için stratejik hamlede bulunarak antlaşmayı imzalayan kabine arasında yer almaz. Yazar, Osmanlı'nın son zamanlarındaki bu çarpıcı gerçekleri bir ayna gibi eserinde yansıtır. Yaşanılanların tarihle olan bağlantısına Osmanlı'nın son yıllarına tanıklık eden dedesinin mektuplarının ışık tuttuğunu Dilek Yumru ile yaptığı görüşmeden öğreniyoruz:

"Yani tarihi açısından, coğrafyası açısından, sosyal çalkantıları açısından nereye kafanızı çevirseniz sizi motive eden bir konu var. Onun için yazıyorum. Mesela Veda'yı yazdım. Veda'yı yazmayı çok istedim. Dedemin eski Türkçe mektuplarını

---

[308] Gös. yer.
[309] Ayşe Kulin, *age*., s. 209.
[310] Ayşe Kulin, *age*., s. 206.

okutmuştum ve onları okurken çok duygulandım. Bir başka açıdan o tarihe bakmak istedim."[311]

İtilaf devletleri, 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması ile Osmanlı'ya sadece Türk halkını yönetme hakkı verir. Yüzyıllarca çok uluslu bir yapıya sahip olan imparatorluk bugünden sonra diğer uluslar üzerindeki yetkisini kaybeder. Daha ileri boyuta vardıkları bir diğer madde ise Trakya ve İzmir için alınan kararlardır. İmzalanan bu maddelerden sonra Ahmet Reşat'ın huzursuzluğu şu sözlerle aktarılır.

"*Mesela, Mütefikkler bizim diğer milletler üzerindeki hâkimiyetimize artık ebediyen nihayet vermek zamanının geldiğine karar vermişler. Bundan böyle biz sadece Türk tebaasına hükmedecekmişiz ve zaten Trakya'da ve İzmir'de ekaliyetteymişiz."*[312]

Yaşanan işgallerin vahameti karşısında müttefik devletler iyi niyet göstergesi olarak İstanbul'u Osmanlı yönetimine bıraktıklarını ancak Boğazlar'ın yönetimini elimizden alacaklarını ekler. Ahmet Reşat, âdeta Osmanlı Devleti'nin hukuken sonunu hazırlayan bu antlaşmanın kararlarını *"söylemeye bile dilim varmıyor"*[313] diyerek vatanın nasıl yok sayıldığını anlatır.

Yazar, çoğu romanında olduğu gibi olayları çok yönlü bir şekilde işleme gayretindedir. Sevr Antlaşması'nı imzalamamak için direten İstanbul Hükûmeti'nin çaresiz bırakılmasını Ahmet Reşat'ın dürbününden ele alırken Ankara Hükûmeti'nin bu durumu nasıl yorumladığını ve Anadolu hareketinin vatanı kurtaracağına olan inancını da işler.

---

[311] Dilek Yumru, *Ayşe Kulin'in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim*, (Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2016, s. 325.
[312] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 209.
[313] Gös. yer.

Ankara Hükûmeti, Türk ulusunun genlerindeki bağımsızlık duygusu ile Mustafa Kemal liderliğinde ilerledikleri bu yolda ne kadar haklı olduklarını şu cümlelerle ispat eder.

"Ankara Hükümeti, Sevr'in şartlarının katiyen kabul etmeyeceğini dünyaya ilan etmiş bulunuyor."[314]

İstanbul Hükûmeti'nin bağımsızlıktan tamamen vazgeçerek düştükleri konum karşısında Ankara, tüm işgallere karşı çıkarak Misak-ı Millî'yi gerçekleştirebilmek için kararlıdır. Onlar kendilerini İtilaf devletlerinin insafına bırakmayı asla kabul etmezler.

3.3.6 Batı Cephesi

15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgaliyle Anadolu'da millî kuvvetlerin bir araya gelmesiyle oluşan Kuva-yi Milliye ve Müdaafa-i Hukuk Cemiyeti önlemler almaya çalışır. Yunan işgaline karşılık verebilmek için Batı Anadolu'da Kuva-yi Milliye birlikleri cephe savaşı vermeye başlar. Yunan kuvvetleri durmadan pek çok yeri ele geçirir. İngilizlerin desteği ile Megoli İdea hayali peşinde koşan Yunanlılar Anadolu'yu bir yangın yerine çevirirler. Kuva-yi Milliye 1920 yılının ortalarına kadar süren bu işgalin önündeki en büyük engel olur ama düzenli birlik olmayışları Yunanlılara karşı mücadeleyi zorlaştırır. Çünkü Yunan ordusu silah-teçhizat bakımından oldukça zengin ve düzenli birliklerden oluşmaktadır. Bu durum düzenli orduya geçişin ilk sinyalleri olur.

Ahmet Reşat, hükûmete gelen haberler ile işgalleri ve Millî Mücadele hareketini İstanbul'dan takip eder. Doğu cephesinden gelen bazı güzel gelişmeler Millî Mücadele heyecanını artırarak halkın içindeki umutların yeşermesini sağlarken; Batı cephesinden ise durdurulamayan Yunan askerlerinin haberi gelmektedir.

---

[314] Gös. yer.

"Şu sıralar Doğu'dan Kazım Karabekir Paşa'nın Ermenilerden Sarıkamış'ı ve Kars'ı geri almak üzere olduğu haberleri geliyordu hükümete. Bunlar iyi haberlerdi. Kötü haberler de vardı: Yunanlılar işgal alanlarını genişleterek, Bursa'ya kadar gelmişlerdi."[315]

Millî Mücadele'nin önemli temsilcilerinden biri olan Kazım Karabekir Paşa'nın başarısı, halkı heyecanlandıran olumlu bir gelişmedir. Ankara Hükûmeti'ne desteğin artmasını sağlayan bu zaferin Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında da önemli rolü vardır.

Batı cephesindeki bu gelişmeleri ***Veda*** romanında Kemal'in bakış açısından öğreniriz. Kemal, Sarıkamış'ta donma tehlikesi atlattıktan sonra cephede savaşacak kadar sağlıklı olmayan bir subaydır. İstanbul'un işgal yıllarında verem hastasıdır ve Vahdettin'in yaşananlara engel olmaması yüzünden dayısı Ahmet Reşat ile bu konuda sürekli çatışır. Başından beri vatanın kurtuluşunu ve bu yolda yürüyen Millîcileri destekler. O, Millî Mücadele hareketine İstanbul'da çeviri yaparak katılır; Erkan-ı Harp Yüzbaşısı Seyri Bey ile vatanın kurtuluşunda istihbaratın önemine dair yaptıkları konuşmadan sonra ise telgraf hatlarındaki yeni göreviyle Anadolu'ya geçer. İstihbarat faaliyetlerinin cephe ile iletişimdeki rolü Kemal'in bu görevi ile ele alınarak işlenir.

"*Ankara ile cephenin haberleşebilmesi fevkalade önem taşıyor."*

"Ah ne büyük yazık ki, posta idaremiz Mütteffiklerin elinde," dedi Kemal.

"Pek öyle sayılmaz," diye lafa girdi masanın karşı tarafında duran kalpaklı adam, "elimizde bazı gizli telgraf hatları bulunuyor. İngilizler bizden telgraf şebekesinin şemasını istediler. Böyle bir şemanın olmadığını söyledik. Birkaç kişi hatları ezbere biliyordu, onlarla idare ediyordu işi dedik. Bizi o kadar hor görüyorlar

[315] Ayşe Kulin, *age.*, s. 275-276.

ki, inandılar. Telgraf memurlarımıza, birkaç hattı kendileri için ayırtıp, Anadolu'ya giden bütün hatları kestirttiler."[316]

Kemal, Ahmet Reşat'a yazdığı mektubunda Batı cephesinde düzenli Türk ordusunun Yunan kuvvetlerine karşı dirayetli bir tutum sergileyerek İnönü diye adlandırılan yerde onları mağlup ederek zafer kazandıklarını bildirir. Mektubunda Türk ordusunun başarısını "*Yunan'ın yirmi bin tüfeğe karşılık, elinde ancak altı bin tüfeği"*[317] ile gerçekleştirdiğini vurgular. Bu açıdan değerlendirildiğinde vatanın kurtuluşu ve düzenli ordunun güçlenmesi için oldukça önemli olan bu zafer düzenli ordunun da kazandığı ilk savaştır.

Batı cephesinden aldığımız diğer haberler Azra'nın bakış açısından verilir. Azra, Kemal'in ölüm haberini aldıktan sonra Mehpare'ye yazdığı mektubunda düzenli ordunun Yunanlılara karşı kazanmış olduğu zaferlerden de bahseder. Millî Mücadele'ye katılan Azra, Güney cephesinde yazı işleri ile ilgili kısımda görevlendirilir. Türk kumandanlarının yazılarını inceleyerek tercüme eder. Bu esnada "*Yunanlıların, Müttefik devletlerin sözünü dinlemeyerek, Anadolu içinde ilerlemeye başlamaları"*[318] özellikle Fransızların ve İtalyanların işgal sürecini farklı yorumlamalarına neden olur. Bu durum Türk milleti açısından olumlu bir gelişmedir çünkü Fransızlar ve İtalyanlar Türklere karşı iyimser tutum sergilemeye başlar. Bu değişimde Batı cephesindeki başarılarının önemi de yadsınamaz bir gerçektir.

Düzenli ordu Birinci İnönü'de ilk zaferini kazandıktan sonra varlığını tüm dünyaya ispat eder. Bunun emareleri ilk kez 16 Mart 1921'de "*Sovyetler Birliği ile Ankara Hükümeti arasında imzalanan"* Moskova Antlaşmasıyla görülür. Gerçek tarihî olaylardan esinlenerek kaleme aldığı bu bölümde yazar, Millî Mücadele'nin stratejik olarak doğru hamleler yaptığı ve bunun karşılığını aldığını vurgular.[319]

---

[316] Ayşe Kulin, *age.*, s. 281.
[317] Ayşe Kulin, *age.*, s. 334.
[318] Ayşe Kulin, *age.*, s. 350.
[319] Gös. yer.

Azra'nın görevi gereği Güney cephesinden Batı cephesine gönderildiği sırada "*Yunan Kralı Konstantinos'un ordularına Ankara'ya yürüme emri*" verdiği haberi gelir. Batı cephesine vardığında düzenli ordunun Sakarya Meydan Muharebesini de kazandığını öğrenir ve bunu Mehpare'ye "*Sakarya'da yaşadığımız zaferin sevincini, bura halkıyla birlikte tesit etme imkânım oldu."* sözleriyle aktarır.[320]

Bu güzel haberlerin öncesinde de düzenli orduyu yakından ilgilendiren önemli bir gelişme yaşanır. Fransa'nın işgale son verip Adana ve civarını boşaltma kararı aldığını da mektubunda yazar.

Millî ordumuzun ağustos ayında Yunanlılara karşı Büyük Taarruza başladığını ve Azra'nın "*cephe gerisindeki seyyar hastanelere hastabakıcı olarak"* görevlendirildiğini yine kahraman bakış açısıyla yazılan mektubundan öğreniriz. Türk halkının bağımsızlığı için kadın erkek çocuk demeden her koşulda cephede ve cephe arkasında bulunması bir kez daha okura hatırlatılır.

Büyük Taarruz ile ordumuz büyük bir zafer kazanır ve *"Yunan Kumandanı General Trikopis ve maiyeti"* esir alınır. 19 Mayıs 1919'da Gazi Mustafa Kemal'in Samsun'da başlattığı bağımsızlık ateşi küçük bir kıvılcımken her yürekte bir meşaleye dönüşmüş ve 30 Ağustos'ta büyük bir zaferle taçlanmıştır. İstiklal Savaşı, Türk milletinin özgürlük hakkını ve kudretini dünyaya ispat ettiği bir dönüm noktası olarak tarihin altın sayfalarına işlenir.[321]

Handan adlı romanda Halide Edip Adıvar'ın Handan'ı roman yaratıcısının ülkenin çok zor şartlarını görmüş biri olarak Millî Mücadele'ye katıldığından şu şekilde bahseder.

"Halide Edib, düşman ordusunun merasimle şehre girişini bizzat izlemiş. Meclisin işgalci askerlerce basılışını, mebusların sille tokat dışarı atılmalarını,

[320] Ayşe Kulin, *age.*, s. 352.
[321] Ayşe Kulin, *age.*, s. 353.

Türklerin kendi ülkelerinde itilip kakılmasının utancını yaşamış. O hırsla, Kurtuluş Ordusu'na katılmış sonra…"[322]

3.3.6.1. İzmir'in Kurtuluşu

Kurtuluş Savaşı'nın son merhalesi olarak nitelendirebileceğimiz İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşu 9 Eylül 1922 tarihinde gerçekleşir. Bu önemli zaferi hem ***Veda*** hem de ***Füreya*** yapıtlarında mektup ile verilen haber olarak öğrenmekteyiz. ***Veda*** romanında Azra ile Mehpare'nin mektupları İzmir'in kurtuluşu ile noktalanır. Cephe gerisinde görevli olan Azra, *"yirmi gün süreyle arka arkaya yapılan taaruzlarda"* Yunan Kumandanın esir alınmasından sonra *"hep birlikte İzmir'e doğru yola çıkan kolordularımızın peşine takılarak bu güzel şehrimize geliş"lerini* aktarır. İzmir'in geri alınışını şu şekilde gözlemler.

"Geldiğimizde şehir alev alev yanıyordu. Biz kadınları limana indirmediler. Orada çok fazla kargaşa varmış. Biz Manisa'nın çıkışında bir köyde bekledik. İzmir'e ancak iki gün sonra girebildik."[323]

Emin Bey, kızı Füreya'ya 9 Eylül günü İzmir'de yaşananları aktardığı mektubunda özellikle iki olaya değinir. Türk askerlerinin İzmir'e girerken yüzyıllar boyunca İzmir'de yaşayan Hristiyan halkın buradan kaçışları ve hayatlarını kurtarmak için limanda demirli bulunan İngiliz savaş gemilerine sığınmaları bunlardan ilkidir. Ne yazık ki canlarını emanet etmek istedikleri cenahtan da umduklarını bulamamışlardır. Asırlardır Türklerle yaşayan bu insanların vatan işgal edilirken yaptıkları sevinç gösterileri tarihî gerçeklik içerisinde acı bir hatıra olarak hafızalarda yaşar.

İkinci olay ise Türk askerinin "*Kadifekale'ye Türk bayrağını*"[324] çekmesidir. Bayrağımız, istiklalimizin ve Türklüğün sembolü olarak Yunanlılara karşı aldığımız

[322] Ayşe Kulin, *Handan,* s. 232.
[323] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 353.
[324] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 81.

zaferdir. Emin Bey, bu mutluluğu "*keşke 9 Eylül'ü günlerce uzatabilsek*"[325] cümlesiyle kızına anlatır.

Emin Bey, Kurtuluş Savaşı boyunca elinden gelen tüm imkânlar dahilinde Mustafa Kemal'e yardım eder ve yanında bulunur. Savaş bittikten sonra ise Ordu Komutanı olarak İzmir'de görevlendirilir. *"Artık o Cumhuriyet Ordusu'nda bir paşaydı."*[326] Ailesiyle birlikte İzmir'de yaşamaya kısa bir sürede alışır özellikle Hakkiye Hanım burada önemli dostluk bağları kurar. Bu bağlardan biri de Atatürk'ün eşi Latife Hanımile olan münasebetidir.

3.3.7. Saltanatın Kaldırılması

19 Mayıs 1919'da başlayan Millî Mücadele hareketinin zaferle sonuçlanmasından sonra ülkede iktidar sorununun varlığı gözlemlenir. Çünkü düzenli orduyu kurarak düşmanı yenen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin siyasi iktidarın sahibi olduğu gerçeği İstanbul Hükûmeti'ne göre artık iki hükûmeti karşı karşıya getirecek bir sebep olmadığı düşüncesini doğurmuştur. İstanbul Hükûmeti'nin siyasi bakımdan büyük prestij kaybına uğraması ve Vahdettin'in eniştesi Damat Ferit Paşa'nın "*22 Eylül'de yurt dışına*" kaçması İstanbul'un güçsüzlüğünün kanıtıdır. Ankara ve İstanbul Hükûmeti'nin özellikle Tevfik Paşa'nın sadrazamlık dönemlerinde olumlu diyalog kurma çabaları "*milli davanın kazanılmasında önemli rol oynar*" ancak bu durum 1922 yılında iki tarafın uzlaşmasını sağlayamaz.[327]

İstiklal Savaşı'ndan sonra toplanması beklenen Lozan Barış Konferansı'na Sadrazam Tevfik Paşa iki hükûmetin birlikte katılmasını önerir. Bu durum İstanbul Hükûmeti'nin siyasi açıdan Ankara'dan geri kalmamaya çalıştığını gösterir. Bunun üzerine Mustafa Kemal önderliğinde kazanılan zafer sonrasında Ankara Hükûmeti, tüm yetkileri kendi üzerinde toplamaya çalışır ve radikal bir kararla 1 Kasım 1922'de

---

[325] Ayşe Kulin, *age.*, s. 80.
[326] Ayşe Kulin, *age.*, s. 83.
[327] Mete Tunçay vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, 5. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul 1997, s. 86.

saltanat rejimine son verir. Ülkedeki çift başlılığı ortadan kaldırmak adına atılan bu önemli adım yapılacak anlaşmalarda karar mekanizmasının Ankara'da olmasına olanak sağlar. Çünkü asıl zaferin masada kazanılacağını bilen Mustafa Kemal, bu rejim değişikliği ile doğabilecek tüm sorunları baştan çözmeyi tercih eder. TBMM'nin gerçekleştirdiği en önemli inkılap olarak görülen bu gelişme sonucunda padişahın yönetim yetkisi elinden alınır. Millî Hükûmetin temsilcisi Refet Bey, Vahdettin'e alınan kararı tebliğ etmeye gittiğinde onu karşılayan Sultan'a *"Zat-ı Hilafetpenahi"* sıfatıyla hitap ettiği zaman padişahlığının sona erdiğini hemen anlamıştır. Saltanatın kaldırılması zihninde kendi geleceği için endişeye kapılmasına neden olur. Tarihte tahttan alınan sultanların yaşadıklarının şimdi kendisine yapılma ihtimalini düşünür.

"Fransız Kralı XVI. Louis'nin kafası, aile fertleriyle birlikte giyotinle uçurulmuştu, İngiliz Kralı I. Charles balta ile öldürülmüş, Rus Çarı ailesiyle beraber kurşuna dizilmişti."[328]

Onu korkutan en acı olay ise ecdadı "*Genç Osman gibi vahşi ve gayri insani*" olaylar ile karşılaşarak öldürülmektir. İçinde bulundukları çağda artık bu olayların geçmişte kaldığını düşünmek ister. Altı yüz seneden fazla aynı soydan gelenler tarafından yönetilen Osmanlı, bu karar ile siyasi olarak son bulur. Sultan Vahdettin Han'ın sadece halife unvanıyla sarayda kalması ***Veda*** romanında şu sözler ile okura hatırlatılır.

"Osmanlı Hükümdarı Sultan Vahdettin Han, on yedi gün var ki, padişah değildi.1922 yılının 1 Kasım gecesi, saltanatın lağvedildiği kendine tebliğ edildiğinden beri, sarayında sadece Halife sıfatıyla oturuyordu."[329]

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan pek çok yenileşme hareketinin halk tarafından çabucak benimsenmesi konusu yazarın yapıtlarında sıkça yer alır. Bu durum ülkede yaşayan insanların "*yediden yetmişe, verilenleri yudum yudum değil, kana kana içiyor"* olması şeklinde yorumlanır. Son Osmanlı Maliye Nazırı Ahmet

[328] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 358.
[329] Ayşe Kulin, *age.*, s. 357.

Reşat ise "*hanedanı devirerek*" söylemleriyle saltanatın kaldırılmasına yönelik eleştirel bir yaklaşımda bulunur ve bu hızlı değişimi sorgular. ***Umut*** romanının kahramanı Mahir ise yaşadıkları bu süreci "*kan akıtmadan*" kazanılan bir ihtilale benzetir. Çünkü Fransız ve Rus ihtilalleri sonrasında yaşanan değişimler ile çok fazla kan dökülür. Osmanlı'da ise hanedanının sürgüne gönderilerek hatırlanması istenilmeyen davranışlara maruz kalmaması aslında sancılı bir sürecin yaşanmasını engeller.[330]

Savaştan çıkarak yeni bir ülke kurma yolunda ilerleyen TBMM, hilafet makamını Osmanoğulları'nda bırakarak stratejik bir karar alır. Çünkü saltanatın devrilmesi padişaha sıkı sıkıya bağlı olanların tepkilerine sebep olmuştur. Onun halife sıfatı ile İstanbul'daki varlığı bu sürecin daha sorunsuz atlatılmasına yardımcı olur.

3.3.7.1. Vahdettin'in Saraydan Ayrılışı

Ayşe Kulin, Cumhuriyet'in ilk yıllarında devam eden muhalif faaliyetler ve geri dönüş, irtica tehlikesi yüzünden âdeta konuşulması yasaklanmış, daha sonraki uzun yıllarda da bu tutuma devam edilmiş olan bir konuya dikkatli bir biçimde temas etmektedir. Bu da ülkeden kaçan padişah ve saltanat mensupları konusudur. Millet olarak tarihine sahip çıkmak ile ona geri dönmek elbette farklı şeylerdir. Yazar, geri dönüş gibi zararlı bir yola girilmedikçe tarihine sahip çıkmanın bin problem teşkil etmeyeceği düşüncesindedir. Bunu bize ***Gizli Anların Yolcusu*** adlı eserinde gösterir. Aynı milletin iki farklı döneminin de kendi tarihi olduğu gerçeğine dayalı bu sempati, bireylerin tarih bilincinin gelişmesi için gerekli görülen bir tutumdur.

Ayşe Kulin, bahsedilen eserinin kahramanı İlhami aracılığıyla saltanatın sona erme sürecini değişik açılardan irdeler. İlhami, Çin İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti'nin hanedan ile yönetilmesi arasındaki benzerlikten yola çıkarak kendi ülkesinin tarihine yabancı oluşunu fark eder. Her iki imparatorlukta da kadınların siyasi otorite olarak büyüklüğünü gösteren harem sistemi ve yönetime olan etkileri

[330] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 45.

konu edilir. Son Çin İmparatoru Pui ile son Osmanlı Padişahı VI. Mehmet'in tahttan indirilme süreci arasında bağ kurulup Osmanlıya dair bilgiler üzerinde durulur. Bu durumun eğitim sistemimizdeki eksikliğini çarpıcı bir şekilde şöyle tespit eder:

"Okul yıllarımda Osmanlı'nın trajedisi üzerinde hiç durulmamıştı. Tartışılmamıştı. Karı koca, son Çin İmparatoru Piu'nun yaşamından gözyaşı dökecek kadar etkilenmiştik ama kendi son imparatorumuzun hayat hikayesinden habersizdik."[331]

Osmanlı'nın son yıllarındaki yaşanan olaylara yazarın büyük dedesi Ahmet Reşat'ın tanıklık etmesi yazarın tarihsel gerçekliği gün yüzüne çıkarmasına olanak tanır. Gerileme dönemi ile başlayan hatalar telafi edilemez bir hâl alarak artmaya devam edince Osmanlı Hanedanlığının yönetimdeki hakkı son bulur. "*Yüzlerce yılın birikmiş hatalarını*"n sonucunu yaşaması son Osmanlı Padişahı Sultan Vahdettin'in makus kaderidir.

"Yüzyılların talanı, dolanı, rüşveti, cehaleti, oburluğu, kayırmacılığı, yobazlığı, din adına yapılan binlerce hata, fesat ve vurgun ve Avrupa devletlerinin arsız iştahı Vahdettin'in elinde patlamıştı."[332]

Yazar, Vahdettin'in saraydan ayrılışını ***Veda, Bir Tatlı Huzur, Umut*** *ve* ***Gizli Anların Yolcusu*** adlı yapıtlarında işler. Yazarın biyografik romanlardan biri olan ***Bir Tatlı Huzur'***da Münir Nureddin Selçuk'un kızı Meral Selçuk, Ayşe Kulin'e babasının anılarını aktarır. Son ana kadar İngilizlerden medet umarak tahtta kalan Sultan Vahdettin'in saraydan ayrılışına tanıklık edenlerden biri de Münir Nureddin Selçuk'tur. Dolmabahçe Sarayı'nda askerliğini yapmakta olan Selçuk'un "*padişahın kayığının suları yara yara İngiliz muhribine yaklaşmasını*"[333] izlediği ve hafızasında yer eden bu anı, tarih sayfalarındaki önemli bir gerçek olarak karşımıza çıkar.

---

[331] Ayşe Kulin, *Gizli Anların Yolcusu*, Everest Yayınları, İstanbul 2018, s. 291.
[332] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 368.
[333] Ayşe Kulin, *Bir Tatlı Huzur*, Everest Yayınları, İstanbul 2015, s. 33.

Sultan Vahdettin'in padişahlığının son bulmasından sonraki ilk cuma günü geleneksel cuma selamlığına çıkması beklenir. Oradaki halkın boşuna beklediğini Ahmet Reşat gibi saraya yakın olan kişiler bilmektedir. Padişahın cuma selamlığına neden çıkmadığı Ahmet Reşat aracılığıyla okura şu şekilde aktarılır:

"Sultan Vahdettin VI. Mehmet Han, General Harrington'un himayesinde hazırlanmış bir kaçış planıyla, tam da o sıralarda vatanını terk etmekteydi."[334]

Mustafa Kemal'e idam cezası veren, Millî Mücadele karşıtı cemiyetler ve isyanlarda her zaman İngilizlerin yanında yer alan padişah, 17 Kasım 1922'de İstanbul'u terk eder. Vahdettin'in ülkeden ayrılışı ona bağlı olan herkesi derinden etkiler. Bunlardan biri roman kahramanlarından son Osmanlı Maliye Nazırı Ahmet Reşat'tır. Çünkü o, bu duruma dayanamayıp ağlamaya başlar ve yaşanılanları hükümdarlığına son verilen "*Gırnata'nın son Hükümdarı III. Abdullah'a benzet*"ir. III. Abdullah, İspanya'da bulunan Müslüman Devleti'ni İspanyol askerlerinden koruyamadığı için şehri alev alev yanarken sokaklarında İspanyol askerlerini görüp ağladığında annesi şu tarihî sözleri dile getirir:

"Ağla, ağla, şimdi sana ağlamak yakışır. Erkekler gibi müdafaa edemediğin bu şehir için şimdi kahpeler gibi ağla!"[335]

İngilizler Vahdettin'in İngiltere'ye yerleşmesini istemedikleri için bir süre Malta'da kalır. Sultan Vahdettin'in İstanbul'dan ayrılışı ile yerine Abdülmecit Efendi, TBMM kararı ile halife seçilir. Bu durum İngilizleri endişelendirir çünkü halife olmayan Vahdettin, onların pek işine yaramayacaktır.

Hicaz Kralı'nın daveti ile Mekke'ye giden Sultan Vahdettin ve Hicaz Kralı Şerif Hüseyin arasında yaşanan trajik olay onun çaresizliğini gözler önüne serer. Çünkü Hicaz Kralı, Vahdettin'den hilafet makamının kendisine devredilmesini ister. Yaşamını sürdürecek bir yer bulmak için Müslüman ülkelerden destek beklerken

[334] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 360-361.
[335] Ayşe Kulin, *age.*, s. 362.

yapılan bu davranış onu derinden etkiler ve en sonunda "*İtalya'nın San Remo şehrine yerleşmek zorunda kal*"ır.[336]

3.4. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA CUMHURİYET DÖNEMİ

3.4.1. Atatürk Dönemi

Cumhuriyete olan bağlılığını her zaman belirten Kulin, eserlerinde Mustafa Kemal Atatürk'ü hem Millî Mücadele'de hem de yeni ülkenin kuruluşunda attığı önemli adımlarla işler. Onun hayatına yakından tanıklık eden isimlerle olan ilişkilerini, inkılapların kabul edilişi ile sentezleyerek tarihin akışını romanlarına âdeta ilmek ilmek işler. Okurların gerçek hayatlara duyduğu merak onun romanlarında bir doyum noktasına ulaşır. Romanlarında kimi zaman sezdirilerek kimi zaman da açıklayıcı bir anlatımla Atatürk'ün yaşamını cumhuriyet ile paralel bir doğrultuda ele aldığını görmekteyiz.

Yazar, *"Pek çok romanımda ve öykümde Atatürk' e çok atıfta bulundu"*ğunu söyler ve Atatürk Dönemi'ni, *"hangi etnik gruptan olursa olsun, Türkiye'de yaşayan her insanın yepyeni bir umutla nefes aldığı yıllar"* olarak yorumlar. Ona göre*, "aklı başında her insanın, Atatürk'ün mefkuresinin sadece Türkler için değil, dünyada yaşayan her insan için en doğru yol"* olduğu gerçeğidir. (Görüşme I: 23.11.2020)

[336] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 40.

3.4.1.1. Ankara'nın Başkent İlanı

Umut ve ***Füreya*** romanlarının odağına cumhuriyet ile gerçekleştirilen inkılapları alan yazar, çağdaşlaşma sürecini hem aile bireylerinin hem de Atatürk'ün yakın çevresindeki şahsiyetlerin gözünden anlatmaya çalışır.

Veda romanının sonunda sürgün edilen son Maliye Nazırı Ahmet Reşat'ın Romanya'dayken ülkesinde yaşanan gelişmeleri takip ettiğini ***Umut*** romanının ilk sayfalarından öğrenmekteyiz. O, dünyanın en güzel şehirlerinden olan İstanbul'un "*başşehir özelliğini*" yitirdiğini ve *"yerine renksiz bir taşra kenti olan Ankara'nın"* başkent ilan edildiğini gazetelerde okur ve bu kararı alanları *"deli ol"*makla suçlar. Bu değerlendirmesinden iki hafta sonra da cumhuriyet rejiminin kurulduğu haberini alır. Ailesinin değişen bu şartlara nasıl ayak uydurduğunu ve onların yaşadığı endişeyi anlamaya çalışır.[337]

Millî Mücadeleyi başlatarak vatanı işgalden kurtarma gayesiyle çalışan Mustafa Kemal'in ve arkadaşlarının yeni hükûmet merkezinin Anadolu'da olmasını isteme nedenlerinden biri Lozan Konferansı'nda "*boğazlar için kabul edilen hükümler*"in[338] ağır şartlarıdır. 2 Ekim 1923 yılında *"İtilaf kuvvetleri İstanbul'dan ayrıl"*dıktan[339] sonra Malatya Mebusu İsmet Paşa tarafından *"istikbale yönelik düşüncelerin merkezi"*nin jeopolitik konumu göz önünde bulundurularak Ankara olması planlanır.

Ankara'nın başkent olması için meclise yaptığı teklif sonrasında İnönü, *"İstanbul basını"*[340] tarafından ağır bir şekilde eleştirilir. Hem İstanbul'un *"hilafetin merkezi olması"*[341] sebebiyle Anadolu'dan her zaman bir adım daha önde olacağı

---

[337] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 40.
[338] Hulusi Turgut, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 213.
[339] Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 183.
[340] Tolga Uslubaş, *Kronolojik Türkiye Tarihi Geçmişten Günümüzü Türkiye*, s. 8.
[341] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, s. 425.

düşüncesi hem Lozan Antlaşmasının maddelerinin ülke güvenliğini tam manasıyla sağlayamadığı gerekçesi bu kararın alınmasında etkili olur.

Ankara, TBMM kararı ile 13 Ekim 1923'te başkent ilan edildiğinde Türk milleti bu durumu benimsemekte güçlük çeker. Hatta *"ilk yıllarda ne Türkler Ankara'ya ailelerini getirmişti ne de ecnebiler bu şehirde yerleşme"* planı yapmışlardı. Ankara, başkent olmanın özelliğini yaklaşık iki sene sonra hissetmeye başlar. Elçilik binaları hazırlanınca *"ilk taşınan Ruslar ol"*ur ardından Amerikalılar ve Fransızlar da Ankara'ya yerleşirler.[342]

Füreya romanının asli kişisi Füreya Koral, Kılıç Ali evlendikten sonra hem Atatürk'e yakın olmayı hem de Ankara'da yaşamanın hayalini kurar. O, başkent Ankara'yı ilk gördüğünde büyük bir hayal kırıklığı yaşar. O, Mustafa Kemal'in gerçekleştirdiği devrimi 1789 yılında Fransa'da gerçekleşen devrime benzetir. Füreya kendisini geliştireceği, bilgilerini paylaşacağı ve tartışmalara katılacağı bir çevre tasavvur eder. Ne yazık ki böyle bir çevrenin olmadığını kendi gözleriyle görerek hüsrana uğrar. Mustafa Kemal'in arkadaşlarının ona bağlılığını takdirle karşılar fakat bilgi ve eğitim konusunda da çok yetersiz olduklarını yerinde tespit eder. Mustafa Kemal'i hem askerî açıdan hem de düşünce iklimi açısından bambaşka bir yere yerleştirir. Düşünceleri ve fikirleriyle topluma ışık saçan bir deha olarak görür. Kulin, Füreya'nın yaşadığı hayal kırıklığını şu cümlelerle okura sunar.

"Fransız Devrimi'ni gerçekleştiren aydınlar gibi, Ankara'da münevver bir çevre bulacağını sanmıştı. Devrimin arka plandaki kahramanları, o müthiş kafalar, filozoflar, düşünürler, elbette Paris'te olduğu gibi, Ankara'da da Atatürk'ün yakınında olacaklardı. Ama ne acı ki, Mustafa Kemal'in yakın çevresi bomboş insanlarla doluydu. Hiçbirinde ne kültür ne birikim ne sanat tutkusu vardı. (...) Atatürk büsbütün büyüdü gözünde. Evet, savaşı silah arkadaşlarıyla birlikte kazanmıştı şüphesiz. Ama Cumhuriyet sonrası verdiği savaşta yapayalnızdı."[343]

---

[342] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 97.
[343] Ayşe Kulin, *age*., s. 168-169.

Füreya'nın Avrupa ile yaptığı kıyas sonucunda ulaştığı bu çıkarımı, başkentin modernleşme sürecini yaşadığı o günlere karşı yaptığı bir eleştiri olarak değerlendirebiliriz.

Türkiye'nin başkenti olan Ankara'nın taşralıktan kurtulması ve şehir olması için milletlerarası düzenlenen yarışmayı Prof. Yansen kazanır. Prof. Yansen, yaptığı şehir planının uygulanabilmesinin mümkün olup olmadığını Atatürk'e sorar. Bu soru karşısında o *"Vatanı yedi düvelin elinden kurtarmış, bir orta çağ saltanatını yıkarak, yerine bir yeni çağ devleti kurmuşuz. Bir şehir planını tatbik edecek gücümüz olup olmadığını ne cüretle soruyor bana?"* diye düşünür. Ancak Prof. Yansen'in şehir planını Atatürk gerçekleştiremez. Çünkü planın uygulanışında Türk insanının maddi olarak etkilenmesi ve buna tepki gösterme ihtimali söz konusudur.[344]

3.4.1.2. Cumhuriyetin İlanı

Düşman işgalinden kurtarılan vatan toprakları Lausanne Antlaşması ile tam bir bağımsız devlet olarak varlığını ispatlar. 13 Ekim'de kanunlaşarak Ankara'nın resmen başkent oluşu ve devletin Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti adını alışı önemli yeniliklerdir. Tüm bunlara rağmen İnönü'nün söylemiyle: *"Devletin şekli açıktaydı?"*[345] Mustafa Kemal'in devlet yönetimi konusundaki fikrini Erzurum'da belirlediğini ancak gerçekleştirmek için uygun ortamı beklediğini 27 Eylül 1923'te Neue Freie Presse muhabirine verdiği demeçten öğrenmekteyiz. Hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu görüşünü savunan cumhuriyet rejimi, Türklerin yeni kurdukları devletin en büyük mirası olur.

Yazar, 29 Ekim 1923'te yeni rejimin ilk yıllarını yapıtlarının merkezine ailesi ve biyografik romanlarında ele aldığı şahsiyetleri konumlandırarak sıkça işler. Pek çok romanında değindiği cumhuriyetin ilan edilme süreci ve Mustafa Kemal Atatürk'ün çağdaşlaşma yolunda attığı adımlar o tarihlere tanık olan kahraman anlatıcıların bakış

[344] Ayşe Kulin, *age*., s. 174.
[345] Abdurrahman Çaycı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk,* Divan Yayıncılık, Ankara 2002. s 296.

açılarında şekillenir. Münir Nureddin Selçuk'un hayatını anlattığı ***Bir Tatlı Huzur*** romanında Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllardaki düşman işgali ve Millî Mücadele ruhuyla kazanılan zafer sonucu ilan edilen cumhuriyet rejimi üzerinde durulur. Tarihimizin gurur kaynağı Anadolu'nun ülkemize yeni bir ışık olmasını adı geçen romanda örneklendirir.

"Sonra imparatorlukta kabuslu günler başlar. Yurdumuz düşman işgali altında kalır. Ama her gecenin bir de gündüzü vardır ve bu kez Türkiye'nin bahtına güneş Anadolu'dan doğmaktadır. Anadolu insanı, kadını, erkeği ve çocuğuyla tarifsiz bir özveri sonucu bir mucize yaratmış, bir kurtuluş destanı yazmış ve Atatürk'ün önderliğinde Cumhuriyet'i kurmuştur."[346]

"Saltanatın kaldırılması ve Hilafetin alıkonulması, devlet başkanlığında tehlikeli bir belirsizlik"[347] yaratılmasına sebep olur. Mustafa Kemal, siyasal mücadelenin gelecek evreleri için köklü bir değişikliği tercih eder ve cumhuriyet ilan edilir. Anayasadaki bu değişiklik ile yeni rejim birçok çevrede yeni bir çağın başlangıcı olarak heyecanla karşılanır. Cumhuriyet kavramının ne demek olduğu halka özellikle padişahın eski tebaasına doğru bir şekilde aktarılır. Tarihî gerçekliği kendi ailesinin de yaşadığı hatıralar ile birleştiren yazar, o dönem toplumumuzdaki insanların düşüncelerini bir ayna gibi yapıtlarına yansıtır.

Çok satan romanlarından olan ***Adı: Aylin*** eserinin ilk bölümünde Bayındırlı ailesinin Osmanlı yıllarındaki parlak zamanları ve düşman işgalinden sonra yaşadığı zorluklar anlatılır. Gücünü günden güne kaybeden Osmanlı, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilir ve İstiklal Savaşı Anadolu'da bir kıvılcımla başlar. Bu mücadelenin sonunda kurulan Cumhuriyet'in memlekete getirdiği yenilikler gözler önüne serilir. Kökü Osmanlı'da, gövdesi ve dalları Türkiye Cumhuriyeti'nde tomurcuklanan Bayındırlı ailesi gibi pek çok aile bu sancılı dönemi atlatarak yeni yaşamlarına uyum sağlamaya çalışırlar. Yeni rejimin olanakları ve değişim süreci eğitim, mimari, teknoloji gibi pek

[346] Ayşe Kulin, *Bir Tatlı Huzur*, s. 33.
[347] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu, s. 261.

çok alanda tarihimizin sayfalarına yazılırken kahraman anlatıcı o dönemi okura şöyle aktarır:

"İşte bu sırada müthiş bir şey oldu, memlekette Cumhuriyet kuruldu ve İmparatorluğun pek çok geleneği de, saltanatla birlikte gözden düştü. Başkent Ankara'ya taşındı. Tahsilli, dil bilen, açık fikirli gençlerin el üstünde tutulduğu yeni bir dönem başladı. Memleketin dört bir yanında okullar açılıyor, genç mühendisler köprüler, barajlar inşa etmek, köylere ışık taşımak için Anadolu'ya yollanıyor, ülke, batıdan doğuya, kuzeyden güneye demir ağlarla örülüyordu."[348]

Kulin, cumhuriyetin değerlendirmesini Osmanlı dedesi Ahmet Reşat'ın bakış açısıyla yapmayı da ihmal etmez. *"Osmanlılar 1923'ten beri Türk'tüler, Yeni adları vardı. Türkiye Cumhuriyeti. Cumhuriyeti kabullenmişti (...)"* ve *"Mustafa Kemal'e vatanını kurtardığı için minnettardı."*[349] Onun kabullenemediği tek şey Osmanlı hanedanlığının ülkeden ayrılmasıdır. Bu konuda Gazi'nin daha ılımlı bir politika izlemesini hatta sürecin İngiltere gibi olmasını umut eder. Sultan'ın İslam'ın koruyucusu olması böyle düşünmesinin temel sebebidir.

Kulin, ***Son*** adlı romanında eğitim sorunu ve eğitim ile ilgili gerçekleştirilen inkılaplara değinirken bu durumun cumhuriyet ile mümkün olduğu konusunu sürekli vurgular. Tarih bilincini günümüz gençlerine çok iyi veremediğimizi anlatıcı kahraman Hakan ile okura aktarmayı tercih eder. *"Türkiye'nin bugün artık günümüz gençlerine pek bir şey ifade etmeyen, oysa büyüklerimizin bize heyecanla naklettikleri o eşsiz 'küllerinden doğuş' günleri"*[350]nin imzası olan Kurtuluş Savaşı ve inkılapların cumhuriyet ile var olduğu düşüncesi yapıtlarında yinelenen tarihsel süreç olarak verilir.

Yeni kurulan devletin durumu Kulin'in babasının mesleği ile bağlantılı olarak romanların içinde çok yönlü işlenir. Dedesi Ahmet Reşat'ın sürgünden dönüş

[348] Ayşe Kulin, *Adı: Aylin*, s. 27.
[349] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 44.
[350] Ayşe Kulin, *Son*, Everest Yayınları, İstanbul 2018, s. 250.

yıllarındaki ülke sorunları ***Umut*** romanında verilir. Doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine *"Üzerinden savaş geçmiş, yanmış yakılmış verimsiz topraklar, karasabanların ardında sürüklenen aç biilaç, hastalıklı köylüler, binbir çeşit hastalık"* içinde olunduğu çarpıcı bir şekilde tespit edilir. Özellikle aşiretlerin ülkenin yenileşme sürecine karşı bilinçli olarak zorluk çıkardığından da bahsedilir. Cumhuriyetin ilke ve inkılaplarını halkın çoğuna benimsetmenin oldukça zor olduğu ve vatanı düşmandan kurtarmakla başlayan serüvenin yeni olaylara gebe olduğu şu sözlerle aktarılır:

"İstiklal Harbi'ni kazanmakla derdimiz bitmedi, işimiz yeni başlıyor."[351]

Kulin, ömrünün ilk yirmi yılını anlattığı ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** adlı eserinde babasının ve dedesinin onun benliğinde bıraktığı düşünceleri *"... çökerken bir imparatorluktan artakalmış Osmanlı dedemin ve yeni bir devletin doğuşuna tanıklık etmenin heyecanıyla dolu, iyi niyetli babamın bende bıraktıkları izlerden ..."*[352] şeklinde ifade eder. O, Osmanlı İmparatorluğu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştırmasını en yakınları üzerinden değerlendirme imkânı bulur. Olaylara farklı bakış açılarından yaklaşmış olması ve o dönemi okurun gözünde canlandırmaya çalışması sonucu konuyu ilgi çekici hâle getirmeyi başarır.

Atatürk Dönemi'ni birçok romanında işleyen yazar, cumhuriyet ile başlayan demokratikleşme sürecini -otobiyografik roman biçiminde yazıldığını söyleyebileceğimiz- Kulin'in 1983 yılına kadar olan yaşamını anlattığı ***Hayat*** ve ***Hüzün*** romanlarında somutlaştırarak daha detaylı bir şekilde işler. O, eğitimden, ekonomiye, siyasetten, kültürel ve toplumsal gelişmelere her alanın temeline aldığı cumhuriyet kavramını eserlerinde kurgu ya da tarihsel şahsiyetlerle sürükleyici bir anlatımla okurla buluşturarak inkılap tarihine ışık tutmayı tercih etmiştir.

Hem tarihimizde hem de edebiyatımızın şekillenmesinde çok önemli olan bu yenileşme hareketinin ilk adımı onun pek çok romanında sıkça değinerek okura hatırlattığı bir başlıktır. Roman karakterlerinin Atatürk'ün beyin takımını oluşturan

[351] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 48.
[352] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 13.

tarihî şahsiyetler ile olan bağlantısı yazarın süzgecinden geçirilerek tarihî ve siyasi olayların içine yerleştirmesini kolaylaştırmıştır.

3.4.1.3. Şapka Devrimi

Kulin'in baba tarafının Boşnak kökenli olması ve Bosna'nın savaşılmadan masada kaybedilen bir parçamız olması ile başlayan İstanbul'a göç serüveninin anlatıldığı ***Umut*** romanına cumhuriyetli yıllar ve inkılaplar damga vurur.

Büyük Millet Meclisinin 1925 yılının nisan ayında tatile girmesiyle Mustafa Kemal, çağdaşlaşma hareketlerine karşı toplumu hazırlamak için yurt gezisine çıkar. *"24 Ağustos 1925'te Kastamonu'ya hareket etti, Çankırı, Ankara, Balıkesir, Akhisar, Kemalpaşa, Konya'da yaptığı konuşmalarda kıyafet konusuna"*[353] değinerek halkı bu kanuna hazırlamaya başladı. Onun ülkenin gelişimi için düşündüğü inkılaplardan biri olan Şapka İnkılabı, 25 Kasım 1925 tarihinde mecliste kabul edilir. Ona göre Batı ile Türk toplumunun *"dış görünüş bakımından en ayırt edici özelliği kıyafet"*leri[354] arasındaki farklar oluşturmaktaydı. Kılık kıyafet konusunda II. Mahmut *"asker ve yönetici zümre için resmî ideolojiye bağlı"*[355] bir modernleşme süreci başlatır. Mustafa Kemal *"Batı'nın temsil ettiği fen, teknoloji, hür düşünce ve bilimsel anlayış ve daha geniş anlamda medeniyetin sembolü"*[356] olarak nitelendirerek Batı medeniyetinin bir bütün olarak alınması gerektiğini düşünür.

O, Nutuk'ta özellikle yer vermiş olduğu şapka kanunu ile açıklamalarında şekil olarak yapılan değişiklikten ziyade cehalete karşı yapılan bir yenilik ve medeniyeti imgeleyen yeni değerlerin benimsenmesi süreci ile ilgili bir değişimin olduğunu vurgular. Ortaylı'ya göre *"cumhuriyet, yeni tip devlete sadık bir toplum istiyordu."*[357] *"Osmanlı toplumunda başlık, insanın dinini, hatta toplumsal mevkiini, yaptığı işi*

[353] Sabri Sürgevil, *Türkiye'de Çağdaşlaşma Hareketleri*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2011, s. 260.
[354] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyet Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s. 249.
[355] İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Kitap, İstanbul 2018, s. 365.
[356] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyet Tarihi II*, s. 249.
[357] İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, s. 365.

tanımlayan bir işaretti."[358] Tarikatlar, mezhepler ya da yönetici tabakayı birbirinden dış görünüşü ile ayıran Osmanlı'nın halk içindeki sınıflandırmaları yeni rejime aykırı olan durumlardı.

Umut romanında Muhittin Kulin'in babası olan Zeki Salih Bey, Bosna'dan göç ederek İstanbul'a yerleştikten sonraki hayatına alışmakta güçlük yaşar. Bosna'daki yaşam standartlarının burada düşmeye başlaması ve bey yaşamını İstanbul'da sürdüremeyeceğini anlaması onun içine kapanık bir adama dönüşmesine neden olur. Tek tesellisi hilafet sancağı altında yaşamını sürdürmesiyken yenileşme çabaları onun gibi Osmanlı'ya çok bağlı olan kesim tarafından kabullenmesi zor olan gelişmeleri de beraberinde getirir. *"Osmanlı'ya Tunus'tan gel"*erek[359] zamanla Türklerle özdeşleşen fes âdeta onun Osmanlı'ya bağlılığını temsil eden bir semboldür.

Zeki Salih Bey, her ne olursa olsun yeni vatanında yaşanan bazı yenilikleri benimsemeye çalışsa da Şapka Devrimi'ne uyum sağlamak onun için zor bir süreç olur çünkü fesi onun hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Kanundan sonra "*Bir süre sokağa fessiz çıkmayı redde"*der ancak sonunda pes eder. Büyük oğlu Nusret, babasının bu inkılaba çabuk alışabilmesi için ona fötr şapka alır. Zeki Salih Bey, şapkayı takıp dışarıya çıktığı ilk gün kendini *"sanki çıplak çıkmış gibi*" hisseder.[360]

3.4.1.4. Şeyh Sait İsyanı

Cumhuriyetin ilk yıllarında çok partili geçiş dönemindeki süreçte "*yapılan devrimlere tepki gösteren çevrecilerin başlattığı 'karşı devrim' hareketi"* olarak nitelendirilen Şeyh Sait İsyanı yazarın pek çok romanında geçer.[361] Yazar bu konuyu Türk-Kürt, isyancı-isyanı bastıran başlıkları ile tarafsız olarak değerlendirir ve çok

[358] Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 196-197.
[359] İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, s. 365.
[360] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 102.
[361] Sabri Sürgevil, *Türkiye'de Çağdaşlaşma Hareketleri*, s. 264.

yönlü bir şekilde ele alır. ***Bir Gün, Köprü***, ***Veda***, ***Füreya*** romanlarında bu isyanının genç devletin yeni inkılaplarına olan etkisi üzerinde durulur.

İsyanın temeli Osmanlı Devleti zamanında atılır. İngilizler, zengin petrol yatakları bulunan Musul ve Kerkük'ten çıkmamak için Kürtler ile iş birliği yaparak kendi tarafında olan teşkilatlara ve liderlere maddi yardımda bulunurlar. Hatta dönemin Padişahı Vahdettin'in de onların tarafında olduğu ve bu desteğin bir kısmının padişah tarafından İngiliz yanlısı olanlara dağıtılacağı belirtilir. İngilizlerin desteği ile bölgede varlığını sürdürmeye devam edenlerden biri de Palulu Şeyh Sait'tir.

"*Herkesin parasızlıktan imanının gevrediği şu günlerde israf içinde yaşa*"yan[362] Şeyh Sait'in lüks yaşamı ***Esir Şehirde Bir Konak Veda*** romanında irdelenir. İstanbul'un işgal yıllarında Azra ile Kemal arasında gerçekleşen konuşmada T.S. rumuzlu cemiyetin *"Anadolu'da 25'in üstünde dini mektebi*"nin bulunduğu ve maddi olarak çok iyi durumda olduğu bilgisi verilir. Devletin memurlarına maaşını ödeyemeyecek kadar zor durumda olduğunu bilen Kemal, padişahın bu cemiyete destek olacak parayı nereden bulduğunu sorgular. Padişaha maddi desteğin *"işgal kuvvetlerinden gel"*diği daha sonra da İngilizlerden gelen bu paranın padişah tarafından *"başta Şeyh Sait olmak üzere İngiliz taraftarı şeriatçılara"* aktarıldığı anlaşılır.[363]

"İngiliz Muhipleri Cemiyetinin üyeleriyle" çok yakın ilişkisi olan İngiliz yanlısı Şeyh Sait'in, söz sahibi Ermenilerle de bağlantıları vardır. Bu cemiyetten temin ettiği paranın bir kısmını kendi lüks masraflarına diğer kısmını da *"Millicileri ortadan kaldırma"*yı amaçlayan kabine için kullanır. Bu gelişmelerin yanında Ferit Paşa'nın Millîcilere karşı bir isyan hazırlığında olduğu ve bu isyan için bazı Kürt aşiretleriyle bağlantı kurduğu; görüşmeler için Şeyh Sait'in ön ayak olduğu romanda aktarılan diğer tarihî gerçeklik olarak karşımıza çıkar.[364]

---

[362] Ayşe Kulin, *Veda*, s. 172.
[363] Ayşe Kulin, *age.*, s. 161.
[364] Ayşe Kulin, *age.*, s. 192.

Ahmet Reşat, sonuna kadar bağlı olduğu padişahın İngilizler ile ilgili düşüncelerini ve bu konudaki izlediği politikayı anlamakta güçlük yaşar. Sultanın medet umduğu İngilizlerin tehlikeli oyunlarını fark etmediğini ve bu durumun kötü neticelerle sonuçlanacağını düşünür. Aynı zamanda İngilizlerin Osmanlı'ya karşı bir piyon olarak "*Şeyh Sait idaresinde bir Kürt devleti kurma*"[365] gayesini de fark eder. Romanın her bölümünde arkasında durduğu padişahın bu tutumunu yanlış bulur ve er ya da geç hüsranla sonuçlanacağı gerçeğini aklından geçirir.

İstanbul'un işgal yıllarında İngilizlerden beslenerek kuvvetlenen Şeyh Sait ayaklanması yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin dönüm noktalarından biri olur. Genç ülkenin çok partili geçiş dönemindeki bu isyan, Fethi Bey'in başbakanlık koltuğunda oturduğu yılda gerçekleşir. Bu olayın iç yüzünde doğu bölgelerinin sosyo-ekonomik yapısı ve 3 Mart 1924 yılında kaldırılan hilafetin etkisinin olduğu açıktır. Hilafet ile padişahlık rejimini benimseyen taraftarlar, Musul meselesinden kendilerine pay çıkarmaya çalışan İngilizlerce kışkırtılarak Nasturi ayaklanmasını çıkartırlar. Bu ayaklanma Cafer Tayyar Paşa tarafından başarı ile bastırılır. Kaçarak Irak'a giden Nasturiler mahkemeye verilir ve bölgenin en etkili lideri Şeyh Sait'in ifadesi de alınır. Bu durumdan telaşlanan Şeyh Sait, çevresindekileri kışkırtmaya ve propaganda yapmaya başlar.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra imzalanan Lozan Antlaşması'nda Türklerle İngilizlerin anlaşamadığı konulardan biri Musul'dur. İngilizlerin Musul konusunda avantajlı konuma geçmek için "*İngilizlerin, eli silahlı Nasturileri, Irak sınırından aşırıp Hakkâri bölgesine yığmakta oldukları"*ndan bahsedilir.[366] Bunun yanı sıra İngilizlerin Bitlis ve Erzurum'da kendilerini desteklemek için propaganda yaptıkları ve yöre insanına para dağıttıkları hatta bazı Türk subayları ile el altından görüşmeler gerçekleştirdikleri de romanda tarihsel gerçeklik olarak işlenir.

Bir Gün romanında Kürt kökenli Zeliha, ayaklanmanın nedenlerini ve sonuçlarını dedesinden dinler. Şeyh Sait'in *"şeriat ve hilafeti geri getirmek adına*

[365] Ayşe Kulin, *age.*, s. 193.
[366] Ayşe Kulin, *Köprü,* Everest Yayınları, İstanbul 2018, s. 133.

isyan" ettiği ve "*İslam dinini yeniden kurmak"* için Allah tarafından gönderildiği kulaktan kulağa yayılır. Yöre halkının Şeyh Sait'e *"cennette yer edinmek için koyunlarını, kuzularını hediye"* olarak vermeleri ona bağlılıklarının göstergesidir.[367] Doğuda yaşayan biri olarak dede karakterinin, torununa Şeyh Sait'in dini kullanarak orada yaşayan halkı kandırdığını ancak bu olayların yaşandığı yıllarda ülkemizde camilerde *"ezanlar da okunuyor, namazlar da kılınıyor"*[368] diyerek Zeliha'ya gerçekleri göstermeyi amaçladığını göstermektedir.

İslam dinini yeniden kurma düşüncesinde olan birinin *"Hristiyan İngilizlerle iş birliği*"[369] yaptığının farkında olan dede, bu isyanı haklı bulmaz. Şeyh Sait, *"Cumhuriyet aleyhtarı propagandalar yapmak"*[370] için Doğu Anadolu'da ve Güneydoğu Anadolu'da neredeyse tüm şehirleri koyun satıcısı gibi gezer ve burada yaşayanlara düşüncelerini aşılar. Dinin elden gittiğini söyleyerek isyanın kıvılcımını başlatan Şeyh, taraftar toplamaya çalışır. Onun amacı Kürt bağımsızlık hareketini başlatmaktır. Şeyh Sait, planlı bir bağımsızlık hareketine 1926 yılında başlamayı ve Diyarbakır'ı ele geçirip merkez ilan etmeyi düşünür. İsyanın sadece doğu bölgelerinde değil İstanbul'da da olması gerektiğini savunur. Saltanatı destekleyen kesim ile iş birliği içine girerek *"İstanbul'daki Kürtler, saltanatçılarla birlikte, din adına ayaklanacaklar"* bu isyanı *"Bursa, Konya ve İzmir'e"* kadar genişleterek bir kıvılcım gibi büyüteceklerdir. Propagandasını ise İngilizlerin Vahdettin'i geri getireceğini söyleyerek yapar.[371]

Halkı kışkırtıcı hareketleri sayesinde taraftar kitlesi gün geçtikçe artar. Doğu yöresinde verdiği vaazların birinden sonra onun yanında bulunan iki kişi jandarmalar tarafından aranır. Jandarmanın köye gelerek yaptığı silah aramalarında Şeyh Sait kapıyı açmaz. Gelişen bu durum neticesinde 1926 yılında yapılması planlanan bu ayaklanma erkenden başlar. *"Şeyh Sait'in emriyle"* adamları *"jandarmalardan birini yaralamış, diğerinin silahlarını almış ve telgraf hatlarını kes"*miştir. Doğu'daki çeşitli

[367] Ayşe Kulin, *Bir Gün*, s. 144.
[368] Ayşe Kulin, *age.*, s. 145.
[369] Ayşe Kulin, *age.*, s. 144.
[370] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 96.
[371] Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 137.

kasabaların *"hapishanelerine ve hükümet konaklarına saldırarak"* jandarma güçlerine karşı şiddet içeren eylemler gerçekleştirip *"orada bulunan jandarmalar esir al"*ınmıştır.[372] Başlayan bu isyan, kısa sürede yayılarak on iki vilayet zapt edilir.

Devletin askerî gücü ayaklanmayı bir türlü bastıramaz. Şeyh Sait, ayaklanma sırasında İslam dinini bir propaganda aracı olarak güder. "*Din propagandası öyle etkili oluyordu ki, Türk asıllı olanlar dahi ayaklanmanın bastırılmasına ve hükümete yardıma yanaşmıyordu."*[373]. Sina Akşin, ayaklanma için *"dinsel, karşı- devrimci, feodal bir hareket görünümünde"*[374] yorumunu yapar. İlber Ortaylı ise *"1925'te Kürtlerden Cumhuriyet'e gelen esas tepki şeriatın gitmesine karşı durmak"*[375] görüşünü belirtir.

Doğuda başlayan ayaklanma Mustafa Kemal Atatürk'ün eline acil kodlu bir rapor olarak briç partisindeyken ulaşır. Şeyh Sait'in başlattığı ayaklanmayı öğrendiği bu raporu okuduktan sonra keyfinin kaçtığı görülür. Haberi Yaveri Kılıç Ali aracılığıyla aynı partide bulunan dönemin Başbakanı Fethi Bey'e gönderir. Briç oynarken rahatsız edilmek istemeyen Fethi Bey, *"Sonra bakarız"* diyerek raporu okumaz. Mustafa Kemal, uzaktan olanları gözlemler ve Kılıç Ali'den bu sefer raporu İsmet Paşa'ya götürmesini ister. Başbakan Fethi Bey'in aksine İsmet Paşa raporu dikkatle iki kez okur ve düşünmeye başlar. Atatürk iki arkadaşının rapora bakış açısını uzaktan değerlendirir. İsmet İnönü'nün *"hükümette hiçbir vazifesi yok"*ken içinde bulunulan bu duruma karşı tepkisiz kalmayışı Atatürk tarafından *"işte İsmet'in farkı"* şeklinde yorumlanır.[376]

Füreya romanında 21 Şubat 1925 tarihli gazetede İsmet Paşa'nın Ankara'ya gidişi ve Mustafa Kemal tarafından istasyonda karşılanması hükûmet değişikliğinin ilk sinyali olarak görülür. Nitekim Şeyh Sait'in başlattığı ayaklanma sonucunda Fethi Bey Hükûmeti düşürülerek yerine 3 Mart 1925'te İsmet Paşa Hükûmeti kurulur. İsmet

[372] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 96-97.
[373] Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 139.
[374] Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 195.
[375] İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, s. 324.
[376] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 98.

Paşa Hükûmeti'nin ilk icraatı *"isyanı bastırmada etkili olmuş Takrir-i Sükûn"*[377] yasasını çıkarmaktır. Takrir-i Sükûn yasası kapsamında sanıkların İstiklal Mahkemelerince yargılanacak olmasına dikkat çekilir.

Ayşe Kulin, ***Köprü*** romanında Vali'nin köprü yapımı için verdiği uğraşları esnasında yaşadığı zorluklardan bahsederken bölge halkının terör ve isyanlarla olan bağlantısı üzerinde durur. Hükûmet, isyanını bastırdıktan sonra *"isyana katılsın katılmasın"*[378] tüm Kürtlere af çıkarmış böylece birbirleri ile anlaşamayan Kürt, Arap ve Türkmen aşiretleri arasındaki çözülmelerin hızlanmasına odaklanmıştır.

Çok uzun yıllar yüzüne bakılmayan doğunun ilerlemesi için yatırımların yapılmaya başlanması sonucunda karayolu ve demiryolu çalışmaları, karakol binalarının yapılması önemli gelişmeler arasındadır. İhmal edilen bölgenin ilerlemesi için devlet tarafından yapılan çalışmalar sürekli olarak engellenir. Ayaklanmada Şeyh Sait'in yakalandığını duyup Irak'a giden İhsan Nuri bir zaman sonra tekrar Türkiye'ye gelir ve dağınık Kürt aşiretlerini bir araya toplar. Romanda Şeyh Sait İsyanı ile dağılan ve sonrasında tekrar İhsan Nuri ile bir araya getirilmeye çalışılan Kürt halkına dikkat çekilir. Ülkemizde yaşanan bu tarihî olaylar ve isyan konusu yazar tarafından eleştirel biçimde ele alınarak işlenir.

Köprünün yapımı sırasında yörede var olan terör olaylarından bunalan Vali'nin, odasının önünde bulunan İsmet İnönü'nün heykeli ile yaptığı konuşmalarda devletimizin yaşadığı tarihsel gerçekliklere ve bölge halkının sosyolojik durumuna yer verdiği görülür. Her iki idareci yaşadıkları zorlukları değerlendirirken bitmeyen isyanlar sorgulanır. Vali, heykele neden Takrir-i Sükûn ile doğu insanı ile arayı açtıklarını sorar. İsmet İnönü'nün heykeli romanda bir simge olarak o dönem yaşananları anlatır. *"Modern bir devlet kurma hayali"*yle yola çıkan Mustafa Kemal ve diğer devlet adamları hedeflerini bir an önce gerçekleştirmek isterler. Önlerinde bulunan büyük bir engelin farkındadırlar. Bu engel, İstiklal Harbi'ndeki gibi dışarıdan gelen bir düşman değildir. Kendi topraklarımızda var olan "*iki ayrı dünya görüşünün*

[377] Ayşe Kulin, *age.*, s. 99.
[378] Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 151.

*çatışması"*dır[379] ve "*büyüyen direnişe karşı genç Cumhuriyet'in tahammülü yoktur."*[380] Doğu'da kendi menfaatleri için dini kullanan ve bu şekilde hükümlerini sürdürmek isteyen beyler, ağalar, şeyhler, herkesin aynı haklara sahip, eşit ve özgür yaşayacağı demokratik bir yönetimi benimseyen yeni rejimi istememektedirler. Bölgede etkin bir şekilde egemenliğini sürdüren bu şahıslar dinî bir rejim olan şeriat yönetimini savunarak çağdaşlaşma sürecinin önündeki en büyük engel olurlar.

İki farklı rejim çatışması devrin devlet adamlarının yaşadığı önemli bir problemdir. İnönü Hükûmeti, Sait'in planladığı bu zor meseleyi askerî ve idari güç ile çözer. Tercih edilen bu yolun ilerleyen süreçlerde zor koşullar oluşturacağının farkındadır. İnönü'ye getirilen eleştiriler Vali aracılığıyla romanda aktarılırken doğudaki terör olayların zemini hakkında detaylı bilgiler verilir. *"Henüz ortaçağ devrini yaşa"*yan yöre insanının modern yaşama çok uzak bir yaşam sürmeleri İnönü'nün düşüncelerini yansıtan heykel vasıtasıyla okura aktarılır. Cumhuriyet ile hedeflenen çağdaş yaşamın getirdiği yenilikleri aktarmada zorlanmalarının sebebini yöre halkının hazır olmamasına bağlar. Fakat İnönü, her şeye rağmen hayallerini bir an önce gerçekleştirmek adına yenilikleri uygulamaya çalıştıklarını *"Biz modern bir devlet kurma hayaline kapılmıştık, onlar sömürü aynen sürsün istiyorlardı."* söylemleriyle dile getirir.[381]

Herhangi bir olay, varlık ve durum sadece göründükleri veya fark edildikleri andan yani bir enstantaneden ibaret değildir. Mutlaka öncesi ve tarihî bir zemini vardır. Romancı, yörenin ve halkın özelliklerini, inanç ve demografik yapısını ayrıntılı olarak vererek Vali'nin karşılaştığı problemleri tarihî bir zemine oturtmaktadır. Aradan onlarca yıl geçmiş olmasına karşın problemler hâlâ çözülememiş, tam aksine siyaset ve iktidar hırsı uğruna acımasızca kullanılmıştır.

---

[379] Ayşe Kulin, *age.*, s. 128.
[380] İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, s. 325.
[381] Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 128.

"15 Nisan'da Şeyh Sait ve adamları ele geçiril"erek[382] tarihimizde cumhuriyet rejimine karşı yapılan bu isyanın bastırıldığını ***Köprü*** romanında şu diyalog ile öğreniriz.

"*Ne var oğlum, ne bu halin?" demişti Zilan.*
"Sait'i yakalamışlar baba! Şeyh Sait'i yakalamışlar!"
"Doğru mu bu?"
"Doğru baba kahveden duydum. Radyo da söylemişmiş."
"Yaa!"
"Ezber ettimdi sana demek için… daha bir sürü şeyh vardı. Şeyh Abdullah, Şeyh Ali… sonra, işte başka aşiret ağaları da yakalanmış."
"Yaa!"
"Şimdi n'aparlar onlara?"
"Asarlar, herhal."[383]

"Musul davası görüşülürken"[384] patlak veren bu isyan, 29 Haziran 1925 yılında isyana katılan çoğu şeyhin idam edilmesiyle sona erer. Çok partili dönemin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olarak demokratik sürecin tam manasıyla önünde engel olmuştur.

3.4.1.5. İzmir Suikastı

Şeyh Sait ayaklanmasını takip eden süreçte izlenen sert politikalar, inkılaplara karşı çıkan kesim için uygulanmaya devam eder. Mustafa Kemal Atatürk'e ve yenileşme hareketlerine olan tepkiler*, "iktidar ve muhalefet arasında"* devam eden sürtüşmeler sonucunda düzenlenen suikastlar daha da sert önlemlerin alınarak *"Ankara İstiklal Mahkemesi"*nin[385] İzmir'e gelmesine neden olur. Yazar, Mustafa

[382] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 54.
[383] Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 146.
[384] Ayşe Kulin, *Bir Gün*, s. 145.
[385] Sabri Sürgevil, *Türkiye'de Çağdaşlaşma Hareketleri*, s. 265.

Kemal için düzenlenen İzmir suikastını ***Füreya*** romanında Kılıç Ali ve Füreya Koral aracılığıyla değişik açılardan irdeler.

"Cumhuriyet karşıtları, rejimi yıkmanın tek yolunun Mustafa Kemal'i öldürmekten geçtiğine"[386] inanarak birçok girişimde bulunurlar. *"Ankara'da, Bursa'da ve birkaç başka yerde"* başarılı olamadıkları *"bu suikastların birini de İzmir'de planla"*rlar. İzmir'e gelişi sırasında *"Kemeraltı'nda Mustafa Kemal'in arabasının ister istemez yavaşlamak zorunda kalacağı"*nı düşünerek tetikçiler oraya yerleştirilir. *"Mustafa Kemal'in treni, İzmir'e beklenen zamandan hayli gecikmeli gel"*ince suikastı tertip edenlerden biri telaşa kapılarak olayı Vali'ye ihbar eder.

Giritli Şevki'nin *"Vali Kazım Paşa'ya (Dri*k*)"*[387] suikastı haber vermesi sonucunda diğer eylemciler: Laz İsmail, Gürcü Yusuf, Çopur Hilmi ve Ziya Hurşit yakalanır.

Suikastların sayısının çoğalması ve cumhuriyet rejimine karşı yapılan bu eylemler hükûmeti tedirgin eder. 14 Haziran 1926 yılındaki İzmir suikastında şüpheliler tutuklanır. Tutuklananların arasında Kazım Karabekir Paşa'da vardır. Kazım Karabekir'in tutuklanmasında İsmet Paşa ile Kılıç Ali karşı karşıya gelir. Dönemin *"Adalet Bakanı Mahmut Esat Bey, Başbakan İnönü ve İstiklal Mahkemeleri reislerinden biri olan Kılıç Ali'nin emirleri arasında sıkış"*ıp kalır. İsmet Paşa, *"toplum hayatında onulmaz yaralar aç"*mamak için Kazım Karabekir'in salınmasını; Kılıç Ali ise "*rejimi ve Atatürk'ü korumak için"* tutuklanmasını ister. Bu olay İsmet Paşa ile Kılıç Ali'nin *"hayatları boyunca birbirlerine husumet duy"*masına sebep olur.[388]

Mustafa Kemal'e toplam beş suikast girişimi düzenlenmiş ve hepsi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İzmir suikastını düzenleyenler arasında eski İttihat ve Terakkiciler ile Terakkiperver Partisi'nin kurucularının olduğu anlaşılır. *"Devrimin*

[386] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 99.
[387] Hulusi Turgut, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, s. 442.
[388] Ayşe Kulin, *Füreya.*, s. 100.

fazla ileri gittiğini düşünenler", *"kendilerinin devre dışı kalmış olmalarından hoşnut"*[389] olmayanlar emellerine hiçbir zaman ulaşamazlar. Bu girişimler *"Türkiye'nin kurtuluşunda ve devriminde bu denli ağırlık payı olan bir önderi"*[390] öldürmek için devrim düşmanlarının gösterdikleri yoğun çabanın göstergesidir.

3.4.1.6 Harf Devrimi

Yeni kurulan devletin inşası için yapılan siyasi, ekonomik sosyal çalışmaların yanı sıra eğitime de büyük bir önem verilmiştir. *"Kültür devriminin ilk önemli adımı Arap harflerinin yerine Türk harflerinin getirilmesi olmuştur."*[391] Türkiye Cumhuriyeti'nde okuryazar oranının çok az olması, Arap harflerinin Türkçe imlaya pek uygun olmaması gibi pek çok nedenin yanında *"matbaanın ucuz ve seri kullanımı"*nın[392] da etkisinin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Kulin, dil reformunun gerçekleştirilmesi için verilen savaşta bilhassa Mustafa Necati Uğural'ın fedakârlığına değinerek eğitim sistemimize yeni bir yol açan bu sürecin işlenmesine kaynaklık eder.

Mustafa Kemal Atatürk, kurduğu Cumhuriyet ile "*Osmanlıların mirasından, bir Türk milleti doğ"*masını sağlar. Asıl savaşın farkında olan Atatürk, çağdaşlaşma yolunda inkılaplar yaparak "Harf Devrimi" ile dilimizi *"yüzyıllardır etkisi altında tutan Arap dilinin ve kültürün"*ün etkisinden kurtarmak gayesindedir. *"Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, Arap dünyası tarafından sırtından hançerlen"*en milletimiz için *"ulusal bir alfabe yaratma"* düşüncesi ile Türk milletine uygun özellikte bir alfabe fikrini, yanında bulunan arkadaşlarına anlatarak onların da bu inkılabı benimsemesi için çalışır.[393]

Kulin, 1 Kasım 1928'de yeni Türk alfabesinin kabul edilmesinin farklı tezahürlerini değişik yaş kategorilerinde bize gösterir. Farklı bakış açıları ile değindiği

[389] Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 198.
[390] Sina Akşin, *age.*, s. 199.
[391] Sina Akşin, *age.*, s. 201.
[392] İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Kronik Kitap, İstanbul 2020, s. 99.
[393] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 179.

kültür devrimine tarafsız bir yorum getirmesi ve dönemin şartlarını göz önünde bulundurması konuyu daha ilgi çekici hâle getirmiştir. ***Umut*** romanında Zeki Salih Bey gibi *"binlerce kişi karşı çıkmıştı harf inkılabına"*. Bosna'dan İstanbul'a göç ettikten sonra alışmaya çalıştığı yeni bir kültür karşısında dil problemi de yaşayan Zeki Salih, *"hem dizgide hem de okumada inanılmaz bir kolaylık sağla"*yan yeni alfabeyi birkaç ay içinde öğrendikten sonra karşı çıkmasının boşuna olduğunu anlayarak her gün büyük bir heyecanla gazetesini okuyacağı zamanı beklemiştir. Eserde oğlu Muhittin ise üniversite üçüncü sınıfa kadar Arap harfleriyle; dördüncü sınıftan itibaren Latin harfleri ile eğitimine devam eden bir öğrenci olarak hayat bulur. Kulin, değişikliğin tam merkezindeki iki tezat durumun ortak paydada kesişmesini dedesinin ve babasının üzerinden çarpıcı örneklerle verir. Mustafa Kemal Atatürk, halkın tüm kesimlerince benimsenerek modernleşme yolunda bu köklü yeniliği hayata geçirerek mucizeleri mümkün kılar. *"Yeni harfleri iki yıl içinde herkesin"* öğrenerek başarıya ulaşılması eğitim alanında gerçekleştirilen büyük bir adımdır.[394]

Yeni harflerin kabulü sürecinde çevresinden destek alamayan Mustafa Kemal, "*Üç ay gibi kısa bir sürede, ikili kullanıma kesinlikle izin verilmeksizin"*[395] cesur bir şekilde gerçekleştirdiği inkılap ile kararlılığını ispatlar.

Son adlı romanında Hakan'ın evindeki resimlerde bulunan şahıslar, inkılapların gerçekleşmesini sağlayan *"Atatürk'ün beyin takımı"* olarak okura tanıtılır. Mustafa N. adıyla anılan şahsiyet Atatürk Dönemi'nde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı yapmış siyasetçimiz Mustafa Necati Uğural'dır. Atatürk'ün yakın arkadaşlarından biri olan Mustafa Necati Uğural, aynı zamanda romanın ana karakterlerinden Hakan'ın büyük dayısı olarak karşımıza çıkar. Millî Eğitim Bakanlığı yaptığı 1925-1929 yılları arasında Harf Devrimi ve sonrasında açılan Millet Mektepleri onun en önemli çalışmalarıdır.[396]

---

[394]Ayşe Kulin, *Umut,* s. 113.
[395] İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk,* s. 353.
[396] Ayşe Kulin, *Son,* s. 231.

Çağdaşlaşma yolunda yapılan inkılapların en önemlileri şüphesiz eğitim alanındakilerdir. Yeni Türk alfabesinin kabul edilmesiyle halkı okuryazar kılmak için Millet Mekteplerinin açılmasını planlar. Uğural, Millet Mekteplerinde *"öğrenciler dışında, on beş ile kırk beş yaş arası okur yazar olmayan herkes"*e eğitim vererek üç yıl içinde bir milyon kişinin okuryazar olmasını hedefler.[397]

Türkiye'deki eğitimin önemini her zaman vurgulayarak özellikle doğu bölgelerindeki kız çocuklarının okuması için farkındalık yaratan Kulin, romanlarında dönemin siyasi ve önemli isimlerine oldukça fazla yer verir. Herkesin okuryazar olabilmesi için hem eğitim alanında hem de cumhuriyetin ilerlemesinde önemli bir rolü olan Mustafa Necati Uğural'ı tarihî gerçeklik bağlamında ele alır ve ölümünü ***Son*** adlı romanında işler. Türkiye Cumhuriyeti, böylesine müstesna bir siyasetçiyi *"üç yıllık Milli Eğitim Bakanı'yken, tam da Millet Mektepleri'ni açacağı gün"* 1 Ocak 1929 tarihinde erken yaşta kaybeder. Mustafa Kemal Atatürk, onun ölüm haberini aldığında gözlerinden yaşlar süzülür.[398]

Cumhuriyet'in ilanıyla eğitim alanında yaptığı özverili çalışmaları dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün onun ölümünden sonra söylediği *"Cumhuriyet çocuklarının en önemli görevi ülkeyi, passız birer çelik gibi pırıl pırıl ilmin, bilimin kültürün doruğuna ulaşmış insanların yurdu yapmaya çalışmak olduğunu, çok kişiye ilham edebilmiş, başarılı bir öğretmensin sen!"* sözleriyle öğreniriz.[399]

Hakan ile Esra Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleştirilen eğitim seferberliğinin önemini vurgular. Hakan'ın lise yıllarında Uğural'ın *"yeni kabul edilmiş Latin harflerinin henüz tam oturmamış imlasıyla yazılmış anılar"*ından ve *"Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki o büyük uyanış"*tan etkilenmesi onun duyarlı bir Türk genci olmasını sağlamıştır. Yaşıtlarının resimli macera dergileri okuduğu

[397] Ayşe Kulin, *age.*, s. 236.
[398] Ayşe Kulin, *age.*, s. 231.
[399] Ayşe Kulin, *age.*, s. 281.

zamanlarda o, adalet ve eğitim alanlarındaki modernleşmeye ait olan önemli belgeleri okumuş ve bilgi sahibi olmuştur.[400]

Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılaplarla *"Beşte dördü kaybedilmiş imparatorluktan arta kalan topraklarda, yüzde doksanı okumaz/yazmaz"* olan halkın okuryazar olmasının sağlaması Esra'nın dedesi gibi pek çok insanın *"ona dahi"* diye hitap etmesinin gerekçelerinden sadece biri olur.[401]

3.4.1.7. Üniversite Reformu

Ülkemizde, Sultan II. Abdülhamit tarafından 1900 yılında kurulan Darülfünun-u Osmanî ile *"batı tipi eğitimi ve bilimi kapıları aç*"ılarak radikal dönüşümler gerçekleştirilir.[402] Osmanlı Devleti zamanında Darülfünun'da başlayan yabancı bilim adamlarından yararlanma yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde *"Hitlerin zulmünden kaç"*arak *"Atatürk'ün davetiyle Türkiye'ye yerleşen bilim adamları"* ile devam eder. ***Son*** adlı romanda Hakan, Esra ile Atatürk'ün beyin takımı üzerine yaptığı konuşmada İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Patoloji Kürsüsünü kuran bilim adamı Profesör Gerhard Schilliman'ın onun büyük dedesi olduğunu öğrenir. Ortak bir paydada buluşan roman kahramanlarının akrabalarının Atatürk ile olan yakınlıkları bizlere tarihsel gerçeklik bağlamında aktarılır. Çünkü hem Mustafa Necati Uğural hem de Gerhard Schilliman Türkiye'nin eğitim alanındaki yeniliklerin öncüleri olan tarihî şahsiyetlerdir. Esra'nın büyük dedesi, 1930'lu yıllarda Hitler tarafından Yahudilere uygulanan politikadan dolayı zor günler geçirir ve bu zulümden sonra ailesi ile kayınpederinin Zürich'teki evine yerleşir.[403]

Schilliman, Aryan Yasası ve sonrasında yaşananlardan dolayı *"Hitler mağduru akademisyenlere kürsü bulmak"* için kayınpederi ile dernek kurar. Çünkü *"Hitler'den kaçmış yüzlerce insan, deli gibi iş ar"*amaktadır. Almanya'nın çok önemli

[400] Ayşe Kulin, *age.*, s. 78.
[401] Ayşe Kulin, *age.*, s. 236.
[402] İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, s. 236.
[403] Ayşe Kulin, *Son*, s. 232.

kürsülerinde *"hepsi de Yahudi değil"* pek çok akademisyen ülkelerinde bir anda işsiz kalır. Gerhard ve kayınpederi Cenevre Üniversitesi Rektörü olan Prof. Malche'den yardım isterler ancak Malche, Üniversite Reformu için Türkiye'ye gideceğini bildirir.[404]

Cenevre Tıp Fakültesi'nden öğrencisi Akil Muhtar'ın iletişime geçerek Atatürk tarafından Türkiye'ye davet edilen İsviçreli Prof. Malche'den *"Darülfünunun düzeltilmesi için bir rapor"* hazırlaması istenir.[405] Malche, hazırladığı doksan beş sayfalık raporunu öğrencisi Akil'den çevirmesini istediğinde *"Gazi'nin iyi derecede Fransızca bil"*diğini ve *"Latin harflerini okur ve yaz"*dığını öğrenir. Sadece asker vasfı ile tanıdığı Türkiye Cumhurbaşkanı'nın eğitimci olması onu şaşırtan en önemli özelliğidir. Mustafa Kemal, hazırlanan raporu en ince ayrıntısına kadar inceleyerek notlar alır. *"Cumhuriyetin gelecek kuşaklarının tümü, kadın erkek ayırmaksızın bilimsel yöntemlerle yetiştiril"*mesi kararı onun ileri görüşlülüğünü ve devletimizin geleceğinin temellerini eğitim ile sağlamlaştırdığının göstergesidir.[406]

Altı ayda tamamlanan raporda İstanbul Üniversitesi'nin önemli kürsülerine yurtdışından başarılı ve seçkin akademisyenler getirtilerek güçlü bir kadro oluşturulması amaçlanır. Prof. Paul Hindberg ve Gerhard Schilliman'ın *"kurdukları 'Alman Bilim Adamları Yardım Derneği' ile Prof. Malche aracılığıyla temasa geçil"*ir.[407] Gerhard Schilliman kürsüler için görev alabilecek tüm isimleri kayınpederi ile dosyalar ve Türkiye'ye gelir. İstanbul'a vardığında Malche ile *"Anadolu'nun bağrındaki topraklarda, birkaç inanmış insanın ellerinde bir devlet"* olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişimi için eğitime verdikleri önemden bahsederler. Malche, *"Şark İmparatorluğunun enkazından, çağdaş bir toplum yaratmaya çalış"*an Mustafa Kemal Atatürk'ü *"Türklerin çağdaş bir ülke yaratmanın, bina inşa etmekle değil, ancak doğru eğitimle mümkün olabileceğini bilen bir lider"* olarak tanıtır. [408]

---

[404] Ayşe Kulin, *age.*, s. 233.
[405] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 140.
[406] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar*, Everest Yayınları, İstanbul 2016, s. 72.
[407] Abdurrahman Çaycı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, s.412.
[408] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar*, s. 71.

Gerhard, dönemin Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey'in öncülüğünde gerçekleştirilen toplantıya katılır. Toplantı neredeyse "*Bize filanca kürsü için bir profesör önerebilir misiniz?"* sorusu ile yürütülür. Saatlerce süren toplantıda bu soruları Gerhard, notlarından gerekli isimleri vererek cevaplar. Anlaşılan maddelerin altına imzalar atıldıktan sonra Reşit Galip Bey, ayağa kalkar ve süreci değerlendirir. İstanbul'un fethinden sonra Türkler, *"Bizanslı bilim adamlarının İstanbul'u terk etme"*lerini engelleyememiş onlarda sığındıkları İtalya'da Rönesans'ı gerçekleştirmişlerdir.[409] Beş yüz yıl önce ülkelerinden kayıp giden bilimin, Gerhard'ın yardımıyla tekrar İstanbul'a döneceğini ve onların tecrübeleriyle *"ulusumuzun zenginleş"*meşini umutla beklediklerini belirtir.[410] Gerhard ise *"üç yerine otuz kişiye kürsü temin et"*menin sevinci yaşar.[411]

Yeni üniversitenin temellerini atan yabancı profesörler hazırladıkları ders kitapları ve en önemlisi geleceğin Türk bilim adamlarının yetişmesinde etkili olmuşlarıdır. *"Hitlerin ari ırktan olmayan üniversite hocalarını tasfiye etme"*siyle Atatürk'ün çağdaş bir üniversite yaratma arzusu dramatik bir rastlantıda buluşur.[412] 1933 üniversite reformu ile Türkiye, dünya çapında ün sahibi *"çok değerli otuz bilim adamı kazanı"*r.

Almanya'dan gelen profesörler bir şeyleri değiştirip geliştirmek adına ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Bir konferansta göz hastalıkları uzmanı Prof. Igersheimer, öğrencilerine layıkıyla çalıştıkları takdirde bir gün "*tıp alanında güneş yine Doğu'dan doğacaktır"* sözleriyle onları daha çok çalışmaları için heveslendirir. Gerhard'ın yanında oturan Türk doktorun, *"Kendimizi boşuna kandırmayalım, biz Türklerden asla bir Eintein çıkmaz"*[413] düşüncesi onu derinden yaralar. Türkiye Cumhuriyeti'nin sancılı bir süreçten geçtiğinin *"savaş tazminatı altında ezilmiş, yoksul bir ülke"*[414] olduğunun farkında olan mülteci profesörler her şeye rağmen tüm

[409] Ayşe Kulin, *age.*, s. 77.
[410] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 183.
[411] Ayşe Kulin, *Son*, s. 233.
[412] Abdurrahman Çaycı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, s. 412.
[413] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar*, s. 130.
[414] Ayşe Kulin, *age.*, s. 131.

bilgilerini, deneyimlerini büyük bir şevkle öğrencilere aktarmaya çalışırlar. Romanda ana kahramanlardan biri olan Gerhard, ülkemizde olmanın mücadelesini onurlu ve şerefli bir dava olarak nitelendirir.

3.4.1.8. Soyadı Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişim aşamalarından bir tanesi de Soyadı Kanunu'dur. Cumhuriyet ile başlayan çağdaşlaşma sürecinin anlatıldığı ***Umut*** adlı romanda bu inkılap üzerinde durulur. İnkılaplar yapılırken ülkemizde karışıklık yaratan durumlara çözüm bulunmak istenir. Soyadı Kanunu çıkarılmadan önce tüm millete belirli bir süreye kadar soyadı seçme konusunda özgürlük tanınır. *"1934 yılının 21 Haziran tarihine kadar"* soyadını devlete bildirmeyenlerin de cezalandırılacakları duyurulur. Bu konuda zorluk yaşayanlar için *"gazetelerde çarşaf çarşaf soyadları yayınlan"*arak halka yardımcı olunur.[415]

"Soyadı Kanunu en itirazsız kabul edilen reform"[416] olarak nitelendirilir. Bunun temeli diğer ülkelerdeki aristokratik yapının Türk halkı üzerinde yaratılmamış olmasıdır.

21 Haziran 1934'te kabul edilen Soyadı Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti'nde her vatandaş bu kanuna uygun olarak bir soyadı belirler. Ülkenin kurucusu ve cumhurbaşkanı olan Gazi Mustafa Kemal'e ise 24 Kasım 1934 tarihinde çıkarılan kanunla sadece onun kullanacağı Atatürk soyadı verilir. Mustafa Kemal'in *"yeni soyadına"* özellikle üniversite reformu ile Almanya'dan gelen profesörlerin *"dilleri alış"*amadığı için ona *"Gazi*" diye hitap etmeyi tercih ettikleri belirtilir.[417]

Tarihsel çizgiye baktığımız zaman Çanakkale Savaşı'nın Atatürk'ün hayatında dönüm noktası olduğunu görürüz bu savaştaki başarısıyla unvanı da değişmiştir. Mustafa Kemal Bey, Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Meclisin vermiş olduğu "Gazi"

---

[415] Ayşe Kulin, *Umut,* s. 149.
[416] İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk,* s. 397.
[417] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar,* s. 118.

unvanını soyadı kanuna kadar kullanan Mustafa Kemal, inkılabın benimsenmesi için bizzat *"arkadaşlarına soyadı ver"*miştir.[418]

3.4.1.9. Atatürk'ün Vefatı

İşgal dönemi ve Kurtuluş Savaşı sonrasındaki Atatürk Dönemi'ni ayrıntılarıyla ***Füreya*** adlı yapıtında gözler önüne sermeye çalışan yazar, onun aramızdan ayrılışının milletimiz üzerindeki etkisini tüm detayları ile işler. Annesi ile babasının, Kılıç Ali ile Füreya'nın, Hitler'in zulmünden kaçarak Türkiye'de kendini onun evladıymış gibi hisseden Suzan'ın, Türkan Saylan'ın hayat bulduğu Kulin'in romanlarında 1938'in Kasım ayı bir hüzün mevsimi olarak yer alır.

Mustafa Kemal'in hastalığına ve son günlerine tanık olan Kılıç Ali ve eşi Füreya'dır. Füreya o yılları şu şekilde özetler:

"Atatürk'e siroz teşhisi 1938 yılında kondu. O sıralarda Atatürk, Hatay olayı üzerine yoğunlaşmıştı. Hatay'da Türkiye ve Fransa'nın garantisi altında müstakil bir cumhuriyet kurulması için aylar öncesinden kabul edilen anlaşmada ciddi pürüzler çıkmaya başlamıştı. Atatürk kendini iyi hissetmemesine rağmen, her gün çok uzun ve önemli çalışmalar yapıyor, doktor tavsiyelerini kulak ardı ediyordu."[419]

Kılıç Ali'nin varoluş nedenini ebedî başkomutana bağlayan Füreya Koral, onun ölüm günü ve son anını yine Kılıç Ali aracılığıyla ifade eder.

"'Son anda, son nefesini vermeden bir saniye önce, birdenbire gözlerini açtı ve başını sert bir hareketle sağa çevirdi Füreya. Hasan Rıza ile düşündük ki, bağlandığı ve inandığı aziz milletini, etrafındaki dostlarının şahsında, son defa

[418] İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, s. 398.
[419] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 180-181.

askerce selamlamak istedi,' dedi. Füreya kocasını, rahatça ağlayabilmesi için yatak odasında yalnız bıraktı."

Füreya, babasının arkadaşı olması sebebiyle dokuz yaşındayken tanıdığı pelerinli adamın Samsun'a giderek Millî Mücadele'yi başlatmasına, vatanı kurtararak, modernleştirmesine bizzat tanık olmuştur. Aynı zamanda onun sofralarında alınan önemli kararların nasıl bir süzgeçten geçirilerek masaya yatırıldığını ve her daim bilimin yolunda adımlar atıldığını gözlemleme fırsatı da bulmuştur. *"Bir daha yeri asla doldurulamayacak Ata'sı için gözyaşı dök"*[420] en Füreya Koral, acısını babası Emin Paşa'ya yazdığı mektupla paylaşır.

Kulin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini yaşayan ailesi üzerinden de Ata'nın hayata gözlerini yumduğu bugünü onların bakış açısından ele alarak işler. Bir süreden beri atalarının rahatsızlığının ciddiyetinde olan halk, *"Milletinin önüne son kez 19 Mayıs 1938'de çıkan"*[421] büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938 sabahı dokuzu beş geçe hayata gözlerini yumduğunu öğrenir. Türk milletinin kurtarıcısının ölümü ***Umut*** romanındaki iki şahsiyeti Muhittin ve Sitare'yi ortak bir paydada birleştirir. Karı koca *"radyolarının başına kilitlenip geceyi kâh ağlayarak kâh konuşarak"* geçirirler. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra *"memleket içinde endişelen"*en Muhittin, Ankara'da yeni bir dönemin başlayacağının farkındadır. "*Ertesi günü Malatya Milletvekili İsmet İnönü"* cumhurbaşkanlığına seçilir.[422]

Atatürk'ün naaşı, Dolmabahçe Sarayı'nda milletinin onu son kez görmesi için ziyarete açılır. Kendini bu vatanın evladı olarak gören her birey üzüntü içinde *"Ankara'ya gideceği tarihe kadar, Ata'larıyla Dolmabahçe Sarayı'nda vedalaş*"abileceklerdir. O, yaşadığı yüzyılın unutulmaz lideri olarak tüm dünyaca kabul görmüş bir dâhidir. Yok olmak üzere olan bir milleti tekrar ayağa kaldırmış ve emperyalist devletlerin hegemonyasından kurtarmıştır.[423]

---

[420] Ayşe Kulin, *age.*, s. 185.
[421] Ünsal Yavuz, *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s. 94.
[422] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 366.
[423] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar,* s. 148.

Geçici kabir yeri Etnografya Müzesi hazırlandıktan sonra Ankara'ya götürülmek üzere 19 Kasım'da Dolmabahçe Sarayı'nda cenaze namazı kılınır. Mahşeri andıran kalabalığın içinde topraklarımızdan dişimizle tırnağımızla söküp attığımız "*İngiliz askerleri, Fransız askerleri ve daha nice yabancı asker, tören elbiseleri"* ile cenaze töreninde hazır bulunurlar.[424] Yabancı generaller arasında *"Çanakkale'de Atatürk'le çarpışan ve orada bir bacağını kaybeden İngiliz Mareşali Bird*wood"un dahi Atatürk'ün tabutu önünden geçerken, elindeki mareşallik asasını yukarı kaldırarak onu sonsuzluğa saygıyla uğurladığı dile getirilir. Eski düşmanlarının bu davranışları Atatürk'ün tüm dünyada kabul görmüş bir lider olduğunun göstergesidir. Onun dönülmez yolculuğa çıktığı gün herkes gözyaşlarına boğulur.[425] Sarayburnu'ndan Yavuz zırhlısına *"yüz pare top atışıyla selamlanarak"* İzmit'e oradan da tren yoluyla Ankara'ya götürülür.[426]

Füreya romanında Atatürk'ün ölümünden sonra ülkemizin durumu ve Atatürk'ün çevresindekiler özellikle Kılıç Ali üzerinden ele alınır. Kılıç Ali, tüm yaşamını Mustafa Kemal'e adamış, onunla aynı yolda yürümüş, ona sadakatini sunmuş sembol kişidir. Atatürk'ün ölümü onu hayattan tamamen soyutlaştırır. Füreya, Mustafa Kemal'i kurtarmak mümkün olsaydı eğer kocasının *"bekçiliğini üstlendiği rejimi gözünü kırpmadan feda ede*"ceğini belirtir.[427]

Atatürk'ün ölümüyle Kılıç Ali'nin hayatı bütünüyle değişir. Atatürk Dönemi'nde onun gibi ön planda olanların yaşamları İsmet İnönü, cumhurbaşkanı olduktan sonra eskisi gibi olmaz. İnönü, *"Atatürk'ün hiçbir zaman sevmediği yakın çevresini ez"*erek Kılıç Ali gibi önemli isimlerin kendilerini değersiz hissetmesine sebep olur.[428]

Seneler boyunca Atatürk'ün en yakınında bulunan Kılıç Ali, İsmet İnönü'nün düşüncelerinin kendisi için olumlu olmayacağı kanaatindedir. Hasan Rıza,

---

[424] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 185.
[425] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 367.
[426] Ayşe Kulin, Kanadı Kırık Kuşlar, s. 148.
[427] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 190.
[428] Ayşe Kulin, *age.*, s. 186.

*"Atatürk'ün son günlerinde, İnönü ile muhaberatını kes"*erek onu odasına sokmadığı için Kılıç Ali, İnönü'nün kendisine de tepkili olduğunu düşünür. Ayrıca İsmet İnönü, Atatürk'ün yakın çevresinde bulunan kişilerin onun sağlığı için yardım etmedikleri düşüncesindedir. Oysa Füreya, artık eşinin bu düşüncelerden kurtulmasını ve kendi yaşamına devam etmesi gerektiğini defalarca dile getirir.[429]

Füreya Koral, Kılıç Ali ile evli olmasından dolayı Atatürk'ün sofralarında yer alır ve son zamanlarına da tanıklık eder. *"Yaşamı boyunca her zaferini, her devrimini ve nihayet çöküşünü izle"*diği Atatürk ile aynı hastalığa yakalanır. Tedavi için İsviçre Leysin'de bulunan bir sanatoryuma yatırılır. Leysin, İsviçre dağlarında çam ağaçlarıyla dolu tam bir doğa cennetidir. *"Bu havada iyileşemezsem, başka hiçbir yerde iyileşemem."* yorumunda bulunduğu bu yerde ölümün soğukluğunu iliklerinde hisseder ve kendini derin düşüncelerin içinde bulur. Kurtuluş Savaşı'nı kazanarak *"on milyon Türk'ü kurtaran ama kendi kaderi karşısında çaresiz kalan Mustafa Kemal"*i hatırlar. Onun ölümünün de karaciğer yüzünden olduğunu aklına gelir ve yeni bir devlet, yeni bir gelecek kuran Atatürk'ü kurtaramayan doktorların onun ciğerini nasıl kurtaracaklarını düşünür.[430]

Çağdaşlaşma sürecinde kendine Ata'sını örnek alan Türkan Saylan, mutsuz sonuçlanan evliliğinden sonra hayattaki gerçek amacını bir 10 Kasım günü belirler. "*Ata'nın ölüm gününde milletimin gözyaşlarını dinle"*yen Türkan Saylan, o zamana kadar yaşadığı insan ilişkilerini sorgulayarak Atatürk'ün ülkesi için yaptıklarını ve kendisi için ne ifade ettiğini düşünür. Ona göre *"her şeyden önce bu aziz vatan"* önemlidir ve kadın erkek ilişkilerinden önce vatan için yapılması gereken çok fazla şey vardır. O, bu topraklarda yaşayan insanların sorunlarıyla ilgilenmeye ve onlara yararlı olmaya o gün karar verir.[431]

---

[429] Ayşe Kulin, *age.*, s. 188.
[430] Ayşe Kulin, *age.*, s. 221.
[431] Ayşe Kulin, *Tek ve Tek Başına Türkan,* Everest Yayınları, İstanbul 2018, s. 59.

3.4.2. İsmet İnönü Dönemi

3.4.2.1. İnönü Dönemi'nde Türkiye

Hayat, Nefes Nefese ve ***Köprü*** eserlerinde İsmet İnönü Dönemi'ne yer verilir. Yazar, İnönü'nün 1939- 1945 yıllarında çok ince bir çizgi üzerinde durarak Türkiye'yi savaştan uzak tutma çabasını bilhassa ***Nefes Nefese*** romanında ele alır.

Kulin, İnönü'nün heykelini somut bir obje olmaktan çıkarıp ideolojik bir kimliğe dönüştürür. ***Köprü*** romanında Vali Recep Yazıcıoğlu, karar vermesi gereken ve yaşadığı her zor durumda İsmet İnönü'nün heykeliyle konuşturulur. Bu bağlamda İnönü ile Vali arasında bir ilinti kurulabilir. Vali ile heykelin konuşturulması tarihî gerçeklerin yine gerçek bir tarihî şahsiyet üzerinden verilmek istenmesi ile ilgilidir. Romanda onun heykeli ete kemiğe büründürülerek Doğu Anadolu'da izlenen siyaset çarpıcı bir şekilde ele alınır.

İnönü'nün çeşitli bakış açılarıyla çok yönlü bir şekilde işlendiği yapıtta, Vali'nin 1993 depreminden sonra bölgede yaşanan terör olayları sonrasındaki iç konuşması ile hem günümüz hem İnönü Dönemi'nin politikası şu şekilde özetlenir:

"Savaş afetini yaşamamış olan onun kuşağı, genelde kıymetini bilmez İnönü'nün. Din çığırtkanlarının oy avcılığına soyunduğu ellili yıllarda, İnönü'nün dışında, dini vecibelerle gösteri yapmayan devlet adamı kalmamış gibiydi. Bağnazlığın, ilkesizliğin adını 'demokrasi' diye tanıtan yeni siyasi kadrolar, alabildiğine kullanmışlardı bu metodu. İnönü'nün vahim hataları ön plana çıkarılırken, erdemleri göz ardı edilmişti. Valinin yetiştiği bölgede ve ortamda hiç sevilmezdi İnönü. (...) Bürokrasinin acımasız çarkında dönmeye başladığından beri ve yılların içinde, makamı ile yetkileri yükseldikçe, rahmetliye duyduğu antipati azalır gibi olmuştu."[432]

[432] Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 53.

İnönü heykeli Vali için hem dürüst ve çalışkan bir devlet adamı arketipinin bilinçaltından yansıyan örneklemesi hem de özeleştirisinin yansıtıldığı bir süje olur. Kendine yönelttiği eleştirileri âdeta heykelden işitir. Bu bir başka tarihî gerçeği vurgular. Atatürk'ten sonraki dönemde İnönü'nün aynı misyonu devam ettiren titiz bir devlet adamı olduğu gerçeğini.

Yazar, yeni kurulan devletteki yaşanan sorunların ne denli zor olduğunu vurgulayarak Vali'nin yaşadıklarının o döneme göre daha kolay olduğunu savunur. Yöre insanın devlet ile arasındaki anlaşmazlıklar ve Vali'nin heykele sunduğu çözüm önerileri roman boyunca onun yolunu aydınlatan ışık olur.

İsmet İnönü'nün heykeli o dönemle ilgili Vali'ye: *"Tam on sekiz kanlı isyan bastırdık doğuda. Elbette sert tedbirler aldık, isyanların elebaşlarını yakınlarıyla birlikte batıya sürdük. O günlerin şartları içinde alınan tedbirler bunlar."*

Vali, bu sözlere karşılık heykele "*Ne tedbirlermiş ama… Bir ihtiyar mareşalin kafasına uyup Kürt kökenli devlet memurlarını görevden alan, siz değil misiniz? Herifler biz Kürdüz dediklerinde hayır, siz Türksünüz diye dayatmak, biz Türküz dediklerinde ise hayır Türk değilsiniz diye işsiz bırakmak ya da sürgüne yollamak… Ne oldu? Tüm bu tedbirlerle isyanları önleyebildiniz mi?"* diye sorar ve yörede daha çok karışıklığa yol açıldığını vurgular.

Heykel ile Vali arasında geçen konuşma heykelin şu yorumlarıyla devam eder. "*Yöre insanının hiç mi suçu yok? Onları ağa, şıh esaretinden kurtarmaya çalışan devlete hiç durmaksızın başkaldırdılar. Oysa şıhları, ağaları anlaşabiliyordu devletle işlerine geldiği zaman, isyanlar durulduktan sonra, 1945'e kadar, aşiret reisleri ile işbirliği yapabilmiştik. Devlet onların yerel çıkarlarını kolluyor, onlar devletin reformlarına destek veriyorlardı… taa ki toprak reformu çalışmalarına kadar."* [433]

[433] Ayşe Kulin, *age.*, s. 129.

Yazar, ***Köprü*** romanında işlediği sıkıntıların merkezine terör olaylarını alır. Vali, köprünün inşasının teröristler tarafından defalarca engelleme girişiminden bunaldığı bir sırada yine heykeli karşısına alarak dertleşir ve içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için bir çıkış yolu arar. İnönü'nün heykeli Vali'ye *"Ben sana daha ne vartalar bekliyor seni, demiştim, hatırladın mı"* der. *"Dua et ki savaş görmedin sen."* diye ilave eder. Başbağlar katliamında yeni kurulan devletin karşılaştığı güçlükleri hatırlatarak Vali'ye üstesinden gelebileceği tavsiyelerde bulunur.

İnönü geçmişte doğu halkı ile yaşanan bu zorlukların şimdikiyle olan kıyaslamasını ise şu sözlerle yapar. *"Bizler şeriatin yerine çağdaş hukuku, aşiret düzeninin yerine devlet gücünü yerleştirmeye çalışmıştık."*[434]

Ayşe Kulin, burada devlet ve halk kavramlarını ele alarak halkın her zaman doğruyu, iyiyi, mükemmeli ve güzeli seçmeyeceğini, bu görevin devlete yani devrin aydınlarından oluşan devlet adamlarına düştüğünü söyler. Devlet etmek böyle bir şeydir. İyi bir yönetici gerekirse fedakârlıklarda bulunacak, ülkesi ve insanları için en doğru olanı uygulamaya koyacaktır. Eserde İnönü'nün şahsında bütün büyük Türk hükümdarlarının ortak kanaati verilmiştir.

Vali'nin nezdinde İsmet İnönü döneminin eleştirisi yine İnönü'nün bakış açısıyla verilir.

"(...)Evet, en sıkı tedbirleri alan, istiklal mahkemelerini kurduran, basına yasaklar getiren de bendim. Ama ellerimizle kurduğumuz cumhuriyeti muhafaza edeceksek, mecburduk buna. Doğrudur vahim hatalarımız oldu… Şimdi itiraf ediyorum işte… dengeleri bozduk…iyice bozduk…çünkü çok aceleci davranmıştık. Yüreğimizdeki uygarlaşma ateşi öylesine harlı yanıyordu ki hatalarımızı görmüyorduk.[435]

---

[434] Ayşe Kulin, *age.*, s. 126-127.
[435] Ayşe Kulin, *age.*, s. 127.

Biz bu ifadelerden asıl ve önemli olanın iyi niyet ve doğruluk olduğunu çıkarabiliriz. Elbette buna samimiyeti de eklemek gerekir. Vahim hatalar yapmış olsa da onu aceleci davranmaya uygarlaşma ateşi sürüklemiştir.

Çağdaşlaşma yolunda atılan adımların hayata geçirilmesi sürecinde zorlanan İnönü'nün projelerinden bahsedilir. "*Atatürk'ün de sağlığında ısrarla önerdiği toprak reformu"* İnönü Dönemi'nde gerçekleştirilemeyen projelerden biridir. Bunun temel sebebi, Kürt aşiret reislerinin ve toprak ağalarının bu reforma karşı çıkmalarıdır. Hâlbuki "*topraksız köylülerin toprak sahibi yapılması"* amacını benimseyen toprak reformu ile başarılmak istenen yöre halkına eşitliği getirmektir.

Kanuni Sultan Süleyman zamanından beri devam eden toprakların işlenmesi ve paylaşılması konusu bu coğrafyanın kaderi olur. Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllarda toprak sistemin değişmesi için gerçekleştirilmeye çalışılmış fakat birçok olumsuzlukla karşılaşılarak nihai bir sonuç elde edilemeden son bulmuştur. Ellerindeki toprakların köylülere dağıtılmasını istemeyen "*Türk ve Kürt ağalar", "Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılmaya çalışılan Toprak Reformu'na da karşı çıkmışlardır."*[436]

Yazar, bu reformun önemine ***Son*** adlı romanında da değinir. Hakan'a göre ilerlemenin en temel şartı eğitimdir ancak *"keşke toprak ağalarının inadını kırıp, toprak reformunu gerçekleştirebileydik, keşke gücünü cehaletten alanlar gerçeği görebilseydi!"*[437] düşünceleriyle o, ülkenin gelişiminin önündeki nedenleri sıralar.

Yapılamayan toprak reformunun izlerinin çok partili dönemde farklı bir boyutta karşımıza çıktığını görürüz. Saylan, cüzzam hastalarını iyileştirmek için Türkiye'nin doğusunu karış karış gezerken ağaların her şeyi elinde bulundurduğunu ve siyasilerin onlara ciddi şekilde destek olduklarını fark eder. *"Bu bölgelere gönderilen devlet memurlarının, siyasi iktidara sırtlarını dayamış bu kişilerle,*

[436] Ayşe Kulin, *Bir Gün,* s. 138.
[437] Ayşe Kulin, *Son*, s. 238.

mücadele gücü yoktu. Hiç olmamıştı, ne Osmanlı döneminde, ne cumhuriyetin ilk yıllarında ne de şimdi!"

O, ağaların, köylüleri kendi tarlalarında çalıştırdıklarını ve köylülerin çok zor şartlar altında yaşadıklarını kendi gözleriyle görür. Toprak reformu çalışmalarını düşünerek tek parti zamanında yapılamayan bu reformla ilgili şu düşünceleri aklından geçirir *"Acaba başarılsaydı, doğunun bugünkü sorunları, kökünden halledilmiş olur muydu? Kaçırılan bir fırsat mıydı bu?"*[438]

İsmet İnönü'nün ikinci gerçekleştiremediği projesi ise orman alanlarının kamulaştırılmasıdır fakat orman alanlarına yakın olan yerlerde yaşayan halk, bu projeye çok büyük tepki gösterir. "*Bir memleketin yüz ölçümüne göre orman oranı %20 olması gerekirken, bizim ormanlarımızın oranı %10'a düşmüş"* olmasından dolayı yapılmak istenen bu çalışma büyük facia ile sonlanır. *"Toroslar'daki bir büyük ormanda bir gece de otuz beş ayrı yangın çık"*ar *ve* İnönü'nün bu projelerdeki başarısızlığı onun siyasi hayatını da olumsuz etkiler.[439]

Demokrat Parti ile başlayan çok partili rejim döneminde ise İnönü'nün her zaman orta yolu bularak Türkiye'nin önemli siyasi kimliklerinden biri olduğuna bahsettiğimiz romanlarda sıkça yer verilir. Kulin'in ilk evliliğinde Londra'da yaşadığı yıllarda "*Türkiye'de İnönü'nün başbakanlığında bir koalisyon hükümeti kurulduğunu"* öğrenmesi üzerine babasına yazdığı mektupta bu durumu sevinçle karşılar. "*Ne varsa eski topraklarda var zaten."*[440] söylemi yazarın hem İnönü'ye hem de Türkiye siyasetine olan fikirlerini okurla açıkça paylaştığının göstergesidir.

Yazarın hayatının kırk yılını anlattığı ***Hayat*** ve ***Hüzün*** romanlarında düşüncelerini ve hislerini hiçbir zaman saklamadan paylaştığını gözlemleyebiliriz. Her zaman tarafsız olarak ele aldığı tarihî ve siyasi olayları seçtiği karakterler ile çok yönlü bir şekilde işlemesi okurda büyük bir sorgulama kabiliyeti yaratmaktadır. Bir konuyu

---

[438] Ayşe Kulin, *Tek ve Tek Başına Türkan*, s. 272-275.
[439] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 93.
[440] Ayşe Kulin, *age.*, s. 258.

farklı tarafların bakış açılarıyla anlatması onun bilgi süzgecinde hem hataları hem de muhakeme yeteneğini yansıtmaya çalışması ile algının yükselmesini hedefler. Bu durumu romanlarında en iyi İsmet İnönü Dönemi'nde görürüz. Çünkü yapılan yanlışlar ve doğrular eleştirel bir şekilde işlenerek eserlerine yeni bir anlayışı getirir.

3.4.2.2. İkinci Dünya Savaşı'na Genel Bir Bakış

XX. yüzyıl, insanoğlunun bir kısmının daha iyi şartlarda yaşamasını sağlarken diğer bir kısmına ise eşine az rastlanır zulümler yaşatmıştır. Dünya, 1900'lü yılların başında patlak veren I. Cihan Harbi'nin meydana getirdiği yıkımların yaralarını tam olarak saramamışken çok daha büyük bir felaket ile -II. Cihan Harbi- karşılaşmıştır.

II. Cihan Harbi; I. Dünya Savaşı sonrası Almanya'nın Versay Antlaşması ile İtilâf devletleri tarafından kıskaca alınması ve hemen akabinde gerçekleşen Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkisiyle meydana gelen çok büyük bir felakettir. Almanya'nın yayılmacı ve saldırgan politikası, Japonya'nın Uzak Asya'da takip ettiği tehditkâr siyaset, dünyayı yeni bir savaşın eşiğine getirmiştir. Devletlerarası çıkar çatışmaları, tıpkı I. Dünya Savaşı öncesinde olduğu gibi bu dönemde de bloklaşmaların oluşacağı ortamı hazırlar. İngiltere, Fransa ve SSCB bloğunu, Müttefik devletleri; Almanya, İtalya ve Japonya bloğunu Mihver devletleri oluşturur.

I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Almanya, büyük bir ekonomik krize mahkûm olmuştur. Alman ekonomisi iflas etmiş ve halk artık yoksulluktan isyan eder duruma gelmiştir. Bu dönemde Almanlar için kurtarıcı olarak ortaya çıkan Adolf Hitler, yapmış olduğu ekonomik yatırımlar ve kalkınma planları ile Alman ekonomisini kuvvetlendirmeye çalışır. Hitler, Almanya'ya İtilaf devletleri tarafından dayatılan Versay Antlaşması'nı kesin ve sert bir dille reddeder.

II. Cihan Harbi, Almanya'nın büyüyen ve güçlenen ordusu ile Avusturya ve Çekoslovakya'yı işgali ile başlar. Polonya ise iki güçlü devletin yani Rusların ve Almanların arasında kalmıştır. İngiltere'den beklediği desteği bulamayan Polonya,

Çekoslovakya ile aynı kaderi paylaşarak Almanların işgaline maruz kalır. Bu işgalden hemen sonra İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan eder ve böylece II. Cihan Harbi resmen başlamış olur.

Savaşın başlarından itibaren Almanlar kıta Avrupası'nın neredeyse tamamını işgal ederler. Almanların zulmünden Avusturya, Macaristan, Polonya, Yunanistan ve Fransa gibi birçok Avrupa ülkesi nasibini alır. Hitler, Avrupa'daki hedeflerine ulaştıktan sonra gözünü Sovyet Rusya'ya çevirir çünkü onun amacı Sovyetler Birliği'ni tarih sahnesinden tamamen silmektir. Hitler, bu amacına ulaşabilmek için Alman ordusunu Sovyet Rusya topraklarına hareket ettirerek işgale başlar ancak zorlu hava koşulları Almanların bu ilerleyişinin önündeki en büyük engeldir. Stalingrad'ta Sovyet ordusu karşısında istediğini elde edemeyen Alman kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalır. Ardından Müttefik devletlerin düzenlediği Normandiya Çıkarması'nda da başarısız olunca II. Cihan Harbi'ndeki üstünlük Müttefik devletlere geçer. Kısa bir süre sonra ise Almanya işgal ettiği topraklardan geri çekilmeye başlar ve nihayet Müttefik devletlerin kuvvetleri Alman topraklarına girip Berlin'i ele geçirirler. Böylelikle bu tarihe kadar dünyanın görmüş olduğu en yıkıcı savaş korkunç bir bilanço ile sona ermiş olur.

II. Cihan Harbi sonuçları itibariyle yalnızca savaşa katılan devletleri değil; neredeyse tüm dünyayı etkilemiştir. Almanya'nın Doğu ve Batı olarak ikiye bölündüğü savaş sonunda Birleşmiş Milletler Teşkilatı, NATO ve Varşova Paktı kurulmuş, emperyalist devletlerin sömürgecilik politikaları durma noktasına gelmiş ve Soğuk Savaş döneminin temelleri atılmıştır.

II. Cihan Harbi'nin gelişimi ve sonrasındaki etkileri, insanlık tarihinin tanık olduğu en büyük kıyımlardandır ve ülke sınırlarındaki değişimlerin yaşanması ile sonuçlanmıştır. 65 milyondan fazla insanın hayatını kaybetmesine sebep olan dünyadaki en kanlı savaşlardan biri olma niteliğindedir.

3.4.2.3. Kulin'in İkinci Dünya Savaşı Konulu Romanları

Türk edebiyatında geniş bir yer bulan ve çok sayıda esere konu olan İkinci Dünya Savaşı, 1946'lı yıllardan itibaren ülke siyasetinin içinde bulunduğu çemberin değişmesine sebep olur. *"II. Dünya Savaşı'nın yıkımları, iki kutuplu bir dünyada kendine yer arama çabaları"*[441] Türk romanına konu bakımından çeşitlilik getirir. Bu kapsamda Tanzimat'tan Cumhuriyet'e roman; dönemin toplumsal, ekonomik ve siyasi şartlarını merkeze alarak zenginleşir.

İkinci Dünya Savaşı ile başlayan kutuplaşma siyasi, askerî, ekonomik alanları etkilediği gibi edebiyat dünyasını da çemberin içine alır. Yazar, toplumun bir parçasıdır ve yaşadığı her olaydan izler taşır. Bu durum yapıtlarını oluştururken yaşantılarını eserlerine yansıtmalarına da olanak tanır.

Ayşe Kulin, doğduğu yıllarda ülkemizin ve ailesinin gündeminde geniş yer tutan savaştan oldukça çok fazla etkilenir. Çünkü Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki siyasi değişimine bizzat tanık olarak yaşamını sürdürmüştür.

Ayşe Kulin'in ***Nefes Nefese, Kanadı Kırık Kuşlar, Hayat Dürbünümde Kırk Sene, Sevdalinka, Dönüş, Gece Sesleri, Füreya*** ve ***Umut*** romanları İkinci Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında yaşanan olaylara toplumsal, siyasal ve kimi zaman bireysel pencereden bakarak irdeleyen romanlar arasına girmeyi başarır. Kulin, İkinci Dünya Savaşı'nı odağına alan buhran dolu yılların ülkemizin üzerinde yarattığı yıkıma yer vererek bu konuyu birçok yönüyle işlemeye çalışır.

Özellikle Fransa'daki Yahudileri kurtarmaya çalışan Türk diplomatların kahramanlıklarından yola çıkarak işlediği ***Nefes Nefese*** romanında olaylar Yahudiler, Türkler ve Fransızlar aracılığıyla değişik perspektiflerden ele alınır.

---

[441] Enver Okur, *Çok Partili Demokrasi Dönemi Türk Romanı*, Hece C.1, S. 65/66/67, s. 86.

Kanadı Kırık Kuşlar adlı yapıtında ise İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'dan kaçarak Atatürk'ün davetiyle 1933 yılında Türkiye'ye sığınan profesörler ile başlayan üniversite reformu ve dönemin koşulları çarpıcı bir şekilde sunulur.

Sevdalinka romanında Osmanlı'dan ayrıldıktan sonra etnik kimlikleri yüzünden sürekli hor görülen Boşnakların yakın tarihteki soykırıma uğramadan önce İkinci Dünya Savaşı'nda da ezilen taraf olmaları ve çektikleri acılar üzerinde durulur.

Türkiye'nin ilk kadın seramikçisi Füreya'nın hayatını anlatan biyografik romanı ***Füreya***'da Kılıç Ali'nin Millî Şef zamanındaki yaşantısından bahsedilen bölümünde patlak veren savaş sonrasında halkın durumu onun bakış açısıyla işlenir. Millî Mücadele'nin meşalesini yüreğinde taşıyarak Cumhuriyet'in kurulmasında Atatürk ile omuz omuza yürüyen Kılıç Ali üzerinden, İkinci Dünya Savaşı öncesinde aldığı tedbirler ve savaşların Türk milleti üzerindeki etkisi yansıtılır.

Kuşak çatışması üzerine kurgulanan ***Gece Sesleri***'nde çok partili döneme geçilmeden önceki yaşananlar ve İkinci Dünya Savaşı esnasında uygulanan ekonomi planları ve karartma geceleri vurgulanır.

Ailesinin ve kendi yaşantısını anlattığı ***Umut*** ve ***Hayat Dürbünümde Kırık Sene*** adlı romanlarında ise bu döneme tanıklık eden kişileri şahıs kadrosunda yer vererek İkinci Dünya Savaşı yıllarını yansıtmayı tercih eder.

Dönüş romanında ise sadece bir paragrafta değinilen bu savaşın sonrasındaki yıkımın diğer ülkelerdeki etkisinin işlenmesine kaynaklık ettiğini söyleyebiliriz.

Yazar ile yaptığımız görüşmemizde kendisine yönelttiğimiz "Romanlarınızı severek okumuş biri olarak genellikle II. Dünya Savaşı'nda Hitler ve Türkiye'nin o dönem uyguladığı başarılı siyaseti, Osmanlı Devleti'nin son yılları ve sonrasında yoktan var edilen bir devlet ve Atatürk ilke ve inkılaplarını, Şeyh Sait İsyanı'nı, darbe yıllarını, günümüz tarihindeki çoğu kimsenin eleştirmeye korktuğu olayları konu olarak seçmenizdeki sebepler nelerdir?" sorusuna verdiği cevap şöyledir:

"Biz Türkler, genelde okumayan bir halk olarak yakın tarihimizi hiç bilmiyoruz. (…) Ben, eğitimi Cumhuriyetli yıllara dek ihmal edilmiş kırsal çoğunluğun öz tarihini bilmediği ülkemde, bir yazar olarak romanlarımda tarihe dokunuyorsam, doğruları yazmak ve okurda tarihine karşı bir merak uyandırmak, moda deyimi ile 'bir farkındalık yaratmak' duygusuyla yazdığımı itiraf ediyorum. Sonuçta her roman, anlattığı dönemin sosyal tarihidir çünkü." (Görüşme I, 23.11.2020)

Kulin, İkinci Dünya Savaşı konulu romanlarında çok sevdiği vatanında yeni doğmuş cumhuriyetin gelişimine değinmeyi asla ihmal etmez. Onun romanlarında tarafsız değerlendirmelerde bulunduğunu görürüz. Zıt kutuplardan yarattığı şahıs kadroları ile her görüşü okura başarılı bir şekilde sunmayı başarır. Siyasi ve sosyal tarihe pek çok romanında rastladığımız yazar, eserlerini yazmaya başlamadan önce araştırmalar hatta tanıklar varsa görüşmeler yaptığını ***Hayal*** adlı anı romanında dile getirir.

3.4.2.4. İkinci Dünya Savaşı Öncesi Almanya

Savaşın başlamasından hemen önce Nazilerle Yahudiler arasındaki durum, gittikçe Yahudilerin aleyhine değişmeye başlar. Ayşe Kulin, bu değişimi, ***Kanadı Kırık Kuşlar*** romanında Gerhard'ın ablasının mektubunda verir. Naziler *"yuvarlanırken hızla büyüyen ve önüne çıkanı ezen bir kartopuna"* dönüşmektedirler.[442]

Gerhard, Almanya'da yaşayan ve kendisini işine adamış bir patolog olarak Almanya'daki gelişmelerden endişe duymaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan beri Avrupa devletleri arasındaki sınırlar sürekli değişmektedir. Almanya, büyük güce sahip ülkelerden biridir ve iç politikasında önemli gelişim ve değişim yaşamaktadır. Hitler yönetiminde ortaya çıkan ve teşkilatlanan Naziler, Almanya'nın siyasi

[442] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar,* s. 22.

hayatında etkin bir güç olurlar ve Yahudilere yönelik tutumları belirgin bir şekilde gün yüzüne çıkar. Bu tutum Gerhard ve ablası arasındaki mektuplarda da açıkça görülür.

Hitler, *"Alman tarihinde yeni bir dönemin"* başladığını ve bunun *"Tanrı'dan gelen bir işaret"* olduğunu ilan eder.[443] Amaçları karşı çıkanları mahvetmek, hesap sormak ve cezalandırmaktır. Hitler ve Propaganda Bakanı Goebbels, politikalarını tereddütsüz bir şekilde uygulamaya devam ederler. Hatta bunu geçerli kılmak adına birtakım faaliyetlerini komünistlerin üstlerine yıkmaya çalışırlar. Meclis binasındaki yangın, bu iftiralardan biri olur. Bu meşhur yangın, korkulu kâbusun başlangıcı olarak bilinir. *"Yalan ne kadar büyük olursa inananı o kadar çok olur."* sözlerini söyleyen Goebbels, bu yangını komünistlerin çıkardığı haberini yayar. Bunu yapmasının amacı planlarının alt yapısını oluşturarak kendi doğrularının yürürlüğe girmesini sağlamaktır.

Hitler, komünistlerin üzerine yıktığı yangın olayından sonra tüm yetkiyi ele almak için birtakım siyasi adımlar atar. Bunlardan biri *"Ülkenin ve halkın sıkıntılarının önlenmesine dair yetki tasarısı"*dır.[444] Hitler, bu tasarı sayesinde kanun ve kararname çıkarma yetkisine ulaşır. Bu yetkiye sahip olması Almanya'daki parlamenter sistemin çöküşüdür. Değişen siyasi yapı bir diktatörün doğuşunun habercisidir. Hatta, *"milletvekillerinin üzerinde, SS'lerin ve SA'ların yarattığı büyük bir baskı"* yoluyla *"diğer partilere mensup olanlar dahi, Hitler'in şerrinden korkmuşlar. Bu yasanın çıkmasına oy vermeyenler sadece sosyalistler olmuş"*tur.[445] Bu nedenle durdurulamayan Hitler tek başına iktidarı ele geçirir.

Sahip olduğu bu güç ona daha fazla cesaret verir. 7 Nisan 1933'te ari bir ırk yaratma düşüncesi kapsamında Aryan Yasası'nı çıkarır. *"Anne babalar, büyükanne ve büyükbabalar dahi Yahudi olan kişilerin, yani ari ırktan olmayanların, devlet dairelerinde çalışmalarına kesin yasak"* getirilir ve *"devlet dairelerinde, üniversitelerinde, hastanelerinde çalışan Yahudiler ile ailesinde evlenme yoluyla da*

[443] Ayşe Kulin, *age*., s. 34.
[444] Ayşe Kulin, *age*., s. 39.
[445] Ayşe Kulin, *age*., s. 39-40.

olsa, bir Yahudi birey bulunanlar, art arda işlerinden atılmaya" başlarlar. Baskı altına alınan Yahudiler, âdeta yok sayılan bir kitle hâline getirilir.[446]

3.4.2.5. İkinci Dünya Savaşı'nın Başlaması ve Türkiye'nin Durumu

İkinci Dünya Savaşı, Hitler'in 1 Eylül 1939 yılında Polonya topraklarına girmesiyle başlar. Türkiye tarafsızlık ilkesi çerçevesinde *"non-belligerent yani savaşmayan ülkelerden"*[447] biridir. *"Dünya alevler içinde"* yanarken Türkiye'de her an savaşa girecekmiş gibi hazırlık yapar. Bu hazırlıklardan biri ***Umut*** romanının kahramanı Sitare'nin de katılmış olduğu hemşirelik kursudur. Bu kursa katılanlara, savaşa girme ihtimali göz önünde bulundurularak yaralanan askerlerin yaralarının temizlenmesi ve kanamalarının durdurulması öğretilmektedir. Bununla birlikte *"geceleri karartmalar"*ın yapılması ve ülkemizde seferberliğin ilan edilmesi de alınan önlemler arasındadır.[448]

İkinci Dünya Savaşı devam ederken *"İstanbul'un bir düşman işgali altında"* kalmasından korkan Kılıç Ali de *"tüm tahvillerini paraya*" çevirtir. ***Füreya*** romanında Kılıç Ali karakteri ile savaş yıllarındaki sosyolojik unsurlar gözler önüne serilir. Hem Anadolu'nun hem de İstanbul'un işgal yıllarını yaşayanlar devletin bu gibi durumlarda *"bankadaki altına ya da paraya el"*[449] koyduğunu bilmektedirler. Savaşın zorlu koşullarını geçmişte fazlasıyla yaşayan Türk milleti büyük yıkımın farkındadır.

Gece Sesleri romanında Sultan ve Semiha'nın ekmeklere yapılan zamlardan bahsettikleri bölümde İkinci Dünya Savaşı sırasında ekmeklerin karne ile alınması sürecine *"adam başı ancak 300 gram ekmeğe izin veriliyordu, yasak yeni kalktı"* sözleriyle atıfta bulunulur. Türkiye, fiilen savaşta yer almamasına rağmen pek çok

---

[446] Ayşe Kulin, *age*., s. 46.
[447] İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, s. 113.
[448] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 368.
[449] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 206.

ülkede olduğu gibi savaşın tüm olumsuzluğunu özellikle sosyo-ekonomik yönden hisseder.[450]

Ayşe Kulin, ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** romanında doğduğu yılları *"Avrupa alev alevdi benim doğduğum günlerde"* diyerek İkinci Dünya Savaşı'nın *"burnumuzun dibine"* kadar geldiğini ve *"savaş korkusundan bunalmış bir halk"*ın, *"şekere, peynire, patiskaya kadar akla gelebilecek her şeyin hem kıtlığı hem de karaborsası"*nın yaşandığını tarihsel gerçeklik ile ele alarak işler.[451] Savaş yıllarında "*savaşan şişkin ordular bütün stokları*" tüketirler; ekonomik anlamda zor durumda olan "*hükümet tahıl karaborsasını önlemek*" adına tedbirler alır.[452]

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla iki kutup ortaya çıkar. *"Bir tarafta Türkleri yanında isteyen muzaffer Almanya-Japonya-İtalya üçlüsü. Diğer tarafta, yine Türkleri yanında isteyen ama sadece gözyaşı ve kan vaat eden Amerika, İngiltere ve Rusya"*[453] vardır. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile her iki taraf siyasi görüşmeler yaparak Türkiye Cumhuriyeti'ni kendi saflarında görmeyi hedefler.

Anadolu ve Balkan topraklarında hüküm süren Türkler, jeopolitik ve stratejik önemi olan bu topraklar üzerinde yaşamaya devam edebilmek için asırlar boyunca cepheden cepheye koşmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın iki tarafı da Türkiye'yi oluşturdukları girdabın içine alarak savaşa fiilen katılmasını istemektedirler. Kulin, hayatının kırk yılını anlattığı eserinde *"Mutlakıyet, meşrutiyet ya da cumhuriyet, hangi rejimde yaşarsa yaşasın, savaş belasından başını bir türlü kurtaramayan ne kadersiz bir ülkeydi bu!"*[454] sözleriyle bu durumu, milletimizin âdeta değişmez bir kaderi olarak yorumlar.

1939 yılında İngiltere, Fransa ve Türkiye arasındaki üçlü anlaşmayı Türkiye adına dönemin Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu imzalar. Anlaşmanın asıl

---

[450] Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*, Everest Yayınları, İstanbul 2019, s. 71.
[451] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene,* s. 14-15.
[452] İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi,* s. 114.
[453] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene,* s.15-16.
[454] Ayşe Kulin, *age.*, s. 23.

amacı *"Türk ordusunun acil ihtiyacı olan"* askerî malzemelerin Fransızlar ve İngilizler tarafından karşılanmasıdır. İngilizler, Türkiye'nin *"111 milyon mermi, 6500 makineli tüfek"* isteğine karşılık *"2 milyon mermi ve 200 adet tüfek"* yardımında bulunacaklarını; Fransızlar da Türklerin satacağı krom için sadece iki yıllık anlaşma yapacaklarını söylerler. Buna rağmen *"Birinci Dünya Savaşı'nda Arapları Türklere karşı kışkırtan, Musul'a Kerkük'e göz diken"* tarihte çoğu zaman Türklere zarar vermiş olan İngiltere, savaşın Balkanlar'a sıçraması durumunda da *"Türkiye'nin kendini siper ederek Almanları durdurmasını"* beklemektedir.[455]

Nefes Nefese romanında bu anlaşmanın hazırlanmasında görev alan Macit, anlaşmadan önce belirlenen maddelerin birçoğunun gerçekleşmediğini ve Türkiye'nin savaşta yer almaması gerektiğini düşünür. Çünkü Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan dolayı savaşı başlattığını, savaş sonrasında kendi ülkesinin bu büyük devletlerden daha fazla zarar görebileceğini belirtir. Nitekim tarihimizde Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'nda *"onların yüzünden"* savaşa girmiş ve *"onların birbirleriyle dalaşmasının ağır faturası"*nı ödemiştir.[456]

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nda tarafsızlığını koruma düşüncesindedir fakat yaşanan gelişmeler onu bir taraf seçmek durumunda bırakır. Savaşı kimin kazanacağının tartışıldığı dönemde Türkiye yer alacağı tarafı belirler; Paris'te İngilizler ve Fransızlarla anlaşma yapar. Görüşmeler sırasında *"onların elindeki silah mevcudu"* ve isteklerinin hepsinin gerçekleşmeyeceği öğrenilir ve böylece *"dansa yanlış kişiyle kalktıkları"* anlaşılır.[457]

Türkiye, İngiltere ve Almanya gibi iki güçlü devlet arasında kalır çünkü *"savaşan her iki tarafın da Türkiye'den beklentileri"* vardır. Almanya'nın Türkiye'ye *"sizin sırtınızdan her an Rusya ile anlaşabiliriz"* dediği günlerde; İngiltere *"Libya'da hezimete uğra"*mıştır ve *"Yunanistan'da savaş"*maktadır.[458] İsmet İnönü ekibiyle Türkiye'nin lehine karar verebilmek için önemli toplantılar gerçekleştirir. Savaşı

[455] Ayşe Kulin, *Nefes Nefese,* s. 14.
[456] Ayşe Kulin, *age.*, s. 14-15.
[457] Ayşe Kulin, *age.*, s. 15.
[458] Ayşe Kulin, *age.*, s. 4.

Türkiye'nin sınırlarından uzak tutmak için Almanları kızdırmama ve İngiliz Büyükelçisi ile görüşerek ılımlı bir politika izleme kararı alırlar.

Ülkemiz siyasi ve askerî bakımdan zor zamanlardan geçerken halk bu duruma kayıtsız kalır. İsmet İnönü'nün *"Dışişleri mensuplarıyla el ele, nasıl ince, keskin bir bıçağın sırtında"* savaşla ilgili kararlar aldığını anlamayıp sürecin sadece ekonomik boyutuyla ilgilenirler. Hâlbuki *"Türkiye Almanların veya Müttefiklerin yanında savaşa sürüklendiği takdirde"* askerî ve siyasi olarak daha ciddi bir sürecin içinde yer alacaktır.[459]

Bu durum ***Nefes Nefese*** romanında kadınlar açısından daha eleştirel bir boyutta verilir. Macit, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk kadınının modern dünyada hak sahibi olabilmesi adına yaptığı devrimlerin ve onlara sunduğu hakların yeteri kadar anlaşılamadığını düşünür. *"Atatürk boşuna çabalamış bunlardan meslek kadınları yaratabilmek için"* çünkü 1939 yılında başlayan ve Bulgaristan sınırımıza sıçrayan İkinci Dünya Savaşı, Türk kadını için önemli bir olay değildir. Romanda Türk kadınının gelenekselleşmiş ev hanımı özelliklerinin "*savaştan bile önce gel"*diği anlayışı hâkimdir.[460]

Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün İkinci Dünya Savaşı ile ilgili her türlü tedbiri aldığı Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu tarafından aktarılır. Hitler'in izleyeceği adımları kimse bilmediği için ihtimaller üzerinde fikir yürütülür. Hitler *"Türkiye üzerinden Mısır'a"* ya da *"Kafkaslara"* ilerleyebilir en kötüsü de *"Ruslarla anlaşma"* yapabilirdi. Tüm bu seçenekler değerlendirildiğinde Almanya'nın Ruslarla anlaşmasının *"Türkiye'nin felaketi"* ile sonuçlanacağı gerçeğidir. Çünkü askerî malzeme olarak elimizde yeterli silah ve merminin bulunmayışı, dönemin en gelişmiş silahlarına ve ordusuna sahip olan Almanları karşımıza almamak için en önemli sebeptir.[461]

---

[459] Ayşe Kulin, *age.*, s. 12-13.
[460] Ayşe Kulin, *age.*, s. 2.
[461] Ayşe Kulin, *age.*, s. 5.

1 Eylül 1939, tüm dünyada geri dönülmez bir adımın atıldığı tarihtir çünkü Hitler, İkinci Dünya Savaşı ile planlarını uygulamaya başlar. Özellikle Avrupalı devletler, Hitler'in zor günleri hatta seneleri başlattığının farkına kısa bir sürede varır. Yayılan bu alev o kadar hızlı büyür ki *"1941 yılında Bulgaristan'ın Almanya'ya katılmasıyla"* Türkiye'nin sınırlarına kadar ulaşır.[462]

*"Savaş kapıya dayan"*ınca hükûmet tedbir amaçlı bazı kararlar alır. Düşman saldırısına karşı koyabilmek için *"Trakya'daki birlikler Çatalca hattına çekilerek"* askerî hazırlıklara başlanır. Ayrıca İstanbul'da yaşayanlar için evlerinin altına sığınak oluşturma zorunluluğu getirilir. Bunun yanında devlet Anadolu'da yerleri olanların buralara gitmesi için kolaylık sağlar. Tüm halka elli kilo yük ile seyahatlerinin bedava gerçekleştirileceği duyurulur. Trakya'da yaşanan askerî gelişmelerin dışında radyolardan *"Edirne'nin boşaltılma"*ya başlandığı haberi öğrenilir. [463]

Görüşme trafiğinin çok fazla olduğu bu dönemde İnönü ve ekibinin masada gösterdiği çabalar sonucunda 18 Haziran 1941'de *"Türkiye ve Almanya arasında Saldırmazlık Paktı imzala"*nır. Avrupa'nın Hitler'in boyunduruğunda olduğu bu dönemde imzalanan Saldırmazlık Paktı, Türk milletini biraz olsun rahatlatır. Siyasi açıdan bakıldığında da Türkiye Cumhuriyeti'nin savaşa girmemek için izlediği politika stratejik bir başarı olarak değerlendirilebilir.[464]

3.4.2.6. İkinci Dünya Savaşı'nda Batılı Devletler ve Türkiye

Nefes Nefese romanında Tarık, devlet tarafından Paris Konsolosluğu'nda görevlendirilen bir diplomattır. Tüm dünyayı saran büyük savaş özellikle Avrupa topraklarında daha çok etkisini gösterir. Tarık'ın *"gitmekte olduğu topraklarda savaş"* vardır çünkü Almanlar başlatmış oldukları savaşı, Fransa topraklarına da taşımışlardır.

---

[462] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar,* s. 188.
[463] Ayşe Kulin, *Nefes Nefese,* s. 8.
[464] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar,* s. 187.

Tarık, *"bir daha yurduna dönemezse"* fikriyle can güvenliğinin tehlikede olduğunu bilerek yola çıkar.[465]

Hitler'in Almanya'da yaşayan Yahudilere karşı yürüttüğü politika zamanla Fransa'ya da sıçrar. Fransa'da yaşayan Yahudiler, kendilerinin güvende olduklarını düşünürler ancak kısa bir süre sonra hayal kırıklığına uğrarlar. Fransız Hükûmeti *"Yahudi asıllı Fransızları feda eder"* ve ülkesinin güneyini işgalden kurtarabilmek için *"Hitler'in dümen suyuna gir"*er.[466] Almanlar, işgal ederek ele geçirdikleri her yerde Yahudilere karşı olan tutumlarına devam ederek *"yaşamı zehir etmişlerdi Fransa'da yaşayan Musevilere."*[467]

İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa toprakları ikiye bölünür. Bir tarafta Fransızların egemen olduğu topraklar, diğer tarafta ise Almanya'nın işgalinde olan ve Almanların desteklediği Vichy bölgesi bulunmaktadır. Burada *"Vichy polisi, kraldan çok kralcı davranmaya"*[468] başlar ve Fransa'da yaşayan Yahudileri tespit ederek Almanlara teslim eder. Fransa'nın diğer kısmında ise Almanların işgaline karşı çıkarak yurtdışına kaçan De Gaulle'nin kurduğu Kurtuluş Hükûmeti vardır. Ancak bu hükûmet etkili bir yapıya sahip değildir ve orada yaşayan Yahudilere yardım edemez.

Hitler'in Fransa topraklarında kurduğu Vichy Hükûmetinin faaliyetlerini engellemek üzere *"Direniş Hareketi"*[469] adıyla bir yer altı örgütü kurulur. Örgütün üyelerinden biri de roman karakterlerimizden biri olan Ferit'tir. Ferit, Fransa'da yaşayan bir Türk'tür ancak Hitler'den nefret ettiği için burada aktif bir şekilde çalışır.

Fransızlar *"cephe savaşı yapmıyor"* olmalarına rağmen adı geçen örgüt çevresinde etkinliklerini gerçekleştirirler. *"Milli kurtuluş"* hareketinin başında yer alan Da Gaulle, İngilizler ve Amerikalılar tarafından sevilmeyen biridir. Örgütün

---

[465] Ayşe Kulin, *Nefes Nefese*, s. 56.
[466] Ayşe Kulin, *age.*, s. 21.
[467] Ayşe Kulin, *age.*, s. 69.
[468] Ayşe Kulin, *age.*, s. 64.
[469] Ayşe Kulin, *age.*, s. 200.

başka bir isim tarafından yönetildiği takdirde daha etkili çalışmaların yapılacağının ve Fransa'daki Yahudilere olan desteklerin artacağının örgüt üyeleri de farkındadır.[470]

Macit, Fransa'daki Vichy Hükûmetinin Türk Yahudileri tutuklayıp kamplara gönderdiğini ve Hitler'in Fransa'nın güneyini işgal etme hazırlıklarını ailesine anlatır. Fransa'da yaşananlar ailesi için sancılı bir süreçtir. Çünkü eşinin kardeşinin kocası Rafo, Yahudi kökenlidir ve Selva ile Fransa'da yaşamaktadır. *"Vichy hükümetinin Fransa'daki Türk Yahudileri tutuklayıp kamplara*" göndereceğini öğrenen aile, Rafo ve Selva için endişelenmeye başlar. Avrupa'da bunlar yaşanırken Türkiye'yi yakından ilgilendiren gelişmeler meydana gelir. Almanlar *"burunlarının dibine kadar inip Atina'yı ve Girit'i işgal"* etmişlerdir.[471]

Macit, Fransa'daki Türk Büyükelçiliğine sığınan Yahudilerin Fransızlar tarafından korunamayacağını çok açık bir şekilde anlar. Fransızların kibirli ve Türklere yukarıdan bakan bir toplum olduğunu da belirtir. Hâlbuki kendi topraklarında yaşayan insanların can güvenliğini sağlayamayacak durumdadırlar. Türkiye'yi her fırsatta küçümseyen Fransızlara, yakın tarihimizde *"derme çatma ordumuzla yedi düvele karşı kazandığımız İstiklal Savaşımızı"*[472] hatırlatmayı aklından geçirir.

Nazım Kender, ***Nefes Nefese*** romanında Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Dünya Savaşı esnasındaki Marsilya Konsolosu Necdet Kent'i temsil eden karakter olarak karşımıza çıkar. Almanların Yahudilere karşı yürüttüğü politikaya rağmen Türk kimliğine sahip olan Yahudileri kurtarmak için elinden gelen tüm çabayı gösterir. Onları kurtarmak için Yahudilerin, vagonlara doldurulup toplama kamplarına götürüldüğü trene biner. Sonrasında vagonun içinde *"aranızda Türk tâbiiyetinde olanlar, parmak kaldırsın lütfen"*[473] diye sorarak Türk uyruklu Yahudileri tespit etmeye çalışır ve onları kurtaracağını söyler. Fakat Türk uyruklu olmayanlar için yapabileceği bir şey olmadığını da dile getirir.

---

[470] Ayşe Kulin, *age.*, s. 201.
[471] Ayşe Kulin, *age.*, s. 128.
[472] Ayşe Kulin, *age.*, s. 123.
[473] Ayşe Kulin, *age.*, s. 189.

Necdet Kent'i temsil eden karakter Nazım Kender, cesur ve gözü pek birisidir. Yahudilere yapılanlara karşı tüm insanlığın gözlerini yumduğu bir ortamda Türk uyruklu Yahudileri kurtarmak için cansiperane bir gayret gösterir ve Türklerin her zaman barıştan yana olduğunun ispatı olarak tarih sayfalarında yerini alır.

Nazım Kender'in Yahudileri kurtarmak için onların bulunduğu trene atlayarak götürülmesi üzerine bu olayı çözmek için Atatürk'ün de yakın arkadaşı olan Vichy Büyükelçisi Behiç Erkin devreye girer. Behiç Bey, *"çekirdekten yetişme bir diplomat değil"*dir ancak "*devlet tecrübesi engin, sağduyu sahibi, akıllı ve vicdanlı bir*"[474] adamdır. Almanların Yahudileri toplama kamplarına hayvan vagonlarında götürmelerine karşı çıkması ve Türk kimliği bulunanlara yardımcı olması bu niteliklere sahip olduğunun göstergesidir. Aynı zamanda Almanların XX. asırda Yahudilere karşı gösterdiği bu baskıcı ve sert anlayışı eleştirir. Bu çağda böyle bir anlayışın olmaması gerektiğini dile getirir ve *"Milattan önce yedi yüzlerde Doğu Anadolu'da yaşamış Urartular"*ın *"bile zapt ettikleri topraklarda yaşayan halkın inançlarına saygı göstermeyi bil"*diğini; ne kadar farklı olsalar da onlara anlayışla yaklaştığını örnek verir.[475]

Almanların Fransa topraklarında yürüttüğü Yahudi politikası sebebiyle orada yaşayan Yahudiler, bu zulümden kurtulmak için çeşitli arayış içine girerler. *"Türkiye'den Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda buraya göç eden"*[476] Yahudilerin Türk Başkonsolosluğu'na giderek Türk kimliği çıkarma girişimleri bunlardan biridir. Bunu yapmalarındaki sebep Almanların Türk kimliği olan Yahudilere karşı daha esnek davrandığı söylentileridir. Ayrıca Türk kimliği çıkarma hakkına sahip olan Yahudilerin oradan Türkiye'ye rahat bir şekilde geçiş yapmaları, başvuru sayısını gün geçtikçe arttırır.

Ayşe Kulin, ***Nefes Nefese*** romanın yardımcı karakterlerinden Rifka'nın hayatından yola çıkarak Yahudilerin tarihte yaşadıkları göçler hakkında bilgi verir.

---

[474] Ayşe Kulin, *age.*, s. 208.
[475] Ayşe Kulin, *age.*, s. 208.
[476] Ayşe Kulin, *age.*, s. 79.

Yahudilerin İkinci Dünya Savaşı'nda yaşadığı zor ve acı günlerle benzerlik gösteren bir tarihî olay daha vardır. *"İspanya Kral ve Kraliçesi Don Ferdinando ve Dona İzabella'nın"* 1492 yılında *"İspanya sınırları içinde yaşayan 'kötü Hıristiyanlar' yani Yahudilerin"* ülkelerinden ayrılmaları için imzaladıkları fermandır. İspanya Kral ve Kraliçesi, şiddete başvurarak Yahudilerin mallarına ve mülklerine el koyarlar ve onların bir an önce İspanya'yı terk etmelerini isterler. Osmanlı İmparatorluğu'nun sekizinci Sultanı İkinci Bayezid yaklaşık beş yüz sene evvel 250.000 Yahudi'yi İspanya topraklarındaki zulümden kurtararak kendi topraklarına getirir. Geçmişte *"onlara yardım elini uzatan tek millet olan Türklerin"* Sultanı, İkinci Bayezid gibi Fransa'da bulunan Türk Başkonsolosluğu da Yahudilere yardım eder. Sanki tarih tekerrür etmektedir.[477]

"*Türklerin Yahudilere el uzatma"*sının çok eskiye dayandığı Tarık ve Fransa'da yeni tanıştığı arkadaşı Margot ile sohbetinde de okura aktarılır. İstanbul'un fethinden hemen sonra *"Fatih ülkesinin sınırları içinde yaşayan Yahudileri, İstanbul'a yerleşmeye*" çağırır ve İstanbul'da yaşayan farklı milletlere ve dinlere mensup olan halka karşı hoşgörü politikası yürütür. Bu sayede yüzyıllarca Yahudiler özgür bir şekilde İstanbul'da yaşarlar. Tarık, *"Yahudiler, rüzgârla savrulan ve düştükleri topraklara bereket taşıyan tohumlara benzer, kim demiş bunu şimdi hatırlayamıyorum ama, Fatih de böyle düşünmüş olmalı"* cümleleriyle Türklerin Yahudilere karşı tutumunu açıklar.

Türklerin Yahudiler ile yolları on beşinci asırda kesişmiştir. İspanya'nın *"mallarına ve paralarına el koyarak ülke dışına sür"*düğü Yahudileri İkinci Bayezid, Osmanlı topraklarına yerleştirir. Anadolu'nun medeniyetlerin beşiği ve Avrupa'dan çok farklı bir iklime sahip olması, bu olayların yaşanmasının temelini oluşturur. Tarık bizim Urfa ilimizin yüzyıllar öncesindeki "*Edessa"* adına atıfta bulunarak *"hem Hristiyanların hem de İslam'ın yeşerdiği şehir"* anlamında farklı kültürlerin birleşme noktasını örnek olarak verir.[478]

---

[477] Ayşe Kulin, *age.*, s. 110.
[478] Ayşe Kulin, *age.*, s. 171.

İkinci Bayezid'in kurtararak Osmanlı topraklarına getirdiği Yahudiler *"Güçlü ve merhametli Allah'larına inanan Osmanlılar"* tarafından *"içtenlikle karşıla"*nırlar. Burada kendilerine oturacak mahalleler tahsis edilir ve on beşinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar Osmanlı topraklarında ticaretle uğraşarak hayatlarını zengin bir şekilde devam ettirirler. Ancak Anadolu toprakları *"sancılı olaylara gebe"*dir; kaybedilen savaşlar Osmanlı Devleti'ne yoksulluk getirir. Yahudilerin huzur içinde yaşadıkları *"ülkelerinde hükümran olan beş yüz yıllık imparatorluk, parça parça çözülerek çökmeye başladı"*ğında onlar tekrar Avrupa'ya göç ederler. Osmanlı'dan göç eden Yahudilerin özleyerek gittikleri Avrupa şehri Paris olur.[479]

Türkiye'de yaşadığı yıllarda bir Türk kızına âşık olan Rafo, tüm engellere rağmen Selva ile evlenir. Selva'nın babası kızının bir Yahudi ile evlenmesini kabullenemez ve onu evlatlıktan reddeder. Bunun üzerine iki âşık her şeyi göze alarak Fransa'ya göç ederler. İkinci Dünya Savaşı'nın Fransa'ya sıçramasıyla Almanların yürüttüğü kara propagandadan kurtulmak isteyen Yahudilerin tek kurtuluşu Türk kimliğine sahip olmaktır. Rafo'nun arkadaşı Benoit, onu Türk kimliği alması için ikna etmeye çalışır ancak Rafo buna inanmak istemez. Benoit, Rafo'ya Türklerin *"Almanların yanında savaşa katılmış"* ya da aralarında *"belki gizli bir anlaşma"*nın olabileceğini anlatır. Rafo, Türkiye'nin *"Almanların tarafını tutma"*yacağını söylediğinde ise Benoit'in ağzından tarihin sayfalarında Almanya-Osmanlı ilişkilerini hatırlatan bir cümle çıkar: *"Birinci Savaş'ta tutmadılar mı?"* İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Türkiye ile "Saldırmazlık Paktı"nı imzalaması Batı'da Alman-Türk ilişkileri için Benoit'in düşünceleri gibi bir izlenim bırakır.[480]

Türkiye'nin jeopolitik ve stratejik konumu mihver ve müttefikler tarafından savaşın belirleyici unsuru olarak görülmesini sağlar. Savaşta tarafsızlığı benimseyen Türkiye'ye her iki kutup tarafından devlet adamları gönderilir. Türkiye'nin rolünün ne zaman geleceğini belirlemek suretiyle *"Almanya eski başbakan Franz Von Papen'i; İngiltere ise Sir Hunge Knatchbull- Hugessen"*i Ankara'da büyük elçi olarak

[479] Ayşe Kulin, *age.*, s. 111.
[480] Ayşe Kulin, *age.*, s. 80.

görevlendirir.[481] Popen, ***Nefes Nefese*** romanında Türkiye'ye önemli bilgiler getirerek devlet adamlarımızın dikkatli adım atmalarını sağlamıştır.

Savaş devam ederken İngiltere ile imzalanacak anlaşma kapsamında Türkiye'ye gelecek ekonomik yardımların ülkemizi bir süre rahata kavuşturacağı düşünülür. Fakat *"Koca Osmanlı'yı çökerten"* durumun ödeyemediğimiz dış borçlar olduğu romanda pek çok kez vurgulanır. Ödenemeyen dış borçların faizlerinin yıllarca milletimizin *"kanını kene gibi em"*diği üzerinde durularak ülke ekonomisinin iyi yönetilmesi gerektiği konusunda Macit ve kayınpederi Fazıl Reşat Paşa hemfikirdirler.[482]

İngiltere, bir an önce *"Türkiye'nin ya İtalyanlara harp ilan etmesini ya da Yugoslavya ve Yunanistan'la birleşerek bir cephe oluşturmasını"* ister. Ayrıca Almanların Bulgaristan'a çıkarma yapması durumunda karşı taarruza geçmesi için Türk Hükûmetine nota gönderirler. İngilizlerin baskıcı tutumu giderek artar ve Almanların Ege'deki adalara yönelik askerî harekâtını önlemek için *"Yunanlılara ait bazı adalara, mesela Sisam'a Türklerin geçici bir süre için asker çıkarması"* gerektiğini belirtir.[483]

İngilizlerin Türkiye'ye yolladıkları notanın değerlendirilmesi aşamasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ve Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun görüşleri aynıdır. *"Almanların bu adalara çıkmaya kalkışması ancak böyle önlenebilir"* ancak İngilizlerin gönderdiği notaya uyarak bazı adalara iyi niyetli de olsa asker çıkartmanın farklı kesimlerce yanlış anlamalara sebebiyet vereceğini düşünürler.

Almanların Balkanlar'a saldırısı sırasında *"Yunanlılarla Türkler tarihteki en dostane ilişkilerini yaşamaya başlamışlar"*dır. İsmet İnönü'de bu dönemde komşularımızla ilişkilerin en iyi şekilde yürütülmesini ve "*hiçbir şekilde zedelenmeme"*sini ister. Adalara asker çıkartmamız durumunda ise Hitler'in

---

[481] Ali Eren Balıkel, *Teorik Çerçevede Geçmişten Günümüze Türkiye Dış Politikası*, Kerasus Kitap, İstanbul 2017. s. 60.
[482] Ayşe Kulin, *Nefes Nefese,* s. 294.
[483] Ayşe Kulin, *age.*, s. 44.

Türkiye'ye anında savaş ilan edeceğini bilir. Almanlara karşı yeterli askeri mühimmata sahip olmadığımız da ortadadır. Çünkü *"müttefikler söz verdikleri silahları ve harp malzemesini gönderme"*mişlerdir. İngilizler ve Fransızlarla yapılan anlaşma ile yeterli askerî destek sağlanamadığından ülkemizi savunmakta zorluk çekebileceğimiz üzerinde durulur. Tüm bunlara rağmen İsmet İnönü, ülkesini savaşın dışında tutmak için elinden gelen her şeyi yapar.[484]

İngiltere'nin Türkiye ile yaptığı anlaşmadaki silah ve askerî malzeme isteklerini karşılamak için *"verdiği sözü tutmaması"* üzerine İsmet İnönü'nün eli güçlenir. Çünkü *"İtalyanlar Yunanlıları yendikleri takdirde"* sınırlarımıza ulaşabilirler. İtalyanların savaşta Almanların yanında yer alması durumunda Türkiye'nin *"İngilizlere taraf olması"* hiçbir fayda sağlamaz.[485]

Macit, İkinci Dünya Savaşı yıllarında İsmet İnönü'nün yaşadığı karar alma sürecindeki sıkıntıları dile getirir. İngiltere ve Almanya'nın Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı yaptırımları üzerine İsmet İnönü'nün izlediği strateji için değerlendirmelerde bulunur. Bu iki ülkenin dışında Rusya'nın Türkiye üzerindeki emellerine de dikkat çeker. Aynı zamanda *"Birinci Dünya Savaşı'nda, kaybeden tarafa yandaş olmanın neye mal olduğunu bizzat görmüş, dersini iyi öğrenmiş"* olan İsmet İnönü'nün kazanan tarafın yanında olmak gayesinde olduğunu belirtir.

İtalyanların Yunanistan'a saldırmasıyla *"Türkiye'nin etrafındaki ateş çemberi giderek daral"*ır ve savaş Türkiye'nin sınırlarına ulaşır. Hitler, genelde Türkiye'ye karşı iyi niyetli olduklarını belirten, *"Karar verme zamanınız gelmiştir. Yanımızda yer almayacak olursanız, savaş sona erdiğinde, Boğazlar konusunda verilecek kararların sonuçlarına katlanırsınız"* şeklinde Türkiye ile ilgili üstü kapalı tehditkâr bir mesaj yayınlar.[486]

---

[484] Ayşe Kulin, *age.*, s. 45.
[485] Ayşe Kulin, *age.*, s. 46.
[486] Ayşe Kulin, *age.*, s. 3-4.

Almanların şubat ayında gönderdikleri dostluk mektubunda ise Hitler'in Türklere karşı herhangi bir olumsuz harekette bulunmayacağı ve Türk sınırlarına yaklaşmayacağı yazar. Mektuba yapılan eklemede *"Türk hükümeti bizi bu tutumumuzu değiştirecek önlemler almaya mecbur etmesin"* ibaresi bulunmaktadır. İsmet İnönü dostluk nişanesi olarak gönderilen bu mektuba Hitler'in kullanmış olduğu üslup ile *"Alman hükümeti, Türk hükümetini, dostane davranışı değiştirmeye mecbur edecek önlemler almaya kalkışmadığı sürece"* ülkesinin de onlara karşı bir adım atmayacağı şeklinde cevap verir ve dostane yaklaşımından dolayı Hitler'e teşekkür eder.[487]

Almanlar, gün geçtikçe savaşta daha hâkim bir pozisyona ulaşmak isterler. 20 Mayıs 1941 yılında Türkiye'nin batı sınırında yer alan *"Girit'e saldırı başlat"*ırlar.[488]

Türkiye'nin İngiliz ve Fransızlarla Paris'te krom için yaptıkları anlaşmanın süresi sona erince Türkiye elindeki kromu Almanlara satmaya başlar. Saldırmazlık Paktı'ndan sonra önemli olan bu gelişme üzerine Macit, kayınpederine İkinci Dünya Savaşı'nda Numan Menemencioğlu'nun tutumunu ve Avrupa devletlerinin Türkiye ile olan ilişkilerini şu şekilde değerlendirir:

"Müttefiklerle yaptığımız satış anlaşması tamama erdi. Kromumuza Almanlar hem talip oldular hem de savaş sonuna kadar bizden krom almayı taahhüt ettiler. Bu satışa çok ihtiyacımız vardı. Yani, Numan Bey Almanları sevmiyordu ama işimize gelen konularda onlarla anlaşma yapmaktan da kaçınmıyordu. Milletlerin dostları veya düşmanları yoktur, milletlerin ancak menfaatleri vardır, anlayışında biridir, o."

İngiltere, İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye Cumhuriyeti'ne nota vermeye devam eder. Bu defa Boğazlarla ilgili olarak verdiği notada Alman gemilerinin Boğazlar'dan geçiş izninin sonlandırılmasını ister. Eğer sonlandırılmaz ise İngiltere ile yapılacak ekonomik anlaşmanın imzalanmayacağını bildirir. İngiltere'nin böyle talepleri olmasına rağmen Montreux Sözleşmesi'nde *"ticari gemilerin aranmasına*

[487] Ayşe Kulin, *age.*, s. 89.
[488] Ayşe Kulin, *age.*, s. 23.

müsait değildir" maddesi yer alır. Boğaz'dan geçen Alman ticari gemileri bu anlaşma hükmünce Boğazlar'ı kullanabilmektedir.[489]

İkinci Dünya Savaşı tüm hızıyla devam ederken Hitler, 22 Haziran 1941'de Rusya'ya saldırır. İsmet İnönü, Hitler'in Rusya'ya saldırdığı haberini *"duyunca kahkahalarla uzun süre gül"*er ve yürüttüğü *"Almanlarla ve İngilizlerle ne yandaşız ne de düşman"* tarafsızlık politikası ile Türkiye Cumhuriyeti'ni savaşın dışında tutmayı başarır. Eğer İngilizlerin baskılarına boyun eğip onların tarafını tutmuş olsalardı Almanlar ile *"karşı karşıya kalmış olacak"*lardı.

Türkiye'nin izlediği ılımlı siyasetin yanında Almanlar, *"yapacağımız bütün görüşmeleri, yazıyla daha önceden onlara bildir"*memizi isterler. Fazıl Reşat Paşa, Almanlarla ve İngilizlerle kurulan ilişki için *"Koskoca Osmanlı'nın düştüğü hale bak. Ne yapacağımızı bize elin gâvuru söylüyor"* değerlendirmesinde bulunur. Ancak Macit, bu durumun Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde de aynı olduğunu *"Osmanlı'nın doksan milyon altın borcu sırtımızda olmasaydı, İngiliz'den medet mi umardık ordumuzu donatmak için"* sözleriyle karşılık verir.[490]

1941 yılının aralık ayına gelindiğinde ise -Ayşe Kulin'in dünyaya gelişinin üçüncü ayı- *"Almanların müttefiki Japonlar, Amerika'nın büyük bir deniz üssünün bulunduğu Pearl Harbour'a"* bir saldırı gerçekleştirirler. 7 Aralık'tan sonra Japonya Tayland'ı ele geçirir, dört gün sonra da *"Almanya ve İtalya ile Amerika'ya savaş"* ilan eder. 1942 yılına gelindiğinde *"Almanlar Kuzey Afrika'da İngilizlere karşı"* savaşırlar; Japonlar ise Pasifik Okyanusu'nu iç deniz hâline getirirler. 1942 yılının sonlarında Almanlar, *"Kafkas Dağları'nın en yüksek tepesi olan Elbruz'a gamalı haçlarını"* dikerler. Böylece Pearl Harbour baskını sonucunda Hitler'in Avrupa'da yürüttüğü savaş tüm dünyaya yayılmış olur.[491]

---

[489] Ayşe Kulin, *age.*, s. 238.
[490] Ayşe Kulin, *age.*, s. 88.
[491] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene,* s. 15.

Ankara, gittikçe genişleyen savaş sınırları ve kötüleşen ekonomisi için çalışmalarını sürdürür. 12 Kasım 1942'de gayrimüslimlerden alınması planlanan Varlık Vergisi TBMM'de yasalaşır. Yasalaşan bu kanuna Türkiye'de yaşayan azınlıklar karşı çıkar. Yabancı devletler, kanunun uygulanmasını engellemek için Türkiye üzerinde baskı kurmaya çalışırlar fakat dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu, *"Ben Osmanlı devletinin sadrazamı değilim! Bana böyle tekliflerde bulunamazlar"*[492] diyerek isteklerin tamamını reddeder. Kulin, azınlıkların yapmış olduğu bu baskıyı Osmanlı Dönemi'nde sadrazamlara yapılan baskıya benzetir ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nin son zamanlarındaki gibi güçsüz bir devlet olmadığını da Saraçoğlu üzerinden okura aktarır.

Amerikan Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill Türkiye'yi yanlarında savaşa sokmak için harekete geçerek İsmet İnönü ile görüşmek üzere Kahire'ye hareket ederler. 28 Kasım-1 Aralık 1943 tarihinde toplanan Kahire Konferansı'na Roosevelt, Churchill ve Stalin katılır. Sonrasında ise İsmet İnönü ve Türk ekibini almak üzere Adana'ya uçak gönderirler. Türk heyeti *"Kahire'ye vardıklarından beri, üç zirve toplantısı ve sayısız ikili, üçlü görüşmeler"*[493] yaparak günde üç saatlik uyku uyuyarak çok yoğun ve yorucu bir süreç yaşar.

Ankara'da ise Macit ve Sabiha'nın arkadaşları briç için toplandıkları bir gecede ülkenin durumu ile ilgili görüşlerini birbiriyle paylaşırlar. İsmet İnönü'nün bu süreçte tarafsız kalarak başarılı bir politika yürüttüğünü ve Kahire görüşmelerinde *"Kim bilir nasıl sıkıştırıyorlar onu Roosevelt ile Churchill"* diye düşünürler. Briç toplantısında bulunan Adnan Bey ise İnönü'yü asıl sıkıştıranın Ruslar olduğunu düşünür. Nitekim Rusya, Türkiye'nin savaşa katılması konusunda ısrar eder. Çünkü Stalin, *"Almanlar Türkiye'ye saldırınca, yardımımıza koşmak için ordusunu"*[494] Türk topraklarına sokmayı planlamaktadır.

---

[492] Ayşe Kulin, *age.*, s. 32.
[493] Ayşe Kulin, *Nefes Nefese*, s. 229.
[494] Ayşe Kulin, *age.*, s. 218.

Kahire'de yapılan görüşmelerde İngiltere ve Rusların Türkiye için düşüncelerinin farklı olduğu görülür. İngiltere ile Rusya kendi amaçları doğrultusunda Türkiye'yi Almanlara karşı bir maşa olarak düşünürler. Buna göre İngiltere, Türkiye'nin kendi imkânlarıyla savaşa girerek Türkiye'nin *"güney illerinde havaalanı açma*"yı; Rusya ise *"Boğazlar'dan geçen Alman gemilerine, ticaret amaçlı bile olsa asla izin verilmemesini"* ister.[495]

Macit, Kahire görüşmeleri olarak tarihe geçen toplantılardaki yazışmaları kaydeder. Bu görüşmeler öncesinde ilginç bir olay gerçekleşir. Almanya'nın Türk Büyükelçisi Von Papen, İngilizlerin ve Rusların bu görüşmelerde Türklerden ne isteyeceklerini dönemin Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'na iletir. *"Ekselans, Rusların baskısı altında, İngilizler sizden hemen savaşa taraf olmanızı isteyeceklerdir. Sizi Kahire'ye davet etmelerinin tek nedeni budur"*[496] der. Von Papen bu bilgileri İngiliz sefaretinde çalışan Çiçero isimli bir casus tarafından öğrendiğini söylemez fakat görüşmeler için çok önemli bir adım attığının farkındadır. Türkiye Cumhuriyeti, bu durumda İngiltere, Almanya ve Rusya gibi devletlerin çekim gücünde yer alarak izleyeceği stratejiyi belirlemeye ve süreci en doğru biçimde idare etmeye çalışır. Hangi adımı atarsa nasıl bir sonuç alacağıyla ilgili en ince ayrıntısına kadar hesap yapar.

Türk, İngiliz ve Amerikan heyetinin katıldığı toplantılar beş gün boyunca sürer. Bazen üçlü bazen de ikili görüşmeler şeklinde gerçekleşen toplantılarda tüm seçenekleri birlikte masaya yatırırlar. Türkiye'nin Almanlara karşı savaşa girmesinin ne gibi sonuçlar doğuracağını, Rusların bu aşamada ne gibi adımlar atacağını, İngilizlerin Türkiye'ye askerî ve ekonomik hangi destekleri vereceğini belirlemeye çalışırlar. Çünkü Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'na göre *"Balkanlar'daki planlarınızı bilmeden"* Türkiye'nin *"savaşa girmesi mümkün değildir."* [497]

Ayrıca İngilizlerin hava meydanlarının kendi kullanımlarına açılmasını istemesi üzerine Numan Menemencioğlu, bu konuda tam yetkili olduğunu söyleyerek

[495] Ayşe Kulin, *age.,* s. 230.
[496] Ayşe Kulin, *age.,* s. 231.
[497]Ayşe Kulin, *age.,* s. 232.

İngilizlerin bu talebini açıkça reddeder. Bunun yanında savaşa girme ile ilgili olarak kendisinin karar veremeyeceğini, bu konuyu meclise sunacağını açıklar. Meclisten *"savaşa katılmaya şartlı evet, havaalanı açmaya ret kararı çık"*ar[498] ve yasalaşır. Bu süreçte Türkiye Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile İngiltere Dışişleri Bakanı Eden arasında yapılan görüşmelerin belirleyici olduğu görülür.

3.4.2.7. İkinci Dünya Savaşı Sonrası

Almanya'nın 1 Eylül 1939 yılında başlattığı İkinci Dünya Savaşı, 2 Eylül 1945'te kendini *"Dünya Lideri"* olarak gören Hitler'in mağlubiyetiyle sona erer. Ancak ardında *"altmış küsur milyon"* masum insanın ölümünü ve yıkılıp harap olmuş çok sayıda ülkeyi tarihin acı sayfalarına bırakır.[499]

Birinci Dünya Savaşı'ndaki başarısızlığından kendine pay çıkaran Türkiye, *"Atatürk tarafından belirlenmiş olan dış politika"*[500] kararlarını başarılı bir şekilde uygular. Mihver ve Müttefik devletlerin arasında sıkışıp kalındığı yıllarda savaş çemberinin içine girmemek için büyük bir mücadele verilir. Son aylara kadar bekleyerek Almanya'nın yenileceği anlaşıldığında savaş ilan etmesi de bunun en net kanıtıdır. Ortaylı, Türkiye'nin neden savaşı geç ilan ettiğini şöyle açıklar:

"Dünyayı yeniden inşa etmek durumunda olan Batılılara katılmak ve dünya savaşı sonunda 'Nazi Almanya'sına yeterince karşı olmamak' töhmetinden kurtulmak içindir."[501]

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz ekonomik durumun etkileri Türkiye Cumhuriyeti'nde de yavaş yavaş kaybolmaya başlar. Hükûmetin dış politikada gösterdiği başarının önündeki engel ekonomik sıkıntılardır. Savaş yıllarında ekonominin iyileştirilmesi adına iki önemli adım atılır. *"1940 yılının ilk günlerinde*

---

[498] Ayşe Kulin, *age.*, s. 236.
[499] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar*, s. 196.
[500] Ali Eren Balıkel, *Teorik Çerçevede Geçmişten Günümüze Türkiye Dış Politikası*, s. 59.
[501] İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, s. 114.

Milli Korunma Kanunu" bunlardan ilkidir. Refik Saydam Hükûmeti'nin almış olduğu bu önlemler fiyatlar üzerinde etkili olmuşsa da ekonomik sorunları engelleyemez ve karaborsanın önüne geçilemez. İkinci adım ise gelir düzeyine göre vergilendirme yapılması olur. *"Buna göre, kentlerdeki 'savaş zenginleri'nden Varlık Vergisi, kırsal kesimdeki 'savaş zenginleri'nden ise Toprak Mahsulleri Vergisi"*nin alınmasına 1942 ve 1943 yıllarında TBMM'de karar verilir.[502]

Varlık Vergisi, *"Alman veya Rus işgaline karşı yeterli finans sağlamak amacıyla"*[503] düzenlenir ve gayrimüslimlerden alınması planlanır. Şükrü Saraçoğlu Hükûmeti zamanında her ne kadar ekonomik krizi dizginlemek için yapılsa da halk tarafından eleştirilir. Kulin, bu durumu ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** adlı romanında şöyle değerlendirir:

"Bu verginin töhmeti, İnönü'nün sırtında bugüne dek kara bir leke olarak kaldı. Oysa niyet, savaşa hazırlanan bir ülkede, bir misline çıkarılmış orduyu yıl boyunca besleyebilmek ve bütçeyi dengelemekti."[504]

Gayrimüslim halktan alınan vergi hem ülkeyi ekonomik anlamda rahatlatmaz hem de İnönü'yü azınlıkların nazarında olumsuz bir konuma getirir. Hâlbuki alınan vergi; Bulgaristan sınırındaki Almanya, On iki Adalar'daki İtalya ve tarihte Akdeniz'e inme hayali ile bilinen Rusya'nın ülkemize her an saldırma ihtimali içindir.

Toprak Mahsulleri Vergisi ise tarım ile uğraşanları vergilendirerek orduyu besleyebilmek için alınmıştır. *"Savaş ortamının olağanüstü bir yasası olarak düşünülmüş"*[505] olan vergi savaş bitiminden hemen sonra yürürlükten kaldırılmıştır.

Savaş sırasında *"kıtlığın âlâsını yaşayan"* milletimiz için "*devlet, tüccarını kollamaktan, tüten bacalara destek vermekten kaçın"*maz. Bu sürecin içinde, Türk tüccarlarını sanayiye özendirmek için de çabalar. Böylece ülkede işsiz kesime iş kapısı

[502] Mete Tunçay vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 130.
[503] Tolga Uslubaş, *Kronolojik Türkiye Tarihi, Geçmişten Günümüze Türkiye*, s. 98.
[504] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 32-33.
[505] Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s. 237.

açılmış olur.[506] Farklı bir açıdan ülkemizi değerlendirecek olursak savaşın ülkemizdeki *"demokratik gelişmeleri hızlandırdı"*[507]ğını söyleyebiliriz.

Dönüş romanında İlhami'nin Bora ile ilişkisini öğrenen Eda, yaşanan cinayet sonrasında kızıyla birlikte İngiltere'ye yerleşir. Kadim bir millet olan İngiltere'nin "*İkinci Dünya Savaşı'nın bombardımanlarını dahi göğüslemiş, kırmızı tuğladan örülmüş, kederli duruşlu İngiliz evleri"*nin yüzyıllara dayanan geçmişi, Derya'nın gözünden okura aktarılır. İkinci Dünya Savaşı sona ermiştir ancak Almanlar tarafından bombalanan İngiliz evleri tarihteki izleriyle anılmaya devam etmektedir.[508]

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ve *"Hitler'in intiharının üzerinden on yıl geç"*mesine rağmen Hitler'in uyguladığı Yahudi politikasıyla Almanya'dan sürülenler Almanya'ya geri dönmek konusunda çelişki yaşarlar. Gerhard, çocuklarına doğup büyüdüğü toprakları göstermek ve anlatmak ister fakat doğup büyüdüğü Berlin, eskisi gibi değildir. Bir tarafında Almanların bir tarafında ise *"yarısı girenin çıkmak için ölümü göze alması gereken yerde, Sovyetlerin hakimiyetindeki Doğu Bölgesi'nde kal"*mış olan ikiye bölünmüş bir şehirdir.[509]

Yazar, babası ile 1983 yılında yaptığı sohbet esnasında babasının ona sorduğu en çok ne yapmak isterdin sorusuna karşılık babasının öğrencilik yıllarını geçirdiği Almanya'ya onunla gezi yapmak istediği cevabını verir. Babası ise Kulin'e bunun asla mümkün olamayacağını dile getirir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sonrasında 17 Ağustos 1961 yılında Berlin Duvarı örülmüştür. Almanya, artık öğrencilik yıllarını geçirdiği gibi değildir; *"Berlin Demir Perde gerisin"*de kalmıştır.[510]

Gece Sesleri romanında Ayda'nın özel üniversitede hoca olarak göreve başlamasını eleştiren Sinan, değişmeye direnen ve zamana karşı uyumsuz biridir. Ayda, *"Berlin Duvarı yıkılmış, Rusya'da sistem çökmüş, soğuk savaş sona ermişti"*

---

[506] Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*, s. 61.
[507] İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, s. 116.
[508] Ayşe Kulin, *Dönüş,* Everest Yayınları, İstanbul 2019, s. 37.
[509] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar,* s. 210.
[510] Ayşe Kulin, *Hayat-Dürbünümde Kırk Sene,* s.195.

örnekleriyle dünyada yaşanan siyasi ve tarihî olayları sıralar ancak Sinan'ın zamana karşı hâlâ direndiğini ifade eder. İkinci Dünya Savaşı sonrasında örülen duvar, 9 Kasım 1989 yılında yıkılır.[511]

3.4.3. Çok Partili Dönem ve Demokrat Partili Yıllar

Kulin'in Türkiye'nin sancılı dönemlerini işlerken romanlarına siyaseti konu edindiğini açık bir şekilde görürüz. Atatürk Dönemi'nden sonra II. Dünya Savaşı ile ekonomide zor günlerden geçen halk, seçimlerde CHP'ye tepkisini gösterir. Demokrat Parti'nin kuruluş süreci ve seçimlerdeki başarısı yazarın pek çok romanına konu olarak girer ve çok yönlü bir şekilde işlediği tarihî olaylardan biri olur. Ortaçlı ailesi üzerinden kurgulanan ***Gece Sesleri***; Füreya Koral ve Türkan Saylan'ın bu yıllardaki particilikle ilgili gözlemlerini ***Füreya*** ve ***Tek ve Tek Başına Türkan***; yazarın babasının ve kendisinin DP'li yıllardaki yaşamlarını ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** ve ***Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*** adlı romanlarında geniş bir perspektif ile okura sunduğunu görmekteyiz.

Kulin, ***Gece Sesleri*** romanında bilhassa Ege yöresini temsil eden Ortaçlı ailesinin milletvekili olarak Türk siyasetindeki izlerini ve darbeler ile geçen Türkiye gündeminin yoğunluğunu gözler önüne serer. İncelemelerimiz sonucunda romanda anne-kız çatışmasının temelinin atıldığı yıllar olarak gösterebileceğimiz DP'nin kuruluşu ve uyguladığı siyaseti en geniş kapsamlı olarak anlattığı yapıtının, adı geçen eser olduğunu tespit ettik.

Kerami'nin bağımsız milletvekili olarak seçildiği 1943 seçimlerinden sonra ülkede büyük bir siyasi hareketlilik yaşanır. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, seçimleri bir yıl öncesine alır. Bu seçimler Türkiye Cumhuriyeti'nin çok partili seçim

[511] Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*, s. 208.

sürecine girdiği 1946 seçimleridir. Kerami Ortaçlı'ya yeni kurulan parti (Demokrat Parti)'den teklif gelir.

Türkiye'de *"18 Temmuz 1945'te Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasıyla"* başlayan çok partili dönem; *"7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti"* ile hızlanır ve 1950 seçimlerine kadar pek çok parti siyasete adını ekler.[512]

"Cumhurbaşkanı'nın izni hatta ısrarıyla, bir yıl sonra yapılması gereken seçimler, bir yıl öne alınmıştı ve yeni kurulan partinin de seçimlere katılacağı açıklanmıştı. Genç Cumhuriyet ilk kez iki partinin yarışacağı bir seçim geçirecekti."[513]

Bozova'nın tanınmış ailelerinden olan Kerami Ortaçlı, 1946 seçimlerinde de milletvekili olarak meclise girmeye hak kazanır. Onun bağlı bulunduğu parti, meclisin açılacağı ilk gün "*Cumhurbaşkanı, aynı zamanda iktidar partisinin de başkanı olduğu için, seçimlere hile karışmış olmasına karşı tepkilerini Cumhurbaşkanı içeri girdiğinde, ayağa kalkmayarak gösterecekler"i* bir protesto gerçekleştirme amacındadırlar. Alınan bu karar, Kerami için uygulaması zor olan bir durumdur çünkü Kerami'nin yetiştiği aile yapısı buna müsaade etmemektedir. Kerami de partinin aldığı bu karara karşı çıkar.[514]

Meclisteki ilk gün yaşanan bu gerginlik sonraki oturumlarda giderek artar. Yeni partinin gerçekleştirdiği protesto, iktidar partisi tarafından uygulanan politikalarla "*yeni partinin her teklifini geri çevir"*ererek[515] sert bir tepkiye dönüşür. Mecliste yaşanan bu durum Türk siyasetçilerinin ikiye ayrıldığının bir kanıtıdır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü ile aralarının bozuk olmasından dolayı kendini pek çok şeyden soyutlayan Kılıç Ali'ye "*Partiye girmesi, aktif bir görev alması için teklif"* gelir. Türkiye Cumhuriyeti'nde meydana gelen siyasi

---

[512] Ali İhsan Gencer, Sabahattin Özel, *Türk İnkılap Tarihi,* D&R Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2013, s. 292.
[513] Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*, s. 75.
[514] Gös. yer.
[515] Ayşe Kulin, *age.*, s. 76.

değişiklikler onda heyecan uyandırır çünkü 1946 yılında kurulan "*Demokrat Parti'nin kurucularının arasında Kılıç Ali'nin pek çok dostu vardı"*r. DP'nin önde gelenlerinden Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Fahrettin Altay ve İzzet Paşalar ile Kılıç Ali bazen poker oynamak bazen de çeşitli görüşmeler yapmak için bir araya gelir. Fakat o, yeni partinin bünyesinde yer almamayı tercih eder.[516]

Kulin, İsmet İnönü'nün iktidar yıllarında yaptığı yönetim yanlışlıklarından bahseder. Bu hataların İkinci Dünya Savaşı sırasında mazur görüldüğünü ancak 1946 seçimlerinden sonra ülkeyi ileri götürecek hiçbir adımın atılmadığını ileri sürer. Kulin'e göre, yaşanan bu olumsuzluklar İsmet İnönü'nün karar verme yetisi ile ilgilidir. İsmet İnönü'nün büyük bir devlet adamı olduğunu fakat zor yılların ağırlığının onun omuzlarına çok yük bindirdiğini ve yorulduğunu ifade eder. Kaybettiği seçimlerin sonuçlarını kabullenip hazmedişi onun siyasi olgunluğunun göstergesidir. Kulin'in yorumuyla 1946 seçimleri sonrasındaki İnönü'nün vaziyeti şu cümlelerde verilir:

"Savaş öncesinde çok önemli sanayileşme imkanları kaçırdı. Dış ülkelerden gelen teklifleri değerlendiremedi. Haydi diyelim harp içindeyken korkuları vardı. Bir koca orduyu beslemek, halkın iaşesini düşünmek, temin etmek lazımdı. Karaborsa almış başını gitmiş, mani olunamıyordu. Sert tedbirlere başvurulmasını hoş görelim ama hiç olmazsa 46 seçimlerinden sonra esaslı bir kalkınma programı ele alınabilirdi. Savaş bitmişti o zaman. Hiçbir imkan değerlendirilemedi, halka geleceğe dair en ufak bir yenilik vaad edilemedi. Bunca sıkıntıyla geçen yıllardan sonra halkına hiçbir şey vaat etmeyen bu hükümet, elbette büyük bir yenilgiye uğrayacaktı."[517]

Kulin, 14 Mayıs 1950 seçimlerinin tarihimizde bir dönüm noktası olduğunu ve bu gelişme ile "*herkesin hayatına yepyeni bir sayfa"* açıldığını belirtir. Çünkü Atatürk'ün kurmuş olduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin "*yirmi yedi yıllık iktidar"* dönemi son bulmuştur ve yerine Adnan Menderes'in kurduğu Demokrat Parti

[516] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 204-205.
[517] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 94.

gelmiştir.[518] Türk tarihine baktığımızda *"Serbest bir seçimle iktidarın devri, 1876, 1908 ve 1923 devrimleriyle oluş şekilleri bakımından karşılaştırıldığında, şüphesiz kansız bir devrim"*[519] olarak yerini alır.

Ortaylı, Demokrat Parti'yi "*CHP'nin çocuğu olarak"*[520] tanımlar. 1950 seçimlerindeki hedefinin meclise 150 milletvekili ile girmek olduğu hâlde 408 milletvekili ile meclisteki büyük çoğunluğu alarak kazanmış olması Demokrat Parti'nin büyük zaferi olarak değerlendirilir. Kulin, hayatında yeni bir sayfa olarak gördüğü bu yılları, biyografik romanı ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene***'de şöyle kaleme alır:

"Türkler, yirmi yedi yıldır cumhurbaşkanlığı makamında oturan Milli Şef'lerinin Çankaya'dan inmeye bu kadar teşne olduğunu doğrusu pek beklemiyorlardı. İnönü hazırdı da seçimi kazananlar hazır değildi. Çünkü biliyorlardı Demokrat Partililer, meclise 150 milletvekiliyle girmeyi öngörmüşlerdi, kimse Demokrat Parti'den böylesine görkemli bir zafer beklemiyordu. Bu yüzden devir teslimi ancak bir gün sonra yapılabilecekti. Dile kolay, tam 408 milletvekili!"[521]

İlber Ortaylı, *"Değişiklik bütün toplumların en masum isteğidir."*[522] görüşüyle 1950 seçimlerini değerlendirir. Kulin ise *"demokrasilerde, halk değişik siyasi partilere oy verme hakkına sahip olduğu için demokrasidir, o rejimin adı"*[523] düşüncesiyle cumhuriyetin sunduğu hakları dile getirir. Ona göre bu değişimin en önemli sebebi Demokrat Parti'nin seçim hazırlıkları aşamasında halka dokunabilmesi ve yıllardır aynı idareyi başlarında görmekten bıkanların farklılık isteğidir. Halkın tavrının Türk siyasetindeki çarpıcı örneklerini ifade eden yazar, bu tutumun sinyallerini inkılap dönemine kadar taşıyarak detaylı bir şekilde gözler önüne serer. Geniş kitle desteği olan DP'nin politikalarının şekillenmesinde *"Anadolu'da, ağalar,*

---

[518] Ayşe Kulin, *age.*, s. 83.
[519] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 317.
[520] İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, s. 123.
[521] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene,* s. 84.
[522] İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, s. 121.
[523] Ayşe Kulin, *İstanbul'da Bir Bayram Günü, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ayse-kulin-istanbulda-boynu-bukuk-1-mayisi-yazdi-268209 (29.10.2020)*

büyük ve orta toprak sahipleri"[524] etkili unsur olur. Yazar, 1950 seçimlerinde iktidarda yaşanan değişimin sebeplerini açıkça söylemekten kendini alamaz.

"Cumhuriyetin kuruluşundan beri gerilere itilmiş taşra şehirlerinin, kasabaların halkı, çok partili rejimden medet umanlar, İstanbul'un saltanat düşkünü çevreleri, padişahlığın kaldırılışını, halifeliğin lağvedilişini içine sindiremeyenler, harf devriminden, ezanın Türkçe okunmasından tutun, kadının örtüsüz dolaşmasına kadar her modernleşme hareketine karşı olup da o güne kadar sesini çıkaramamış kişiler, vergilerle cezalandırılan karaborsacılar, Varlık Vergisi'nden nasibini alanlar, malını satamayan ya da köy okullarının inşaatlarına kağnılarıyla taş çekmeye zorlanan köylüler, jandarmadan dayak yemiş muhtarlar, doğunun şeyhleri, şıhları, Ege'nin, güneyin ağaları, yıllarca içlerinde biriktirdikleri hınçlarını dökmek için sandık başına koşmuşlardı."[525]

Kulin, Demokrat Parti'nin seçim hazırlıklarında başvurdukları yolları, 2016 yılında gündem ile bağlantılı bir olayı örneklendirmek için şu şekilde aktarır.

"Demokrat Partililer, 1950 seçim propagandası sırasında, CHP'nin Genel Sekreteri Kasım Gülek'in mezuniyet kepli ve pelerinli kolej bitirme resmini, 'Meğer o bir papazmış' diye kapı kapı gezdirmişlerdi Adana'da, elbette adamın papaz olmadığını bal gibi bildikleri halde."[526]

"Seçim sonuçları, 'Türkiye'de Milli Şef Dönemi'nin ve tek parti yönetiminin tedrici sonunu gösteren" 1950'li yıllardaki Türkiye'nin siyasi hayatındaki dönüm noktasıdır.[527] Kulin eserlerinde DP'nin izlediği siyasi anlayış neticesinde halkın muhafazakâr ve onların karşısındaki "sol düşünce" olarak ikiye ayrıldığını belirtir. Bu ayrım zamanla siyasetin dışında toplumun tamamına sirayet ederek en yakın arkadaşların bile siyasi olarak farklı görüşleri savunmalarını ve sevdikleriyle zıt

[524] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 314.
[525] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 85.
[526] Ayşe Kulin, *Bir Bardak Suda Fırtına, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bir-bardak-suda-firtina-513006* (29.10.2020)
[527] Mete Tunçay vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, s. 154.

kutuplara yerleşmelerini sağlayan bir hizipleşmeye neden olur. Ayda'nın ailesi üzerinden kurgulanan bu yıllar çarpıcı bir örnekle verilir.

"... anneannemlerin bir tanıdığı, oğlu muhalefet partisinde bakanlık yapmış eski bir politikacının kızıyla evlenmek istediği için, oğlunun nikâhına gitmeyi reddetmiş, ellili yılların ortalarında. Annemden dinlediğime göre, anneannemle büyükbabam bu tür aşırılıklara gülüp geçiyor ama, kimsenin iktidar partisi lehinde konuşmasına da izin vermiyorlarmış."[528]

Ayda'nın ilk kez oy kullanacağı seçim öncesi büyükbabasıyla yaptığı konuşmada oy kullanmanın çok büyük bir sorumluluk ve oyunun çok değerli olduğu ifade edilir. Büyükbabası bu konuda ona tecrübelerini aktarır. 1950 seçimlerinde kullandığı oyun yanlışlığını, yaşamında sürekli hissettiğini dile getirir. Atatürk'ün partisine oyunu kullanmadığı için kendi daima suçlar. Atatürk'ün partisine oy vermeyip Demokrat Parti'ye verdiği oy için başlangıçta mutludur fakat uygulanan politikadaki hataları izledikçe büyük bir pişmanlık duyar. Özellikle köy enstitülerinin kapatılmasının tamamen yanlış olduğunu ve ülkeyi ileriye taşıyacak eğitim hamlesinin yok edilmesinin Adnan Menderes'in büyük hatalarından biri olduğunu açıkça beyan eder. 1950 seçimlerinden 1960'a kadar ülkeyi yöneten hükûmetin başında olan Adnan Menderes'in *"Kendime asla sabık başbakan derdirtmeyeceğim"* açıklamalarından sonra devletin yönetiminde saltanat kurmayı hedeflediğini düşünerek onu eleştirir.[529]

Demokrat Parti'nin 1950 seçimlerini kazanmasıyla ülkede bir değişim rüzgârı eser. Fakat ikinci defa seçildiği 1954 seçimlerinden sonra vaat ettiklerini gerçekleştirmez ve hatta vaat ettikleri ile yaptıkları arasında tezat durumlar oluşur. DP'nin yanlış politikalarından biri olarak şu olay örnek gösterilir: "*1954 seçimlerinde Kırşehir, Osman Bölükbaşı'nın kurduğu partiye oy vermişti. Hemen Kırşehir Kanunu*

[528] Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*, s. 28.
[529] Ayşe Kulin, *age.*, s. 196.

diye anılan yeni bir kanun çıkarılarak, Kırşehir ilden ilçeye dönüştürülmüş, DP oylarının çok olduğu Nevşehir ise il yapılmıştı."[530]

Bu süreç Demokrat Parti'nin öğrencilerden ve aydınlardan uzaklaşmasına sebep olur. İsmet İnönü, Demokrat Parti'nin yürüttüğü politikayı bir sonraki seçimler için siyasi bir avantaja çevirmeye çalışır.

1950'li yıllarda yaşananlar Türkan Saylan'ın gözünden ***Tek ve Tek Başına Türkan*** isimli roman ile aktarılır. 1950 seçimlerinin, ülke siyasetine olan etkisinin eserde özetlendiğini söyleyebiliriz. Ayrıca 1980 darbesine yol açan sağ sol olaylarının bu zamanda henüz mevcut olmadığını belirtmek gerekir. Türkiye'de siyasi faaliyetler ve ayrışım 1965 sonrası bilinçlenmeye başlayarak 70'lerde tırmanış göstererek dayanılmaz bir hâl almış ve darbeye âdeta meşruiyet zemini hazırlamıştır. Saylan'ın arkadaşı Gökşin ile mektuplaştığı yıllarda ülkesindeki siyasi görüş çerçevesi şöyle çizilir:

"Gökşin'in bana getirdikleri ilkgençlik dönemimizde yazdığımız mektuplar. Onlara göz atarken boğazıma bir yumru geldi oturdu. Ben on beş yaşımı sürerken, ne Kürt ne de türban sorunumuz vardı. Sağ sol kavgaları dahi başlamamıştı henüz."[531]

Dönemin muhafazakâr siyasi partilerinden olan Demokrat Parti'yi, Türkan Saylan'ın babası ile ilişkisinin anlatıldığı bölümlerde ayrıntılı olarak görmekteyiz. Çünkü babası muhafazakâr geleneğe sahip bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Babasının dışarı çıkmasına izin vermeyişi, annesinin babasına göre daha ılımlı bir ebeveyn oluşu "*12 Ağustos'ta Demokrat Parti'nin Taksim Belediye Gazinosu'nda"* düzenlediği parti anısıyla okura anlatılmaktadır.[532]

Tarihimize 6-7 Eylül Olayları olarak geçen gelişme ve öncesinde yaşananlar Kulin tarafından bizzat aktarılır. Ülkedeki karışıklıkların giderek artması üzerine

---

[530] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 199.
[531] Ayşe Kulin, *Tek ve Tek Başına Türkan*, s. 5.
[532] Ayşe Kulin, *age.*, s. 7.

gerekli tedbirleri alarak hareket etmeleri gerektiğini düşünen yazarın Bala eniştesi, o gün yaşanacakları sezerek yazarın anneannesi Leman Hanım'ı ve onu evlerine götürürken kalabalık bir grupla karşılaşır. Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalanması üzerine yapılan protestoların ortasında kalan yazar, o anları hiçbir zaman unutamaz.

"Atatürk'ün evini bombalamışlardı ya... İşte o yüzden bir nümayiş mi ne varmış... Sokaklar pek tekin değil" "O bombalanan ev ta Selanik'te değil miydi? Ben mi yanlış anladım yoksa?"[533]

Kıbrıs'ta yaşanan hareketlilik hem Yunan hem de Türk tarafında artmaya başlar. "*Yunanlılar, Kıbrıs Adası'na sahip olmak için İngiltere'ye baskı yaparlar*"; Türkler ise buna karşılık olarak böyle bir şeyi asla kabul edemeyeceklerini göstermek için İstanbul'da büyük bir protesto düzenler. Sınır komşumuz Yunanlılar ile olan bu anlaşmazlıklar sonucunda Türk tarihinde önemli bir yer tutan "6-7 Eylül Olayları" meydana gelir. "*Varlık Vergisi ile birlikte yakın tarihin en büyük sorun çıkaran iki tertibidir. Tertiplerin akışına sorumlular bile hâkim olamamıştır.*"[534] Azınlıkların hedef alındığı bu eylemde "*Taksim, Beyoğlu ve Kurtuluş semti başta olmak üzere, Rumların, arada Yahudilerle Ermenilerin, hatta bazı Türklerin dükkanları da yerle bir olmuş, malları yağma"* edilmiştir.[535]

6-7 Eylül Olayları'nın yaşanmasında Atatürk'ün evinin bombalanması ve Kıbrıs meselesi etkili olmuştur. Yaşanan bu iki gelişme, basın yayın organlarında halka biraz farklı aksettirilir. Bunun sonucunda da halk galeyana gelir ve Cumhuriyet tarihinde yaşanmasını istemediğimiz olaylar vuku bulur. *"Bütün İstanbul'da aynı sıralarda aynı hareketin olabilmesi bir 'düzen' olduğu izlenimini"* vermekteydi ve *"ülkemizde devletin hukuk dışına çıkmasının üzücü bir"* örneğiydi.[536]

Kulin için bu olaylar, bir dönüm noktası niteliğindedir çünkü yazarın doğum gününe denk gelen bu eylemler kendi tabiriyle onun *"vahşete şahit ederek biraz erken*

---

[533] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 132.
[534] İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, s. 129.
[535] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 141.
[536] Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi,* s. 252.

olgunlaş"[537]masını sağlar. Hiçbir suçu yokken yüzlerce insanın zarar gördüğü ve ülkelerin uyguladıkları politika çerçevesinde insanoğlunun yapabileceği kötülüklerin boyutunun oldukça fazla olması onun yaşamında büyük bir etki bırakır. Yazarın bu konuda oldukça hassas olmasının nedenlerinden biri çevresinde Ermeni ve Rum asıllı tanıdıklarının sayıca fazla olmasıdır. Bala eniştesi ki onun en çok sevdiği ve değer verdiği yakınlarından biridir, yıllarca İstanbul'da ikamet etmiş ve devletine bağlı bir vatandaş olmuştur. Yazar, azınlıkların bu tarz siyasi emellere maşa edilmesini hiç doğru bulmaz. Gençliğinin buruk olgunluğu olarak yorumladığı bu siyasi gelişme onun hayatının ilk yirmi üç yılını anlattığı biyografik romanı ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** isimli eserinde çarpıcı bir şekilde ele alınır.

Asli kişilerini azınlıkların oluşturduğu ***Kanadı Kırık Kuşlar*** adlı yapıtında yer verilen bu konu Suzan Şiliman tarafından "*1955 yılının 6 Eylül'ü, Demokrat Parti'nin ve Türkiye'nin alnına kara bir leke gibi yapış"*tığı cümlesiyle değerlendirilir.[538] Gerhard Schiliman'ın kızı olan Suzan, Türkiye'de büyümesi nedeniyle kendini Türk kimliği ile bağdaştırır.

O, aynı apartmanda oturdukları çok sevdiği Madam'ın hastalığını öğrenir ve hastaneye gitmek için yola çıkar. Fakat o gün 6-7 Eylül Olayları gerçekleşir. Suzan'ın hastaneye giderken gördükleri ve yaşadıkları onu fazlasıyla korkutur. Suzan yaşananları bir kalkışma olarak yorumlar. İşin doğrusunu ise bindiği otobüsteki konuşmalardan öğrenir ve duyduklarını garipser. Selanik'te Rumların gerçekleştirdiği bu eylemi, İstanbul'daki Rumlara mal etmek ne kadar doğru olabilir. Böyle düşünmesinin sebebini çok sevdiği Madam'ın da İstanbul'da yaşayan Rum ahalisinden biri olmasına bağlar. Konuyu yaşayan her kesimin gözünden işlemeyi tercih ederek okurla buluşturan yazar, kendi dürbünü ile ele aldığı romanda bir Türk'ün ***Kanadı Kırık Kuşlar*** romanında ise bir Yahudi'nin cephesinden olayları yorumlamayı seçmiştir.

---

[537] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 142.
[538] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar*, s. 212.

3.4.4. 1960'lı Yıllarda Türkiye

Türkiye Cumhuriyeti'nde çok partili döneme geçiş denemeleri sonunda adım adım darbeye sürüklendiği yıllar ve darbe yılları yazarın ***Gece Sesleri***, ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene***, ***Hüzün***, ***Tek ve Tek Başına Türkan, Köprü*** yapıtlarında ayrıntıyla işlenir. Ömrünün kırk yılını anlattığı ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** ve ***Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*** romanlarında ülkemizde gerçekleşen ve Kulin'in tanıklık ettiği önemli tarihî olaylar gözler önüne serilir. 1941 – 1983 yıllarını kapsayan yıllarda yazar; iki darbe, bir muhtıra ve iki darbe girişimi yaşar. Hayatına sığdırdığı bu siyasi olaylar onun kaleminden okurla buluşur ve geleceğe ışık tutar.

"Ben, eğitimi Cumhuriyetli yıllara dek ihmal edilmiş kırsal çoğunluğun öz tarihini bilmediği ülkemde, bir yazar olarak romanlarımda tarihe dokunuyorsam, doğruları yazmak ve okurda tarihine karşı bir merak uyandırmak, moda deyimi ile 'bir farkındalık yaratmak' duygusuyla yazdığımı itiraf ediyorum. Sonuçta her roman, anlattığı dönemin sosyal tarihidir çünkü." (Görüşme I, 23.11.2020)

Dürbünümde Kırk Sene adıyla yayınladığı ***Hayat*** ve ***Hüzün*** yapıtları için "*bu kitap sadece benim değil, Türkiye'nin de hayatı. Türkiye'nin en çalkantılı dönemi"* ifadesiyle yakın tarihî olayları kaleme aldığını belirtir. Yazar, "*bende en çok iz bırakanları yazıyorsam, içinde yaşadığım 6-7 Eylül olayları gibi, 27 Mayıs ihtilali gibi, bu olayları da üstü kapalı geçemezdim, açabildiğim kadar açtım."* sözleriyle yaşadığı günlerin hem kendinde hem de ülkede bıraktığı izlerin kalıcılığını aktarır.[539]

Demokrat Parti'nin iktidar olduğu yıllarda muhalefet cephesinde yer alan siyasetçilerin ve özellikle basın yayın organlarının ifade özgürlüklerini sınırlandırdıkları bir komisyon kurulur. 18 Nisan tarihinde resmen kurulan Tahkikat Komisyonu iktidar gibi düşünmeyen herkesin bölücü, kışkırtıcı faaliyetlerini soruşturmak ile görevlidir. "*Hepsi Demokrat Partili milletvekillerinden oluşan 15*

[539] Şehriban Oğhan, *Roman Yazarının Hayatı Roman*, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/roman-yazarinin-hayati-roman-16653675, (24.10.2020)

kişilik"[540] komisyon CHP'nin yasadışı yöntemlerle siyaset yaptığı ve bazı basın kuruluşlarının onları desteklediğini öne sürerek göreve başlar.

Tahkikat Komisyonu'nun varlığıyla öğrencilik yıllarında tanışan Kulin, öğretmeni Suna Kili'nin dersindeki anısına değinerek durumun kendisinde yarattığı etkiyi anlatır. Hem ülkede hem de yazar da her iki tarafın farklı dünya görüşüne sahip olması bir çatışma doğurur. Kulin, birbirinden farklı olan bu iki görüşten birine elbette daha çok yakındır. ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** romanında konusu "Liberalizm" olan dersi Suna Kili'nin öğrencilerinden özür dileyerek anlatmak istememesi bu tezimizin ilk kanıtıdır. Çünkü Kili, tam da o günlerde DP'nin kurduğu komisyon sebebiyle özgürlük ve demokrasi kavramlarından bahsetmenin hiçbir anlamının olmayışını öğrencilerine şu sözlerle sarf eder:

"*"Tahkikat Komisyonu gibi bir komisyonun var olduğu bir ülke de, sizlere demokrasiden söz etmek... Affedersiniz çocuklar, affedersiniz..."*[541]

Yine DP iktidar döneminde Başbakan Adnan Menderes tarafından kurulan "Vatan Cephesi" ilk siyasi oluşum olarak karşımıza çıkar. Muhalefetin güçlendiğini fark ederek kendi taraftarlarını harekete geçirmek için bu cepheye üye olan kişilerin isimlerinin her akşam radyoda okunmasını yazar, babası ile olan hatıraları aracılığıyla aktarmayı tercih eder. Ona göre aslında yaşanılanlar DP'lilerin propagandasıdır. Gövde gösterisi olarak sunulan isimler, 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin önemli gerekçelerinden biridir çünkü halkı kutuplaşmaya iten bir girişim söz konusudur.

1960 yılında yaşanan öğrenci olayları da özellikle ***Gece Sesleri*** romanında detaylı bir şekilde iki kuşak arasındaki çatışma aracılığıyla değişik açılardan irdelenir. Ayda, darbe öncesinde yaşanan pek çok protesto ve siyasi olayı annesinin günlüğünden öğrenir. 27 Nisan 1960 tarihinde Güney Kore'de polis ateşiyle öldürülen öğrenciler için Ankara'daki öğrenci lokalinde başsağlığı telgrafı çekmek için önerge

[540] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 204.
[541] Ayşe Kulin, *age.*, s. 201.

verilir. Önergeyi imzalamak için çok sayıda gönüllü öğrenci sıraya girince dönemin Başbakanı Adnan Menderes, kolluk kuvvetlerini kullanarak onları engellemeye çalışır. İktidarın bu tutumu, öğrenci yürüyüşlerinin basın ve muhalefet tarafından Kore'deki halk ayaklanmasıyla paralel değerlendirilmesine yol açar.

Adı geçen romanda Tahkikat Komisyonu için gerçekleştirilen öğrenci eylemleri odak noktasına alınarak DP'li yılların işlenmesine kaynaklık eder. O günleri yaşayan kahraman, bu eylemlerde ön saflarda yer alır ve basın faaliyetlerinin engellenmesinin doğru olmadığını savunur. Yaşanılan dönemdeki yanlışları Kulin, anlatıcı kahramana şöyle açıklatır:

"... Babama gösterilere katılmayacağıma dair söz verdim ama beni anlayacağına eminim. Tahkikat Komisyonu'nun kurulduğunu duyduğunda nasılda çileden çıkmıştı. Elbette kızının, bu rezil komisyonu protesto etme yürüyüşüne katılmasına kızmayacaktır. Bize emanet edilen değerleri biz gençler koruyamazsak, kim koruyacak?"[542]

Üniversitede yapılan eylem esnasında öğrenciler ile güvenlik güçleri arasında yaşananlar ve güvenlik güçlerinin eyleme son vermeleri için öğrencilere karşı olan davranışlarından açıkça söz edilir. Ayda'nın annesinin korkusu "*Bu kez üstümüze kurşunlar yağmaya başladı. Bizi göz göre göre kurşunluyordu polis!*"[543] sözleriyle aktarılır. Bu olaylar yaşanırken bir erkek öğrencinin Atatürk'ün Bursa Nutku'nu okumaya başladığı yine günlükte yazan tarihî gerçektir.

Anne kız arasındaki çatışmadan yola çıkılarak kurgulanan ve her ikisinin de üniversite yıllarındaki ülke sorunlarına duyarsız kalmayarak protestolara katılmalarını konu edinen romanda, darbe yıllarının büyük bir kayıp olduğu özellikle vurgulanır. Annesinin 27 Mayıs öncesi eylemlere katıldığını anneannesinin anlattığı kadarıyla

[542] Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*, s. 192.
[543] Ayşe Kulin, *age.*, s. 193.

bilir ancak onun günlüğünü okuduktan sonra öğrendiği gerçeklerle durumun ciddiyetini kavrar.

"27 Mayıs konusu açıldığında, takındığı tutumdan, birkaç kez, sabah yürüyüşüne çıkar gibi, öylesine yürüyüverdiğini, sonradan da idamlardan dolayı, yürüyüşlere katıldığına pişman olduğunu zannetmiştim."[544]

Ayda, annesinin sadece "*27 Mayıs öncesinde Allah'ın günü Harbiye'den Taksim'e yürü*"düğünü zanneder.[545] Oysa annesi eylemlerin tam merkezinde yer almıştır.

Farklı zaman diliminde ülkemizde yaşanan siyasi olayların işlendiği romandan hareketle aile bireylerinin hayatlarını etkilemesi açısından ele alınan konu çeşitlilik gösterir. Darbe yılları, kendisinin yaşadığı o kötü günleri kızının yaşamasını istemeyen bir anne iç güdüsü ile ortaya çıkan korumacı anne bakış açısından irdelenir. Annesinin *"... sadece Atatürk'ün nutku ve resimleri"* ile katılmış olduğu eylemlerin iktidarı düşürmek için yapıldığı; Ayda'nın katıldığı yetmişli yılların kanlı üniversite olaylarının ise düzeni değiştirmek adına *"silah, sopa, bomba"* ile yapıldığı görüşü üzerinde de ayrıca durulur.[546]

Türkiye'nin ilk kadın seramikçisi Füreya Koral'ın hayatını anlatan ***Füreya*** romanında 27 Mayıs Darbesi'ni hazırlayan olaylar, onun bakış açısıyla karşımıza çıkar. Sanatçı, konut atölyesini kurduğu yıllar, sanat dünyasından pek çok arkadaşını burada ağırlar. Bu buluşmalarda sanatın yanında siyasetin de konuşulmaya başlanması onun siyasi kimliğinin farkına varmasını sağlar. Atölyesinde Hitit güneşlerini tabaklarına yansıtırken "*27 Mayıs 1960 ihtilalini hazırlayan sokak yürüyüşlerine katıl*"dığını da okura aktarır.[547]

---

[544] Ayşe Kulin, *age.*, s.192.
[545] Gös. yer.
[546] Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*, s. 18.
[547] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 293.

Kulin, ACG'de yatılı okuldayken kapısının tıklatılmasıyla öğrendiği ihtilal haberine inanamaz. Radyoyu açtığında sonradan öğreneceği Alparslan Türkeş'e ait tok ses *"Silahlı Kuvvetlerin memleket idaresine el koyduğunu"* açıklamaktadır. Yazarın yaşadığı ilk darbe olması onun heyecanlanmasına neden olur ve aklından şunları geçirir:

"... Gazetecileri en ufak bir eleştiri yazısında içeri tıkan, 141 ve 142. maddelerde yaptığı değişikliklerle şiddete bulaşmayan sol görüşlü insanları örgütlenme ve propaganda suçlarından cezaevlerinde süründüren, muhalefetin seçimlerde tek yayın organı olan radyoda konuşmasını engelleyen ve demokrasiyle yakından uzaktan ilgisi olmayan Tahkikat Komisyonu'nu kuran bir partinin gidişine kim sevinmezdi ki?"[548]

Bu durumu hemen Suna Kili ile paylaşmak ister ve gizlice onun odasına giderek "*ithilal oldu hocam*" der.[549] Onu karşısında gören Kili, şaşırır radyoda tekrar tekrar verilen "… *NATO'ya bağlıyız, CENTO'ya bağlıyız*…"[550] haberlerine karşı tepki vermez. Bu durumu sorgulayan Ayşe Kulin, öğretmeninden ihtilallerin hiçbir zaman iyi sonuçlar getirmeyeceğini öğrenir.

1960 yılı hem ülkede hem de yazarın hayatında önemli değişikliklerin olduğu bir yıldır. Çünkü Kulin, ilk eşi Mehmet ile tanışır ve Londra'da üniversite okumaya karar verir. Bunun yanında Menderes Hükûmeti'ne muhalif bir cephede yer aldığı için darbeyi hayırlı görerek "*Kendime sabık başbakan dedirtmeyeceğim diyen Menderes'i indirmişler*"[551] sözleriyle yorumlar. Ona göre iktidarın indirilişi muhalefetin başarısıdır. Ancak bu düşüncelerinin ilerleyen zamanlarda değişmesini sağlayacak Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihine kara leke olarak geçecek idamlar yaşanır. Her ne kadar Menderes'in politikalarının ve uyguladığı siyasetin karşısında yer alsa da bu idamları hiçbir şekilde onaylamaz. O, baskıcı rejime verilecek en doğru kararın yargılanan siyasi isimleri politikadan uzaklaştırmak gerektiği düşüncesini savunur.

[548] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene,* s. 216.
[549] Gös. yer.
[550] Ayşe Kulin, *age.*, s. 215.
[551] Ayşe Kulin, *age.*, s. 214.

Yazar, her insanın yaşama hakkına sahip olduğu görüşü ile hakkaniyetli olmayan bu kararlara şu şekilde tepki verir.

"Yürümez olaydım 27 Mayıs öncesi o yollarda. Biz sadece demokrasiyi yerleştirmek adına Menderes'in dikta rejiminden kurtulmak istemiştik. Böyle mi yerleşir demokrasi? Politikacıları alaşağı ettikten sonra onlara politikadan uzak kalma cezası vermek varken öldürmek niye? Kimin aklı bu idam?..."[552]

Dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idamları ile sonuçlanan darbe Türkan Saylan'ın hayatını anlatan ***Tek ve Tek Başına Türkan*** romanında onun gözünden ele alınır. 1958 yılında DP ve CHP olarak ikiye ayrılan Türkiye Cumhuriyeti'nin köylerinde kahveler ile camiler, siyasi düşüncelerden doğan farklılıklardan nasibini alır. Koyu DP'li bir baba ile komünist düşmanı bir annenin kızı olarak büyüyen Saylan, ülke içinde yaşanılan fikir ayrılıklarından doğan felaketlerin daha büyük zararlara sebep olduğunu 27 Mayıs ile şöyle örneklendirir:

"Sonuç: 27 Mayıs Darbesi! İpin ucunda asla hesabını veremeyeceğimiz üç ölü!"[553]

Kulin, hukuk devleti olma özlemi ile hayatını sürdürdüğünü açıklarken darbe ile ilgili *"Mesela 27 Mayıs bir hataydı."* yorumunu yapar.[554] DP'nin üst kademelerinde yer alan pek çok siyasetçinin hapse girmesi ve alınan idam kararları sonuncunda kendini şanslı hisseder. Çok ağır cezaların uygulandığı bu süreçte tek tesellisi ailesinden hiç kimsenin zarar görmemesidir. Bu durumu *"Şanslıydım, benim ailemden ne kimse asıldı, ne de hapiste yattı 27 Mayıs Darbesi'nde"* sözleriyle aktarır.[555]

---

[552] Ayşe Kulin, *age.*, s. 253.
[553] Ayşe Kulin, *Tek ve Tek Başına Türkan*, s. 319.
[554] Balçiçek İlter, *https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/780001-gitgide-muhafazakarlasiyoruz-bu-beni-korkutuyor*, (24.10.2020)
[555] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 218.

27 Mayıs Darbesi'nden sonra uygulanan katı kurallardan Kulin ve ailesi fazlasıyla etkilenir çünkü planladıkları İtalya tatilini yurt dışına çıkış yasağı sebebiyle gerçekleştiremezler. Babası Muhittin Kulin'in hastanedeki son günlerinde planladıkları bu tatil hakkında konuşurlarken *"Sonra 27 Mayıs oldu, gidemedikti."* sözleriyle neden bunu hayata geçiremediklerini hatırlarlar.[556]

Darbe sonrasında *"Menderes'in son günlerinde kapadığı üniversiteler açıl"*ır ve *"basın yasağı kaldırıl*"ır.[557] Türkiye'de yeniden demokrasiyi oluşturmayı hedeflediklerini bildiren MBK, hazırlanacak yeni kanun sorasında tüm partiler arasında ayrım gözetmeksizin bir genel seçim olacağını duyurur.

Yurt dışına çıkma yasağı dışında pek çok yenilik getiren askerî darbe sonrasında Hürriyet ve Anayasa Bayramı kutlanmaya başlanır. 26 Mayıs öğleden sonra başlayan ve 27 Mayıs günü kutlanan bu bayram ile siyasi anlayıştan doğan yeni kazanımların varlığı söz konusudur. Yaşanan siyasi olaylar sonucunda tarihte kalıcı iz bırakmak istendiği görülmektedir.

Türkan Saylan, Ergenekon Davası kapsamında darbeye teşebbüs etmekle suçlandığı 2009 yılında evi aranır. Tıpkı Kulin gibi Türkiye'nin siyasi olaylarına tanıklık etmiş biri olarak bir ülkeye en çok zarar veren durumlardan birinin eğitim diğerinin de darbe olduğunu öğrendiğini çarpıcı örnekler ile açıklar.

"*Ben 27 Mayıs darbesinde Çapa'nın ikiye bölünüşüne, 147'liklerin hazin hikâyesine, 12 Eylül'de ise eğitim sisteminin tamamen çöküşüne tanık olmuş bir insanım. Darbelerin her seferinde en büyük darbeyi, bilime indirdiğini, gözlerimle gördüm."*[558]

27 Mayıs darbesi sırasında, 147'ler Olayının yaşanması sonucunda üniversitelerde tek tip öğrenci yetiştirilmeye başlandığı görüşünü tespit eder. Ayrıca

---

[556] Ayşe Kulin, *age*., s. 212.
[557] Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, s. 576.
[558] Ayşe Kulin, *Tek ve Tek Başına Türkan*, s. 304.

öğrencilere mesleki gelişimleri için verilen bilgilerin dışında "*çağdaş, düşünen, tartışan, kendini ifade edebilen, onuruna sahip, eşitlikçi bir insan olabilmeleri için gereken donanım"* verilmediğinden de bahseder.[559] Üniversitelerde darbe sonrası, siyasi yönetim gibi düşünmeyen pek çok öğretim görevlisinin görevinden alınmasına neden olan 147'ler Olayı, Türkan Saylan için bilimin önüne konulan en büyük engeldir. Bununla birlikte üniversitelerde yaşanan bozulma içten içe büyüyerek saydamlığını kaybeden bir etki yaratır. Ancak ona göre yanlış da olsa bir şeye inanmak, hiç inanmamaktan yeğdir.

Bu durum pek çok kişiyi olduğu gibi edebiyat camiasında da yankı uyandırır. Nitekim, *"28 Ekim, 1960 sabahı Tanpınar ummadığı bir haberle karşılaşmıştır."* ve 147'likler Olayı soncunda *"Üniversite çevrelerinde büyük bir etki yaratan bu karar, Tanpınar'ı da derinden yaralamıştır."*[560]

1950'ler ile değişmeye başlayan ve 6-7 Eylül Olaylarından sonra dizginlenemeyen bu süreç sonunda gerçekleşen darbe, yazarın ve Türk toplumunun hayatını derinden etkiler. Yapıtlarını incelediğimizde Türk siyasi tarihindeki darbe ve darbe girişimlerinin hepsine değinen Kulin, bununla sınırlı kalmayıp Abdülaziz'in tahttan bir darbe ile indirilişini ve Genç Osman'ın hazin sonunu da işler.

Yönetimin etkinliğini kaybederek askerî kuvvetler tarafından ele alınması yazarın çok nitelikli şahıs kadrosu ile gözler önüne serilerek tek yönlü işlenmesinin önüne geçilir. ***Hayat Dürbünümde Kırk Sene*** ve ***Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*** romanlarında darbelerin hayatına etkisini ve hissettiklerini eleştirel bir boyutta işlemeyi seçen Kulin; köylü-ağa, bürokrat-memur, öğretmen-sanatçı ve halkı temsil eden kesimlerin görüşlerini de farklı boyutlarda ele alır. Onun bu tutumu olayları değerlendirirken ülke panoramasını tarafsızlık süzgecinden geçirerek okura sunmaktır. Yaşadığı tüm dönemi tarihe not düşmek adına kaleme alan ve okurda bir nebze olsun

[559] Ayşe Kulin, *age.*, s. 220.
[560] İnci Enginün-Zeynep Kerman, *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa*, Dergâh Yay., İstanbul 2020, s. 226.

tarih merakı aşılamaya çalışan Kulin, Türkiye'de yaşanan sanatsal, kültürel, siyasal ve toplumsal her alanı çarpıcı örneklerle tespit eder.

27 Mayıs 1960 sonrası yaşanan gelişmelerin ülkemizi bir başka darbeye hazırladığını o dönemin gündemini oluşturan olayları aktarmayı seçerek gözler önüne serer. 1961 yılının onun perspektifinde nasıl cereyan ettiğini şu sözlerle özetler:

"İlginç bir yıldı 1961. Ara Güler, İngiltere'de yayımlanan PHOTOGRAPHY ANNUAL'da, dünyanın en iyi yedi fotoğrafçısından biri olarak o yıl yer almış. Devlet Planlama Teşkilatı, Hacettepe Üniversitesi'ne bağlı Sağlık Bilimleri Yüksekokulu, Ankara Meydan Sahnesi, Kent Oyuncuları, Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, Türkiye İşçi Partisi hep o yıl kurulmuştu. İlk Türk otomobili Devrim de o yıl kabul edildi, Türkiye'nin Ortak Pazar'a (AB'ye) katılma daveti o yıl reddedildi ve cumhuriyet tarihimizin alnında lekesi bugüne dek silinememiş korkunç hata o yıl yapıldı. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Başbakan Adnan Menderes hakkında verilen ölüm cezaları, tutuklu bulundukları İmralı Adası'nda, 16 Eylül günü, 1961 yılında yerine getirildi."[561]

Kulin, 16 Eylül 1961 tarihinde İmralı Adası'nda gerçekleşen idamları, Türkiye tarihinde kara bir leke olarak görür ve siyasi olarak daha da çalkantılı yılları aktarmaya devam eder. Darbe sonrasında kurulan koalisyon hükûmetine karşı 22 Şubat 1962 tarihinde tekrar bir askerî teşebbüste bulunulur. Talat Aydemir'in darbe girişiminin ayaklanmadan öteye geçmediğini ifade eder. "*Talat Aydemir MBK'ye girememiş ve ortaya çıkan düzenin yeterince 'devrimci' olmadığına inanan bir subaydı."*[562] Dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile Başbakan İsmet İnönü radyolarda bu olayla ilgili yatıştırıcı konuşmalar yaparlar ve ayaklanmanın başında bulunan Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir'in isteklerini reddederler. Yaşanan gelişmeler bir süre sonra son bulur ve "*ayaklanmaya katılan subaylar emekliye sevk edil*"ir.[563]

---

[561] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 239.
[562] Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi,* s. 266.
[563] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 286.

Kulin, yurtdışında yaşadığı yıllarda Türkiye'nin gündemini babası ile mektuplaşarak takip eder. Mektuplarda memleket başlığı altında ele aldığı olumlu ve olumsuz haberler ile her alanda neler yaşandığını öğrenir. Eylül ayında aldığı mektupta çok önemli iki gelişme vardır: Bunlardan birincisi 22 Şubat 1962 tarihinde ayaklanmaya kalkışan Talat Aydemir ve altı arkadaşının idam cezasına çarptırılmasıdır. İkincisi ise Türkiye'yi "*Ortak Pazar'a 'ortak üye' olarak katılmasını sağlayan antlaşmanın nihayet Ankara'da imzalan"*masıdır.[564]

Sanatla ilgili bir ailede büyümüş olması onu kültürel manada da etkin kılmıştır. Siyasal ve toplumsal gelişmelerin yanında sanat camiasından öğrendiği her haber, onun için çok değerlidir. Metin Erksan'ın yönettiği "Susuz Yaz" filmi ile ilk uluslararası ödülümüzün ülkemize kazandırılacak olması babasının mektubunun sonuna eklediği küçük ama Kulin için büyük bir haberdir.

Kulin'in ilk eşi Mehmet ile eğitimleri için Londra'da bulunduğu yıllarda hem Türkiye'de hem de dünyada siyasi olarak çok ilginç gelişmeler yaşanır. O, dünyayı sarsan Amerikan Başkanı John F. Kennedy'nin ölümünü 22 Kasım 1963 tarihinde televizyonlardan öğrenir. Yaşananlar televizyon kanallarından en ince ayrıntısına kadar tüm dünyaya yansıtılır. John F. Kennedy'i vuran katil aynı gün yakalanır ve iki gün sonra polisler eşliğinde götürülürken şişman bir adam tarafından vurulur.

*"Televizyonda, kare kare, yavaş ilerleyen bir arabada Kennedy'nin başının karısının kucağına düşüşünü, Chanel tayyörüne kan bulaşmış eşinin şaşkın yüzünü, hastane kapısındaki koşuşturmaları, Başbakan'ın kurtarılamadığı haberi"*ni dehşetle izler. [565]

1967 yılı Türkiye Cumhuriyeti tarihinin her yönden karışıklık içinde geçirdiği yıllardan biridir. Ülkede neredeyse her gün sokaklarda bir eylem gerçekleşir. Türkiye tarihinde Hristiyan dünyanın lideri olan *"Papa VI. Paul'ün Türkiye'yi ziyaretinde Papa'nın Ayasofya'da dua etmesi"* ülkenin gergin bir ip üzerinde durmasına neden

[564] Ayşe Kulin, *age.*, s. 313.
[565] Ayşe Kulin, *age.*, s. 305.

olur. Nitekim bu olaylar sonucu halkın bir bölümü Ayasofya'da namaz kılmak ister ve olaylar ip söküğü gibi çözülerek büyür.[566]

Aynı yıl yaşanan diğer önemli olay ise 6. filo için düzenlenen mitinglerdir. 6. filonun İstanbul'u ziyareti sırasında özellikle gençler tarafından Amerikan askerlerine karşı pek çok eylem gerçekleştirilir. Bunlar Türkiye Cumhuriyeti'nde görülen ilk öğrenci eylemleri olması sebebiyle tarih sayfalarında kalıcı bir yer bulur. Yazarın "*Her gün bir arbede, bir yürüyüş vardı."* sözleriyle özetlediği yıllarda bir de başörtüsü sorunu gündeme gelir. İlahiyat Fakültesi'ndeki bir öğrenci derslere başörtülü girmek ister fakat üniversite bu eylemi boykot ederek eylemi gerçekleştiren öğrenciyi üniversiteden atar. Bu eylemi gerçekleştiren kişi bir dönem bakanlık görevinde bulunmuş olan Ali Babacan'ın halası Hatice Babacan'dır.*[567]*

1967 yılında yavru vatan Kıbrıs'taki sıcak gelişmelerden şu sözlerle haberdar oluruz.

"Gazete okumuyor musun sen? Kıbrıs'ta olup bitenlerden haberin yok mu?"

"Var. Rum tedhişçiler Türk köylerine saldırmış, bir sürü Türk'ü öldürmüşler. Onu mu diyorsun?"[568]

Kıbrıs'ta Rum teröristlerin Türk köylerine saldırarak birçok Türk'ü öldürmesi üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri tatbikat niteliği taşıyan askerî hamleler gerçekleştirmeyi hedefler. Bunlardan birincisi Kıbrıs'ın üstünde Türk jetlerinin uçması ikincisi ise Trakya'da olası bir Yunan saldırısına karşı Türk askerlerinin mevzilenmesidir. Bunlar Türklerin, Yunanlılara karşı verdiği askerî mesaj olarak algılanabilir.[569]

---

[566] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, Everest Yayınları, İstanbul 2016, s. 100.
[567] Gös. yer.
[568] Ayşe Kulin, *age.*, s. 87.
[569] *"Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, BM Müzakerelerinin Başlangıcı",* http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, (02.06.2020), 1967'de Yunanistan'da yönetimi askeri darbeyle ele geçiren Cunta, Enosis'e ulaşmak için Keşan ve Dedeağaç görüşmelerinde

Türkiye Cumhuriyeti, ülke içindeki karışıklıklarla yaşamaya 1968 yılında da devam eder ve ülkede önemli siyasi olaylar gerçekleşir.

"*27 Mayıs darbesiyle siyasi haklarını kaybeden Demokrat Partili siyasetçilere siyasi haklarının geri verilmesinin tartışıldığı yıldı 1968."*[570]

Tarihler 1969 yılını gösterdiğinde *"Amerikan büyükelçisinin ODTÜ'yü ziyareti sırasında"*[571] büyük bir protesto gerçekleşir ve 6 Ocak 1969'da büyükelçinin Cadillac marka arabası öğrenciler tarafından yakılır. 16 Şubat tarihinde daha trajik bir olay yaşanır: *"Kanlı Pazar"*[572] İki farklı görüşteki gruplar arasında çatışma çıkar. Bu gruplardan biri ABD'nin 6. filosunu protesto etmek için eylem gerçekleştirmek isteyen 76 Gençlik Örgütü'dür; diğer grup ise Komünizm ile Mücadele Derneği ile sağ kesimin denetiminde olan Milli Türk Talebe Birliği'dir. 76 Gençlik Örgütü'nün protestosunu engellemek için Komünizm ile Mücadele Derneği-Milli Türk Talebe Birliği grubunda yer alanlar; taşlar, sopalar ve bıçaklarla saldırıda bulunurlar. Bu saldırılar sonucu 76 Gençlik Örgütü'nden iki kişi ölür.

3.4.5. 1970'li Yıllarda Türkiye

Kulin, yaşanılanları sosyal tarih olarak işleyerek genç nesiller için tarihe not düşmek ister. Ülkedeki siyasal değişikliklerin propagandasını yüksek sesle yapmayı asla tercih etmez; onun amacı tarihin izlerini farklı bir boyut ile geleceğe taşımaktır. Bunu her olayı farklı cephelerden ele alarak okura sunmayı tercih etmesinden anlarız. Yaşananları her zaman aynı görüşte olmayan karakterlerin gözünden değerlendirmesi dolayısıyla onun romanlarındaki şahıs kadrosunun nitelik bakımından çok zengin

---

Türkiye ile pazarlığa kalkışmış, bundan sonuç alamayınca Kıbrıs'ta Boğaziçi ve Geçitkale köylerine karşı saldırılar düzenlenmiş, bu saldırılara Yunan birlikleri de katılmıştır. Türkiye'nin anlaşmalardan doğan müdahale hakkını kullanacağı yönündeki ihtarı üzerine bu buhran son bulmuş ve Yunanistan, BM gözetimi altında Ada'dan kuvvetlerini çekmek zorunda bırakılmıştır.

[570] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, s. 103.

[571] Gös. yer.

[572] Ayşe Kulin, *age.*, s. 104.

olduğunu söyleyebiliriz. Romanlarının yapı unsurlarındaki çatışmanın bu doğrultu ile aktarılması olay akışının doğal bir sonucu gibi görülür.

1970'li yıllara başladığımızda Türk siyasetinin önemli figürlerini ve dönemin particiliğini ***Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*** adlı romanında eleştirel biçimde ele alan yazar; gündemin ülkede yarattığı her etkiyi bir fotoğraf karesi gibi anlatma yolunu seçer. Bilhassa ***Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*** ve ***Füreya*** romanlarında siyasi unsurlar ve toplumsal sorunlar bir film şeridi gibi verilir. Tam manasıyla yakın tarihi aydınlatmayı amaç edinen Kulin, bu bilinçle eserlerini kaleme alır. 1970 yılındaki Türkiye siyaseti onun kaleminde şöyle hayat bulur.

"*Cevdet Sunay Cumhurbaşkanı, Süleyman Demirel Başbakan'dı. Necmettin Erbakan adında, fıldır fıldır gözlü, tombalak, muhafazakar, bir vatandaş Milli Nizam Partisi adı altında kurulan bir partinin genel başkanı olmuş ve Türkiye'nin Ortak Pazar'a girmesine karşı çıkmıştı. Demirel, iki de bir istifa ediyor, yeniden seçiliyordu*."[573]

Yazarın tarihin tekerrür ettiğini düşündüğü 70'li yılların başında 27 Mayıs'ın acısı hâlâ yüreklerde yaşarken bir muhtıra gündeme gelir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen başarılı olmuş dördüncü emir komuta zinciri içerisinde yapılmış bir darbe eylemi olarak tarih sayfalarında yerini alır. Türk Silahlı Kuvvetleri bu muhtıranın sebebinin; ülkedeki anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar olduğunu bildirir. Türk Silahlı Kuvvetleri, aynı zamanda Atatürk'ün hedef olarak gösterdiği çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma amacından uzaklaşıldığını gerekçe gösterir. Kulin'in 27 Mayıs'tan sonra tanıklık ettiği bu ikinci darbe yirmi dokuz yaşındayken gerçekleşir. ***Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*** adlı romanda siyasi tarih diye adlandıracağımız bu durum yazarın gözünden okurla şu cümlelerle buluşur.

[573] Ayşe Kulin, *age.*, s. 151.

"12.3.1971 tarihinde, Silahlı Kuvvetler'in verdiği muhtıra üzerine Süleyman Demirel Başbakanlık görevinden istifa etti. TRT'nin özerkliği (o günden bu güne dek) kaldırıldı ve Nihat Erim Hükümeti kuruldu. Bu olay, cumhuriyet tarihimize 12 Mart Muhtırası adıyla geçti."[574]

Bu süreçte bağımsız bir milletvekili ile yeni hükûmeti kurma çabası içerisine girilir ve nitekim CHP milletvekillerinden Nihat Erim, CHP'den istifa ederek yeni hükûmetin başbakanı olur. Bu hükûmet reform ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de otuz üçüncü hükûmeti olarak tarihimizde yerini alır.

Sol görüşlü olanlar için uygulanan politika ve sivil toplum kuruluşları ile bazı gazetelerin kapatılması yine bu yıllara rastlar. Nihat Erim Hükûmeti'nin gerçekleştirdiği faaliyetler yazarın bakışından okura şu şekilde sunulur:

"*Yeni hükümet, göreve gelişinin birinci ayında Balyoz Harekatı başlatmıştı. Yani, aşırı uçlardaki yapılanmaların üzerine balyoz gibi inilecekti. Dev-Genç, balyozdan nasibi ilk alanlardan oldu, kapatıldı. Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri süreli, Bugün ve Sabah gazeteleri süresiz kapatıldı. Bir süre sonra Akşam gazetesi de süresiz kapananlar arasına girdi. TİP ve DİSK kapatıldı. Ankara AST Tiyatrosu, Brecht'in faşizmi yeren bir oyunu nedeniyle kapatıldı. Babama telefon ediyordum sabahları: "Baba, bugün ne kapatıldı?"*[575]

1970'li yıllar ve 12 Mart Muhtırası'nı Füreya Koral'ın perspektifi ile de sunmayı başaran Kulin, ***Füreya*** adlı romanın ana kahramanın bu yıllarda yorgun olduğunu belirtir. Ülkede sağ-sol olaylarının giderek arttığını, üniversitelerde karışıklıkların yaşandığını ve "*huzursuzluğun çıkmadığı tek bir gün"* olmadığını söyleyerek zor yılların âdeta özetini yapar. Ülkenin siyasi olarak büyük bir buhrana sürüklendiği bu yıllardaki huzursuzluğun yanında bazı sanatsal haberler kahraman-anlatıcının hayatına güneş gibi doğar.

---

[574] Ayşe Kulin, *age.*, s. 153.
[575] Gös. yer.

"1971 yılının 12 Martı'nda, Ordu, hükümete meşhur muhtırayı vermiş, Demirel Hükümeti istifa etmiş, yerine Nihat Erim Hükümeti kurulmuştu. O yılların tek umut verici olayı, 1973'te İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın Uluslararası İstanbul Festivali'ni gerçekleştirmiş olmasıydı."[576]

Türk edebiyatında geniş bir yer bulan 12 Mart, pek çok yazar tarafından işlenmiştir. Berna Moran'ın 12 Mart romanlarının çok okunması ve akıbeti ile ilgili değerlendirmesi şu şekildedir:

*"Ayrıca estetik yönün de ikinci plana atılması 12 Mart romanını belli bir dönemde ilgiyle ama sonra ancak tarihsel değeri için okunan sosyolojik romanlar sınıfına kat"*ar.[577]

Gece Sesleri adlı romanımızın asli karakterlerinden biri olan Ayda, "*Yetmişli yılların kanlı üniversite olaylarında"*ki sağ sol çatışmalarının içerisinde aktif olarak yer alır. Bu olayların içerisinde yer alması onun defalarca ceza almasına sebep olur. Ayda'yı düştüğü bu durumdan kurtaran kişi "*adına gölge düşmesine aldırmadan"* onu karakollardan kurtarmaya giden milletvekili olan üvey babası Nedim'dir. Romanın çarpıcı sahnelerinden biri olan ikisinin arasındaki bu ilinti şu diyalog ile verilir.

"Benimle birlikte sen de çekiyorsun bu azabı baba, oysa senin hiç günahın yok?" demiştim. Yorgun sesiyle verdiği yanıt hiç çıkmadı belleğimden, "Hepimiz bir günahın bedelini ödüyoruz, Ayda. Hepimiz suçluyuz bir şekilde."[578]

Kulin, bir röportajında 1970'li yılları ve doğurduğu sonuçları açıklarken yapılan yanlışlar ile daha da karanlığa çekildiklerini şu cümlelerle değerlendirir.

"70'li yıllarda genç bir kadındım, her gün sokaklarda on, on beş kişi öldürülebiliyordu. Babam üniversitede ders verirdi, akşam eve telefon ederdim sağ mı

---

[576] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 342.
[577] Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 17.
[578] Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*, s. 15.

diye. Sonra askerler geldi. Askerler geldiği zaman, insanlar kurtulduk duygusuna kapıldılar, meğer ne büyük bir felaket bekliyormuş bizi arkasından! PKK o dönemin sonucudur neticede, o işkencelerin sonucudur."[579]

Türkiye Cumhuriyeti, 1972 yılında devrimci olarak görülen Mahir Çayan, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın idamlarına tanık olur. Yazar, bu korkunç durumu Türkiye Cumhuriyeti'nin "*eline genç insanların kanı bulanmış*" sözleriyle tarif eder. Ayrıca, ülkede huzur ortamının yakalanamayışını ve bunların siyasi olaylardan kaynaklandığını belirgin bir şekilde aktarır. Türkiye'de siyaset bir türlü rayına oturamaz; "*Nihat Erim Hükümeti gitmiş, yerine Ferit Melen Hükümeti"* gelmiştir. Bu sırada Erbakan'ın Milli Nizam Partisi kapatılıp yerine Milli Selamet Partisi kurulmuştur. Ayşe Kulin, ülkede pek çok olumsuzluk yaşanırken andımıza *"Ey bugünümüzü sağlayan Ulu Atatürk, açtığın yolda, kurduğun ülkede, gösterdiğin amaçta, hiç durmadan yürüyeceğime ant içerim. Ne mutlu Türk'üm diyene!"* dizelerinin eklenerek ülkenin düzlüğe çıkacağı gibi çabaları da okura ironik bir anlatımla aktarır.[580]

Kanadı Kırık Kuşlar romanında akademisyen bir anne olan Suzan, Deniz Gezmiş'in idam kararını öğrenir öğrenmez kızı Sude'ye bu haberi telefon ile verir. Onun alınan bu yanlış kararları, kızına anlatırken sesi titrer fakat Sude duydukları karşısında duyarsız kalır. 1960 yılının sonları ve 1970 yılının başlarındaki siyasi karışıklıklar ve ülkenin içinde bulunduğu zor günler Sude'nin tepkisizliğinin tasvirinin yapıldığı şu cümlelerde saklıdır.

"Galiba çocuğu siyasetin içinde fazla yüzdürdük. Ben babama, ticaretten başka hiçbir şeyle ilgilenmiyor diye tepki duyardım. Sude'de sanırım tam tersi oldu. Kızı siyasetten, sağcıdan, solcudan nefret ettirdik."[581]

---

[579] Özlem Özdemir, "*Bu Benim İçinde Yaşamak İstediğim Türkiye Değil",* https://www.birgun.net/haber/bu-benim-icinde-yasamak-istedigim-turkiye-degil-93418, (24.10.2020)
[580] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, s. 155-156.
[581] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar*, s. 299.

Kulin'in 1973 yılında "*en kayda değer olay"* olarak gördüğü Boğaziçi Köprüsü'nün tamamlanarak ulaşıma açılması ülkede yaşanan olumlu bir gelişmedir. Cumhuriyet'in ellinci yıl dönümünde Avrupa ve Asya kıtalarını birbirine bağlayan ve "*ülkeye güzel bir armağan"* olan ilk köprümüzün açılışı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ve Naim Talu'nun Başbakanlığı döneminde yapılır.[582]

Geçiş süreci sancılı da olsa sonunda başarılan çok partili dönemin 4 Ekim 1973 yılındaki seçim sonucu ***Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*** adlı romanda detaylı bir şekilde anlatılır. Bahsedilen seçimden sonra hiçbir parti tek başına hükûmet kuramaz ve bir koalisyon kurulur. Yazarın yakın arkadaşlarından ve Türkiye'nin önemli isimlerinden biri olan Abdi İpekçi, CHP- MHP koalisyonunun ülkenin siyasi tarihi için önemli bir adım olduğunu ve ülkeye umut getirdiği yorumunu Kulin'e aktarır. *"26 Ocak 1974 tarihinde kurul"*an koalisyon hükûmetinin 20 Temmuz 1974 yılında Türk tarihi için en önemli kararlardan birini verdiğine de ayrıca vurgu yapılır. "*Kıbrıs'ta Rumlar Enosis ilan*" ederek yani Yunanistan ile birleşme hayalini devreye sokarak Türklere karşı korkunç bir şekilde katliam başlatırlar. Bunun üzerine Bülent Ecevit, Kıbrıs üzerinde garantörlük yetkisine sahip olan İngiltere ile görüşmeler yapmak üzere Londra'ya gider fakat buradan istediği sonuçla dönemez. 20 Temmuz 1974 sabahında oradaki Türkleri kurtarmak için Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'a çıkarma yapmalarını sağlayacak askerî harekâtı onaylar. Türk tarihi açısından başarılı görülen bu askerî harekât daha sonraları politikacılar tarafından siyasi rant elde etmek için bir malzemeye dönüşür.

Hüzün kitabını 2011 senesinde kaleme alan Kulin, 1974 tarihinden otuz yedi sene sonra Kıbrıs'ta herhangi bir çözüme kavuşulamamış olduğunu söyler. Biz de tez çalışmamamızı yazardan on yıl sonra hazırlarken hâlâ Kıbrıs'ta nihai bir çözüm olmadığını belirtmek isteriz.

Kıbrıs Harekâtını ve sonrasındaki siyasi gelişmeleri ise yazar şöyle açıklar.

---

[582] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, s. 157.

"İki gün boyunca havada ve karada süren bir savaştan sonra, Birleşmiş Milletler'in çağrısına uyularak savaşın sona erdirdiğini bildirdi. Gerçekten sona erdirilebilseydi, Kıbrıs Çıkarması Türkiye'nin zaferi olabilirdi. Ama hayır, 14 Ağustos günü yeni bir saldırıya Ada'nın kuzeyi tamamen kontrol altına alındı. Başbakan Ecevit'e bu başarı müthiş bir prestij sağlamıştı. Koalisyon ortağı Erbakan ise ısrarla başarının kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Ecevit, her konuyu yokuşa çeken Erbakan'dan kurtulmak, prestiji oya dönüştürmek ve tek başına iktidar olmak için eylül ayında istifa etti."[583]

İngilizlerin Kıbrıs'tan çekilme düşüncelerini açıklamasıyla adanın yönetiminin kime kalacağı meselesi Rumlar ve Türkler arasında sıkıntılar doğurur. Yunanlılar adada halk oylamasının yapılmasını ister çünkü adada çoğunluk olarak Rumların bulunmasının onları avantajlı bir duruma getireceğini düşünürler. Eserde Kıbrıs için düzenlenen protestoya tanık olan Kulin ailesi arasında geçen şu diyalog verilerek Kıbrıs sorununun geçmişine inilir.

"Kıbrıs'tan İngilizlere ne? Bizim adamız değil miydi Kıbrıs?" "Yenge, Kıbrıs'ı zamanında İngilizlere biz vermiştik. Şimdi İngilizler Kıbrıs'tan çekilmek istiyorlar. Ada idaresi onlar çekilince kime kalacak,"[584]

Kulin, Bülent Ecevit Hükûmeti zamanında Uluslararası Af Örgütü'nün kurucu üyesi olarak İngiltere'ye gider. "*Kıbrıs'ın Türk işgali altında bulunduğu bir sırada"*[585] Uluslararası Af Örgütü'nün toplantılarında üye ülkelerin temsilcileri tarafından Türk kimliği yüzünden dışlandığını gözlemler. Yunanlıların ve Kıbrıs Rumlarının tezleriyle temsilcileri etkileyerek Türklerin Kıbrıs'ta haksız yere bulunduğu düşüncesini onlara aşıladıklarını tespit eder. Yazar, tarihsel bilgilerin ışığında ülkemizi elinden geldiğince temsil ederek haklı savunmasını yapar. O, Türk milletini değerlendirirken çok büyük bir kültürel zenginliğe sahip olduğunu ve çeşitli milletlerle iç içe yüzyıllar boyunca yaşadığını dile getirir. Ancak son yaşananlardan sonra bu kültürel birikimin iyi

[583] Ayşe Kulin, *age.*, s. 160-161.
[584] Ayşe Kulin, *Hayat Dürbünümde Kırk Sene*, s. 133.
[585] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, s. 187.

değerlendirilemediğini, siyasi emeller uğruna heba edildiğini görür ve konuyla ilgili görüşlerini söylemekten âdeta kendisini alamaz.

"*Biz böyleydik işte, Avrupalı görüntüsünde Asyalı'ydık. Kökleri Anadolu'daki Avrupalıydık. Balkan'dık, Türkmen'dik, sayıca az da olsa Rum'duk, Yahudi'ydik, Bizans'ı ruhumuza sindirmiş Müslümanlardık. Bu ne büyük bir zenginlik diye düşünmüştüm kendi adıma, ne büyük bir kültür birikimi!"*[586]

Kulin'in yorumuyla 1975 yılı "*Türkiye'nin çivisi çıkmıştı"* sözleriyle ifade edilir. Ülke siyasetini ve gündemini yakından takip eden yazar, Amerika'nın "*Kıbrıs yüzünden Türkiye'ye silah ambargosu"* uyguladığını ve 1975 yılında partiler ile ilgili gelişmelerin neler olduğunu şu şekilde açıklar. "*27 Mayıs Darbesi'yle kaybettikleri siyasal haklarına yeniden kavuşan 43 eski Demokrat Partili parlamenter, törenle Adalet Partisi'ne geçmişti. Süleyman Demirel, AP-MSP-MHP-CGP partileriyle bir koalisyona giderek Milli Cephe'yi oluşturdu ve hükümeti devraldı."*[587]

Hayatını anlattığı kitaplarında siyasal, ekonomik ve toplumsal konuların yanında o yıllardaki sanatsal ve kültürel olayları da vurgulamayı kendine bir borç bilen yazar, Türkiye'nin ilk kez 1975 yılında *"Eurovision yarışmasına"* katıldığını ve ülkemizi temsil eden *"Semiha Yankı"*nın sonuncu olduğu bilgisini de ekler.

Sude, ***Kanadı Kırık Kuşlar*** romanında hayatı ile ilgili kararları tek başına alarak Antalya'da sevgilisi ile yaşayan bir kızdır. Sessiz sedasız, uzun yıllar yaşadığı bu çevreden sıkılmış ülkesinde olup bitenleri sadece televizyondan izleme fırsatı bulmuştur. 1976-1977 yıllarında memleketinin birçok açıdan olumsuzluklarla baş etme mücadelesi verdiğinin farkındadır ve bu durumun Korhan tarafından önemsenmeyişi onların ortak bir paydada buluşmasını engeller. Başlangıçta ülke sorunlarına hiç ilgi duymayan özgür ruhlu bir genç olarak okurla buluşan karakter

[586] Ayşe Kulin, *age.*, s. 188-189.
[587] Ayşe Kulin, *age.*, s. 162.

zamanla gündemdeki olaylara tepkisiz kalamaz. *Kulin,* ***Kanadı Kırık Kuşlar*** romanında 1976 ve 1977 yıllarını Sude'nin gözünden aktarır.

"*76 yılında, Ankara ve İstanbul üniversitelerindeki işgalleri, komando saldırılarını, bitip tükenmeyen öğrenci olaylarını, metrelerce uzayan benzin kuyruklarını ve dört bin kişiye yaklaşan ölü sayısıyla Van depremini, Gerhard Dede'nin evindeki televizyondan öğrendi.*

1977'de, 1 Mayıs İşçi Bayramı'nın Taksim Meydanı'nda kutlanması sırasında çıkan arbedede, çevredeki binalardan açılan ateşle otuz dört kişinin hayatını kaybettiğini ise, meydandaki televizyonundan duydu."[588]

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren gerçekleştirilen tüm seçimler değerlendirildiğinde sol görüşlü bir partinin en yüksek oy oranına ulaştığı seçim 5 Haziran 1977 seçimleridir. Bu seçimlerde Bülent Ecevit önderliğindeki CHP %41 oy alarak seçimi birinci parti olarak tamamlar ve "*solun cumhuriyet tarihi içinde ulaştığı en büyük yüzdeyi sağla"*r.[589]

"Yüreğim o yıl, Sivas, Malatya ve Bingöl'de" diye tarif ettiği zaman dilimi 1978'dir. *"Toplumsal birlikteliğimiz hızla çöküyordu"* ifadesini kullanan yazar, 19-26 Aralık tarihlerinde Kahramanmaraş'ta Alevilere karşı gerçekleştirilen olaylarda ilk olaylarda otuz üç; sonrasında "*Hükümet Konağı'nı ele geçirmeye çalışanlarla polis arasında çıkan kavgada resmi rakamlara göre 77"* kişinin yaşamını yitirdiğini aktarır. Türk tarihinde çok uzun yıllardan beri süre gelen Alevi-Sünni çatışmasının bir tezahürü olarak karşımıza çıkan bu gerilim dinî bir boyut teşkil eder. Kahramanmaraş'ın dışında Sivas, Malatya ve Bingöl'de de çeşitli olaylar gerçekleşir. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in *"on üç ilde sıkıyönetim ilan"* etmesi de çözüm olmaz. Yazar, bu süreçlerden oldukça olumsuz etkilenir çünkü kendisi o yıllarda sanat

[588] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar*, s. 322.
[589] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, s. 165.

yönetmenliği yapmaktadır. Sıkıyönetim ilan edildiği için yazarın film çekimlerinde de aksamalar yaşanır ve bunu eleştirel bir dille okura sunar.[590]

Kulin, Türkan Saylan'ın hayatını anlattığı ***Tek ve Tek Başına Türkan*** adlı yapıtında Türkiye'nin 70'li yıllarda yaşadığı önemli tarihî gelişmeleri şöyle vurgular. Bu yıllarda gerilen siyasi ortam çeşitli kavgalara, silahlı çatışmalara ve ölümlere sahne olur. Bu durumdan en çok etkilenen yer, gençlerin siyasi eylemlerinin merkezi hâline gelen üniversitelerdir. Eğitim aksamış, pek çok genç eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalmışlardır. Kulin, Saylan'ın hayatında da etkili olmuş bu devreye yer vererek kahramanının hayatını oluşturan etmenleri realist bir biçimde ortaya koymak istemiştir.

"70'li yıllara geldiğimizde bu kez, devrimci, ülkücü diye bölündük. Ne kadar çok genç insan öldü bu manasız çatışmada. Yine darbe! Sonsuz acılar! Ateşler içinde bir vatan! Alevi-Sünni diye ayrıldık. Türk-Kürt diye ayrıldık. Gencecik çocuklarımıza kıydık, en değerli sanat insanlarımızı yaktık, kül ettik, yerlerini asla dolduramayacağımız." Ülkemizde yaşanan görüş ayrılıklarının günümüzde farklı tezahürler ile devam ettiğini Saylan şöyle sıralar: *"Şimdi yine aynı şeyi yapıyoruz. Bu kez din üzerinden bölünüyoruz. Türbanlı-türbansız, inançlı-inançsız, dinci-laik!"* Nitekim Türkan Saylan bunların olmaması gerektiğini ve yaşanan bu duruma olan tepkisini *"Sürekli intikam peşindeyiz. Ne saçma bir gidiş bu! Ne tehlikeli, ne yaman!"* sözleriyle dile getirir.*"*[591]

Kulin, Uluslararası Af Örgütü'nün toplantıları kapsamında Londra'da bulunduğu sırada otelde haberleri izlerken hayatını sarsacak bir olayı öğrenir. En yakın arkadaşlarından olan ve hemen hemen her konuda fikir danıştığı Milliyet gazetesi başyazarı Abdi İpekçi'nin arabasında kurşunlanarak öldüğü altyazı olarak kanallarda

[590] Ayşe Kulin, *age.*, s. 189.
[591] Ayşe Kulin, *Tek ve Tek Başına* Türkan, s. 319.

verilmektedir. Abdi İpekçi, ona göre her zaman barışı savunan bir denge adamıdır ve bu durumu "*Türkiye'de bir siyasi cinayet!"olarak yorumlar.*[592]

Türkiye'de terör eylemlerinin ve faili meçhul cinayetlerin sayısının günbegün arttığı yıllar, ülke siyasetini korkutacak olaylar gerçekleşir.1 Şubat 1979 yılında Abdi İpekçi'nin öldürülmesi ile başlayan cinayetleri *"İstanbul Üniversitesi Dekan Yardımcısı Ümit Doğanay"* ve *"İktisat Fakültesi Öğrenim Üyesi Prof. Cavit Tütengil takip"* eder.[593]

1 Mayıs 1979 günü İstanbul'da Taksim Meydanı'nda İşçi Bayramı kutlamalarında "*ikinci Kanlı 1 Mayıs yaşan"*ır. Dönemin DİSK Genel Başkanı Kemal Türker konuşmasını gerçekleştirirken "*kimliği belirsiz kişilerin bazı binaların pencere ve damlarından açtıkları ateş*" sonucu kutlama alanı "*savaş meydanına dön"*er. İnsanların çatışmanın korkusu ile alanı terk etmeleri büyük bir izdihama yol açar. Olaylar son bulduğunda ise beş kişinin silahla vurularak, bir kişinin panzer altında kalarak, toplamda ise otuz beş kişi yaşamını yitirdiği görülür.*[594]*

70'li yılların sonunda ülkede sağ sol olayları giderek artar ve şiddetlenir. Öğrenciler devrimciler ve ülkücüler olarak ikiye ayrılır. Bu olaylar sırasında silahlı çatışmaların olduğu ve insanların siyasi görüşleri nedeniyle dövüldüğü ve hatta öldürüldüğü görülür. Bu süreçte tarafsız olmanın da işe yaramadığını Türkan Saylan'ın oğlu Çınar'ın başından geçenler ile verilir.

"*… bizim küçük ailemiz de terörden nasibini alıyordu. Çınar örneğin, okula giderken yol boyunca sık sık ülkücüler tarafından çevrilip, tehdit ediliyordu. Devrimcilerin tehditleri de cabasıydı! Bir öğrencinin siyasi tutumlardan bağımsız kalabilmesi bile tehlikeliydi çünkü tarafsız olmanın da cezası ağırdı."*[595]

---

[592] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, s. 199.
[593] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar,* s. 324.
[594] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, s. 165.
[595] Ayşe Kulin, *Tek ve Tek Başına* Türkan, s. 214.

1970'li yıllar biterken 1980'li yıllara başladığımızda Türkiye'nin ekonomik olarak çok kötü bir dönem geçirdiği aktarılır. *"Kıbrıs Çıkartması'nın faturasını Türkiye'ye çok ağır bir biçimde ödetmeye başla"*yan Amerika'nın uyguladığı ambargo ile ülkeye tüm dış yardım ve kredi olanakları kesilir. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, ekonomik açıdan bu gidişata son vermek üzere Başbakanlık Müsteşarlığına atadığı Turgut Özal'dan ekonomiyi düzeltmesi için bir program hazırlamasını ister. Turgut Özal, bu çalışmayı çok kısa sürede gerçekleştirerek Türk siyasi tarihinde "*24 Ocak Kararları diye anılan ekonomik"*[596] programı devreye sokar.

"Görüldüğü gibi, 1980'i izleyen yıllar, burjuvazinin katmanları arasındaki güç dengesini ve bölüşüm ilişkilerini kökten değiştirmiştir."[597]

1980 yılının siyasi gerilimi yavaş yavaş artar. Bu gerilim esnasında nisan ayında "*yazar Ümit Kaftancıoğlu"* ile mayıs ayında "*TTB MK* Üyesi *Sevinç Özgüner*" vurulur. Bunlar gelecek olan kötü günlerin emareleri olarak değerlendirilebilir.[598]

3.4.6. 1980'li Yıllarda Türkiye

1970'li yılların sonuna gelindiğinde ülkenin durumu, daha da karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hâl alır. Türk siyasetinde ve toplumunda önemli olan kişilerin öldürülmeleri durumun vahametini gözler önüne serer. "*Nisan ayında Yazar Ümit Kaftancıoğlu'nun öldürülmesini, mayısta meclis saymanı Sevinç Özgüner'*in*, temmuz ayında ise, CHP Milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu'nun, eski Başbakan Nihat Erim'in ve DİSK eski Genel başkanı Kemal Türkler'in öldürülmeleri"* bu döneme tanık olan biyografik roman kahramanı Füreya'nın bakış açısından aktarılır.[599]

---

[596] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene,* s. 202.
[597] Bülent Tanör vd., *Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-1995*, Cem Yayınevi, İstanbul 1997. s. 185.
[598] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, s. 202.
[599] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 348.

"*1980 yılının mart ayında, radyo ve televizyonların sesi, bangır bangır sokağa taş*"ar olayların azalacağına giderek artması ülke gündeminin "*Art arda gelen ölüm haberleri, altı ay içinde sekizinci kez devalüasyon, ülke topraklarında devletin polisinin giremediği bölgeler"*[600] ile doluluğu ordunun devreye girmesine neden olur. Ordu, hükûmete *"'Uyarı Mektubu' ile bir askeri müdahalenin işaretlerini ver"*ir ancak alınan önlemler yeterli olmayınca *"Bayrak Harekâtı"* diye isimlendirilen askerî müdahale gerçekleştirilerek Türk siyasetinde yerini alır.[601]

Türk edebiyatında *"yarattığı toplumsal travmanın diğer darbelere kıyasla çok daha büyük olması"*[602] 12 Eylül romanlarının en belirleyici özelliğini yansıtır.

Türk Silahlı Kuvvetleri, emir-komuta zinciri içinde *Genelkurmay Başkanı Kenan Evren başkanlığında, Kara, Deniz, Hava ve Jandarma Genel Komutanlarından oluşan beş kişilik 'Milli Güvenlik Konseyi' ülke yönetimi"*ne el koyar. Milli Güvenlik Konseyi olarak adlandırılan bu yönetimde Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celesun yer alır. Siyasi istikrarsızlık, güvenlik sorunları, ülkenin ekonomik durumu ve dış siyasetin etkileri sebep olarak gösterilerek yönetime el konulduğu basın yayın organları aracılığıyla Türk halkına şu sözlerle duyurulur.

"Ülkenin kanlı bir kardeş kavgasının eşiğine geldiği bir sırada, siyasi idarenin ülkenin sorunlarını çözmede yetersiz kalması üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni koruma ve kollama görevini millet adına emir ve komuta zinciri içinde yerine getirmek için… Tüm yurtta sıkıyönetim

[600] Ayşe Kulin, *Kanadı Kırık Kuşlar*, s. 324.
[601] Mevlüt Çelebi, *Türk İnkılap Tarihi II*, Özal Matbaası, İzmir 2011, s. 173.
[602]İlknur Karanfil, "12 Eylül Romanında Birey: Erkekliğin Yeniden İnşası Açısından 'Kusma Kulübü'nü Okumak," *Fe Dergi 12*, S. 2 (2020), s. 150.

uygulanmasına ve yurtdışı çıkışlarının yasaklanmasına karar vermiştir… Parti yöneticilerinin gözaltına alınmasına…"[603]

Gece Sesleri romanında Ayda karakteri, askerî yönetimi faşist bir yönetim şekli olarak değerlendirir. İnsanların özgürlüklerinin bu ihtilal neticesinde kısıtlandığını yurt dışına seyahat etme örneği üzerinden açıklar. "*Çünkü eylül darbesiyle insanların yurtdışına seyahat hakları da kaldırıl"*mıştır. İhtilal sonucu sol kesimin tamamen ezildiğini ve sağ görüşü benimseyenlerin ise hiçbir şekilde zarar görmeyerek taraflı olduğunu şu sözlerle yorumlar.

"*Tüm dernekler, partiler kapatıldı. Askerler beni bekleyen tehlikelerin hepsini bertaraf ettiler, ellerine sağlık. Böcek ezer gibi ezdiler solcuları, sadece sağcılar kaldı ülkede."*[604]

Darbe sonrası yaşananları çoğu romanında ele alan yazar yurt dışı yasağını Ayda ile örneklendirirken Füreya Koral ile derneklerin kapatılmasını vurgular. Füreya, iki evlilik geçirmiş ve istediği hayatı yaşayamamıştır. Cumhuriyet devrimleri ile Mustafa Kemal'in ona yazmış olduğu nottaki hedefini gerçeğe dönüştürme şevkiyle tutuşurken gerçekleşen darbe âdeta onun hayatında da darbe etkisi yaratır. Türkiye'deki seramik çalışmalarını geliştirmek ve desteklemek adına kurma çabalarında bulunduğu *"Seramikçiler Derneği'nin de açılmasıyla kapanması bir ol*"ur çünkü "*12 Eylül'de ordu yönetime el koyunca, tüm dernekleri kapat"*ır.[605]

Darbelerin toplumumuza olan etkisinin getirilerinden ziyade götürülerinin olduğu inancında olan Kulin, Türkiye'nin siyasi tarihini bizzat yaşamış Türkan Saylan'ın hayatı için yazdığı ***Tek ve Tek Başına Türkan*** isimli eserinde bu yılları onun görüşü ile okurla buluşturur.

---

[603] Ayşe Kulin, *Hüzün Dürbünümde Kırk Sene*, s. 208.
[604] Ayşe Kulin, *Gece Sesleri*, s. 241.
[605] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 348.

Ülkedeki tüm toplumsal ve siyasi yapılanmaların alt üst olduğu bu yılları Saylan şöyle değerlendirir: "*1980 yılının Eylül ayında, korktuğum başımıza geldi, askerler bir darbeyle ülke yönetimine el koydular. Bütün partiler, odalar, dernekler geçici olarak kapatıldı. Terör korkusu yerini yeni korkulara bırakmıştı."*

"12 Eylül anayasasını yapma görevi, üniversiteye değil Milli Güvenlik Konseyi'nin emirlerine uyan bir grup öğretim üyesinin sorumluluğuna" verilmesini doğru bulmaz. Bunun sebebi olarak da 147'ler olayını gösterir. *"Zaten 27 Mayıs darbesi sırasında, 147'ler olayından dolayı üniversitelerde bozulma başlamış, birçok değerli öğretim üyesinin askere gammazlanarak görevlerinden atılmasıyla içten içe bir çürüme yaşanmış, kurum saydamlığını kaybetmiştir."* Yaşanan bu olaylardan sonra üniversitelerde tek tip öğrenci yetiştirilmeye başlandığını dile getirir. Öğrencilere sadece mesleki bilgi verilerek onlara *"çağdaş, düşünen, tartışan, kendini ifade edebilen, onuruna sahip, eşitlikçi bir insan olabilmeleri için gereken donanım"* verilmediğini ifade eder.[606]

Saylan'ın Ergenekon Davası kapsamında darbeye teşebbüs etmekle suçlandığı için 2009 yılında evi aranır. Bu olayı kendisi şu sözlerle bize aktarır. *"Ben 27 Mayıs darbesinde Çapa'nın ikiye bölünüşüne, 147'liklerin hazin hikâyesine, 12 Eylül'de ise eğitim sisteminin tamamen çöküşüne tanık olmuş bir insanım. Darbelerin her seferinde en büyük darbeyi, bilime indirdiğini, gözlerimle gördüm. İzmir Cumhuriyet Mitingi'nde, 'Ne şeriat, ne darbe,' dedim diye beni kürsüye çıkarmasınlar, sonra siz gelin beni darbeci yapın!"*[607]

Ayşe Kulin'in ***Köprü*** romanında 12 Eylül Darbesi bir engelleyici olarak karşımıza çıkar. Köylülerin köprü istekleri etüt ve proje dahil her şey tamamlandıktan sonra tam yapım aşamasına gelmişken gerçekleşen 12 Eylül Darbesi bütün girişimleri olduğu gibi bunu da engelleyerek rafa kaldırır.

---

[606] Ayşe Kulin, *Tek ve Tek Başına Türkan*, s. 219.
[607] Ayşe Kulin, *age.*, s. 304-305.

"Başpınarlılar bıkmadan usanmadan ha babam taşınmışlar Ankara'ya. Dernek, heyet üstüne heyet yollamış. Tam işi çözeceklerken, olmuş mu sana 12 Eylül darbesi…"[608]

1985 yılının 12 Mart'ında gerçekleşen bir diğer önemli olay ise Türkiye Ottawa Büyükelçiliğine düzenlenen saldırıdır. Kanada'da Ermeni teröristler tarafından planlanan saldırıda Kırca, *"ölmemişti ama bütün kemikleri kırıl"*mıştı.[609]

Türkiye'nin hem toplumsal hem de siyasal düzeninde "*yeni bir dönem başlatan 12 Eylül'ün, edebiyat"*ı nasıl etkilediğini Atilla Özkırımlı şöyle değerlendirmektedir: *"Bütün ulusların tarihinde görüldüğü gibi, edebiyatın şu ya da bu biçimde tanıklık görevini yerine getireceğidir."*[610] Nitekim Ayşe Kulin gibi günümüz Türk romancıları romanlarında bu noktaya değinerek üretmeye devam etmektedirler.

3.4.7. 1990'lı Yıllarda Türkiye

Türk- Kürt sorununu bilhassa ***Bir Gün*** ve ***Köprü*** romanlarında işleyen Kulin, Türkiye'nin 90'lı yıllardaki terör olaylarını vurgular. Her iki romanda da olay akışını farklı görüşlerdeki kahramanların yorumuyla dokumayı seven yazar, değerlendirme mekanizmasını bu çatışma içinde verir. Yakın tarihteki terör olaylarından önce Kürt aşiretlerinin geçmişi hakkında bilgi vererek işlediği konuyu objektif bir şekilde yansıtmaya çalışır.

Bir Gün romanında seçtiği Kürt aşiretine mensup aile üzerinden Anadolu'daki varoluş sürecindeki yılları, Türkiye Cumhuriyet'ine kadar uzanışı dede kahraman anlatıcının, torunu Zeliha'ya anlattığı hikâyeler ile işlenir.

Zeliha'nın dedesi, kendilerinin bir aşiret olarak Osmanlı Devleti'ne bağlı bir hayat sürdüklerini ve bu topraklar üzerinde Türkler ile birçok savaşta omuz omuza

---

[608] Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 54-55.
[609] Ayşe Kulin, *Adı: Aylin*, s. 181.
[610] Atilla Özkırımlı, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Ümit Yay., Ankara 1995, s. 246.

savaştıklarını gururla dile getirir. Bu coğrafyanın stratejik konumundan dolayı pek çok önemli devlet tarafından ele geçirilme isteğine şahit olan Kürtlerin, bu topraklarda hüküm süren diğer milletler tarafından sürekli ezilen unsur olduğunu ifade eder. Tarihî süreç içerisinde buraya hâkim olan devletleri ve Anadolu için yaptıkları savaşları şu cümlelerle özetler:

"Bizim aşiret, Osmanlı'dan beri devletine bağlıdır, bunu iyi bilesin, canım ciğerim Zelha kızım, taa Malazgirt Savaşı'na dayanır Türklerle beraberliğimiz. Bizanslılara karşı, omuz omuza savaşmışız diye anlatırdı, benim büyük dedem.Van Gölü'nün kıyısında, Selçuklulara bağlı bir eyalet olmuşuz bir ara, ama aramızda toparlanıp, bir devlet kuramamışız. Gelen ezmiş, giden ezmiş bizleri. Moğolunu mu istersin, Safevisini mi, Akkoyunlusunu mu, Osmanlısını mı…hepsi emdiğimiz sütü burnumuzdan getirmiş."[611]

Zeliha, bu ezilmişlik sürecini değerlendirirken durumun, tamamen Kürtlerin kendilerinden kaynaklanan bir sorun olduğunu söyler. Kürtlerin geçmişten bu yana hiçbir zaman birlik olamadıklarını vurgular. Bunun iki önemli sebebi vardır. Birincisi dinî açıdan kaynaklanan mezhep çatışmasıdır. Kürtlerin kendi aralarında Sünni, Şii, Alevi olarak ayrı inançlarda olmasının bu birlikteliğin önündeki en büyük engel olduğunu görür. İkinci sebep olarak da "*Hiçbir Kürt beyi bir diğerinin öne çıkmasına, parlamasına aman verme"*yerek aralarında rekabet etmeleridir.

Zeliha gibi ayrı bir devlet kurma görüşünde olanların hayallerinin peşinde koşarken terör olgusunu destekledikleri görülmektedir. Zeliha ile dedesinin düşüncelerindeki tezat durumlar, yazarın usta bir şekilde romandaki çatışma unsurunu yarattığının ispatıdır.[612]

Zeliha'nın dedesi Yavuz Sultan Selim Han'ın zamanında yaşanan Şii- Sünni çatışmaları hakkındaki düşüncelerini ön plana çıkarak Zeliha'ya aktarır ve o dönemde başlayan mezhep çatışmasının temeline ışık tutar. Zeliha'nın dedesi insanların başını

[611] Ayşe Kulin, *Bir Gün*, s. 130-131.
[612] Ayşe Kulin, *age.*, s. 131.

belaya sokan her savaşın din kaynaklı olduğunu düşünür. Yavuz Sultan Selim Han, Doğu'da yaşanan mezhep çatışmalarını engellemek üzere ordusuyla Doğu Seferi'ni gerçekleştirir. Bu sefer sırasında Osmanlı Devleti, Çaldıran Savaşı'nda Safevi Devleti'ni mağlup eder ve buradaki mezhep çatışmalarına son verir.

"Sultan Selim, Çaldıran'da Şah İsmail'i yenince, yirmi beş adet Kürt beyliği fikir birliği edip, selameti Osmanlı'ya bağlanmakta görmüş. Birine kul olacaksak, aynı peygambere inanana, aynı mezhepten olana kul oluruz diye düşünmüşler, zahir. Bir de mektup yollamışlar Yavuz Sultan Selim Han'a."[613]

Dede, Kürt beylerinin birlik beraberliğini asıl bozanın ve anlaşmazlıkların kaynağının bu mektup olduğunu vurgular. Çünkü mektupta dile getirilen sorunların nedeni tespit edilerek Sultan Selim'in emriyle ordu *"şikayetçi Sünni Kürtleri, Şii ve Alevi ateşinden korumak için, Doğu Anadolu topraklarında yaşayan Kızılbaş'ların üzerine yürümüş"* ve onları öldürmüştür. Bunun sonucunda birbirlerine daha çok düşman olmuşlardır.[614]

Hatta bu durumu Türk beylikleri ile benzeterek *"Dulkadiroğulları, Ramazanoğulları, Germiyanoğulları, o oğulları, bu oğulları, Akkoyunlular, Karakoyunlular… aman be, bölünüp bölünüp birbirinizle savaşacağınıza, birlik olsaydınız"*[615] cümleleriyle ifade eder. Kürt beyliklerinin de birleşemediğini çarpıcı bir örnek olarak sunar.

Zeliha'nın dedesine göre IV. Murat Han'ın Bağdat'ı aldıktan sonra sınırların belirlenmesi için imzaladığı Kasr-ı Şirin Antlaşması, Kürtlerin karşısına çıkan büyük bir sorundur. "*Mezhep ayrılığı yetmezmiş gibi, bir de sınırlarla bölünmesi"* sonucu Kürtlerin bir bölümü Osmanlı Devleti'nin, bir bölümü de Acemistan'ın sınırları içinde

[613] Gös. yer.
[614] Ayşe Kulin, *age.*, s. 132.
[615] Ayşe Kulin, *age.*, s. 137.

kalır. Kürtlerin dinî unsurlardan sonra fiziki anlamda da bölünmesi bu olaydan sonra başlamıştır.[616]

Doğudaki terör olaylarının ve Kürt sorununu iki başlıkta değerlendirebiliriz:

1. Osmanlı'dan beri Anadolu topraklarında yaşanan Alevi-Sünni çatışması Hilafet ve Şii İran temelli olup Anadolu'nun başlıca nifak olaylarından biridir. Alevi-Sünni çatışması Türkiye'de en şiddetli olarak önce Maraş Olayları'nda ortaya çıkar. Daha sonra 1993'te Sivas'ta yakılan Madımak Oteli'nde pek çok aydın ve sanatçının öldüğü olay, Türkiye'de üzücü bir ayrışmanın, hizipleşmenin tekrar canlanmasına sebep olmuştur. Bu tür ayrımlar dünyada bütün devlet ve milletlerde anarşik ortam yaratmak isteyenlerce provokasyon aracı olarak kullanılagelmiştir.

2. Türkler, Anadolu'ya geldiğinde karşılaştıkları kavimlerden biri de Kürt kavmi olmuştur. Müslüman olan Kürtler ile Selçuklu ve Osmanlı Devletleri arasında çok büyük bir sorun yaşanmamıştır. En çok beylik düzeyine kadar örgütlenmiş olan Kürtler kendi dil ve kimliklerini koruyarak yüzyıllar boyu Türklerle birlikte uyum içinde yaşamışlardır. Ancak Lavrence ile başlayan ve Osmanlı'yı parçalayan hareketlerden biri olarak canlanan Kürtçülük hareketi Osmanlı'nın çöküşünde ve erken Cumhuriyet devresinde ayrışımcı bir amaca yönlenmiştir. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra dahi yurdu geliştirip güçlendirmek için yapılan sosyal, zirai, sanayi ve ekonomi hamleleri bütün hızıyla devam ederken, zaman zaman doğuda farklı yerlerde Kürt isyanları baş göstermiştir. Başlangıç sebebi ne olursa olsun Kürtçülük düşüncesine evirilen bu hareketler cumhuriyetin rahat yol almasına sekte vermiştir. Ayşe Kulin'in ***Köprü*** romanında karşımıza çıkan bu ayrımcılık bugüne kadar iki tarafın da hatalarıyla süregelmiştir.

Tanzimat Fermanı'na kadar Türk ile Kürt arasında hiçbir fark olmadığını bildiren dede, bu yenilik hareketinden sonra *"gavur fesadı girdi Kürt'le Osmanlı'nın arasına"*[617] diyerek gayrimüslimlere verilen hakların neden olduğu sorunları açıklar.

---

[616] Ayşe Kulin, *age.*, s. 132.
[617] Ayşe Kulin, *age.*, s. 135.

Anadolu'da misyoner olarak tanıtılan kesim Nasturilerin güçlenmesini sağlar. İngiliz misyonerlerin desteklediği Nasturiler, oldukça güçlenince yörede vergileri toplamakla yükümlü olan mirleri zor durumda bırakırlar. Bedirhan Bey Mir, Nasturilerin bu olumsuz hareketlerini bir gecede kanlı bir şekilde sonlandırır. Bu kanlı gecede bazı kaynaklara göre altı bin bazı kaynaklara göre de on bin Nasturi ölür. Zeliha'nın dedesi aynı zamanda Osmanlı'nın durumunun da pek parlak olmadığını, o dönemde yaşanan gerçek bir olayla bizlere açıklar. "*Osmanlı borca batmış, inim inim inlemekteydi. Direnecek gücü kalmamış, koynunda beslediği yılana, Mısırlı İbrahim Paşa'ya bile yenilmişti orduları."*[618]

Zeliha ile hapishanede gazeteci vasfı ile görüşen Nevra, Türkiye Cumhuriyeti'nde doğudaki ağalık düzeninin ta Kanuni Sultan Süleyman zamanında değiştirilen toprak sisteminden kaynaklandığını savunur. Kanuni Sultan Süleyman'ın *"'dirlik düzeni'ni, 'kesim düzeni'ne çevirmesini*" doğru bulmaz ve eleştirir. Dirlik düzeni, toprakları adil biçimde köylülere dağıtan bir sistemdir; kesim düzeninde ise bu adil düzenden vazgeçilip belirli kişilere toprakların dağıtılması söz konusudur.[619]

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ve özellikle 1980 sonrası yaşanan acı olayların faili ve bir ihanet şebekesi olan PKK'nin yaptıkları yakın tarihimizin gündemindeki olaylardır. PKK'nin, soydaşları olan Kürt vatandaşlarımıza da zalim davranışlarını işlediği ***Köprü*** romanında bu durum acı sahneler çizilerek gösterilir. Terör örgütünün yöre halkını tehdit ettiği gerçeği şu sözlerle vurgulanmak istenir:

"*Bu toprakların Kürdistan toprakları olduğunu, vergi ödememeleri, oğullarını askere göndermemeleri uyarılarına rağmen, devlete hizmet verdikleri için cezalandırılacaklarını anlatıyordu içlerinden biri, ama ağlama ve çığlık sesleri arasında pek anlaşamıyordu dedikleri."*[620]

---

[618] Ayşe Kulin, *age.*, s. 136.
[619] Ayşe Kulin, *age.*, s. 137.
[620] Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 115.

Bir Gün romanın ana konusu Türk-Kürt sorunu üzerine yaşananlardır. Romanın asli kişilerinden Nevra, Türk; Zeliha ise Kürt halkını temsil eder. Mesleki yönleri ile öne çıkan karakterlerin olaylara bakış açıları da bu doğrultuda verilir. Nevra, gazeteci; Zeliha ise milletvekilidir ancak bir süre sonra mahkeme tarafından cezalandırılarak hapse girer. Nevra'nın işini kaybetmemesi için gazeteye iyi haberler yapması gerekir. Bunun içinde doğudaki insanlar için parlayan bir yıldız olarak ifade edilen ve hapiste olan Zeliha ile röportaj yapmanın kariyeri için doğru bir hamle olacağını düşünür. Nevra ile Zeliha'nın hapishanede gerçekleştirdiği röportajda karşılıklı olarak hem Türk tarafının hem de Kürt tarafının yaptıklarından bahsedilir. İkisi de kendi görüşlerine göre inandığı düşünceyi savunur. Nevra, Zeliha'nın Türkleri suçlayıcı sözlerine şu cümlelerle karşılık verir:

"*Ama, sizin gibi ben de, köyler basılıyor, erkekler duvar dibine sıralanıp kurşuna diziliyor; evler içindeki yaşlılarla, bebelerle ateşe veriliyor, yollara mayınlar döşeniyor, askerlik görevini yapmaya giden masum gençler taranıyor, bölgeye yol ve inşaat yapmaya giden iş makineleri bombalanıyor, öğretmenler öldürülüyor ve bu korkunç eylemlere katılmayanlara kendi taraflarınca işkence yapılıyor, diyebiliyorum, değil mi? Bu söylediklerimi belgelerle, fotoğraflarla ben de kanıtlayabiliyorum."*[621]

Terör örgütünün Başbağlar Köyü Katliamını her iki romanında da işleyen yazar ***Köprü*** adlı yapıtta açık isim vermeyi tercih ederken, ***Bir Gün*** adlı yapıtında B. Köyü şeklinde ifade eder. Tam manasıyla yaşanan korkunç anları bir ayna gibi tüm ayrıntılarıyla tasvir eder. ***Köprü*** adlı eserde Recep Yazıcıoğlu'nun Valiliği döneminde gerçekleşen bu baskın haberi öğrenildikten sonra Vali, tüm ekibiyle gerekli tedbirleri alarak Başbağlar Köyü'ne gider. Köyden dumanlar yükselmektedir ve bu vahşeti doğrulayan çığlıklar ağıt sesleri ile duyulmaktadır. Vali'nin olay yerindeki ilk gözlemi şu cümlelerle aktarılır:

[621] Ayşe Kulin, *Bir Gün*, s. 26.

"Kadınlarla çocuklar hala korkudan tir tir titreşerek feryat figan içinde bağrışıyorlardı. Yaklaştılar zavallılara. Aralarında konuşacak gücü bulanlar, bir ağızdan anlatmaya başladılar."[622]

Gün batımında gelen yüze yakın PKK'li teröristin halkı köy meydanına toplayarak nasıl katledildikleri çarpıcı bir şekilde anlatılır.

"Eşkıya, tüfekleri kafalarına dayayıp önce herkesi köy meydanın da toplamıştı. Kadınlarla çocukların bir kısmını camiye tıkmışlar, erkekleri ayırıp duvar dibinde kurşuna dizmişlerdi. Sonra evleri, bakkalı, dükkanları, camiyi ateşe vermişlerdi teker teker ve geldikleri gibi sinsi ve sessiz, dağların engebesinde kaybolmuşlardı. Camiye tıkılanlar, onlar gidince dışarı fırlamış, evlerdeki yangını söndüremeyeceklerini anlayınca, koşarak kaçmışlardı… taa buraya kadar. Ölülerine bile bakamamışlardı can korkusundan. Caminin dört bir yanı alev alevdi zaten. Aralarından bir kahraman çıkmış, telefonlar kesik olduğundan komşu köye kadar yürümüştü başlarına geleni haber vermek için."[623]

1993 yılında yaşanan iki katliamdan biri olarak tarihe geçen Başbağlar Katliamı*, "2 Temmuz'da Sivas'ta Pir Sultan Abdal'ı anma etkinlikleri için kente gidenleri hedef alan saldırıdan üç gün sonra*"[624] gerçekleşmiştir. Kulin, Erzincan halkının en acı günlerinden biri olan bu katliamın yaşandığı günü çarpıcı bir şekilde işler ve Sivas-Madımak Katliamı ile olan bağlantısını romanda şöyle aktarır.

"Evlerden iki de ceset toplamış çocuklar. İki ihtiyar yanarak ölmüş. Herhalde kaçamadılar yangından. Bir de not bırakmışlar, "Bu eylem Sivas katliamına bir yanıttır" diye. PKK'nın vahşet için bahaneye ihtiyacı varmış gibi?"[625]

---

[622] Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 118.
[623] Gös. yer.
[624] "*Başbağlar Katliamı: 27 yıl önce Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı köyde neler yaşandı?",* https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44722856, (28.10.2020)
[625] Ayşe Kulin, *Köprü,* s. 121.

Vali, iki olay arasında hiçbir gerçekçi bağlantının bulunmadığını düşünür. Sivas'taki olaylardan Kemaliye'de yaşayan köylülerinin sorumlu tutulmasını doğru bulmaz. O, bu baskını tam anlamıyla bir vahşeti olarak tanımlar ve katliam sonrası gördüklerini aklından çıkaramaz. Recep Yazıcıoğlu, Başbağlar Katliamını şu sözlerle değerlendirir:

"Bugün gördüklerinin, yaşadıklarının hiçbir tesellisi yoktu. Hiçbir açıklaması yoktu. Sivas olaylarına misilleme imiş! Sanki Sivas'takileri, Başbağlar'ın dünyadan habersiz gariban köylüleri yakmış! Birkaç gün önce, Sivas'taki otel yangınında can verenleri ve onlar kavrulurken, sırf kendilerinden farklı düşündükleri için çıra gibi yanan insanları kılları kıpırdamadan seyredenleri …"[626]

Bir Gün adlı yapıtta Zeliha kendi görüşünü bir bağımsızlık savaşı olarak niteler fakat Nevra onun bu görüşünü Cudi Dağı'nın eteklerinde yaşanan bir olayla bağdaştırarak sorgular. Yaşanan olayı gazeteye haber olarak aktaran kişi de kendisidir. Bu olayda çok küçük yaşta olan üç çocuk kendisi ile aynı görüşü savunanlar tarafından öldürülür. Aynı zamanda B. köyü baskınında da köyün *"erkekleri cami duvarına yan yana dizi"*lerek eşlerinin, annelerinin ve çocuklarının önünde onunla aynı tarafta olanlar tarafından taranarak öldürülürler. Nevra, bu iki haberi kanıt göstererek Zeliha'nın görüşlerini eleştirir ve onun düşüncesinin yanlışlığı üzerinde durur.[627]

Köprü romanının ana konusunu oluşturan ve yıllarca yapılamayan köprünün inşasının tamamlanma safhası için yöreye gelen montaj ekibine, Kemaliyeliler unutamadıkları dehşet anlarından "*Erzincanlı karı-koca öğretmenlerin PKK tarafından paramparça edilmesini, birkaç ay evvel karakolun basılıp jandarmaların öldürülmesini ve elbette Başbağlar katliamının vahşetini anlatmışlardı."*[628]

Yaşanılan coğrafyanın kadersel bağlantısı yöre halkına terör yüzünden nice acılar, zorluklar yaşatır. Modernleşme çabaları için bölgeye gelen insanların vahşice

[626] Ayşe Kulin, *age.*, s. 125.
[627] Ayşe Kulin, *Bir Gün*, s. 27.
[628] Ayşe Kulin, *Köprü*, s. 201.

öldürülmeleri ve inşaat çalışmalarının engellenmesi gelişim sürecindeki aksaklıkları oluşturur. Nitekim Vali'nin canla başla uğraştığı köprü yapımında çeşitli aksaklıklar yaşanır ve bunların arkasındaki engelleyici unsur olarak karışımıza sürekli terör örgütü çıkar. Yıllardan beri köprü isteyen köylülerin yardımına koşan Vali'nin çalışmaları PKK yüzünden sekteye uğrar. *"Allah'ın cezası PKK, sırf montaj ekibi yerine ulaşmasın diye feribotlarını yak*"ar ve bu olay *"ERZİNCAN'DA ACILAR HİÇ DİNMİYOR. TERÖRİSTLER BU KEZ DE BAŞ PINAR'DA FIRAT'IN ÜSTÜNDE ÇALIŞAN FERİBOTU YAKTILAR."* haberi ile duyurulur.[629]

Nevra, Türkiye Cumhuriyeti'nde Kürtlerin yirmi sekiz kere ayaklandığını buna rağmen devletin her defasında bu isyankârlara iyi niyetle yaklaşarak onları bağışladığını belirtir. Günümüzde de buna benzer bir durum mevcuttur. Nevra, bu hareketin başındaki kişiyi tanımlarken ona cani demeyi uygun görür. Çünkü çoluk çocuk demeden "*Bir çılgın kendini baş ilan edip, otuz bin kişinin ölümüne sebep ol"*muştur.[630]

Nevra, Zeliha'nın tek taraflı düşünmemesi gerektiğini söyleyerek bu vatanın bir parçası olarak elin gavuruna uyup neden sürekli isyan çıkardıklarını sorar. Bu isyanlar karşısında devletin kendini korumasının çok doğal karşılanması gerektiğini belirtir. Zeliha, Nevra'nın sözlerine karşılık elin gavuru dediklerinin onların yanlarında olduğunu ve özgürlük mücadelelerini destekliklerini söyler. Bu sözlerinden ne Zeliha'nın ne de aynı yolda hareket edenlerin Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı bir aidiyet hissetmedikleri anlaşılır.

Nevra, Zeliha'nın görüşündeki insanların zamanla bir devlet kurma hayalini gerçekleştirseler bile özünde savundukları özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuşamayacakları düşüncesindedir. Çünkü bu süreçte onları destekleyen ve arka çıkan Batı ülkeleri kendi isteklerini yaptırmak için her zaman onları kullanmışlardır.

---

[629] Ayşe Kulin, *age.*, s. 229.
[630] Ayşe Kulin, *Bir Gün*, s. 209.

Yeni bir devlet kurma maceralarının sonuçlarını iç konuşma tekniği ile şu sözlerle anlatır:

"*Bir gün, bir devlet dahi kursalar, bağımsız olamayacaklarını, çünkü her kim arka çıktıysa onlara, o arka çıkana sürekli bir diyet ödemek zorunda kalacaklarını, iplerinin hep birileri tarafından çekileceğini gösterebilmek... Batı ülkelerinin inayetiyle kurulan hiçbir ülkenin bağımsız olmadığını, olamayacağını ve huzur içinde yaşamayacağını, hem tarihten hem de günümüzden örneklerle gösterebilmek isterdim."*[631]

Kulin, özellikle 1990'lı yıllardaki terör olaylarını işlediği iki romanında Şeyh Sait İsyanı'nı geniş bir çerçevede işler. Bunun yanında Kürt halkının olumsuz tutum ve davranışlarının sebebinde isim ve ana dil haklarının olduğunu da dile getirir. Zeliha'nın "*Yıllarca istediğimiz ismi veremedik çocuklarımıza."*[632] söylemiyle bu düşünce somut bir hâle bürünür.

Yazar, her şeye rağmen iki milletin aynı köklere sahip olduklarını Anadolu'ya birlikte hayat verdiklerini hem yazar anlatıcı hem de kahraman anlatıcılar ile destekler. Röportaj sırasında Nevra ve Zeliha'nın çocukluk arkadaşı oldukları ortaya çıkar. Nevra, çocukluğunu babasının devlet görevlisi olarak atandığı doğuda Zeliha ile aynı yerde geçirmiştir. Birbirlerini tanımaları üzerine geçmişe doğru bir yolculuk yaparlar. Nevra, Zeliha'ya o günlerden en çok hafızasında kalanın ne olduğu sorduğunda dedesinin anlattığı yarı gerçek yarı kurgu öyküler olduğunu söyler. Dedenin anlattığı hikâyeler ile büyüyen iki kız *"omuz omuza Kurtuluş Savaşı"*nı[633] kazanan; *"bizi küçümseyen Fransızları, İtalyanları, İngilizleri söküp at"*an[634] ecdatları ile her defasında gurur duymuşlardı. Kurtuluş Savaşı'nda Türklerin ve Kürtlerin düşman askerlerine karşı verdikleri çetin mücadeleyi anlattığı kısımlar her ikisinin zihninde hâlâ canlılığını korur.

---

631 Ayşe Kulin, *age.*, s. 210.
632 Ayşe Kulin, *age.*, s. 30.
633 Gös. yer.
634 Ayşe Kulin, *age.*, s. 203.

Kulin'in biyografik romanı olan ***Adı: Aylin***'de psikiyatr olan Aylin Devrimel Radomisli, 1991'de *"Körfez Savaşı'na katıl"*arak savaşta ruh sağlığı bozulan askerlere yardım etmek için Irak'a gider. Burada kendine ait olan "Işık Terapisi" sonucunda tehditler almaya başlaması ve istifası geniş bir yelpaze ile okura sunulur.[635]

3.4.8. Gündemdeki Olaylar

2000'li yıllarda yaşanan sıcak gündemi de romanlarına konu olarak seçen yazar, bu hususta gelecekte okurlar tarafından okunmayı dileyerek yaşanılan tarihî olayları eserlerinde işlediğini belirtir.

2012 yılında Çamlıca Tepesi'ne yapılacak cami için düzenlenen yarışma sonucunun TMMOB tarafından eleştirilmesi ve romanın asli karakterlerinden birinin bu eleştiri sonucu işini kaybeden bir mimar olarak kurgulanması ***Dönüş*** adlı eserinde sunulur.

Roman kahramanı Hakan'ın işinden ayrılış süreci ile dönemin Başbakanı'nın Çamlıca Tepesi'ne yaptırmaya karar verdiği caminin bağlantısı verilir. Yapılması planlanan cami için düzenlenen yarışmada kazanan proje Sultan Ahmet Camii'nin aynısıdır. Bu durumu eleştiren yazısını yayınlayan Hakan, işinden çıkartılır ve bu durumu Eda'ya açıklamaya çalışır. Yüzyıllar öncesindeki Sultan Ahmet Camii'nin mimarisine saygı duyduğunu ancak Çamlıca Tepesi'ne günümüz mimarisine yakışır bir caminin yapılması gerektiğini savunur. Sırf Başbakan istediği için onun seçtiği caminin yapılmasını eleştirir. Ayrıca eleştirisinde bu seçim ile beş yüz seneden beri Türk mimarisinin ilerleyememiş olduğu kanısına varılabileceğini özellikle belirtir.

"Öncelikle Sultan I. Ahmet zamanında yapılmış bir caminin, 2013 yılında tekrar edilmesinin beni bir Türk mimar olarak ne kadar utandırdığını yazdım. Birileri bize, siz Türkler ne biçim insanlarsınız? Beş yüzyıl içinde, bir adım olsun ilerlemediniz mi, geçip giden zamanda yeni çizgiler, yeni kavramlar geliştiremediniz mi demez mi?

[635] Ayşe Kulin, *Adı: Aylin*, s. 253.

Tekrardan, kopyadan başka şey bilmez misiniz, diye sormaz mı, diye yazdım. Mimari yapıların kendi zamanlarının özelliklerini yansıtması çok önemlidir, biliyor musun? Arkeologların, kazıların hangi devre ait olduğunu nasıl anladıklarını bilirsin elbette."[636]

Yazar, 2013 yılında meydana gelen Gezi Parkı Olaylarına hem ***Kördüğüm*** hem de ***Handan*** adlı eserlerinde değinir. ***Kördüğüm***'de Esra (Gizem), Tarık ile tanıştığı anı babasına şu şekilde anlatır:

"Gezi Parkı olayları sırasında, Türk Tabipler Birliği'nin Taksim'de geçici olarak kurduğu acil serviste çalışırken, Tarık'ın plastik mermiyle yaralanan koluna pansuman yaptığımı, onun da karşılığında beni bir kahve içmeye davet ettiğini anlattım."[637]

Murat Belge, *"Edebiyatta bir karşılaştırma yaparken Gezi protestosunun analizine girmenin bir uygunsuzluğu var. Ama aydın kavramının tarih içinde seyrini anlatırken, önemli bir dönüşüm noktasına geldiğimiz için bu uygunsuzluğa rağmen bu sözü biraz daha uzatacağım."*[638] der. Sonrasında Kulin'in ***Handan*** adlı romanındaki kurgu karakterler üzerinden yaşanan Gezi Parkı direnişi ile paralel açıklamalar yapar. Kulin ve Belge'nin olaya yaklaşımının aynı olması dikkate değerdir.

Handan romanında ise uzun yıllar Amerika'da kalmış olan Defne'nin babasının ölümü üzerine İstanbul'a dönmesi ve Türkiye'deki ilk günlerinde Gezi Parkı olaylarına katılarak gözaltına alınması anlatılır. Gezi Olayları ile ilgili hem televizyon haberlerinin hem de eylemlerin canlı bir şekilde anlatıldığı roman, dönemin hükûmetine eleştirel açıdan yaklaşır. Defne, dışarıdan bir gözlemci olarak devletlerin bazı itirazları görmezden geldiğini ve bu durumun sadece Türkiye'de değil Amerika'da da aynı şekilde olduğunu halası Handan'a açıklar. O, medyanın gerçekleri

---

[636] Ayşe Kulin, *Dönüş*, s. 172.
[637] Ayşe Kulin, *Kördüğüm*, Everest Yayınları, İstanbul 2017, s. 104.
[638] Murat Belge, *Step ve Bozkır*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 68-69.

yansıtmayarak Amerika'nın menfaatleri için Ortadoğu'yu karıştırması ve Gazze'deki yaşananlar ile ilişkilendirmesine şu şekilde değinir.

"Öyle de, Gazze'yi kan gölüne çevirenlere karşı çıt çıkmıyor. Amerika kendi menfaatleri için dünyayı karıştırırken, itirazı olanlar asla seslerini duyuramıyorlar. Orada da basın ve medya belli bir çetenin elinde. Halk orada da gerçeklere ulaşamıyor."[639]

Kördüğüm adlı romanda Asiye, 2013-2014 yıllarında etkisini artıran IŞİD terör örgütünden kaçarak kurtulmaya çalışır. O, *"Çok kötü bir örgüt. Bizim bulaştığımız…"* sözleriyle pişmanlığını dile getirilir.[640]

2016 yılında gerçekleşen 15 Temmuz darbe teşebbüsüne adı geçen eserde yer verildiğini görmekteyiz. Yakın tarihimizde yaşanan olayların içinde bulunduğu zaman dilimini kapsayan romanda ülkenin içinde bulunduğu karışıklık aktarılır. Yazar, polislerin bu olayla ilgili soruşturmayı yürütürlerken bir taraftan da "*onların da başında Fetö işi var ya şu aralar, işleri başlarından aşkın"*[641] sözleriyle içinde bulundukları zorluklarla uğraştıkları aktarılır. 15 Temmuz darbe teşebbüsünü gerçekleştiren zihniyetin devletin resmî kurumlarına sızmış olan örgüt elemanlarının varlığı ve bu yapıya ait unsurların Polis Teşkilatı'nın içinde de olmalarına değinilir.

3.4.9. Cumhuriyet Yıllarında Kadın

Kulin, romanlarında çok çeşitli karakterler kurgulayarak onların pek çok sorununu dile getir. ***Adı: Aylin, Veda, Umut, Hayat, Hüzün, Hayal, Füreya, Tek ve Tek Başına Türkan*** romanlarındaki kadınların gerçek şahsiyetlerden oluşması ve cumhuriyet ile yollarının aydınlanarak Türk kadının günümüze kadar ilerleme süreci onun romanlarında hayat bulur.

---

639 Ayşe Kulin, *Handan*, s. 258.
640 Ayşe Kulin, *Kördüğüm*, s. 74.
641 Ayşe Kulin, *age.*, s. 40.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen devrimler halka çok tesir eder. Mustafa Kemal ve Latife Hanım'ın nikâhında gerçekleşen usul Füreya'nın annesini de etkiler. Çünkü daha önce hiç görmediği şekilde bir nikâh töreni gerçekleşir. Mustafa Kemal ve Latife Hanım vekil tayin etmeden 29 Ocak 1923 tarihinde evlenirler.

"Latife'ninki, İzmir Valisi Abdülhalik Bey'di, paşanınki ise Başyaver Salih Bey. Gazi Paşa, kadıya, 'Efendim, biz Latife Hanım ile evlenmeye karar verdik. Lütfen lazım gelen muameleyi yapar mısınız?' dedi."[642]

4 Ekim 1926 yılında kabul edilen *"Türkiye'nin laikleşmesi bakımından önemli bir adım olan"*[643] Medeni Kanun'da, kız çocuklarla erkek çocukların eşit haklara sahip olması; Şeyh Sait'in ise *"Medeni Kanun'a karşı"* çıkması ***Bir Gün*** romanında mukayese edilir. Zeliha'nın dedesi isyanın başarılı olması durumunda kız torununa *"senin hayrına olmazdı pek"* diyerek kadınların cumhuriyet ile kazandığı önemli haklardan birini vurgular.[644]

Adı: Aylin'de Osmanlı Sadrazamı Mustafa Naili Paşa'nın torunu, Fatma Esma Nayman, Büyükada'da Atatürk ile tanışır ve onun dikkatini çeker. Hatta bu sürecin sonunda "*bizzat Gazi tarafından Meclis'e girmek üzere ikna edilip Ankara'ya çağrılacak"* kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesinden sonraki ilk seçim olan 8 Şubat 1935 yılında, *"Meclis'in ilk kadın milletvekillerinden"* biri olacaktır. Esma, katıldığı konferanslarda tüm dünyaya Türk kadının konumunu aktaran isimler arasındadır.[645]

Kulin, ***Füreya*** romanında Koral'ın yaşantısı ile Türk kadının yerini ve kazandığı statüyü geniş bir şekilde işler. Füreya, Mustafa Kemal Atatürk'ün defterine yazdığı *"memleketinize faydalı olunuz"* notunu hayat felsefesi olarak kabul eder. Reşat Nuri Güntekin'in "Çalıkuşu" romanındaki Feride karakterini emsal alarak onun gibi

---

642 Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 84.
643 Ali Sarıkoyuncu vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2009, s. 291.
644 Ayşe Kulin, *Bir Gün*, s. 146.
645 Ayşe Kulin, *Adı: Aylin*, s. 28.

Anadolu'ya gitmeyi ve tüm bilgilerini çocuklara öğreterek onları aydınlık bir geleceğe kavuşturmayı hedefler. Aynı zamanda Füreya, Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlere ve yeniliklere tamamen bağlı biridir ve bu özelliğinden dolayı kendini *"cumhuriyet kızı"* olarak tanımlar.[646]

Türkiye'nin ilk kadın seramikçisi Füreya'nın babası Emin Bey, Mustafa Kemal ile okul arkadaşıdır. İşgal döneminde Anadolu'ya silah temini hususu için yapılan görüşmelerde Mustafa Kemal, Füreya'nın defterine birkaç satır karalar. *"'Füreya Hanım,' diye başlıyordu, 'Görüyorum ki siz çok çalışkan bir insansınız. Millet sizden çok şey bekliyor. Siz çalışmalı ve bir şeyler vermelisiniz memlekete.'"* Bu not ile Mustafa Kemal'in kadınların özgür bireyler olarak her alanda yükselmelerini ve Millî Mücadele ile temeli atılan yeni ülkede önemli rol üstlenmelerini istediği görülmektedir.[647]

Füreya, aldığı yeni kararları ailesiyle paylaşır fakat annesi bu kararlara karşı çıkar. Füreya, onların tepkilerine cevaben büyük babasının yaptıklarını hatırlatarak kendi kararlarının doğruluğu konusunda zemin hazırlar. Çünkü Koral'ın büyükbabası "*Şakir Paşa, Ada'da Türk çocukları için okul aç"*an bir devlet adamıdır. Bunun yanında cumhuriyet rejimi ile onu *"destekleyecek devrimler*"in olacağını düşünmektedir.[648]

Füreya'nın ilk evliliği hayal ettiği hayatı ona sunmaz. Yaşadığı zorluklar ve çalkantılı zamanlar onu Mustafa Kemal'in yazdığı satırları düşünmesine iter. O, hayatını cumhuriyetin aydınlık ve bilge yüzlü bir kadını olarak kurgulamak isterken evliliği onu içinden çıkılmaz bir buhrana sürükler. Kocasının ona uyguladığı şiddet sonucunda fikirlerinin hiçbir ehemmiyetinin olmadığını düşünmeye başlar. Hâlbuki Mustafa Kemal, Samsun' a çıkmadan evvel ona *"ülkemizi sizin gibi yetişmiş gençler inşa edecek demişti."*r.[649]

---

[646] Ayşe Kulin, *Füreya,* s. 120.
[647] Ayşe Kulin, *age.*, s. 86.
[648] Ayşe Kulin, *age.*, s. 121.
[649] Ayşe Kulin, *age.*, s. 133.

"Füreya kendini, apartmanlarının balkonundan yarı beline kadar sarkmış, Refet Paşa'nın, kurtuluştan sonra, İstanbul caddelerinden atının üzerinde muzaffer bir kumandan olarak geçişini" izledikten sonra düşman işgalinden kurtulan yeni Türkiye'nin modernleşmek için ardı ardına sıralanan inkılaplarını heyecanla takip eder.

Füreya'nın gözünden yeni kurulan devletin attığı küçük ama sağlam adımlar şöyle aktarılır:

"Atatürk, kendini savunmaktan aciz Türk kadınlarını savunan, koruyan kanunlar getirmişti. Atatürk, yalnızca yüzde sekizi okuryazar olan bir milletin, üç ay gibi kısa zamanda, her yaştan insanıyla okur yazar olmasını sağlamıştı.

Atatürk, insanını kendi öz dilinde konuşturmuştu tanrısıyla. Kadınların güzel yüzlerini güneşe, insanların beyinlerini ışığa açmıştı. Üç beyazlar, şeker, un ve pamuk, Türk fabrikalarında üretiliyordu tıkır tıkır."[650]

Türkiye'de inkılaplar ile çağdaşlaşma hareketleri başladığında Füreya'nın hata olarak gördüğü ilk evliliği çoktan sonlanmıştır. O, yeni bir karar verme süreci ile karşı karşıyadır. Kılıç Ali'nin kendisiyle evlenme isteğini en ince ayrıntısına kadar düşünür. Atatürk'ün en yakınındaki isimlerden biri olan Kılıç Ali ile evlendiği takdirde yapılan devrimlerin onun yaşantısında olumlu bir etki yaratacağını düşünür. Mustafa Kemal Atatürk'ün kadınlara verdiği hakların ona modern hayatın tüm olanaklarını en iyi şekilde sunacağına karar verir. Aynı zamanda Kılıç Ali ile evlendiğinde Ankara'ya yerleşme olanağı bulacaktır; bu, onun için arayıp da bulamadığı bir fırsattır. Çünkü orada modern yaşamın gerçeklerine uygun olarak eğitimli ve entelektüel insanlarla paylaşımlarda bulunma imkânına kavuşacaktır.

Kılıç Ali, bu evliliği hem mantık hem de aşk evliliği olarak yorumlar çünkü Atatürk'ün idealleri doğrultusunda Füreya; bilgili, kültürlü, yabancı dil bilen ve *"Türk kadınlarına örnek olabilecek"* biridir. Füreya'nın güzelliğini göz ardı etmeyen Kılıç

[650] Ayşe Kulin, *age.*, s. 163.

Ali, hayatının *"savaşlarda çarpışarak geçti"*ğini ve onun kendisi için biçilmiş bir kaftan olacağını ifade eder.[651]

Füreya ile Kılıç Ali evlendikten sonra Gazi ile ilk buluşmaları Dolmabahçe Sarayı'nda olur. Mustafa Kemal'in davetiyle düzenlenen yemeğe İsmet Paşa, Galip Bey, Şükrü Kaya, Afet İnan, Cevat Abbas gibi önemli isimler katılırlar. Onun sofraları âdeta bilgi şöleni gibi çok geniş bir yelpaze üzerine kurulur. Davetli oldukları yemek esnasında Afet İnan'ın tezi üzerine değerlendirmeler yapılır. Mustafa Kemal "*Afet Hanım'a tezi yüksek sesle okuttur"*duktan sonra değerlendirmeleri için Fransızca bilenlere söz hakkı verir.[652] Cevat Abbas'ın eşi ile Füreya'nın bu tezle ilgili düşüncelerini öğrenmek ister. İki kadın da böyle bir ortamda heyecanlanırlar fakat Füreya, aklında kalanları heyecanla oradakilere aktarır ve Atatürk'ün beğenisini kazanır.

Atatürk'ün Füreya ile Cevat Abbas'ın eşinin düşüncelerini belirteceği demokratik bir ortam sunması Türk kadının modernleşme sürecinde görülen önemli adımlardandır.

Füreya'nın, Atatürk'e yakın olmaktan duyduğu memnuniyet ve Kılıç Ali'nin, ona olan bağlılığından kaynaklanan iyi ilişkileri okura hatırlatılır. İstanbul'da Atatürk'ün Yaver Köşkü'nün tam karşısına düşen tarafta bir ev satın alırlar. Hatta *"Atatürk'ün köşkünde tamirat bitmediği için, birkaç gece onu evlerinde misafir"* ederler. Füreya'nın köklü bir aileden gelmesi ve elit kesme hitap etmesi sebebiyle *"Atatürk, özellikle yabancı misafirleri ağırlayacağı zamanlar, Füreya'dan sofraların ve menünün tanzimini rica"* eder.[653]

Füreya'nın annesi Hakkiye Hanım, ölüm döşeğindeyken Füreya, onun elini tutar ve zihninden annesiyle ilgili şu cümleler geçer. *"Cumhuriyet'e ayak uydurmasını bilmiş, Cumhuriyet'i sevmiş bir Osmanlı kadınıydı. Son Osmanlıydı o. Okula*

---

[651] Ayşe Kulin, *age.*, s. 165.
[652] Ayşe Kulin, *age.*, s. 171.
[653] Ayşe Kulin, *age.*, s. 177.

gitmemiş, evde yetişmişti, ama Belediye Meclisi'nde üye olacak kadar güncelle iç içeydi ve akıllıydı." Füreya'nın annesini değişime ayak uydurabilen bir birey olarak değerlendirebiliriz. Tüm bunlar Türk kadının cumhuriyet ile sahip olduğu hakları da bize hatırlatmaktadır. [654]

Mustafa Kemal Atatürk, kurduğu yeni ülkede kadınlara son derece önem verir. Kadınların eğitimini ve onların gelişmesini bizzat takip eder. O, "*Kadınlarla erkeklerin bir arada yaşamayı öğrenmeleri, kadınların çarşaftan kurtulup, toplum içinde yer alabilmesi için elinden geleni*" yapar ancak danslı toplantılarda kadınların aşırıya kaçmasına kesinlikle karşı çıkarak bunu hareketleriyle belli eder.[655]

Handan romanındaki iki Handan karakterinin diyaloglarını incelediğimizde hayal ve gerçek imgelerin geriye dönüş tekniği ile Kurtuluş Savaşı sonrasındaki inkılaplar ile kadınların elde ettiği haklara sahip olma sürecini görürüz. Burada hayal olarak okurun karşısına getirilen Handan, Halide Edip Adıvar'ın Handan romanındaki karakterdir. Kulin'in Gezi Parkı olaylarını konu alan ***Handan r***omanında ete kemiğe bürünen Millî Mücadele yıllarını gözler önüne seren Handan, Türk kadınının bugün sahip olduğu hakların geçmişte zor şartlar ile kazanıldığını ifade eder. Halide Edip'in Handan'ı diğer Handan'ın Gezi Parkı'nda yaşadığı olaylarına karşı kendisinin *"bin mislini başka meydanlarda verdiği*"ni anlatır.[656]

Ayşe Kulin'in Handan'ı kadınların özgür olmalarını *"Cumhuriyet devrimlerine"* borçlu olduğunu savunur. Halide Edip'in Handanı ise "*Kadının şahsiyet kazanması, önce ince ince romanlarda, makalelerde işlendi. Misal istiyorsan, işte ben!"* sözleriyle cumhuriyet devrimlerine gidilen yolda onun kadın karakterlerinin ışık tuttuğunu söyler.

Bu karşılaştırma iki kadının şahsında; iki durum, dönem, idare velhasıl her şey, iki dünya arasında yapılır. Sonra gelen, bu marifeti sadece kendi döneminden

---

[654] Ayşe Kulin, *age.*, s. 336.
[655] Ayşe Kulin, *age.*, s. 178.
[656] Ayşe Kulin, *Handan*, s. 138.

bilmekte, eskiyi yok saymaktadır. Ancak gerçekte onun varlığı önceki dönemde yaşanılan sıkıntıların, mücadelelerin ve nice fedakârlıkların neticesidir. Yani bugün, varlığını dünden aldığı ile inşa etmiştir. Bugün, dünün yeni bir varlığa evrilerek devamıdır. Bu, zamanda kesinti ve bölünme olamaması, sosyal varlığın zaman içinde yaşadıkları ile değişerek yeni biçimlerde devamı anlayışına varır ki bu da Tanpınar'ın "değişerek devam etmek, devam ederek değişmek" fikrinin bir başka ifadesidir.[657]

Halide Edip'in yarattığı Handan "*imparatorluğun dağılmakta olduğu bir dönemde yarat"ılmıştı;* Ayşe Kullin'in yarattığı Handan ise *"Modern Türkiye'nin çağdaş ve kişilikli kadını"*ydı.[658] Bu iki karakteri incelediğimiz zaman Cumhuriyet yıllarında kadının kazanmış olduğu haklar sonucunda vizyonlu bir yapıya dönüştüğünü görmekteyiz. Bu dönüşümü işgal yıllarında Türk kadınının fedakârlıklarına borçlu olduğunu Halide Edip'in Handan'ından da duymaktayız.

Ayşe Kulin'in Handan'ı Urla'da dinlenirken karşısına Halide Edip Adıvar'ın Handan'ı çıkar ve ikisi arasındaki benzerlik ve farklılıklar vurgulanmaya başlanır. Romanın başında Ayşe Kulin'in Handan'ı çocukluk yıllarındaki tek benzerliklerinin isimleri olduğunu belirtir ve Halide Edip'in Handan'ını "*Osmanlı paşalarının Avrupa görmüş çocukları*" olarak niteler; Ayşe Kulin'in Handan'ı ise "*Cumhuriyet'in İzmirli memur çocukları*" olarak verilir. Bugün var olan modern Türk kadının elde etmiş olduğu hakları işgal döneminde yaratılan Handan karakterine borçlu olduğu dile getirilir.[659]

Romanlarının merkezine her zaman güçlü kadınlar alan Kulin, Türk kadını ile ilgili görüşlerini şu şekilde açıklar.

"Cumhuriyet, Türk kadınları için Allah'ın bir lütfudur. Kadının, eğitim alanında, miras edinmede ve sosyal hayatta erkekle eşitlendiği, siyasi haklarına ise pek çok Avrupa ülkesindeki kadınlardan yıllar önce kavuştuğu bir dönemdir.

---

[657] Gös. yer.
[658] Ayşe Kulin, *age.*, s. 252.
[659] Ayşe Kulin, *age.*, s. 17.

Cumhuriyetin kuruluşundan on beş-yirmi yıl sonra, Türk kadınları, hekimlikten mühendisliğe, eczacılıktan avukatlığa, her meslek dalında çiçekler gibi açmışlardır. Özellikle eğitim sektöründe çok başarılı olmuşlardır. Ama her şeyden önce kimlik kazanmış, birey olmuşlardır.

Sadece kadınlar mı, devletin en yüksek mertebelerine ulaşabilen yoksul köylü çocukların önünü de yine Atatürk'ün insancıl, kucaklayıcı, modern devrimleri açmıştır." (Görüşme I: 23.11.2020)

3.4.10. Cumhuriyet Yıllarında Yenileşme Hareketleri

Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türk milleti, İtilaf devletlerini cansiperane bir kahramanlıkla yenmeyi başarır. Savaş alanındaki bu galibiyeti taçlandırmak ülkenin bir an önce çağdaş bir seviyeye ulaşması ile mümkün olacaktır. Batılı devletlerden geri olmadığımızı kanıtlamak adına ülkedeki yenileşme sürecini en iyi şekilde benimsemek gerekir. Bu sürecin içerisinde yer alan Zeki Salih Bey'in oğulları Nusret ve Muhittin öncelikle vatanına faydalı olmak için orduya katılmayı düşünürler fakat sonradan bu düşüncelerinden vazgeçerler. Vazgeçmelerindeki temel etken Mustafa Kemal'in dile getirdiği *"Yurtta Sulh, Cihanda Sulh"* sözüdür. Onlar için bu sözün altında yatan anlam şudur: "*Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin artık askere değil, doktorlara, mühendislere, mimarlara, teknisyenlere ve öğretmenlere ihtiyacı vardı.*"[660] Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde bir an önce gelişmek için yapılan değişim hamlesinin mimarı Mustafa Kemal Atatürk'tür.

Umut romanında genç bir mühendis olan Muhittin Kulin, İstanbul'daki hayatına veda ederek Adana'ya gider. Burada Seyhan nehri için yapılacak projede görevlendirilir. O, "*Anadolu'ya su, ışık, hayat götürmek için!"* var gücüyle çalışır. Onun bu çabası genç nesillerin hedefini açıkça ortaya koymaktadır: "*Hıristiyan*

[660] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 106.

dünyanın insanının, Anadolu insanını küçümsememesi, hor görmemesi ve bir gün aklına esip bu toprakları yine işgale kalkmaması."[661]

Ülkesindeki yeniliklerin ve değişimlerin eğitimli genç beyinlerin tamamına aksettiğinin bir yansıması olarak eserimizde karşımıza çıkan karakter yazarın babası Muhittin Kulin'dir.

Muhittin Kulin, Adana'ya tayin olduktan sonra yeni düzen ile ilgili değerlendirmeler yapar. Ülkenin büyük bir savaşı kazanarak bağımsızlığını ilan etmesinin çok büyük bir emsal teşkil ettiğini fakat diğer savaşımızın yeni başladığını şu sözlerle özetler: "*Bu, bizim İkinci Kurtuluş Savaşımız. Birinciyi kazandık, düşmanı topraklarımızdan kovduk. Şimdi de kötü kaderimizi yeneceğiz. Yanmış, yıkılmış yurdumuzu tamir edeceğiz. Buradaki bataklığı kurutacağız. Adana Ovası'nı boydan boya pamuk tarlasına dönüştüreceğiz."*[662]

O, bataklığın bembeyaz bir pamuk tarlasına dönüşeceği günlerin hayalini kurar. Ülkenin yerli üretiminin gelişmesi için elinden gelen tüm çabayı ortaya koyacağından şüphesi yoktur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin dışa olan bağımlılığını azaltmak için tüm millet gibi o da millî bilinçle hareket eder ve hedeflerini şöyle sıralar:

"Pamuğumuzu kendi yerli fabrikalarımızda dokuyacağız. Artık sadece bize ait olan demiryollarında, kumaşlarımızı yurdun dört bir tarafına göndereceğiz. Yurtdışına da ihraç edeceğiz. Buralarda hep fabrikalar açılacak."[663]

Füreya, günümüzde tüm dünyaca bilinen beyin fırtınası tekniğini Mustafa Kemal Atatürk'ün yemek sofralarında bilinçli olarak kullandığını aktarır. Atatürk, belli konularda hem bilgi sahibi hem de konuyla ilgili olmayan insanları aynı sofraya

---

[661] Ayşe Kulin, *age.*, s. 113.
[662] Ayşe Kulin, *age*., s. 148.
[663] Gös.yer.

davet ederek tüm fikirleri öğrenmeyi amaçlamıştır. "*Atatürk'ün sofraları, bir okul gibi"*ydi. O, yenilikleri önce yakınları ile paylaşır ve ilk onların tepkilerini ölçerdi.[664]

Mustafa Kemal Atatürk'ün sofralarının en önemli konusu *"Dil Kurultayı'ndaki gelişmelerdi"*r. Atatürk özellikle *"Türk diline ve Türk tarihine"* büyük bir ehemmiyet verir. Sofrasında bu konuları özellikle ele alır. Bunu bilen çevresi de bu konulara hazırlanarak yemeğe katılır. Anlaşılıyor ki Atatürk için dil ve tarih bir ulusun varoluşunun temelini oluşturan faktörlerdir.[665]

Yeni devletin ulaşım alt yapısının ne kadar kötü durumda olduğu da gözler önüne serilir. "*Cumhuriyet'in kurulduğu yıl, Anadolu'daki toplam şose şebekesi 14.000 kilometreydi."* Demiryolu ise yeterli seviyede değildi ve bunun yanında millîleşme konusunda sıkıntılar yaşandığı denizyolunun üç beş parça ulaşım aracından oluştuğu romanda okura hatırlatılır.[666]

Devletin politikaları çerçevesinde başlayan yol inşaatlarında yoksul yöre insanlarının para kazanmaya başlamasıyla "*ağaların tarlalarında"* çalışmayı bıraktıkları görülür. Bu durum aşiret reislerini rahatsız eder.[667]

Kulin, eserlerinde yenileşme hareketlerine olan bağlılık ve çabaların yanında engelleri de açık yüreklilikle kaleme almıştır. Türkan Saylan, cüzzam hastalığının araştırılıp tedavi edilmesi için öncelikle Adana'ya daha sonra Van'a gider. Adana'ya gittiğinde ağaların her şeyi elinde bulundurdukları ve siyasilerin de onlara destek olduklarına şahit olur. Ağaların siyasi iktidarla iş birliği içinde olmaları onların aynı zamanda birer siyasi figür olarak karşımıza çıkmasını sağlar. *"Bu ağalar zengindiler, güçlüydüler, kendilerine kul olan bir sürü adamları vardı, devletle ilişki içindeydiler; muhtar, belediye başkanı, milletvekili oluyorlardı."*[668] Onların köylerini düşünen

[664] Ayşe Kulin, *Füreya*, s. 172.
[665] Ayşe Kulin, *age.*, s. 175.
[666] Ayşe Kulin, *Umut*, s. 152.
[667] Ayşe Kulin, *Köprü,* s.152.
[668] Ayşe Kulin, *Tek ve Tek Başına Türkan*, s. 273.

insanlar değil de sadece kişisel menfaatleri peşinde koşan basit insanlar olduklarını çarpıcı bir şekilde göstermiştir.

3.5. AYŞE KULİN'İN ROMANLARINDA TARİHÎ ŞAHSİYETLER

Çalışmamızda incelediğimiz yirmi üç romandaki şahıs kadrosunun çok zengin oluşu ve olayların tarihimizdeki gerçek kişilerden beslenişi onun eserlerini daha ilgi çekici kılar.

Kulin, pek çok romanını yakın çevresindeki kişilerin tarihsel bağlantısı ile kurgulamıştır. Özellikle ***Veda*** ve ***Umut*** romanlarında yazarın kendi geçmişi son Osmanlı Maliye Nazırı Ahmet Reşat perspektifi ile döneme ışık tutmuştur.

Dönemin padişahlarının, sadrazamlarının ve devlet adamlarının yazarın romanlarında hayat bulması tarihî açıdan ele alındığında eserlerinin ortak özelliğini oluşturur. Özellikle Füreya Koral ve Aylin Devrimel'in dedelerinin Osmanlı Devleti'nde bir dönem sadrazamlık görevini yapan gerçek şahsiyetler oluşu okurun Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında köprü kurmasını sağlar.

Kulin'in romanlarında dikkatle değindiği Atatürk ilke ve inkılapları konusunda da dönemin önemli isimleri şahıs kadrosuna eklenir. Kulin'in romanlarında geçen tarihî şahsiyetleri tabloda şu şekilde gösterebiliriz:

No	**Tarihi Şahsiyetler**	**Doğum Tarihi**	**Ölüm Tarihi**
1	Ban Kulin	1163	1204
2	Fatih Sultan Mehmet	1432	1481
3	Yavuz Sultan Selim	1470	1520
4	Gazi Hüsrev Bey	1480	1541
5	Kanuni Sultan Süleyman	1494	1566

6	Genç Osman	1604	1622
7	II. Mahmut	1785	1839
8	Giritli Deli Mustafa Paşa	1798	1871
9	Pertevniyal Valide Sultan	1810	1883
10	Serasker Avni Paşa	1819	1876
11	Şevkefza Valide Sultan	1820	1889
12	Mithat Paşa	1822	1884
13	Abdülmecit Han	1823	1861
14	Damat Nuri Paşa	1824	1890
15	Adile Sultan	1826	1899
16	Abdülaziz Han	1830	1876
17	V. Murat	1840	1909
18	II. Abdülhamit	1842	1918
19	Ahmet Reşat Paşa	1849	1927
20	Çerkez Hasan	1850	1876
21	Damat Ferit	1853	1923
22	Mabeyinci Fahri Bey	1854	1919
23	Şakir Paşa	1855	1914
24	Sultan Vahdettin	1861	1926
25	Cevat Paşa	1870	1938
26	Behiç Erkin	1876	1961
27	Albert Malche	1876	1956
28	Akil Muhtar Özden	1877	1949
29	Mustafa Kemal Atatürk	1881	1938
30	Emin Koral	1881	1959
31	İsmet İnönü	1884	1973
32	Şükrü Saraçoğlu	1887	1953
33	Kılıç Ali	1889	1971
34	Cevat Şakir Kabaağaçlı	1890	1973

35	Numan Menemencioğlu	1893	1958
36	Reşit Galip Bey	1893	1934
37	Hakkiye Hanım	1893	1971
38	Mustafa Necati Uğural	1894	1929
39	Prof. Dr. Schwartz	1894	1977
40	Latife Hanım	1898	1975
41	Adnan Menderes	1899	1961
42	Cevdet Sunay	1899	1982
43	Münir Nurettin Selçuk	1900	1981
44	Fahri Korutürk	1903	1987
45	Aliye Berger	1903	1974
46	Gerhard Schliemann	1907	1983
47	Füreya Koral	1910	1997
48	Fatin Rüştü Zorlu	1910	1961
49	Necdet Kent	1911	2002
50	Nihat Erim	1912	1980
51	Talat Aydemir	1917	1964
52	Hasan Polatkan	1915	1961
53	Kenan Evren	1917	2015
54	İran Şahı Pehlevi	1919	1980
55	Prof. Cavit Tütengil	1921	1979
56	Süleyman Demirel	1924	2015
57	Bülent Ecevit	1925	2006
58	Aliya İzzetbegoviç	1925	2003
59	DİSK Eski Başkanı Kemal Türkler	1926	1980
60	Necmettin Erbakan	1926	2011
61	Turgut Özal	1927	1993
62	Meclis Başkanı Sevinç Özgüner	1927	1980
63	Abdi İpekçi	1929	1979

64	CHP Milletvekili Abdullah Köksaloğlu	1930	1980
65	Türkan Saylan	1935	2009
66	Ümit Kaftancıoğlu	1935	1980
67	Ivan Stamboliç	1936	2000
68	Aylin Devrimel	1938	1995
69	Slobodan Miloseviç	1941	2006
70	Uğur Mumcu	1942	1993
71	Radovan Karadziç	1945	Yaşıyor
72	Timur Selçuk	1946	2020
73	Deniz Gezmiş	1947	1972
73	Yusuf Aslan	1947	1972
75	Hüseyin İnan	1949	1972
76	Recep Yazıcıoğlu	1954	2009
77	Hrant Dink	1954	2007

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı yıllarında dünyaya gelen yazarın saray terbiyesi alan bir aileye mensup olması ve büyük dedesi Ahmet Reşat'ın dizinde büyümesi onun eğitim, sanat ve felsefe anlayışını etkileyen unsurlardır. Yakın tarihte doğan Ayşe Kulin'in çevresindeki son Osmanlıların varlığı onun hem hayatına hem de kalemine farklı bir boyut kazandırmıştır.

Yazar; İstanbul'un işgali, Meclis-i Mebusan'ın basılması, Millî Mücadele'ye silah temini, saltanatın kaldırılarak Vahdettin'in saraydan ayrılması, Cumhuriyet ile başlayan modernleşme yıllarını ve inkılapların halka benimsetilmesi konularına pek çok romanında yer vermiştir. Bununla birlikte günümüzün önemli olayları olarak nitelendirebileceğimiz Gezi Olayları, Çamlıca Camii'nin yapımı, 15 Temmuz Darbe girişimi, FETÖ, Terör olayları, Kürt açılımı gibi toplumsal ve sosyolojik konulara da değinmiştir.

Boşnak soyunun etkisiyle Balkan coğrafyasını ve burada yaşayan halkın durumunu üç romanında ele almıştır. Kulin'in devir-eser-şahsiyet bağlamında değerlendirdiğimiz romanları; tarihî bir perspektif ile Balkanlar'ı, oradan göçerek Türkiye'ye gelen Balkan insanlarını, Türkiye'nin mevcut demografik çeşitliliğine rağmen nasıl bir toplumsal bütünlük sahibi olduğunu ve bunun temelindeki karşılıklı anlayış ve sevgiyi ortaya koymaktadır.

Kulin, realist çizgisi ile tarihsel süreçleri ortak bir payda üzerinden okura sunar. Onun bu tutumu olayları değerlendirirken ülke panoramasını tarafsızlık süzgecinden geçirerek okura sunmaktır. Yaşadığı tüm dönemi tarihe not düşmek adına kaleme alan ve okurda bir nebze olsun tarih merakı aşılamaya çalışan Kulin, Türkiye'de yaşanan sanatsal, kültürel, siyasal ve toplumsal her alanı çarpıcı örneklerle tespit eder.

Tarihî dokuyu her manada doyum noktasına ulaştıran yazar, eserlerinde gerçek şahsiyetleri işleyerek farklı bakış açılarıyla zenginleştirmiştir. Hem günümüz hem de tarihteki siyasi isimlerin tarihî olaylarla olan bağlantısını kurgulayan Kulin, sosyal

tarihe ***Bora'nın Kitabı*** ve ***Tutsak Güneş*** adlı romanları haricindeki her romanında yer verir. ***Tutsak Güneş*** adlı romanı ise yazarın distopik eseridir.

Kulin, romanı oluşturan yapı unsurlarını çerçeve plan olarak tarihten almış, bu tarihî dokuyu okuru sıkmadan anlatmayı başarabilmiş ve kendini ispatlamış önemli bir yazardır.

KAYNAKÇA

1. İncelenen Eserler

KULİN, Ayşe, *Bir Tatlı Huzur*, Everest Yayınları, İstanbul 2015.

_____ , *Adı Aylin,* Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.

_____ , *Sevdalinka,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Füreya,* Everest Yayınları, İstanbul 2019.

_____ , *Köprü,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Nefes Nefese,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Gece Sesleri,* Everest Yayınları, İstanbul 2019.

_____ , *Bir Gün,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Veda,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Umut,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Türkan-Tek ve Tek Başına,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Hayat-Dürbünümde Kırk Sene,* Everest Yayınları, İstanbul 2019.

_____ , *Hüzün- Dürbünümde Kırk Sene,* Everest Yayınları, İstanbul 2016.

_____ , *Gizli Anların Yolcusu,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Bora'nın Kitabı,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Dönüş,* Everest Yayınları, İstanbul 2019.

_____ , *Hayal*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014.

_____ , *Handan,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Tutsak Güneş,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Kanadı Kırık Kuşlar,* Everest Yayınları, İstanbul 2016.

_____ , *Kördüğüm,* Everest Yayınları, İstanbul 2017.

_____ , *Son,* Everest Yayınları, İstanbul 2018.

_____ , *Her Yerde Kan Var,* Everest Yayınları, İstanbul 2019.

2. Yararlanılan Kaynak Kitaplar

AKALIN, Şükrü Haluk, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

AKŞİN, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, 21. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

AYDIN, Mehmet, *Edebiyatımızda Kadın Şair ve Yazarlar Sözlüğü*, Alesta Yayınları, Ankara 2001.

AKYÜZ, Kenan, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1995.

ALATLI, Alev-KULİN, Ayşe, MAZICI Nurşen-BEHMEAROS, Liz; *Yalnız Değilsin*, Destek Yayınları, Ankara, 2009.

AYTAÇ, Gürsel, *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016.

BALIKEL, Ali Eren, *Teorik Çerçevede Geçmişten Günümüze Türkiye Dış Politikası*, 2. Baskı, Kerasus, İstanbul 2017.

BELGE, Murat, *Step ve Bozkır*, 1. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2016.

BOSNAVÎ, Ömer, *Bosna Tarihi,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979.

ÇAYCI, Abdurrahman, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk,* Divan Yay. Ankara 2002.

ÇELEBİ, Mevlüt, *Türk İnkılap Tarihi II*, Özal Matbaası, İzmir 2011.

ÇELİK Yakup vd., *Çağdaş Türk Romanı*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2019.

ÇETİŞLİ, İsmail, *Metin Tahlillerine Giriş/2 (Hikâye- Roman- Tiyatro)*, Akçağ Yay., Ankara 2004.

ECEVİT, Yıldız, *Türk Romanında Postmodern Açılımlar*, 11. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

EMİROĞLU, Öztürk, *Türkiye'de Edebiyat Toplulukları*, 6. Baskı, Akçağ Yay., Ankara 2016.

ENGİNÜN, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 10. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 2009.

ENGİNÜN, İnci- KERMAN, Zeynep, *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa*, Dergâh Yay., İstanbul 2020.

ERCİLASUN, Bilge, *Bir Vatan Kaybettiler Balkanların Fethi ve Kaybını Ele Alan Romanlar Üzerine İnceleme,* Ötüken Yayınları, İstanbul 2020,

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913),* T.T.K. Basımevi, Ankara 1995.

İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar 1: Klasik Dönem (1302-1606),* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2008.

İPEK, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

GENCER Ali İhsan-ÖZEL Sabahattin, *Türk İnkılap Tarihi,* D&R Yayınları, 16. Baskı, İstanbul 2013.

KUNT, Metin vd., *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yayınevi, İstanbul 1997.

LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 8. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.

MORAN, Berna, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirileri*, 27. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2017.

_____, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3, 18. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

MUTLUAY, Rauf, *100 Soruda Türk Edebiyatı*, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018.

ÖZEY, Ramazan, *Balkanların Coğrafi Yapısı, Balkanlar El Kitabı*, Karam & Vadi Yayınları, Ankara 2006.

NACİ, Fethi, *Eleştiri Günlüğü 5 "Kıskanmak",* Oğlak Yayıncılık, İstanbul 1998.

NECATİGİL, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü,* 24. Basım, Varlık Yay., İstanbul 2007.

ORTAYLI, İlber, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk,* 1. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul 2018.

_____, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, 37. Baskı, Kronik Kitap, İstanbul 2020.

ÖZKIRIMLI, Atilla, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Ümit Yay., Ankara 1995.

SAFA, Peyami, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

SARIKOYUNCU, Ali vd., *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2009.

SEYHAN Salih-TEMİZTÜRK Hakan-DİZDAR Senada, *Osmanlı Dönemi Bosna Basın Tarihi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2016.

STEVICK, Philip, *Roman Teorisi*, (Çev. Sevim KANTARCIOĞLU) 4. Baskı, Akçağ Yay., Ankara 2017.

SÜRGEVİL, *Sabri, Türkiye'de Çağdaşlaşma Hareketleri*, 2. Baskı, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2011.

SÜRGEVİL Sabri-ÖZGÜN Cihan, *Balkanlar - II*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2014.

ŞENLER, Yaşar, *Türk Romanında Reformist Tipler(Tanzimat'tan Cumhuriyet'e)*, Palet Yayınları, Konya 2009.

TANÖR, Bülent vd., *Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-1995*, Cem Yayınevi, İstanbul 1997.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.

TEKİN, Mehmet, *Roman Sanatı,* 4. Baskı, Ötüken Yay., İstanbul 2004.

TOPALOĞLU, Yüksel, *Anka Kuşunun Gördükleri Romancı Gözüyle Adalet Ağaoğlu*, 1. Baskı, Kesit Yay., İstanbul, 2012.

TOPALOĞLU Yüksel-DUYMAZ *Recep, Muhyiddin Yeni Edebiyat,* Akademik Kitaplar, İstanbul 2015.

TUNÇAY, Mete vd., *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980,* 5. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul 1997.

TURGUT, Hulusi, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, 19. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017.

USLUBAŞ, Tolga, *Kronolojik Türkiye Tarihi Geçmişten Günümüze Türkiye*, Melisa Matbaacılık, İstanbul 2013.

WELLEK, Rene- WARREN, Austın, *Edebiyat Teorisi*, (Çev, Ö. Faruk HUYUGÜZEL) 6. Baskı, Dergâh Yay., İstanbul 2019.

YALÇIN, Durmuş, vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2009.

YALÇIN, Durmuş, vd., *Türkiye Cumhuriyet Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.

YAVUZ, Ünsal, *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.

YEŞİLÇİÇEK, Vedat, *Ayşe Kulin'in Hayatı, Sanatı, Eserleri,* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi) Çanakkale 2010.

YUMRU, Dilek, *Ayşe Kulin'in Yapıtlarında Toplumsal Sorunlar ve Eğitim*, (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Programı, Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 2016.

3. Makaleler

APAYDIN, Mustafa, "Biyografik Roman Türünün Türk Edebiyatındaki Gelişimi Üzerine Bazı Dikkatler", *Hece Dergisi*, C. 2 S. 65/66/67, Ankara 2017.

ARGUNŞAH, Hülya, "Tarihi Romanda Post- Modern Arayışlar", *İlmi Araştırmalar*, İstanbul 2002, S. 14, s. 19.

ATEŞ, Toktamış, "Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* C. 44, S. 1-4, 1986.

GÜNEŞ, Mehmet, "Yüreği Bosna'da Kalanların Romanı: Gözüm Yaşı Tuna Selidir Şimdi", *3. Milletlerarası Tarihi Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni*, Konya, Turkey, 2015.

İNALCIK Halil, "Türkler ve Balkanlar", *BAL-TAM Türlük Bilgisi 3*, Prizren 2005.

KARANFİL, İlknur, "12 Eylül Romanında Birey: Erkekliğin Yeniden İnşası Açısından 'Kusma Kulübü'nü Okumak," *Fe Dergi 12*, S. 2, 2020.

OKUR, Enver, "Çok Partili Demokrasi Dönemi Türk Romanı", *Hece Dergisi*, C. 1, S. 65/66/67, Ankara 2017.

POYRAZ, Özlem, "Abdülmecid Dönemi Hürriyet Bağlayıcı ve Kısıtlayıcı Ceza Uygulamalarına Dair Bir İnceleme", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 43, 2020, s. 501.

SÜRMELİ, Serpil, "Şehzadebaşı Karakolu Baskını ve Olay Mahalline Giren İlk Gazete Tevhid-i Efkâr", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 45, Bahar 2010.

TAŞTAN, Zeki-ERZEN, M. Arif, "Türk Diplomatlarının İnsanlık Mücadelesini Konu Alan Bir Tarihî-Belgesel Roman: Nefes Nefese*", Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, S. 2.

TÖRELİ, Türkmen, "Trakya'nın İşgali ve Yunan Mezalimi (1919-1922)", *Tarih Araştırma Dergisi,* C. 31, S. 51. 2012.

4. Röportaj -Söyleşi

AKTAŞ, Burcu–ATMACA, Efnan, "*Edebiyat Hudutları Bulandırır",* http://www.radikal.com.tr/kultur/edebiyat-hudutlari-bulandirir-803010/, (28.10.2020)

ARMAN, Ayşe, "*Artık Uyanın"*, https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ayse-arman/artik-uyanin-30284562, (28.10.2020)

ARMAN, Ayşe, "*Canım İstedi Eşcinsel Romanı Yazdım"*, https://www.hurriyet.com.tr/canim-istedi-escinsel-romani-yazdim-19229554 (28.10.2020)

"*Ayşe Kulin Kendini Şoke Eden Olayı Anlattı"*, https://www.belgehaber.com/?haber,2003, (28.10.2020)

Canımı Vereyim, Kitabımı Almayın, Milliyet Gazetesi, https://www.milliyet.com.tr/kultur-sanat/canimi-vereyim-kitabimi-almayin-965086 (28.10.2020)

CANER Güler, "*Röportaj: Ayşe Kulin"*, Bodto Mavi Dergisi, Bodrum Ticaret Odası Yayınları,https://www.bodto.org.tr/news_detail.php?id=74442&lang=tr, (28.10.2020)

ÇAĞLAYAN, Armağan, **"**Artık Dindar Bir Nesil", *http://www.gazetevatan.com/-artik-dindar-bir-nesil-----611999-medya/* (23.10.2020)

İLTER, Balçiçek, *https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/780001-gitgide-muhafazakarlasiyoruz-bu-beni-korkutuyor*, (24.10.2020)

İZCİ, İpek, "*Bu Türkiye Çok Şey Gördü Her Şey Geçecektir",* https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hayat/bu-turkiye-cok-sey-gordu-her-sey-gececektir-27492171 (28.10.2020)

OĞHAN, Şehriban, "*Roman Yazarının Hayatı Roman"*, https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/roman-yazarinin-hayati-roman-16653675, (24.10.2020)

ÖZDEMİR, Özlem, "*Bu Benim İçinde Yaşamak İstediğim Türkiye Değil", https*://www.birgun.net/haber/bu-benim-icinde-yasamak-istedigim-turkiye-degil-93418, (24.10.2020)

ÖZTOP, Erdem-ÖZTOP, Şener, *Sıradan Bir İnsanım*, Cumhuriyet Kitap, S. 751, Temmuz 2004, s. 16.

YARDIM, Mehmet Nuri, "*Ayşe Kulin: Sivil Tarih Birgün Yazılacaktır!",* http://www.habervitrini.com/ayse-kulin-sivil-tarih-birgun-yazilacaktir/612691, (24.10.2020)

5. İnternet Kaynakları

AYGÜNDÜZ, Filiz, "*Ayşe Kulin ve Faşizm",* https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/filiz-aygunduz/ayse-kulin-ve-fasizm-1833983, (28.10.2020)

Ayşe Kulin'den 'Resmî Tarih'e Veda!, https://www.yenisafak.com/kitap/ayse-kulinden-resm-tarihe-veda-77695, (27.05.2021)

"*Başbağlar Katliamı: 27 yıl önce Erzincan'ın Kemaliye ilçesine bağlı köyde neler yaşandı?",* https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44722856, (28.10.2020)

KARABULUT, UMUT, Atatürk Ansiklopedisi, "https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Band%C4%B1rma_Vapuru", (24.04.2021)

"Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi, Bm Müzakerelerinin Başlangıcı", http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa, (02.06.2020)

Bosna Sancak Akademik Kültür ve Tarih Vakfı**,** "Ayşe Kulin", https://www.bsavakfi.org/ayse-kulin, (10.06.2021)

KULİN, Ayşe, "Bir Bardak Suda Fırtına", *https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bir-bardak-suda-firtina-513006,* (29.10.2020)

KULİN, Ayşe, "İstanbul'da Bir Bayram Günü" *https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ayse-kulin-istanbulda-boynu-bukuk-1-mayisi-yazdi-268209,* (29.10.2020)

Mondros Mütarekesi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mondros_M%C3%BCtarekesi, (28.10.2020)

EKLER

Ek.A. Görüşme Metni I

Ö.Ç: 2020 yılındaki Ayşe Kulin bize kendini nasıl tanıtır?

A.K: Ayşe Kulin kendini size, öncelikle yazı yazmayı öğrendiği andan itibaren duygularını en iyi ancak yazıyla ifade edebildiğini fark etmiş bir çocuk olarak, sonra da hayatı boyunca ne iş yaparsa yapsın, yazıyla ilişkisini kesmemiş, kesememiş bir kişi olarak tanıtır. Yazarlığının dışında başka marifeti yok.

Ö.Ç: 2020 yılındaki Ayşe Kulin'i bize anlatır mısınız?

A.K: Umudumu yitirmemeye çalışsam da derin hayal kırıklığı içinde, yaşlı yorgun bir kadınım şu anda! Yoktan var edilen vatan, yeniden inşa edilmekte iken, akılla bilimle yoğrulması için maddi manevi hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan insanların çabalarının sonu, bugünün Türkiye'si olmamalıydı. Kelimelerle tarif edemeyeceğim kadar üzgünüm.

Ö.Ç: 9 Nisan 2016 tarihli Bir Bardak Suda Fırtına adlı yazınızda "Ben şu hayatta iki şeyi iyi bilirim. Bunlardan birincisi, Türkçedir." sözünüz bir Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çok hoşuma gitti. Türkçenin kullanımını yazar gözüyle nasıl değerlendirirsiniz? İkinci iyi bildiğiniz şeyi özel değilse öğrenebilir miyiz?

A.K: Ben Osmanlıca konuşulan bir evde doğdum. Çoğunluğu 19. yüzyılın son yıllarında doğmuş bu evde, anneannemin babasıyla annesi ve yaşıt akraba ve dostlarından bazıları hâlâ hayattaydılar. Dedem, benim doğduğum yıl, Beyazıt semtindeki konağımızı satarak Teşvikiye caddesi üzerindeki Narmanlı apartmanına taşınmıştı. Dedemin kabine ve kader arkadaşı (Cemal ve Ekrem Reşit Rey'in babası) Ahmet Reşit Rey ise Nişantaşı'ndaki konağında oturuyordu. Haftada bir gün dedem beni elimden tutar, yürüyerek arkadaşının evine giderdi, bir başka gün de Reşit Bey

dedemi ziyarete gelirdi. Reşit Bey şairdi, Aruz vezniyle yazdığı şiirleri okurdu dedeme. Ben ziyaret bitene kadar kucaklarından inmez, bana müzik gibi gelen şiirleri dinlerdim. Bu nedenle orta okula başladığımda, Divan edebiyatını işlediğimizde, arkadaşlarıma çok zor gelen bu ders, bana keyif vermişti. Bu nedenle edebiyat hocamız nezdinde, ayrı bir konumdaydım. Benden beklentileri olan öğretmenimi hayal kırıklığına uğratmamak adına, ben de edebiyat dersine çok önem verdim ve evimizdeki kitaplıktan şiir kitaplarını indirip, pek çok şiir ezberledim. Hatta aruz vezninin kalıplarını kolay çözüyorum diye, kulağım var zannedilerek, piyanoya başlatmışlardı beni...meğer kulağım yokmuş!

Bir öğrencinin herhangi bir dersi sevmesi biraz da öğretmenine bağlıdır bence. Türkçeyi çok iyi bilmemi, okuduğum lisedeki edebiyat öğretmenlerimize de borçlu olduğumu düşünüyorum. Belki de tedrisatını yabancı dilde yapan okulun Türkçe ve edebiyat hocaları, özellikle titizleniyorlardı ana dilimizi doğru öğrenmemiz için. Haklılarda çünkü dil, insanoğlunun en önemli kültür değeridir. Dil kültürün yapı taşıdır.

Uzun lafın kısası, ben liseden Osmanlıcaya da bir ölçüde vakıf ama çok iyi Türkçe bilerek ve önüne geçilemez bir yazma tutkusuyla mezun oldum. Evlendim, çocuklarım oldu, boşandım, resim galerisi yöneticisi olarak, bir otomobil ve bir otel dergisinin sorumlu müdürü olarak çalıştım, kamera arkasında on yıldan fazla çalıştım, halkla ilişkiler yaptım, Resim Heykel Müzelerin Derneğinde on yılı aşkın yönetim kurulu üyeliğim var. Tüm bu yılların içinde hep yazdım. Cumhuriyet başta olmak üzer, hiç karşılık almaksızın sanat sayfalarına yazılar yazdım. Güneş, Yeni Yüzyıl, Dünya ve Milliyet gazetelerinde kadrolu yazdım. Dosyalarda bekleyen öyküler, denemeler, şiirler yazdım ve sonunda şu karara vardım: Ben bu dünyaya yazı yazmak için gelmiştim! İşte o nedenle, bir yayıncı bulduğum andan itibaren, hayatımı kazanmak için yaptığım tüm işleri bıraktım, sadece yazıyorum, yazıyorum, yazıyorum!

Bir de haddimi bilirim. Haddini bilmeyenlere ise, hiç tahammülüm yoktur.

Ö.Ç: Kökeninizin Balkanlara dayandığını biliyoruz. Sevdalinka romanında Ban Kulin ile ilgili bölümü okurken çok heyecanlanmış ve bir okur olarak kendimi Ayşe Kulin yerine koymuştum. Yarattığınız eserlerde Balkanları konu olarak işlediğiniz romanlarınız hakkında bize neler söyleyebilirsiniz?

A.K: Aslında Balkanlarla ilgili tek kitabım, Sevdalinka'dır.

Umut adlı biyografik romanda Bosna'dan göç eden baba tarafımın aile öyküsünü anlatıyorum ama roman, Kulin ailesinin Bosna'daki değil, İstanbul'daki hayatı üzerine kurulu.

Ban Kulin'i biliyorsanız, 1163 yılında Bosna tahtına oturan ve bugün dahi yaptığı hayırlı işler ve adaleti hâlâ hatırlanan bu liderin soyundan geldiğimi de biliyor olmalısınız. Tito Yugoslavya'sına kadar, ailemize Bosna'dan hem rant hem de erzak gelirdi. Tito her şeyi devletleştirince, Kulin ailesi yılların içinde yaşadıkları büyük konağın önce bir bölümünü, sonra bir katını, en sonra da giriş katının tümünü bölerek, bakkal, berber, büro, depo olarak kiraya vermeye başladı, kendileri de üst katta dört odalı bir bölüme yerleşti; tıpkı parçak pürçek bölünen ama ufacık da olsa bir parçası hep Müslüman kalan Yugoslavya gibi. Babamın ailesi ben doğduğumda, konağın bahçeli bölümünde, liseyi bitirdiğim yıl ise konağın ancak dörtte birinde yaşıyorlardı. Göçen aileler her türlü şarta uyarak, ayağı yorgana göre uzatmasını bilen ailelerdir çünkü ne şan ve unvanın ne de servetin sürekli olmayacağını tecrübeyle öğrenmişlerdir. Balkanlar denince benim aklıma doğdukları toprakları geride bırakmış, yeni ülkelerine uyum sağlamayı ve her şartta dik durmayı başarmış insanlar gelir.

Ö.Ç: Balkanlar sizin için ne ifade ediyor? Ailenizi anlattığınız romanlarınızda göçlerden bahsettiğiniz bölümler de var. Sizce Balkanlara edebiyatımızda yeteri kadar yer verildi mi?

A.K: Bence verildi. Türk edebiyatında, Balkanları ve Balkan göçlerini konu alan pek çok kitap yazıldı. Bana gelince, ben bu alanda yeterince verimli değilim ama

Balkanlara derin ve duygusal bir bağım var. İstanbul'da büyüyen kuzenlerim çat pat da olsa Boşnakça konuşabiliyorlardı, ben babamın görevinden dolayı ilk okulu Ankara'da okuduğum ve yazlarımı da anne tarafındaki dedemin Burgaz Adasındaki evinde geçirdiğim için, bu dili öğrenme fırsatını kaçırdım. Babaannemin Sultanahmet'teki konağına orta okula başlayana kadar ancak bayram ziyaretlerinde götürülürdüm. Yine de Boşnak babaannemin üzerimdeki etkisi büyüktür, özellikle dinimi yalın bir dille fakat İslam'ın ruhunu tam kavramış olarak, bana örneklerle öğreten Boşnak Babaannem olmuştur. Dualarımı, namaz kılmayı, bayramlarda ve ramazan aylarında yapmamız gereken geleneksel adabı ise, evinde daha fazla vakit geçirdiğim anneannemin babası Çerkez dedemden öğrendim. Hemen ilave etmek isterim, her iki aile de dindar, muhafazakâr ve fakat çocuklarını illa çağdaş eğitimle ve birkaç dil öğreterek yetiştiren ailelerdi. Her iki ailem de varsıl günlerinden ellerinde ne kaldıysa, hepsini evlatlarının tahsiline harcadılar.

Ö.Ç: Güler Caner ile gerçekleştirdiğiniz röportajınızda Sevdalinka'yı yazarken çok ağladığınızı, tüm hikâyelerin doğru olup onları belgelerden çıkarttığınızı belirtmişsiniz. Soyunuzun Balkanlarda Bosna'ya dayanıyor oluşu ve bu romanla olan bağınızı bize anlatır mısınız?

A.K: Ben aslında Bosna'dan göç eden bir ailenin yeni ülkesine alışma aşamasında yaşadığı travmaları konu etmek üzere yola çıkmıştım. Balkanlar bana ilginç geliyordu çünkü o coğrafyada yaşayan halklar da Türkler gibi önce savaşlarla sarsılmışlar, sonrasında ise yepyeni bir rejimin kucağına düşmüşlerdi. Niyetim Bosna-Türkiye arasında kadersel bir bağ kırmaktı. Hayatımıza internet girmemiş olaydı, Sevdalinka yerine bambaşka bir kitap yazılacaktı. İnternette bilgi toplamaya çalışırken Bosna Savaşının belgelerine rastladım. Araştırmamı derinleştirdikçe, yanı başımızda yaşanan ve bizim ilgisiz kaldığımız vahşet, beni dehşete düşürdü. Savaş iki yıl önce bitmişti ama acıları dinecek gibi değildi. Avrupa'nın insan hakları konusunda burnundan kıl aldırmayan devletleri ve demokrasi havarisi Amerika, Avrupa'nın orta yerinde, dört yıl süren işkenceye ve soykırımına sessiz kalabilmişse ben, iki yıl sonra bile olsa, Boşnakların çığlığını en azından kendi okurlarıma mutlaka duyurmalıydım. Bunun Boşnak asıllı olmamla hiç ilgisi yoktu, sadece insan olmamla ilgiliydi.

Ö.Ç: Romanlarınızı severek okumuş biri olarak genellikle II. Dünya Savaşı'nda Hitler ve Türkiye'nin o dönem uyguladığı başarılı siyaseti, Osmanlı Devleti'nin son yılları ve sonrasında yoktan var edilen bir devlet ve Atatürk ilke ve inkılaplarını, Şeyh Sait İsyanı'nı, darbe yıllarını, günümüz tarihindeki çoğu kimsenin eleştirmeye korktuğu olayları konu olarak seçmenizdeki sebepler nelerdir?

A.K: Biz Türkler, genelde okumayan bir halk olarak yakın tarihimizi hiç bilmiyoruz. '*Ömürleri at üstünde ve savaşta geçmiş padişahlar'* gibisinden kalıplaşmış cümlelere kanmaya çok hazırız. Oysa biraz merak etsek, her biri yirmi ile kırk arasında evlat sahibi olan bu padişahların hayatlarını çoğu zaman at üstünde değil haremde geçirdiklerini hemen anlardık. Osmanlılar, saltanatı altı yüz yıla yakın sürmüş, batarken dahi dünyanın 5. büyük devleti olan, en uzun imparatorluklardan biridir. Atatürk gibi dünyaya pek ender gelen dehalardan biri olan Fatih'in Doğu Roma'yı fethiyle başlayan şanı ve ihtişamı, ne yazıktır ki Kanuni Sultan Süleyman devrinin ortalarından itibaren çöküşe geçmiş, kötüye gidiş beceriksiz ve vasıfsız ellerde hızlanarak sürmüş, birkaç yenilikçi padişahın çabasıyla, bir süre su üstünde kalmış ama zamanın Dünya Bankasından yüksek faizle alınan borca rağmen, saray masraflarından asla taviz verilmemiş, hazine tamtakır hâle gelmiş, iflas etmiş ve batmıştır. Günümüz devlet büyükleri Osmanlının şanını dillerinden düşürmezler ama neden çökmüştür, o konuyu es geçerler. Halk da hiç merak etmez batma sebeplerini, söylenenlere inanır, araştırmaya üşenir. Oysa biraz araştırsa, görecek ki Osmanlının son yılları, şu anda yaşadığımız duruma pek benzemektedir. Cumhuriyet kurulduktan sonra, Kuran yasaklandı, camiler kapandı gibi palavraların aslı, bugünün teknolojisi sayesinde, devlet arşivine girip, tek parmakla tıklayarak öğrenilebilir oysa. Bir de ayrıca camilere gitmek yasaklandı diye bir savsata dolaştırılır ki, arkasındaki gerçek şudur: 2. Dünya Savaşında her gittiği ülkenin sanat eserlerini aşırıp, kendi ülkesine yollatan Hitler'in, Rusya'ya doğru sefere çıktığı sırada, yolu İstanbul'a dan geçerse, öncelikle Kutsal Emanetleri ve Topkapı'nın belli başlı değerlerini sakın ola ki almaya kalkmasın diye yapılan bir operasyondur. Topkapı Sarayında muhafaza edilen manevi değeri yüksek emanetlerin, çok büyük bir gizlilikle Topkapı Sarayından Anadolu'ya, Hitler'in yolunun geçmeyeceği bir mevkide, iki ayrı camide saklanmak üzere

götürülmesidir. Kapılarında neyi koruduklarını asla bilmeyen silahlı askerlerin nöbet tuttuğu bu camiler, Cumhuriyet düşmanlarının ağzında inanılmaz bir yalana dönüşmüştür. Oysa hiçbir devirde tüm Türkiye sınırları içinde ne camiler kapatılmış ne Kuran yasaklanmıştır. Buna hiç kimse zaten cesaret edemezdi, çünkü Anadolu insanı dinine yürekten bağlıdır.

Ben, eğitimi Cumhuriyetli yıllara dek ihmal edilmiş kırsal çoğunluğun öz tarihini bilmediği ülkemde, bir yazar olarak romanlarımda tarihe dokunuyorsam, doğruları yazmak ve okurda tarihine karşı bir merak uyandırmak, moda deyimi ile *'bir farkındalık yaratmak'* duygusuyla yazdığımı itiraf ediyorum. Sonuçta her roman, anlattığı dönemin sosyal tarihidir çünkü.

Ö.Ç: Dilek Yumru'nun sorduğu güzel bir sorudan yola çıkmak istedim. Yazar kim için yazar? Tüm bu başlıkları seçmenizdeki özel sebepleri bizimle paylaşır mısınız?

A.K: Yazar, eğer Allah katında veya evrende ruhuna üflenen bir yetenekten dolayı yazıyorsa, her şeyden önce, kendi mutluluğu için yazar (Bu inancım resimden, yontuya, danstan, tiyatrodan, müziğe kadar her sanat dalı için geçerlidir). Ayrıca yazar, ruhuyla, kalbiyle, duygularıyla yazdıklarını başkalarıyla da paylaşmak ister. Kendimden örnekle yola çıkayım, yazar bu paylaşımdan olumlu yanıt alabildiyse, yaşadığı ortamda farkındalık yaratmak için veya kendi yaşamının zaman dilimini, arkadan gelecek nesillere bırakmak için yazar. Elbette, şaşırtmak, korkutmak, sarsalamak, güldürmek, eğlendirmek, uyutmak hatta kandırmak için de yazabilir.

Bence sanatın her dalı, aslında insanoğlunu insaniyet katında bir sonraki merhaleye ulaştırmak için birer basamaktır.

Ö.Ç: Handan, Son, Dönüş, Kördüğüm gibi romanlarınızda günümüz siyasetinin getirdiği olay ve durumlarını işlediniz. Gezi Parkı Olayları, Çamlıca Caminin yapımı, IŞİD terör örgütü ya da dönemin siyasilerinin televizyon konuşmalarına yer verdiniz. Gündemde yer alan bu olayları takip etmiş biri

olarak cesaretinizi kutluyorum. Yeni nesil okura vermek istediğiniz mesajları romanlarınıza konu olarak seçtiğinizi söyleyebilir miyiz?

A.K: Söyleyebilirsiniz. Ben, kendi dönemimin pek çok roman yazarından biraz daha cesur bir roman yazarı olduğumu düşünüyorum. Siyasetten cinselliğe, hangi konuda olursa olsun öyle kedi gibi mırıl mırıl mırıldanmam, yüksek sesle söylerim söyleyeceğimi. Tutsak Güneş adlı romanım örneğin, özellikle piyasaya çıktığı yıl bir cesaret örneğiydi. Üzülerek şuna da işaret edeyim, ülkemin edebiyatçı aydınları, çok satan yazarlara öylesine önyargılılar ki, Türk edebiyatında ilk distopyanın yazıldığını bile fark etmediler.

Ö.Ç: Hayati Asılyazıcı ile Handan romanınızı ele aldığınız röportajınızda 21. yüzyılı, Türk toplumsal hayatının ibret alınacak bir dönemi olarak nitelendirmiş olmanızın temel sebepleri neler olabilir? Aynı röportajda Gezi Parkı ile pek çok yazarın öykü, roman ve şiir yazmasını dilemişsiniz. Bu konu hakkında eklemek istediğiniz bir şeyler var mı?

A.K: Handan 2014 yılında yayınlandı. Bu romanda ben hayata karşı tek başına mücadele veren bir kadının yanı sıra, 2013'teki Gezi Parkı olaylarını da işledim, çünkü Gezi Parkı başkaldırısı dünyada tektir ve mutlaka öykülere, romanlara, anılara girmelidir. Dünyada tektir çünkü içinde şiddet barındırmayan, tam tersine toplumun birbirine zıt katmanlarını birleştiren, kardeşleştiren bir başkaldırıdır. Bir özgürlük arayışıdır. Sanırım Türkiye ilk kez Gezi Parkı olaylarında bu kadar sevecen, zeki ve nüktedan olabilmiştir. Üstelik sosyal medya sayesinde Gezi Ruhu yurt dışına da sıçramış ve binlerce genç insan bu barışçıl başkaldırıya sanatsal katkılarla katılmak üzere İstanbul'a gelmişleri. Türkiye'yi tüm dünya nezdinde çok sempatik kılan bir eylemdi çünkü şiddet barındırmıyor, barış, sevgi ve dayanışma ilham ediyordu.

O yıl ben ne yaptım? Önce bir Gezi öyküsü yazdım, Almancaya çevrildi ve Gezi üstüne yazılan diğer yazarların öykülerle birlikte Almanca olarak yayınlandı. Handan'ı ise, Gezi olaylarından aylar önce yazmaya başlamıştım. Günümüz toplumunda, tek başına ayakta kalmaya çalışan modern kadını bekleyecek sorunlara,

zorluklara ayna tutuyordum. Araya Gezi girince, Handan'ın hayatına Gezi'yi de kattım. Roman bir boyut daha kazandı böylece. Zaten tam da o yıllarda, ülkede pek çok değerin alt üst olduğunu yeni fark etmeye başlamıştık. Kadınların özgürlük alanlarının daralmış, eğitimin büyük ölçüde cemaatlerin etkisi altında kalmış, sahil bölgelerinde parasını yılın sadece yaz aylarında kazanan esnafa, dış alanlarda içki yasağı getirilmesi gibi, kıyı şeritlerinin ruhuna ve geleneklerine uymayan bir yaşam tarzı diretilmeye başlanmıştı. Önceki yıllarda saman altında usulca yürütülen değişim artık bağıra çağıra geliyordu ve bence bu durumun mutlaka edebiyata yansıması gerekiyordu. Çünkü dönem romanları, en samimi sosyal tarihtirler.

Ö.Ç: Romanlarınızın içine tarihi katmak zor oluyor mu ya da en çok zorlandığınız hususları bizimle paylaşır mısınız?

A.K: Her romanımda tarih yok ama eğer tarihe dokunacaksam Sevdalinka, Füreya, Köprü, Veda, Umut ve Kanadı Kırık Kuşlar'da olduğu gibi, gerçekten çok ciddi ve kapsamlı araştırmalar, okumalar yapıyorum. Son romanım "HER YERDE KAN VAR", Sultan Abdülaziz'in bir darbe ile tahtan indirilmesini ve dört gün sonraki şaibeli ölümünü, her bölümde tek bir günü ele alarak, bir başka saraylının ağzından aktarıyor okura. Kitap sadece yedi bölüm ve yedi günden ibaret. Ama o yedi günü yazmak için, Osmanlıların yakın tarihini anlatan sürüyle kitap okudum. Tarafsız kalabilmek adına, Osmanlı-sever tutucu yazarların, Osmanlı-sevmez Cumhuriyetçi yazarların, ayrıca yabancı yazarların o yıllara ve Abdülaziz olayına dair eserlerini de okuduktan sonra, tarafsız kalmaya özen göstererek nerdeyse tülbentten süzdüm o yedi günü.

Zor olan tarihi olayları öğrenmekte değil, öğrendiğiniz tarihi olayları kurgu kahramanlara giydirerek, okura aktarmakta. Ama sanırım bu işte, bir beceri geliştirmiş durumdayım.

Ö.Ç: Romanlarınızda tarihsel gerçeklik ve kurguyu okur nasıl ayırt edebilir?

A.K: Bu sorunun yanıtı, tarihi romanı okuyacak olan kişinin eğitim düzeyinde. Tarih bilgisi veya tarihe merakı olan okur, başka türlü okur; hayatında ilk defa o tarihi olayla ya da dönemle karşılaşan biri, bambaşka algılar. Ben Türk okurunun tarih bilgisine pek güvenmediğim için, tarihi romanlarda, Tutsak Güneş'te yaptığım gibi, hayal gücümü uçurmayı tercih etmiyorum. Doğruyu yazayım ki, meraklanıp bir araştırma yapacaklarsa veya tarih okumaya devam edeceklerse, ilk düğmelerini doğru ilikletmiş olayım. Çok isterdim, tarihi romanlarda fantezi yapabilmeyi ama okur yelpazem çok geniş, okurlarımın arasında toplumun her katmanından insan bulunduğu için, tarihi roman yazarken uçamam.

Ö.Ç: Son romanınızda Osmanlı Devleti'nin önemli padişahlarından Abdülaziz'in ölümünü anlatan bir roman yazdınız. Buradaki tarihi gerçeklere ulaşırken kurgu yaptığınız noktalar neler oldu, biraz bahseder misiniz?

A.K: Bir önceki yanıtımda sözünü ettiğim bu romanda, Sarayda geceleyen küçük oğlanın dışında kurgu hiç yok! Her olay, nasıl anlattımsa o şekilde yaşanmış. Valide sultanları ve damatları nasıl anlattımsa, gerçek hayatlarında da öyleler. Okura abartılı gelebilecek Serasker Hüseyin Avni Paşa dahi tamamen aslına uygun. Onu hakkında her okuduğum kitap, ne kadar berbat, hilekâr, hırslı ve acımasız bir kişi olduğunu yazıyordu. Benim bu kitaptaki yegâne kurgum, olayları birbirine bağlayabilmek adına, küçük Halil'i romana katmak oldu.

Ö.Ç: Çerkez Hasan'ın türküsüyle bitirdiğiniz romanda Çerkezlerin yaşadıklarını da gözler önüne sererek pek çok bilinmeyen hususlara değinmişsiniz. Bu konu ile ilgili açıklama yapmak ister misiniz?

A.K: Anne tarafım Çerkez'dir. Rusya'nın Kafkas topraklarına yayılmasıyla ve 'doksan üç harbi diye bilinen Osmanlı /Rus savaşı sırasında Türkiye'ye çok sayıda Çerkez göç etmiş. Ayrıca, on sekizinci yüzyılın sonuna doğru, saraya girecek ve padişahlarla şehzadelere eş olacak kızlar da Müslüman Çerkez ailelerden seçilmeye başlanmış. Ailesinde Çerkez olanlar, çekilen acıları, Rus mezalimini kendileri yaşamış gibi bilirler ve Çerkezlerin Karadeniz'de avlanan balıkları yememelerine şaşmazlar.

Osmanlıların tarihi, fetih yıllarında şanlıdır ama fethettikleri yerlerden çekilirken, çok acılıdır. Aslında her imparatorluk, İngilizlerin dışında, illa kendi göç hikâyesini yaşamıştır ve tüm bu hikâyeler hak edilmemiş acılarla doludur. İngilizler işgal ettikleri sömürgelerini 20. yy 'da barışçıl anlaşmalarla terk ettiler ama bu kez de sinsi planlarla '*Böl ve Yönet* 'yöntemini uygulamaya başladılar. Kısacası, tarihin yaprakları arasında masum hiç yok!

Ö.Ç: Osmanlı Tarihi, ülkemizde dizi sektörü ile büyük bir ilgi gördü. Her Yerde Kan Var romanından sonra Osmanlı tarihi ile yazmayı planladığınız başka bir roman var mı?

A.K: Evet, ömrüm vefa ederse, ilgimi çeken ve yazmak istediğim çok renkli bir dönem daha var.

Ö.Ç: Hem biyografik romanlarınızda hem de diğer romanlarınızda seçtiğiniz karakterlerin gerçek hayattaki kişiler olması bence romanlarınızın en önemli parçası. Abdülaziz, V. Murat, Adile Sultan, Ahmet Reşat, Giritli Deli Mustafa Naili Paşa, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Füreya Koral, Kılıç Ali, Recep Yazıcıoğlu, Türkan Saylan, *Gerhard Schliemann, Behiç Erkin* ya da dönemin siyasi liderlerini bu duruma örnek verebiliriz. Dolayısıyla karakterler gerçek olunca tarihsel gerçekliğin okuru romanın içine daha çok çektiğini söyleyebilir miyiz?

A.K: Gerçek hayat hikâyelerine dünyanın her yerinde okurun ilgisi daha fazla oluyor ama şunu hemen ilave edeyim, kurgu romanlar da gerçek hayatlar gibi sahicidir. Çünkü biz yazarlar ancak yaşanmış olanları yazabiliyoruz. Yaşanacakları yazdığımızda ise buna ütopya, distopya fantastik kurgu ya da bilim kurgu deniyor ki, onlar da sıraları geldiğinde, yaşanıp gerçek oluyorlar zaten. Kısacası, kurgu romanlar da biyografiler gibi gerçek yaşantıları anlatır, aslında.

Ö.Ç: Ayşe Hanım, tez çalışmamda fişleme yöntemini kullandık. Yirmi iki romanınızda hem tarih hem de Balkanların geçtiği cümleleri taradım. Tutsak

Güneş'i bu kapsamda değerlendirebileceğim bir nokta var mıdır? Romanda geçen Ramanis Cumhuriyeti gerçek bir yaşam değil ancak Ayşe Arman ile yapmış olduğunuz röportajınızda bu romanla ilgili konuşmalarınızda "Atatürk'ü ve Cumhuriyet değerlerini sistemli bir şekilde karalamaya çalışıyorlar." cevabınıza istinaden tez konum ile nasıl değerlendirme yaparsınız?

A.K: Ramanis Cumhuriyeti uzak bir gelecekte var olan hayali bir ülkedir. Bu hayali ülkeyi, hayali bir hanedan yönetmektedir. Hep bulutların ardında kalan güneş, ışığını bu ülkeye iletememektedir çünkü bir başka güçlü ülkenin kozmosa yolladığı gök aracı, dünyaya döndüğünde otomatik olarak imha edileceği elli yılını geçirmek için, büyük bir ücret karşılığında Ramanis Cumhuriyetinin gök sahasına park etmiş, Ramanis ülkesinin güneşini kapatmıştır. Ülkenin yöneticisi bu pazarlığı halkından saklamıştır. Olaylar bu atmosferde geçer ve yönetici kadro, Ramanislileri geçmişlerini unutturmak için, hafızalarını zayıflatacak gıdalarla beslerler. Gerçek tarihi değiştirerek, işlerine geldiği gibi yeniden yazarlar.

Bu kitap tamamen kurgudur.

Ö.Ç: Kürt sorunlarını anlattığınız Köprü ve Bir Gün romanlarında Şeyh Sait İsyanı ve terör olaylarına geniş yer vermişsiniz. Tarihsel bağlamda yaşanılan toplumsal sorunlarımızı romanlarınızda tam anlamıyla işlediğinizi her iki millet tarafından olaylara baktığınızı görüyoruz. Terör olaylarının tarih ve edebiyat dünyasına yansıtılması hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

A.K: Terör olayları Balkanlar ve Orda Doğu ülkelerinden hiç eksilmeyen bir olgu. Tüm dünyada Din ve Milliyetçilik adına çok savaş çıktı, terör olayları yaşandı ama Balkanlarda ve Orta Doğu ülkelerinde daha da çok yaşandı. Çünkü bu toprakların yer altı kaynaklarında hep ya kendilerinden güçlü komşularının ya da uzaktaki devletlerin gözü oldu. Sözünü ettiğiniz Şey Sait İsyanında örneğin, yemeği dahi olmayan yoksul Kürtlerin elinde İngiliz malı silahlar bulundu. Akıllı İngiliz kendi savaşını Türkiye sınırı içindeki değişik etnik gruplara yaptırıyordu. Üstelik bu tür savaşlar hiç sonlanmaz. Ordu savaşlarındaki gibi bir masa etrafına oturulup, uzlaşma

yapılmaz. Terör olaylarında, sadece cephede savaşan askerler değil, masum insanlar, kadınlar, çocuklar ölür. Travmalar daha derin olur. Terör sürdükçe, tek kazananı silah baronlarıdır. Bu nedenle benim bazı kitaplarımda, okuyanların, bir romanın sayfalarında da olsa, gerçeği yakalayabilmeleri umuduyla yazılmış satırlar var.

Ö.Ç: Romanlarınızda Atatürklü yıllar hakkında neler söylemek istersiniz?

A.K: Pek çok romanımda ve öykümde Atatürk' e çok atıfta bulundum. O yıllar, hangi etnik gruptan olursa olsun, Türkiye'de yaşayan her insanın yepyeni bir umutla nefes aldığı yıllardır. Devlet, parasını önce eğitime ayırır, hem gençleri burslarla yurt dışına yollar, hem de yurt dışından değerli hocalar getirterek, eğitim devrimini başlatır. Yoğun kurslarda öğretmenler yetiştirilir. Kızlı erkekli her genç insan, yurdunu kendi dalında daha iyiye götürebilmek için, fedakârca arı gibi çalışır. Köy enstitülerinde mucizeler yaratılır. Doktorlar, mühendisler, öğretmenler yurda dağılmış, enkazı kaldırmaktadırlar. Müzik, edebiyat, resim hatta opera ihmal edilmez, sanat ve spor eğitimin içine katılır. Her Türk, vatanı için özveri ve coşkuyla çalışmaktadır. İşte ben vatanı için böylesine coşkulu bir baba evinde büyüdüm. Benim yaşlarımda her çocuk böyle evlerde büyüdü. Çalışkan, idealist ve özverili olduk. Ayrıca Atatürk'ün kıymetini benim kuşağım çok iyi anladı çünkü o yıllarda küçücük çocukları hurafelerle uyutup, korkutarak beyin yıkayan yobazlar henüz örgütlenmiş değildiler.

Ben, aklı başında her insanın, Atatürk'ün *'mefkure'* sinin sadece Türkler için değil, dünyada yaşayan her insan için en doğru yol olduğuna inanıyorum.

Ö.Ç: Türk tarihinde ve romanında darbeler ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

A.K: Halil İnalcık'ın tüm kitaplarını hatmetmiş olaydım size doğru yanıtı verebilirdim ama henüz o mertebeye ulaşmadım. Benim darbe kültürüm, 27 Mayıs darbesiyle başladı, 19.Yüzyıl Dosyası adlı bir seri kitabı İngilizceden Türkçeye çevirirken, Rusya'nın yaşadığı darbelerle yakından tanışmıştım. Kendi kitaplarımda

ise ancak şahidi olduğum 27 Mayıs ve onar yıl arayla yer alan diğer askeri darbelere yer verdim. Bir de Abdülaziz'in, bence Osmanlı tarihin akışını değiştiren, tahtan indiriliş darbesini yazdım. Bu birikimle şunu söyleyebilirim, hiçbir toplum ne savaşla ne de askeri veya sivil darbe ile terbiye edilmesin.

Ö.Ç: Romanlarınızda özellikle Füreya'da Atatürk'ün Türk kadınını yüceltmek için çok çaba sarf ettiğini görüyoruz. Cumhuriyetli yıllarda Türk kadınını nasıl değerlendirebiliriz?

A.K: Cumhuriyet, Türk kadınları için Allah'ın bir lütfudur. Kadının, eğitim alanında, miras edinmede ve sosyal hayatta erkekle eşitlendiği, siyasi haklarına ise pek çok Avrupa ülkesindeki kadınlardan yıllar önce kavuştuğu bir dönemdir. Cumhuriyetin kuruluşundan on beş-yirmi yıl sonra, Türk kadınları, hekimlikten mühendisliğe, eczacılıktan avukatlığa, her meslek dalında çiçekler gibi açmışlardır. Özellikle eğitim sektöründe çok başarılı olmuşlardır. Ama her şeyden önce kimlik kazanmış, birey olmuşlardır.

Sadece kadınlar mı, devletin en yüksek mertebelerine ulaşabilen yoksul köylü çocukların önünü de yine Atatürk'ün insancıl, kucaklayıcı, modern devrimleri açmıştır.

Ö.Ç: Aylin Devrimel, Füreya Koral ve Ayşe Kulin bu üç ismin bence çok fazla ortak yönü var. Hepsinin bir ayağı Osmanlı Devleti'nden kalma eğitimli ailelere bir ayağı da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ndeki önemli isimlere dayanıyor. Tarihsel gerçeklikle iç içe olan bu isimler için neler söylersiniz?

A.K: Karakter yapısı bakımından çok ayrı üç insan, derim. Tek müşterekleri Osmanlı'da elit sınıf sayılan eğitimli ailelerden gelmeleri ve aynı zamanda tipik birer Cumhuriyet kadını olmaları. Belki Aylin ile Füreya'nın birbirlerine benzerlikleri, benim onlara olan benzerliğimden fazladır. Her ikisinin de çocukları yok, dolayısıyla dünyanın en büyük sorumluluğunu sırtlarında taşımadan yürüyebilmişler hayatın içinde. Her ikisi de kendilerine şaşalı bir hayat vadeden fakat aşık olmadıkları

erkeklerle evlenmekte acele etmişler. Ve her ikisi de her zaman çok şıklar, çok çarpıcılar ve çok cesurlar.

Bana gelince, ben Türkan Saylan'ın tırnağı dahi olamasam da yazdığım üç kadın biyografisi arasında, en çok ona yakın bulurum kendimi. Her ikimiz için de servetin, marka giysilerin, lüks hayatın hiç önemi yok, ama yürümeyen evliliklerimizi hele de onurumuza dokunan durumlar karşısında, çekilecek maddi sıkıntıları hiç düşünmeden, geride bırakma cesareti var. Ayrıca ikimizde de erkek çocukları tek başına yetiştirme becerisi var. Kendi seçtiğimiz erkeklerle muhafazakâr ailelerimizin baskısından kurtulmak için yapılmış erken evliliklerimiz, değişik dallarda olsa da yorucu çalışma yıllarımız, kız çocuklarının eğitimine verdiğimiz önem var ki beni bu konuda uyandıran, kızların eğitimine katkıda bulunmayı misyonum hâline getiren, Türkan Hocanın kendisidir. Nurlar içinde yatsın.

Ö.Ç: Her romanınızda tarihsel bir olayı işlemeniz ve tarihe bu kadar yakın olmanız konusunda neler söylersiniz?

Tarihini bilmeyen, en azından yakın tarihini bilmeyen yazar, ülkesini ve ülke insanının yapısını da bilemez. Yazar olmak yerine resmi veya müziği seçeydim, tarihi bilgim önemli olmayabilirdi. Belki müzisyenlerle ressamların başka alt yapılara, desteklere ihtiyacı vardır. Ama romancı kendini ne tarihinden ne siyasi tarihinden uzak tutamaz. Bugüne dair de yazıyor olursa olsun, daha öncesinde yaşananları da bilmek zorundadır çünkü alt yapısı yoksa, yazdıkları yavan kalır, okurun ruhuna işlemez.

Ö.Ç: Edebiyat dünyasında kendinizi nerede görüyorsunuz?

A.K: Ben kendimi sadece Türkçeyi iyi kullanan, ara sıra da toplumun görmezden geldiği sorunlara dikkat çekmek amacıyla yazan biri olarak görüyorum.

Ö.Ç: Edebiyat anlayışınız ile ilgili neler söylersiniz?

A.K: Edebiyat hem insanın aynasıdır hem de her insanı yaşadığı dar çemberden çıkartıp dünyaya açan kapıdır. Başka coğrafyaları, ağız tatlarını, kokuları, renkleri, kendimizden çok değişik, iyi kötü, güzel çirkin çeşitli insan tiplerini kitaplardan öğreniriz. Edebiyat bizi sadece rengarenk veya cehennem gibi dış dünyalarla değil, çok derin ve değişik iç dünyalarla da tanıştırır. Kitap okumayan toplumlarda insanlar sadece yakın çevreleriyle baş başa kalacakları için, empati duygularını geliştiremezler.

Ö.Ç: Rasim Özdenören'in "Yazar ne kadar kahramandır?" yazısında Flaubert'in "Madam Bowary benim." cümlesine yer vermiştir. Ailenizi ve daha sonra kendi hayatınıza yer verdiğiniz Veda, Umut, Hayat, Hüzün romanları dışında Flaubert'in bu cümlesini söyleyebileceğiniz bir romanınız var mı?

A.K: Ben ailemi VEDA ve UMUT adlı kitaplarımda, kendi hayatımı da HAYAT/HÜZÜN/ HAYAL üçlemesinde anlattığım için, eteğimdeki taşları döktüm ve başka bir romana ana ya da yan kahraman olarak girme ihtiyacını hissetmedim fakat bu soruyu samimiyetle yanıtlayacaksam, itiraf etmeliyim ki her yazarın sesi kitabının pek çok sayfasında değişik karakterlerin sözlerinde duyulur. Yazarın manevi dünyasını, ahlak anlayışını ya da siyasi duruşunu illa baş karakterin seslendirmesi şart değildir, romanın ya da öykünün içindeki en silik kişi dahi, yazardan bir replik söylüyor olabilir. Hatta inanıyorum ki bir yazarı kitaplarından tanıyanlar, onun nefesini hangi karakterin soluduğunu, bence fazla zorlanmadan fark edebilirler.

Ö.Ç: Mustafa Kutlu'nun "Geçerli olan sistem için çok satan elbette ki önemlidir. Ve romancılar diğer sektörlerde mal üreten kimseler gibi "iyi mal" üretmek zorundadırlar. Sadece reklam ile "kötü mal" pazarlamak imkânsızdır." cümleleri bana sizin diğer röportajlarınızda çok satan olmanızla ilgili söylediklerinizi hatırlattı. Bu durum hakkında ne düşünüyorsunuz?

A.K: Her sektör işini iyi yapmak zorundadır ve her insan her ne üretiyorsa, itinayla, sevgiyle, istekle üretmelidir, buna şüphe yok. Ne var ki sanat adına üretilenlerin mihenk taşı zamandır. Bir beste, bir yorumcu, bir ressam, bir yazar, belli bir süreç içinde çok popüler olabilir, hatta yaşamları boyunca çok popüler olabilirler.

Yarattığı eserler ve adı, yıllar sonra da yaşadığı toplumda hâlâ anılıyorsa, müzikse dinleniyor, kitapsa okunuyor, resimse sergilerde, müzayedelerde yer alıyorsa o sanatçı başarılı olmuş demektir. Kısacası, ben ne söylesem boş; biz hayattaki yazarlar gerçek değerimizi öğrenemeden göçeceğiz, gerçek değerimize zaman karar verecek.

Ek.B. Görüşme Metni II

Ö.Ç: Balkanları, tarihsel geçmiş ile ele aldığınız *Sevdalinka* ve *Umut* romanlarınızı, kişisel hayatınız ile ilişkilendirdiğinizde yazar-eser bağlamında hangi romanınız, hayatınızı daha çok yansıtıyor?

A.K: Kesinlikle Umut. Sevdalinka'daki Kulin göndermesi ancak Boşnak tarihine vakıf bazı Boşnakların bilebileceği Boşnak köklerime ayrıntıya girmeden uzanıyor, hepsi o kadar. Fakat UMUT'da, Bosna'dan Müslüman bir ülkede yaşamak için göç eden büyükbabamın bırakın yazısını bilmek, dilini dahi doğru dürüst konuşamadığı yeni ülkesindeki travmaları kadar, bağrına taş basarak evlatlarını yeni dünyaya ayarlı insanlar olarak yetiştirme çabasını da anlatıyorum. Dedemin iyi bir Müslüman ve çok dindar olmasına rağmen yaşamın akışına ters düşmemek için çağının insanı olma gayretine işaret ediyor olabilirim. Elbette Müslüman'dan kastım, bugün bize zorlanan ahlak kavramını tamamen kaybetmiş kişiler tarafından zorlanan din algısı değil, benim büyükbabalarımın evlerinde öğrendiğim temiz ahlak/ merhametli insan olgusu. Aklımın ermeğe başladığı altı yaşımdan itibaren tüm toplumsal ve siyasi olayları, insani bir zaafa kapılarak, baba evimde yorumlanmış hâliyle aktarmış olabilirim. Ama sonuçta bugün ülkemin geldiği noktaya bakınca, o günleri doğru yorumlamış olduğumu görüyorum.

Ö.Ç: *Her Yerde Kan Var* romanında V. Murat'ın üye olduğu gizli cemiyet kurgu mu yoksa böyle bir cemiyet varsa hangisidir?

A.K: 5. Murat'ın üyesi olduğu gizli cemiyet, Masonlar Locasıdır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Beşinci Murat'ın Masonluk Belgeleri* adlı yazısını Belleten Dergisi (5)de bulabilirsin.

Ö.Ç: *Veda* romanında dini tahsil veren mekteplere ve dini teşekküllere para aktararak, Millicilere karşı cephe açamaya çalışan T.S rumuzlu bir cemiyet var. Bu cemiyeti neden açık bir şekilde ifade etmediniz? Sizden cemiyet hakkında bilgi alabilir miyiz?

A.K: Benim bildiğim Millicilerin karşısında Hilafet Ordusu var. Ayrıca Damat Ferit Paşa'nın kurdurduğu kısa ömürlü Kuva-yi İnzibatiye var (19 Nisan-29 Haziran 1920). Bir de Çerkez Ethem tarafından kurulan Kuva-yi Seyyare var ki, sonraları Milli Orduya sıkıntı yaratmıştır. Acaba K.S yanlışlıkla T.S olarak mı yazıldı romanda?

Elbette Teşkilat-ı Mahsusa da var ayrıca. Ama o teşkilatın Kurtuluş Savaşında Millicilere çok yararlı yardımları olmuştur.

Ö.Ç: Kulin, denildiğinde ilk olarak biyografik romanlarınız anılıyor ancak son dönemlerde tarihi romanlarınız ile makale ve yazılarda da adınızın artık bu yönde anıldığı görmekteyiz. Romanlarınızda tarihe dokunmak nasıl bir duygu? Enver Okur, "*Çok Partili Demokrasi Dönemi Türk Romanı*" adlı yazısında günümüz tarihi romancıların arasında sizi de sayıyor. Tarihi romanlarınız ve romancılığınız ile ilgili görüşlerinizi öğrenebilir miyiz?

A.K: Aslında benim sadece üç buçuk biyografik romanım var. Münir Nurettin'in hayatına roman diyemeyiz çünkü Sel Yayınevi 120 sayfayı aşmayan ve bol resimli bir Türk Ünlüleri Serisi yayınlıyordu; Münir Nurettin'in biyografisini de bana ısmarladı ama sayfa sınırlandırmasıyla elimi bağlayarak. O kitabıma bu yüzden tam bir biyografi diyemem. Aylin'in öyküsü de Türkiye'de geçmez. Fakat Füreya ve Türkan romanları Türkiye'nin tarihsel ve sosyal yapısına çok ışık tutarlar. Özellikle Füreya romanı, Osmanlının son günlerinden ve işgal altındaki İstanbul'dan, Cumhuriyetin kuruluş yıllarına ve hatta Füreya'nın ölümüne kadar geçen zaman diliminde sosyal yapımızı ve sanat dünyamızı da anlatır. Çünkü ben romanların biyografik olmasalar dahi birer toplumsal ayna olduklarına inanırım ve okuduğum romanlarda hep dönemsel ayrıntılara dikkat

ederim. Bunda çocukluğumu başka bir rejimden kalma Osmanlı artığı büyüklerin kucağında geçirmiş olmamın etkisi var bence. Doğduğumda anneannemin annesinin ve babasının birer Osmanlı figürü olarak hâlâ hayatta olmaları, dillerinin, kılık kıyafetlerinin ve dünya görüşlerinin ailenin sonraki kuşaklarına göre farklılığı, servetin ve itibarın göçler ve rejim değişikliklerinden dolayı el değiştirmesine karşın ailelerin kuyruğu hep dik tutma çabası bende bir hassasiyet yaratmış olmalı.

Ö.Ç: Postmodern anlayışla birlikte gelen çoğulculuk anlayışı tek bir tarihin olmadığı görüşünü de beraberinde getirmektedir. Sizce tarihi romanlar nesnellik ve öznellik değerini nasıl korumaktadır? Sizin eserleriniz de bu durumu nasıl açıklarsınız?

A.K: Değişmeyen bir tarih ancak sayısal olarak vardır. O savaş, bu anlaşma şu tarihte yapılmıştır'ın ötesinde, tek tarih zaten yok! Savaş ve anlaşmaların mutlaka iki veya daha fazla tarafı olduğuna göre her taraf kendi algılarıyla yorumlar olayları. Tarihi gerçeklere erişmek için her iki taraf tarafından yazılanları okumak gerekir ki, o yazılan tarih de acaba o ülkenin hangi siyasi veya dini aidiyetine ait biri tarafından yazılmıştır? İstanbul'un tarafımızdan fethi ve 1922 'de işgalden kurtuluşunu Türk ve Yunan tarihçiler aynı yorumla yazabilirler mi? Aynı milletin evladı olsalar da Fethin gerçekleşmesini bir rüyaya dayandıran anlayışla, laik bir tarihçinin kalemi, fethi bize aynı yorumla aktarabilir mi?

Her kavim tarihin yazılışına kendi duygusal sosunu ilave eder kaçınılmaz olarak. Ben Türkçe ve İngilizcede az tarih kitabı okumadım; tarihe gerçekçi yaklaşan, kendi devletinin stratejik ve askeri hatasını kabul eden yorumlar da gördüm, dinî ve siyasi bakış açıları yüzünden Müslüman devletleri küçümseyen ifadelere de rastladım. Yazarların siyasi kimlikleri de önemlidir, örneğin Kiliseye bağlı bir Katolik İspanyol ile solcu bir İspanyol'un tarihi veya sosyal bir olayı değerlendirmesi bile değişik olur. Fakat kendi soyunun zaferini dini ve siyasi nedenlerle küçülten, değiştiren ya da yok sayan soysuzluğa kendi yurdumun dışında hiçbir başka yerde rastlamadım. Bu benim içimde bir ukdedir.

Ö.Ç: Zengin şahıs kadrosu ve olayları farklı pencerelerden değerlendirme yetisi size olan eleştirileri de beraberinde getiriyor. Okurlarınıza bu durumu nasıl aktarmayı tercih edersiniz?

A.K: Nasıl tarihin tarafsız aktarılmasından yanaysam sosyal sorunların da her iki tarafın gözüyle irdelenmesinden yanayım. Bu nedenle her iki taraftan gelecek zehirli okları göğüslemeyi göze alarak, Kürt/ Türk sorununa değinen BİR GÜN adlı romanımda Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de yaşadıklarını anlatmaya çalıştım. Hep biz haklı ya da hep biz haksız olamayız. Ama ne yazık ki, kendi ülkemizde hep biz haklı olmak isterken, Hristiyan dünya da hep bizi haksız buluyor. Yazarlara düşen, bu kısır döngüyü değiştirecek farkındalığı yaratabilmektir. BIRDS WITHOUT WINGS/ KANATSIZ KUŞLAR'ın yazarı Louis de Bernier'in bir romancı olarak bu yüzden kalbimde çok büyük bir yeri var. Ben de olayları taraf tutmayarak farklı pencerelerden değerlendirmeye, önyargılarımın etkisinde kalmadan yazmaya gayret ediyorum.

Ö.Ç: *Her Yerde Kan Var* romanınız çok anlatıcılı, neredeyse tüm kahramanların bakış açısından ele almışsınız olayları. Bu geniş süzgeci oluştururken en çok dikkat ettiğiniz şey nedir? Avni Paşa'ya karşı bir cephe ister istemez oluşuyor ancak onun dürbünü ile verilen olaylarda bu tarafsızlığı nasıl korumayı başarıyorsunuz? Tarihi bir roman olması bunu nasıl etkiliyor?

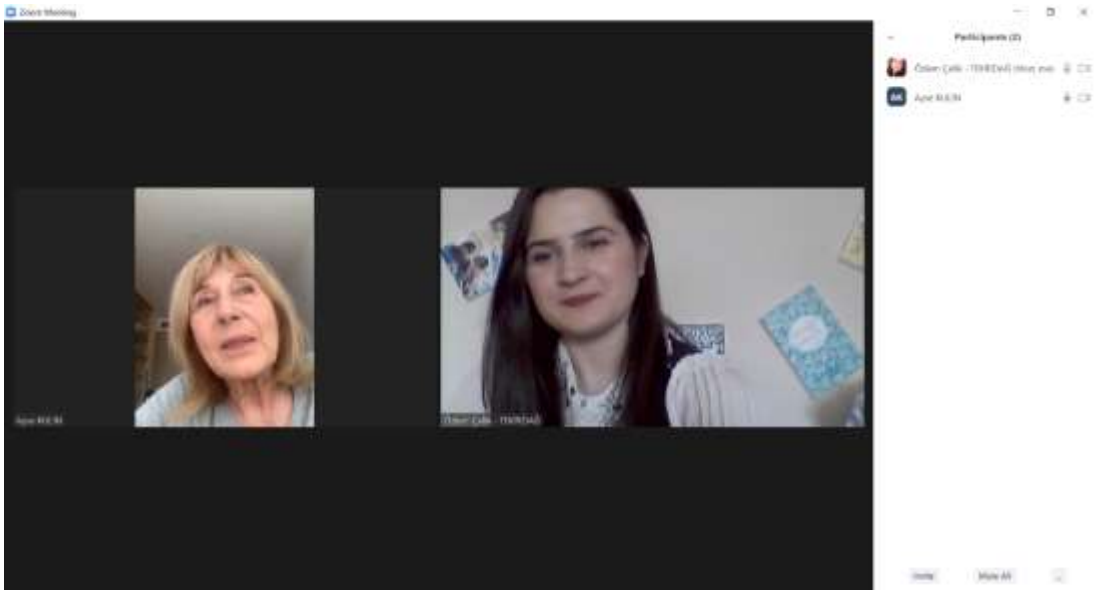
A.K: Abdülaziz'in intihar mı ettiği yoksa cinayete mi kurban gittiği bugün dahi tartışma konusu. Ben 7 gün süren zaman diliminde Saray'ın kapalı kapıları arkasında neler yaşanır, Harem nasıl bir cennet ya da cehennemdir, devlet katlarında rüşvet ve adam kayırma, liyakat yerine sadakati tercih etme ve bu sadakati para karşılığında temin etme gibi günümüz şablonuna da pek uygun düşen bir yaşam tarzını inanın hiç abartıya kaçmadan aktardım okura. Her bölümü de Sarayda yaşayanlardan kadın olsun, erkek olsun önemli kişilerin ağzından yazdım.

Sultan Abdülaziz ve 5. Murat hakkında olduğu kadar, Valide Sultanlar ve kız kardeş Sultanlarla da ilgili çok kitap okudum. Bu kitapları da hep yaptığım gibi Osmanlı hayranı yazarların, Cumhuriyet hayranı yazarların ve tarihi tarafsız aktaran yazarların eserlerden seçtim. Çok abartılı farklılıklar gördüm. Her birinin birleştiği tek nokta, Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın son derece hırslı, entrikacı ve edepsiz bir kişi olmasıydı. Orduyu arkasına almış olduğu için, Padişahına dahi saygısızlığı elden bırakmayan bu ahlaksız ve acımasız adamı okuduğum tüm kitapların anlattığı gibi aktarmakta beis görmedim.

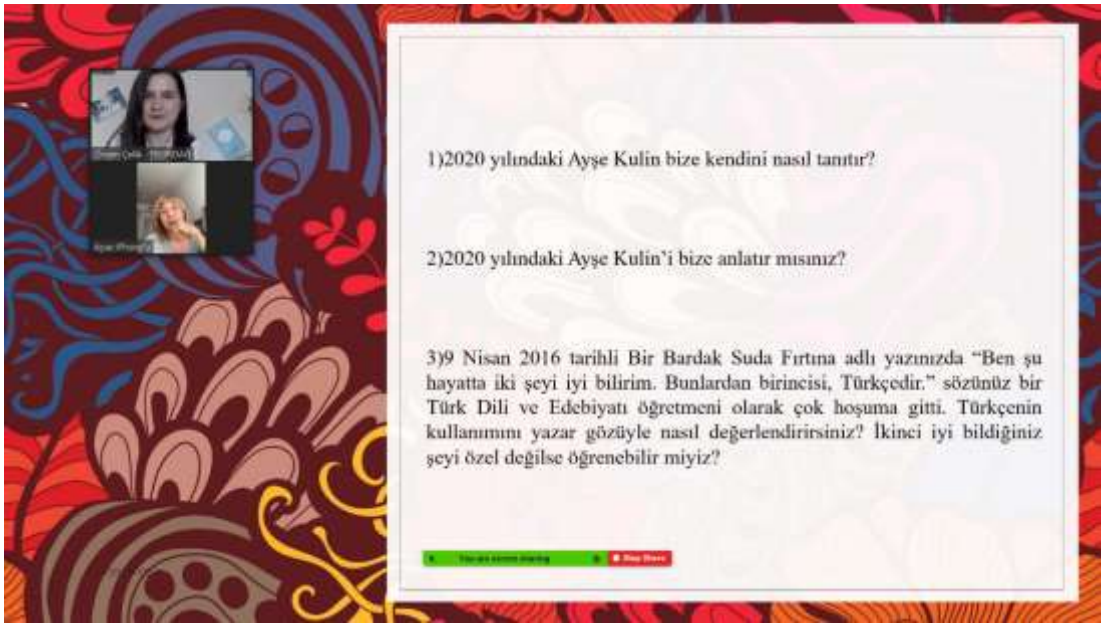
Aslında ülkemizde yazılacak tarihî romanların en doğru tarihe dayanarak yazılmasından yanayım çünkü Türkler tarihlerini bilmiyorlar, Millî Eğitim Bakanlığı da çocuklarına ve gençlerine tarihi sevdirmekte çok kifayetsiz kalıyor. Kurmay askerler, diplomatlar, tarihçiler ve sosyologlar dışındaki sıradan insanlar, eğer özel bir merakları yoksa tarihi, romanlardan dizi ve filmlerden öğreniyor. İşte sırf bu nedenle, ne yazık ki tarihi romanlarda keyfimizce uçamayız biz romancılar, tarihi olayları gerçeğine uygun aktarmak gibi bir sorunluluğumuz var.

Ö.Ç: Sevgili Ayşe Hanım, edebiyat camiasının en üretken yazarlarından biri olarak üslubunuzun ve seçtiğiniz konuların sosyolojik ve tarihsel perspektifi ile bizim için çok değerlisiniz. Yayına hazırlanmakta olan "*Hazan*" adlı kitabınızı dört gözle bekliyoruz. Çok okurla buluşması dileğiyle…

Ek.C. Fotoğraflar

1)2020 yılındaki Ayşe Kulin bize kendini nasıl tanıtır?
2)2020 yılındaki Ayşe Kulin'i bize anlatır mısınız?
3)9 Nisan 2016 tarihli Bir Bardak Suda Fırtına adlı yazınızda "Ben şu hayatta iki şeyi iyi bilirim. Bunlardan birincisi, Türkçedir." sözünüz bir Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çok hoşuma gitti. Türkçenin kullanımını yazar gözüyle nasıl değerlendirirsiniz? İkinci iyi bildiğiniz şeyi özel değilse öğrenebilir miyiz?